

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

**ГЕНДЕРНІ ДЕТЕРМІНАНТИ
ВЧИНЕННЯ НАСИЛЬСТВА У СІМ'І
ТА ПРАВОВІ ОСНОВИ ПРОТИДІЇ**

**Електронний збірник матеріалів
Міжнародної Інтернет-конференції
(Івано-Франківськ, 27-28 травня 2015 року)**

Київ 2015

УДК 343.91:343.615
ББК Х628.3

Організаційний комітет:

Вовк В.М. – начальник Прикарпатського факультету НАВС, доктор юридичних наук, професор;

Бодюл Є.М. – начальник відділу організації науково-дослідної роботи НАВС;

Басиста І.В. – професор кафедри кримінально-правових дисциплін та оперативно-розшукової діяльності, доктор юридичних наук, професор;

Дроздова І.В. – доцент кафедри адміністративних та цивільно-правових дисциплін НАВС, кандидат юридичних наук, доцент;

Гуцуляк М.Я. – старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем досудового розслідування НАВС, кандидат юридичних наук;

Лов'як С.С. – старший науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи НАВС.

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Національної академії внутрішніх справ від 15 квітня 2015 року (протокол № 8).

Організатори конференції не несуть відповідальності за поданий матеріал. Тези доповідей подано в авторській редакції.

Г 34 **Гендерні** детермінанти вчинення насильства у сім'ї та правові основи протидії [Текст] : електронн. зб. матеріалів міжнар. Інтернет-конф. (Ів.-Франків., 27-28 травня 2015 р.) - К. : Нац. акад. внутр. справ, 2015. – 292 с.

УДК 343.91:343.615
ББК Х628.3

© Національна академія внутрішніх справ, 2015

~ВСТУПНЕ СЛОВО~

Шановні учасники конференції!

Дослідженню гендерних детермінантів такого ганебного для будь-якого цивілізованого суспільства явища, як насильство в сім'ї, присвячують наукові праці фахівці у різних галузях права, соціології, психології. Пошук шляхів вирішення актуальних проблем у цій сфері здійснюють працівники державних та соціальних служб, правоохоронних органів, громадських організацій.

Об'єднання продуктивних думок науковців і практиків в контексті проведення міжнародного науково-практичного заходу, моніторинг міжнародного законодавства та досвіду протидії проявам домашнього насильства, використання гендерного аналізу державних програм і рішень, що приймаються в контексті протидії насильству в сім'ї, сприятимуть реалізації державної політики захисту прав та інтересів сім'ї як запоруки здорової та процвітаючої нації.

Пропозиції учасників конференції сприятимуть вдосконаленню адміністративного, кримінального, кримінального процесуального, цивільного законодавства щодо приведення його у відповідність до міжнародно-правових стандартів у сфері протидії насильству в сім'ї; створенню організаційно-правового механізму взаємодії державних, соціальних та громадських суб'єктів попередження насильства в сім'ї.

Визначена тема конференції набуває особливої ваги та актуальності в умовах реформування правоохоронної системи.

Висловлюємо щиро подяку вченим, молодим науковцям, викладачам, практичним працівникам, представникам державних органів, громадських організацій, міжнародним партнерам - усім, хто долучився до участі у міжнародній конференції Національної академії внутрішніх справ. Ваші

Тендерні детермінанти вчинення насильства у сім'ї та правові основи протидії: матеріали міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції

ґрунтовні доповіді сприятимуть обміну науковими здобутками, передовим досвідом, удосконаленню практичної діяльності державних та соціальних суб'єктів протидії насильству в сім'ї та навчальних програм для підготовки належних фахівців. Щиро бажаємо учасникам конференції подальшої плідної творчої роботи та наукових здобутків.

Організаційний комітет

~ НАУКОВІ ДОПОВІДІ ТА ПОВІДОМЛЕННЯ ~

~ СЕКЦІЯ 1 ~

**Державна політика захисту прав та інтересів сім'ї
як запорука здорової та процвітаючої нації,
проблеми її реалізації в умовах сьогодення**

**~Людина – найвища соціальна цінність.
Реалії сьогодення~**

Арутюнян Н.С., студент навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського

Науковий керівник: кандидат юридичних наук *Валькова Є.В.*

Відповідно до Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю держави (ст.3) [1]. Даний припис закону покладено в зміст принципу верховенства права, відповідно до якого всі дії і рішення органів державної влади та їх посадових осіб повинні бути спрямовані на захист прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина. Основний закон України не лише продекларував вказаний принцип, визначивши права і свободи людини змістом і спрямованістю діяльності держави, але й зобов'язав державу утверджувати і забезпечувати права і свободи людини, нести відповідальність перед людиною за свою діяльність. А це означає, що держава в особі органів влади та їх посадових осіб, повинна вжити усіх заходів щодо забезпечення дотримання встановлених прав і свобод людини, розроблення гарантій забезпечення вказаного припису закону, адже Основний закон України може і повинен бути ефективним інструментом державної охорони прав і законних інтересів людини і громадянина. І як вірно сказано в юридичній літературі, закон може бути і джерелом підвищеної небезпеки для індивідуума та

суспільства в цілому, у разі якщо він не ґрунтується на демократичних і гуманних принципах або якщо останні проголошені, але не дотримуються.

На жаль, при забезпеченні вказаного припису на практиці виникає безліч проблем, причинами яких є недосконале викладення правових норм, неоднозначне тлумачення норм законодавства, термінологічні проблеми оформлення правових приписів, відсутність певних приписів тощо. Так, відповідно до ст. 3 Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» при народженні дитини сім'я має право на державну допомогу у розмірі визначеному законом [2]. Цей розмір сьогодні складає 41280 гривень. Порядок призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми та перелік документів, необхідних для призначення допомоги, встановлюється Кабінетом Міністрів України. Допомога при народженні дитини призначається за умови, якщо звернення за її призначенням надійшло не пізніше дванадцяти місяців з дня народження дитини. Постає ряд питань: 1) чому саме такий термін встановлено для звернення до органу праці та соціального захисту населення за місцем проживання? 2) як бути якщо батьки не змогли з поважних причин вчасно звернутися до вказаних органів із заявою? 3) чи можливо відновити вказаний термін шляхом звернення до суду і в яких випадках? Судова практика вирішення даної категорії справ свідчить про те, що, як правило, в задоволенні адміністративних позовів про поновлення строків звернення до органів владних повноважень відмовляється з посиланням на те, що органи держави діють відповідно до вимог закону, а Законом України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» не передбачено поновлення такого строку, що є, на наш погляд, незаконним та не відповідає принципу верховенства права. Адже, *по-перше*, звернення до адміністративного суду для захисту прав і свобод людини і громадянина гарантується безпосередньо на підставі Конституції України, *по-друге*, державна допомога сім'ям з дітьми є гарантованим державою рівнем матеріальної підтримки

сімей з дітьми і спрямована на забезпечення пріоритету державної допомоги сім'ям з дітьми у загальній системі соціального захисту населення, *по-третє*, малолітні діти в такому випадку позбавляються можливості щодо створення належних умов для їх повноцінного утримання та виховання. Що може бути ще більш вагомим аргументом, а ніж зазначене? Мова йде про належні умови для повноцінного утримання та виховання малолітніх дітей. *По-четверте*, хіба діти у разі невчасного звернення їх батьків до компетентних органів перестають потребувати харчування, ліків тощо? *По-п'яте*, такий підхід до вирішення проблем не відповідає міжнародно-правовим нормам, зокрема, Загальній декларації прав дитини 1948 р. (п. 2 ст. 25) у якій визнано, що материнство і дитинство дають право на особливе піклування і допомогу. У Декларації прав дитини 1959 р., одним з співавторів якої була Україна, підкреслено, що «дитина внаслідок її фізичної та розумової незрілості потребує соціальної охорони і піклування, включаючи належний правовий захист як до, так і після народження» [3]. У ст. 24 Міжнародного пакту про громадські і політичні права 1966 р. підкреслено, що кожна дитина має право на такі заходи захисту, які є необхідними в її становищі як малолітньої, з боку її сім'ї, суспільства і держави [4]. Це відображено зокрема і в рішеннях Європейського суду з прав людини, які після ратифікації Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод (1997 рік) стали частиною національного законодавства. В них відзначається, що адміністративні органи є складовою держави, яка керується принципом верховенства права, а відтак інтереси цих органів збігаються з необхідністю належного здійснення правосуддя.

Таким чином, з метою захисту прав людини як найвищої соціальної цінності, створення належних умов для повноцінного утримання та виховання малолітніх дітей вважаємо, що слід внести зміни до закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», а саме, виключити із статті 11 норму, яка стосується терміну

звернення одного із батьків до компетентного органу з заявою про призначення державної допомоги при народженні дитини.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. – К.: Преса України, 2014. – 80 с.

2. Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» від 21.11.1992 № 2811-ХІІ [Електронний ресурс]. Режим доступу до інф.: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2811-12>.

3. Декларація прав дитини 1959 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_384.

4. Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

**~Кримінальна відповідальність
як категорія природного права~**

Богатирьов І.Г., завідувач кафедри правознавство Буковинського державного фінансово-економічного університету, доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України

Для розуміння права як загальносоціального явища науковці використовують термін «природне право» як сукупність законів природи і законів біологічного розвитку людини, на основі яких функціонує світ [1, с. 8]. Природне право є підставою невід'ємних природних прав людини (право на життя, право на свободу, право на рівний еквівалент при товарному обміні). Природні права безпосередньо випливають із природного порядку речей, із самого життя, з існуючих у суспільстві економічних, духовних та інших, у тому числі природних, чинників. Тому природні права ще називають «природженими» суб'єктивними правами. Вони й становлять сутність загальносоціального або безпосередньо-соціального права [2, с. 208].

Високо оцінюючи роль природного права в доктрині кримінального права не можна не зазначити про протистояння, що продовжує існувати донині з боку

позитивістського підходу до прав людини. При позитивістсько-правовому типі праворозуміння (позитивне право) право розглядається як система формально-обов'язкових правил фізичної поведінки, які встановлені чи санкціоновані державою, мають загальний характер, виражають загальносоціальні інтереси, а також інтереси насамперед домінуючої частини соціально неоднорідного суспільства, спрямовані на регулювання суспільних відносин та забезпечуються організаційною, ідеологічною й, у разі необхідності, примусовою діяльністю держави [3, с. 59].

Із наведеного випливає, що права людини, їх обсяг та зміст визначаються державою. Проте ми особисто підтримуємо В.С. Нерсисянца в тому, що обмеження влади держави правами людини не повинно призводити до безмежного зменшення її ролі. Мета природного права – обмежити право держави на свій розсуд визначати обсяг прав і свобод людини [4, с. 86–87].

Позитивне право відрізняється від природного тим, що певні норми поведінки створюються людьми та владно затверджуються в суспільному житті як постійний та імперативний критерій обов'язкової поведінки. Вони створюються для того, щоб визначати, що юридично дозволено, а що юридично не дозволено й отримують зовнішній вираз у вигляді законів, юридичних прецедентів та інших джерел [5, с. 32].

Всебічний аналіз існуючих наукових напрацювань з обраної тематики вказує на те, що до теперішнього часу в кримінально-правовій науці немає узгодженої позиції з ряду принципових питань, пов'язаних із теоретичним осмисленням кримінальної відповідальності як категорії природного права.

Необхідність вивчення кримінальної відповідальності як категорії природного права обумовлено потребою визначення її місця в доктрині кримінального, кримінально-процесуального та кримінально-виконавчого права, так і значимістю її у захисті невід'ємних прав і свобод людини. Дотримуючись певної логічної послідовності ми пропонуємо розглянути кримінальну

відповідальність як категорію природного права з позиції законодавчого її застосування.

Щодо конституційних положень Кримінальний кодекс не надає переваг особам, які вчинили кримінальне правопорушення, рівність громадян перед законом означає, що вони наділені рівними правами, до них застосовуються однакові норми кримінального права. Однак, оскільки громадяни фактично не можуть бути стовідсотково рівними, або стандартизованими, оскільки кожен із них має свої особисті якості (вік, стать, фізичні, психічні вади тощо), то і міра покарання до таких осіб обирається з урахуванням їх особистісних якостей [Шевченко].

Кримінальна відповідальність як категорія природного права набуває особливого значення в силу конституційного положення, закріпленого у (ст. ст. 60-63 Основного Закону), згідно з якими кримінальна відповідальність – це не стільки обов'язок зазнати у зв'язку з вчиненням кримінального правопорушення осуду та примусу з боку держави, скільки фактичне їх застосування до особи яка його вчинила. Зважаючи на те, що на сьогодні призначення покарання залишається найпоширенішою формою реалізації кримінальної відповідальності, проте не єдиною, вважаємо, що всебічне теоретичне і практичне вивчення кримінальної відповідальності як категорії природного права є вкрай важливим.

У процесі розбудови правової демократичної держави цілком обґрунтованим є вихід на перший план проблем охорони правопорядку, зокрема, вдосконалення законодавства про кримінальну відповідальність. Ці питання визначаються наукою кримінального права як основні напрями досліджень, серед яких ключовою є проблема кримінальної відповідальності осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, а тому зусилля законодавця мають бути спрямовані, насамперед, на юридичне закріплення концепції пріоритетного захисту прав і свобод людини.

Крім того, для такої держави обов'язковим є визнання,

дотримання і захист невід'ємних прав і свобод людини та громадянина, як незалежного і вільного індивіда, наділеного природними, невідчужуваними правами, що належать йому від народження. На жаль, слід визнати, що кримінальна відповідальність як категорія природного права обмежує права і свободи людини, а з іншого людина має природне право на захист її прав і свобод.

Загальновідомо, що у Кримінальний кодекс України закріплено матеріально-правову та процесуальну підстави кримінальної відповідальності (ст. 2 КК 2001 р.). При цьому, згідно ч. 1 ст. 2 цього Кодексу матеріально-правовою підстава кримінальної відповідальності є двоєдиною і складається фактичної підстави вчинення особою суспільно небезпечного діяння та юридичної підстави - наявності у вчиненому діянні складу злочину, передбаченого кримінальним кодексом.

Викладене кореспондується з правовою позицією Конституційного Суду України, який у Рішенні від 27 жовтня 1999 року, зокрема наголосив, що «підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого цим кодексом... злочинність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки цим кодексом, а застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією заборонено» [6, с. 6].

Список використаних джерел:

1. Рабінович П.М. Праворозуміння як фундамент юридичної науки і практики / П.М. Рабінович // Юридичний вісник України. – 2006. – № 44. – С. 8–9.
2. Свобода вираження мнения в правовых позициях Европейского суда по правам человека. – Ч. I / Ред. Ю.Ю. Берестнев. – М.: Юрид. лит., 2005. – С. 208
3. Войниканис Е.А. Информация. Собственность. Интернет / Е.А. Войниканис, М.В. Якушев // НАУКА и УЧЕБА, БИЗНЕС, 2012. – 220 с.
4. Науково-практичний коментар до закону України «Про доступ до публічної інформації» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.president.gov.ua/docs/comment_api_final.pdf

5. Тодика Ю.М. Конституційне право України: підруч. для студентів вищ. навч. закл. / Ю.М. Тодика, В.С. Журавський. – К.: Ін Юре, 2002. – 544 с.

6. Баулін Ю.В. Кримінально-правова політика як один з головних елементів вітчизняної кримінально-правової системи/ Ю.В. Баулін// Проблеми протидії злочинності У ХХІ столітті: вітчизняний та міжнародний досвід: матеріали міжнар. симпозиуму (Чернігів, 24 квітня 2015 року); за заг. ред.. докт. юрид. наук, проф.. І.Г. Богатирьов/ Буковинський державний фінансово-економічний університет, Апеляційний суд Чернігівської області. – Чернігів, 2015 – С. 3-8

~Інформаційна складова у подоланні насильства у сім'ї як комплексної проблеми сучасного суспільства~

Євченко О.В., доцент кафедри видавничої справи, редагування, основ журналістики та філології Житомирського державного університету імені Івана Франка, кандидат філологічних наук

Гендерне насильство – складне, різноманітне за суттю й проявами явище, яке потребує особливої уваги як з боку держави, так і з боку громадян суспільства.

Незважаючи на певні позитивні зрушення у вирішенні проблеми гендерного насильства взагалі, насильство в сім'ї залишається значною комплексною проблемою. Її масштаби викликають серйозну стурбованість, адже це найбільш прихована форма насильства, відносно проявів якої немає достовірної статистики. Проблема насильства у сім'ї нерідко призводить до таких явищ, як бездоглядність та безпритульність дітей, зростання кількості розлучень, відтворення насильницької моделі поведінки, формування насильницького менталітету, втрата загальнолюдських цінностей тощо, а це неодмінно позначається на якості життя істотної частини населення. Для подолання означених негативних проявів, окрім власне вдосконалення механізмів надання допомоги потерпілим та роботи з попередження насилля на законодавчому й практичному рівнях, слід забезпечити системну роботу щодо формування

гендерної культури суспільства, а отже – забезпечити якісну інформаційну складову.

Насильство у сім'ї має гендерний характер, адже гендер – це «сукупність відношень, які складаються в ході ... соціальних взаємодій одне з одним і в рамках гендерованих інституцій, формально-організаційна динаміка яких відтворює гендерну нерівність і породжує гендерні відмінності» [2, с. 410]. Отже, гендерні відносини мають владний характер. В умовах інформаційного суспільства, «розвитку людського потенціалу, підвищення рівня освіченості та інформованості, а відтак формування ... соціально, економічно, політично активного прошарку населення» [3, с. 324] варто говорити про перспективи розвитку гендерних взаємодій у суспільстві з точки зору конструювання егалітарних гендерних відносин, в основі котрих паритетні цінності: ідея рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у різних сферах життєдіяльності суспільства. Концептуальні засади егалітарних гендерних відносин є важливими у процесі здійснення інформаційної діяльності з метою запобігання виникненню насильства у сім'ї.

Обізнаність – один з важливих компонентів запобігання гендерному насильству. Численна кількість актів насильства й дискримінації є результатом сталих соціальних норм і поведінки. Для того, щоб подолати стереотипи і табу, важливо отримати знання щодо прав, тому напрями інформаційної політики стосовно подолання насильства у сім'ї повинні визначатися актуалізацією проблеми, інформуванням про заклади, куди можна звернутися за допомогою, позитивними прикладами, подоланням гендерної стереотипної бази тощо.

З метою висвітлення проблеми гендерного насильства як порушення прав людини, поглиблення розуміння та обізнаності стосовно всіх форм насильства, створення простору, вільного від гендерного насильства щорічно з 25 листопада по 10 грудня проводиться Всесвітня кампанія «16 днів проти гендерного насильства». Одними із основних її завдань є «привернути увагу громадськості та ЗМІ до

проблеми попередження насильства відносно жінок у двох актуальних аспектах: насильство в родині й торгівля людьми; сприяти інформуванню широкого суспільства про правозахисні суспільні організації, які допомагають жінкам-жертвам насильства, торгівлі людьми, та займаються профілактичною роботою; активізувати діяльність суспільних об'єднань і державних установ із метою протистояння насильству, захисту прав жінок...та формування ненасильницької ідеології в суспільстві; сприяти зміні стереотипів стосунків та поведінки щодо жінок, які сприяють викоріненню насильства» [1, с. 112].

У 2008 р. Генеральний Секретар ООН Пан Гі Мун ініціював всесвітню кампанію «Разом до викорінення насильства щодо жінок», яка триває до 2015 р. У рамках всесвітньої кампанії Україна одна з перших розпочала власну національну кампанію «Стоп насильству!», яку підтримали громадські організації, політики, відомі діячі культури і мистецтв, спортсмени.

Питання запобігання насильству в сім'ї повинні постійно висвітлюватися у ЗМІ, адже головним напрямом попередження злочинів є саме профілактична робота.

Стратегія боротьби з насильством базується на системному впливі, тому важливого значення набуває інформаційна складова державної політики у сфері подолання насильства в сім'ї та насильства як явища з метою виховання підростаючого покоління, вільного від гендерних упереджень та дискримінаційних практик.

Список використаних джерел:

1. Дороніна Т. Міжнародна акція «16 днів активних дій проти гендерного насильства» // Енциклопедія прав людини: соціально-педагогічний аспект / За заг. ред. Н.А. Сейко; відп. ред. Н.П. Павлик. – Житомир : «Волинь», 2014. – С. 112 - 116.

2. Кімелл М. Дегендероване суспільство? / Кімелл М. Гендероване суспільство; пер. з англ. – К. : Сфера, 2003. – С. 409 - 416. – 490 с.

3. Семенов О. Информация // Всемирная энциклопедия. Философия XX век / Главн. науч. ред. и сост. А.А. Грицанов. – М.: АСТ, Мн.: Харвест, Современный литератор, 2002. – С. 322 - 324.

~Протидія насильству в сім'ї – одне з найважливіших завдань держави~

Йосифович Д.І., начальник кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

Світова громадськість визнала насильство однією з найбільш розповсюджених форм порушення прав людини в світі. Без подолання цього згубного явища не можна створити умови для самореалізації людини, розвитку демократії, реалізації прав та свобод кожного громадянина нашої держави. У статті 28 Конституції України враховані міжнародні стандарти прав людини і закріплена норма про те, що ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. Ці положення Конституції України відповідають вимогам статті 5 Загальної декларації прав людини 1948 р. і статті 7 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р.

Крім того, Україна ратифікувала Конвенцію ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 р., Конвенцію з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 р., Конвенцію ООН про права дитини 1989 р. та ін.

Прийняття низки міжнародно-правових документів та активізація міжнародного руху по боротьбі з насильством стосовно жінок, сприяли тому, що Україна однією з перших серед країн СНД ухвалила Закон «Про попередження насильства в сім'ї» [1].

Зрозуміло, що насильство щодо жінок є порушенням фундаментальних прав людини, включаючи право жінок на фізичну та психологічну недоторканність, право на життя, право на рівність жінок та чоловіків, однак насильство в сім'ї не можна ототожнювати з гендерним насильством, або насильством у ставленні до жінок. Потерпілим від насильства в сім'ї може бути будь-який член сім'ї, у тому

числі й дитина. Так само як і кривдником. Тому порушення прав людини в ситуації домашнього насильства не можна зводити лише до порушення прав жінок.

Проблема насильства в сім'ї над жінками і дітьми в нашому суспільстві є водночас і дуже старою, і новою. Старою – тому що вона існує стільки часу, скільки існує й людська сім'я. Новою – тому що на сьогодні еволюційна суспільна свідомість дає можливість усвідомити це явище як соціальне зло, як порушення прав певних членів суспільства [2, с. 72].

Стаття 1 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» визначає його як будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю.

Одними з основних форм насильства в сім'ї є психологічне, фізичне та сексуальне насильство. Між даними поняттями форм насильства існують відношення за типом виключення – за своїм обсягом поняття «сексуальне насильство» менше ніж поняття «фізичне насильство», а поняття «фізичне насильство» – менше ніж поняття «психологічне насильство». В той же час, розгляд генези даних форм показує, що психологічне насильство є «ґрунтом» і «ядром» насильства, його вихідною формою, на основі якої виникають фізичне та сексуальне насильство [3].

Як зазначають фахівці, явище насильства в сім'ї має високу ступінь латентності. Усталені культурні та релігійні традиції, а також стереотипи щодо насильства в сім'ї, як справи закритої, сімейної, яка не підлягає винесенню у сферу публічного обговорення та реагування перешкоджають потерпілим від насильства (перш за все жінкам), скаржитися до правоохоронних органів. Причинами ж того, чому жінки не подають скарг у зв'язку з насильством, є тиск суспільних і родинних обставин та

бажання зберегти відносини. Звернення до правоохоронних органів у фактах домашнього насильства відбувається не після першого випадку насильства, а лише після повторних випадків його вчинення. Таким чином реальна кількість фактів насильства в сім'ї є значно більшою ніж та, яка фіксується правоохоронцями.

Одним із напрямів попередження насильства в сім'ї можна вважати вдосконалення його правової оцінки, яке багато в чому залежить від усвідомлення громадськістю та самими жінками того, що насильство в сім'ї є злочином. Широка роз'яснювальна робота повинна проводитись державними органами спільно із неурядовими громадськими організаціями, що в перспективі мало би посилити превентивний ефект заходів, здійснюваних у сфері попередження насильства в сім'ї.

Список використаних джерел:

1. Про попередження насильства в сім'ї : Закон України від 15 листопада 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 10. – Ст. 70.
2. Ноур А. М. Насильство в сім'ї в Україні : стан проблеми, пошук шляхів розв'язання / А. М. Ноур // Український соціум. – 2004. – № 3 (5). – С. 70-76.
3. Попередження насилля в сім'ї – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://donoda.gov.ua/mariinskiy/ua/publication/content/17611.htm>

~Регулювання, протидія та профілактика насильства в сім'ї в Україні~

Квітка Я.М., професор кафедри адміністративної діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

У даний час, коли в Україні відбувається усвідомлення громадськістю людських прав і свобод, прояви насильства в сім'ї знаходиться на рівні соціальної свідомості. На жаль, офіційна статистика не відображає реальної картини домашнього насильства, оскільки більшість потерпілих не

звертаються за допомогою до ОВС. Жінки, які страждають від насильства, потребують невідкладної консультаційної допомоги та психокорекції.

Станом на 01.01.2015 на обліку в ОВС перебуває майже 77,6 тис. осіб (71 тис. чоловіків та 6,6 тис. жінок), які вчинили насильство в сім'ї. До ОВС України протягом 2014 року надійшло 117,9 тис. заяв, повідомлень про вчинені правопорушення та інші події, пов'язані з насильством в сім'ї, розслідувано 425 кримінальних проваджень за правопорушеннями, скоєними зазначеній сфері. За фактами вчинення насильства в сім'ї та невиконання захисного припису складено 95,8 тис. адміністративних протоколів за ст. 173-2 КУпАП та винесено понад 79 тис. офіційних попереджень, 652 особи, стосовно яких вчинено насильство в сім'ї, направлено до спеціалізованих установ для реабілітації [3].

Слід відзначити, що в Україні з часу прийняття законодавчих актів, які регулюють відносини в сімейному середовищі, завдяки зусиллям органів державної та місцевої влади, ряду громадських організацій ужито заходів, які посприяли суттєвим змінам у ставленні суспільства до проблеми домашнього насильства, становленню системи реабілітації осіб, які від нього постраждали, посиленню захисту дітей від насильства у сім'ї тощо [1, с. 9].

Безумовно, інститут сім'ї знаходиться на стику приватних і публічних інтересів, що обумовлює складність у встановленні меж втручання держави в сімейні справи і утрудняє процес нормативного регулювання. У той же час актуальність всебічного вивчення механізмів сімейного насильства, необхідність знаходження науково-аргументованих підходів до регламентації відповідальності та шляхів усунення девіацій у сімейній сфері очевидна.

Законодавство про попередження насильства в сім'ї наділяє нас досить широкими можливостями щодо

звернення до органів та установ за допомогою у ситуації сімейного насильства, що тягне за собою вжиття визначених заходів по його запобіганню. Захист від насильства врегульований і на міжнародному рівні, про що свідчать ратифіковані Конвенції. Проте законодавство з питань попередження сімейного насильства стане ефективним інструментом захисту від насильства в родині лише за умови широкого доступу до інформації із проблеми профілактики насильства в сім'ї, плідного співробітництва громадських організацій, органів влади й місцевого самоврядування, а також активної протидії кожного з нас в цьому принизливому для людської гідності явищу.

Сфера реагування на прояви домашнього насильства включає в себе мікро-, макро- і мегарівні, вимагає наявності розуміння, усвідомлення проблеми і певних навичок від представників органів виконавчої влади, які планують діяльність у регіоні, а також від органів місцевого самоврядування, органів внутрішніх справ, психологів, соціальних працівників, дослідників і представників усіх професій, залучених до роботи з цим видом проблем.

На макрорівні це розробка єдиної програми з подолання насильства в сім'ї, заснованої на загальнотеоретичному підході (в основі теорія насильства в сім'ї, що враховує особливості поведінки всіх учасників процесу і циклічність насильства), включаючи контроль рівня насильства, реабілітацію всіх постраждалих та свідків насильства, а також корекцію поведінки кривдників, що вимагає розробки моделей і форматів поведінки, одночасно з формуванням громадської думки на рівні всього суспільства.

На мікрорівні розвиток системи профілактики та протидії насильству в сім'ї, заснованої на єдиному макрорівневому підході - найважливіший напрям роботи в сфері місцевого самоврядування та органів виконавчої влади. При цьому організація таких систем включає всі механізми взаємодії, передбачені в Законі України «Про

попередження насильства в сім'ї» [1], наказі Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту, МВС України від 07.09.2009 N 3131/386 «Про затвердження Інструкції щодо порядку взаємодії структурних підрозділів, відповідальних за реалізацію державної політики щодо попередження насильства в сім'ї, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів ОВС з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї» [2] і на даному етапі фокус роботи не тільки в своєчасному реагуванні, а й в тому, що профілактика даного явища переноситься на окремі населенні пункти та громади. Одним із ключових суб'єктів на цьому рівні є громадські організації, які виконують подвійні функції: з одного боку, надання допомоги постраждалим та проведення інформаційно-просвітницьких заходів з підвищення рівня усвідомлення проблеми та інтервенції на цьому рівні, а з другого боку, наглядова функція як гарант дотримання прав постраждалих.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15 лист. 2001 р.

2. Наказ Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту, МВС України від 07.09.2009 N 3131/386 «Про затвердження Інструкції щодо порядку взаємодії структурних підрозділів, відповідальних за реалізацію державної політики щодо попередження насильства в сім'ї, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів ОВС з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї».

3. Аналітична довідка про організаційні та практичні заходи щодо профілактики злочинності, ужиті у 2014 році дільничними інспекторами міліції УДІМ ДГБ МВС України.

4. Насильство в сім'ї та діяльність ОВС щодо його подолання: навчально-методичний посібник для курсантів вищих навчальних закладів МВС України /Укладачі: Запорожцев А.В., Лабунь А.В., Заброда Д.Г., Басиста І.В., Дроздова І.В., Брижик В.О., Мусієнко О.М. – Київ, 2012. – 246 с.

~Значение новой доктрины правового статуса социосубъектов для противодействия насилия в семье~

Кириченко А.А., профессор кафедры правоведения учебно-исследовательского института истории, политологии и права Николаевского национального университета имени В. А. Сухомлиńskiego, доктор юридических наук, профессор

Эффективному, рациональному и качественному противодействию насилию в семье служит внедрение в практику нескольких следующих новых доктрин юриспруденции.

Доктрина базисных свойств права раскрывает сущность таких его основных характеристик, как:

1. Право как один из нормативных способов (наряду с нормами морали, религии, политической целесообразности) управления волей социосубъектов (регулирования общественных отношений, управления государством).

2. Право (наряду со свободами, обязанностями, интересами) как одна из форм реализации общественных возможностей политсубъектов.

3. Право как суммативная категория, объединяющая все существующее в государстве правовое регулирование, имеющее свою систему (отрасль, моноотрасль, полиотрасль, суботрасль, институт, моноинститут, полиинститут, субинститут, норма, ее гипотеза, диспозиция, санкция).

В этой связи особую роль занимает новая доктрина сбалансированности правового статуса социосубъектов, которая состоит из системы таких частных доктрин и концепций, как:

1. Состав социосубъектов:

1.1. Физические лица.

1.2. Юридические лица.

1.3. Государство как суммативное физическое и юридическое лицо.

1.4. Межгосударственное учреждение как суммативное физическое и юридическое лицо.

2. Состав правового статуса социосубъектов:

2.1. Право (возможность определенного социосубъекта воспользоваться конкретным положительным результатом общественного развития, в т.ч. и природных личных неимущественных возможностей человека на жизнь, здоровье, достоинство и пр.).

2.2. Свобода (акцент внимания на альтернативности и беспрепятственности выбора перечисленными социосубъектами такой возможности).

2.3. Обязанность (необходимость исполнения социосубъектами предписания, поддерживаемого государственным принуждением).

2.4. Интерес (возможность социосубъекта использовать в своих целях такое право, свободу или обязанность иного социосубъекта).

3. Внутренний баланс правового статуса каждого из социосубъектов, когда права, свободы и интересы каждого из социосубъекта должны обосновывать появление соответствующего объема его обязанностей.

4. Внешний баланс правового статуса разных социосубъектов, когда правовой статус одного социосубъекта должен быть соизмерим с правовым статусом другого социосубъекта того же уровня и вида.

5. Алогичность реализации прав, свобод, интересов и/либо обязанностей одного социосубъекта за счет нарушения правового статуса другого социосубъекта.

Надлежащей практической реализации правового статуса социосубъектов, в том числе и в контексте противодействия насилию в семье, служит предложенная автором и Ю. А. Ланцедовой **доктрина главной обязанности государства и государственных органов**, предусмотренная ч. 2 ст. 3 Конституции Украины, подлежит уточнению в перспективном Конституционном кодексе Украины,

который должен быть принят на основе Конституции Украины и всей существующей системы «конституционных законов», следующим образом:

«Главную обязанность государства и основную направленность деятельности государственных органов составляют:

1. Познание природного (основанного на общечеловеческих ценностях и принципе справедливости) правового статуса (прав, свобод, обязанностей, интересов) социосубъектов (физических или юридических лиц либо государства или межгосударственного образования).

2. Правовое признание этого правового статуса социосубъектов (превращение природных прав, свобод, обязанностей и интересов социосубъектов в субъективный правовой статус физических, юридических лиц, государства, межгосударственного образования).

3. Обеспечение реализации названного правового статуса указанных социосубъектов.

4. В случае нарушения данного правового статуса социосубъекта восстановление его права, свободы, обязанности или интереса посредством:

4.1. Возмещения физического, материального или морального вреда.

4.2. Иного восстановления нарушенного правового статуса социосубъекта».

Доктринальное и законодательное обеспечение исполнения главной обязанности государства и ее государственных органов усматривается такими новыми юридическими науками, как «Политология юриспруденции», «Теорология государственно-правового управления» и системой существующих и перспективных отраслевых регулятивных юридических наук.

~Роль новой доктрины видového деления правонарушений в совершенствовании противодействия насилию в семье~

Ланцедова Ю.А., доцент кафедры уголовного права и процесса Юридического института Национального авиационного университета, кандидат юридических наук

Наиболее правильному и глубокому пониманию насилия в семье как разновидности правонарушений может служить следующая предложенная Т. А. Коросташовой [1, с. 91-99] **новая доктрина ступенчатого сущностного видového деления правонарушений:**

1. Макропонарушения (криминальные правонарушения), т.е. общественно опасные деяния, события или явления, причинившее или могущее причинить существенный и более физический и/или имущественный и моральный вред правовому статусу социосубъектов, когда макропонарушения:

1.1. В зависимости от сущности лежащего в его основе юридического факта делятся на:

1.1.1. Макропонарушения-деяния (криминальные правонарушения-деяния), т.е. общественно опасные деяния, причинившее или могущее причинить существенный и более физический и/или имущественный и моральный вред правовому статусу социосубъектов, когда:

1.1.1.1. В силу полноты отображения состава правонарушения криминальные правонарушения-деяния различаются как:

1.1.1.1.1. Преступления-деяния (деяния, имеющие все признаки и элементы состава, за совершение которых должно назначаться антикриминальное наказание).

1.1.1.1.2. Парапреступления-деяния (такого рода деяния, которые имеют все признаки и элементы состава, за исключением того, что данное деяние совершено лицом, не достигшим возраста наложения антикриминального наказания).

1.1.1.1.3. **Квазіпреступлення-деяння** (такого рода деяння, которые имеют все признаки и элементы состава, за исключением того, что данное деяние совершено невменяемым или ограниченно вменяемым лицом).

1.1.1.1.4. **Квазіпарапреступлення-деяння** (когда имеются все признаки и элементы состава деяния, которое, согласно принципов природного права, фактически является общественно опасными, но Антикриминальный кодекс Украины не предусматривает состава такого деяния).

1.1.1.1.5. **Паранесчастные случаи-деяния** (такого рода деяния надлежащего и/или ненадлежащего субъекта, когда отсутствие вины лица оценивается по такому минимальному уровню: лицо не могло и/либо не должно было предусмотреть наступление общественно опасных последствий).

1.1.2. **Макроправонарушения-события (криминаль-ные правонарушения-события)**, т.е. общественно опасные события как суммативные деяния большого количества социосубъектов, причинившие существенный и более суммативный вред правовому статусу большого количества социосубъектов, которые практически могут представлять собой параллельные, но объединенные единой противоправной целью деяния большого количества социосубъектов.

1.1.3. **Макроправонарушения-явления или макро-правонарушения-несчастные случаи (криминальные правонарушения-явления, криминальные несчастные случаи)**, т.е. общественно опасные проявления сил природы, в т. ч. деяния животных, которые не опосредствованы деяниями физического лица, что должно нести антикриминальную ответственность лишь государства в целом или межгосударственных образований в виде восстановления нарушенного правового статуса потерпевшего и сопущствующей антикриминальной ответственности.

2. **Миниправонарушения**, т.е. общественно вредные деяния причинившие или могущие причинить менее, нежели существенный, но более чем значительный вред правовому статусу социосубъектов, которые при аналогичных

підходах подразделяються на проступки, парাপроступки, квазіпроступки, квазіпарাপроступки, параказусы и казусы.

2.1.1.2. Характера урегулюваних общественных отношений (правоотношений) подразделяються на **административные, дисциплінарные, де-факто имущественно-договорные и де-юре имущественно-договорные миниправонарушения-деяния** (проступки-деяния, парাপроступки-деяния, квазіпроступки-деяния, квазіпарাপроступки-деяния, параказусы-деяния), миниправонарушения-явления или казусы. Выделение такого рода событий не усматривается.

С учетом изложенного, насилие в семье практически может приобретать форму любых из названных как макроправонарушений-деяний, так и миниправонарушений-деяний. Такого рода правонарушения на основе событий исключаются, а правонарушения-явления могут быть лишь в части деяний физического лица при отсутствии его вины.

Список використаних джерел:

1. Кириченко А. А. Гипердоклад о более двухстах пятидесяти лучших доктринах и концепциях юриспруденции научной школы профессора Аланкира: коллективная монография [кол. авторов под науч. ред. А. А. Кириченко]. – Второе издание. - Николаев: Ин-т истории, политологии и права Ник. нац. ун-та им. В. А. Сухомлинского, 2015. – 1008 с.

~Удосконалення нормативно-правової бази як елемент механізму охорони прав дитини в Україні~

Письменна Л.І., студент навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського

Науковий керівник: кандидат юридичних наук **Валькова Є.В.**

Одним із фундаментальних показників правової держави є охорона прав дітей. Діти – це окрема, самостійна частина суспільства, якій притаманні особливі правила поведінки, своєрідні життєві стереотипи, що забезпечують їх розвиток і становлення та перетворення в дорослу частину суспільства. Вони є найбільш вразливими членами

суспільства і потребують особливої уваги. Захистити й зберегти фізичне, психічне та соціальне здоров'я підростаючого покоління – це завдання і соціально-педагогічне, і державне, адже рівень розвитку держави на світовій арені визначається наявністю системи гарантій охорони прав дитини [1]. В умовах інтеграції України до Євросоюзу це питання набуло особливої актуальності. А тому виникає необхідність поглибленого аналізу складових елементів державного механізму охорони прав дитини, одним із яких є нормативно-правова база.

На сьогоднішній день в державі прийнято ряд законів, які стосуються охорони дитинства, а саме, організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; соціального захисту бездомних і безпритульних дітей; забезпечення прав дітей, які постраждали від торгівлі людьми, або по відношенню до яких є така підозра; державної соціальної допомоги інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам; протидії дитячій проституції; надання безоплатної правової допомоги тощо.

Поряд із сказаним, завжди актуальним питанням залишається удосконалення нормативно-правової бази, як одного із складових елементів державного механізму охорони прав дитини, адже захист та охорона прав дитини є одним із фундаментальних показників правової держави.

Це перш за все закріплення в законодавстві кримінального, адміністративного та цивільного судочинства принципу забезпечення охорони і захисту прав та законних інтересів дитини як одного із пріоритетних принципів.

Особливої уваги потребує удосконалення кримінально-процесуального законодавства в питаннях заборони закриття кримінального провадження у формі приватного обвинувачення, коли потерпілим є дитина.

Не менш важливими є зміни до закону «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», в якому слід передбачити окреме тримання в приймальниках-розподільниках для дітей тих із них, що

вчинили суспільно-небезпечні діяння (це особи, які досягли 11 років, але не досягли віку кримінальної відповідальності, тобто 14 або 16 років) від інших категорій дітей. Так, відповідно до закону «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» поряд з вказаною категорією у приймальниках-розподільниках тримаються діти, які:

- перебувають у розшуку як такі, що зникли, залишили сім'ї або навчально-виховні заклади (бродяжать), – на строк, необхідний для передання їх підрозділу кримінальної міліції у справах дітей, який ініціював розшук, але не більше 36 годин (п.4 ч.4 ст. 7);

- залишили держави постійного проживання і відповідно до міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, підлягають поверненню до держави свого постійного проживання, – на строк, необхідний для передачі їх батькам, особам, які їх замінюють, або працівникам спеціалізованих установ держав постійного проживання (п.5) [2].

Це так само стосується і закладів соціальної реабілітації.

Слід обтяжити кримінальні санкції відносно осіб, які втягують неповнолітніх в злочинну діяльність, а саме, передбачити поряд з основним покаранням додаткового у вигляді штрафних санкцій.

Необхідно внести зміни до Закону України «Про застосування амністії в Україні», в якому збільшити перелік осіб, до яких не може застосовуватися амністія, включивши до такого переліку осіб, які втягнули неповнолітнього в злочинну діяльність [3].

Також слід збільшити адміністративні санкції відносно осіб, які вчиняють насильство в сім'ї по відношенню до дітей (сьогодні за вчинення насильства в сім'ї передбачено накладення штрафу від трьох до п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від тридцяти до сорока годин, або виправні роботи на строк до одного місяця з відрахуванням двадцяти відсотків заробітку, або адміністративний арешт на строк до п'яти діб) [4].

Необхідно передбачити адміністративну відповідальність батьків, за заявою яких діти знаходяться в центрах соціальної реабілітації (у вигляді штрафів, а для тих хто не спроможний їх сплатити – у вигляді громадських робіт).

Таким чином, можемо констатувати, що механізм охорони прав дитини в Україні потребує удосконалення шляхом внесення відповідних змін до чинного законодавства у аналізованій сфері.

Список використаних джерел:

1. Чернета С. Ю. Засади соціально-правового захисту дітей та молоді: законодавче забезпечення / С. Ю. Чернета // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2008. – С. 47-58.

2. Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24.01.1995 № 20/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80>.

3. Закон України «Про застосування амністії в Україні» від 01.10.1996 № 392/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/Z960392.html.

4. Кодекс України про адміністративні правопорушення. – Х.: ПП «Гвіні», 2013. – 272 с.

~Проблематика пасивного хабарництва в поліції~

~Problematyka łapownictwa biernego w policji~

Порвісз М. (Porwisz M.), старший викладач Інституту досліджень організованої злочинності та тероризму Вищої школи поліції в м. Щитно (Республіка Польща), доктор права, надкомісар поліції

Доповідь присвячено актуальній проблемі – подоланню хабарництва в поліції Республіки Польща, зокрема одному із її аспектів так званому «пасивному хабарництву». Класифіковано види такого шахрайство, наведено практичні поради щодо профілактики явища хабарництва в правоохоронних органах, запропоновано зміни до

*чинного законодавства Республіки Польща, яке регулює
діяльність поліції.*

Wstęp

Problematyka przestępstw popełnianych przez funkcjonariuszy Policji bulwersuje opinię publiczną. Współcześnie zwraca się coraz większą uwagę na tzw. «deficyt poczucia bezpieczeństwa» wśród społeczeństwa. Poprzez nadużycie władzy funkcjonariuszy Policji, a niewątpliwie korupcję można sklasyfikować jako formę nadużycia władzy, społeczeństwo traci zaufanie do instytucji państwowych, które stają się niewiarygodne. Trudno oczekiwać od obywateli działań zgodnych z prawem, jeżeli funkcjonuje służba, która nie jest skutecznym strażnikiem (egzekutorem) funkcjonującego prawa i pożądanych wzorców zachowań oraz która sama działa niepraworządnie. Należy, bowiem pamiętać, że działania służby kształtują autorytet państwa. W szczególności nagłaśniane są przez media przypadki korupcji funkcjonariuszy organów ścigania. Te niepokojące informacje poddawane są dyskusji w gronie teoretyków i praktyków, analizom w aspekcie przyczynowości występowania tego negatywnego zjawiska, jak również konstruowane są mechanizmy przeciwdziałania takim negatywnym zjawiskom. Oczywiście tak nakreślone treści są nader istotne, bowiem zapobieganie wszelkim zjawiskom kryminogennym stanowi jeden z filarów zwalczania przestępczości.

Podmiot łapownictwa biernego

Przestępstwo łapownictwa biernego stypizowane jest w art. 228 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny [1]. Przepis art. 228 k.k. penalizuje przestępstwo sprzedajności osoby pełniącej funkcję publiczną w jednym typie podstawowym (§ 1), jednym typie uprzywilejowanym (§ 2) i trzech kwalifikowanych (§ 3–5) [2]. Typ uprzywilejowany to wypadek mniejszej wagi przestępstwa łapownictwa biernego. Typ kwalifikowany przestępstwa łapownictwa biernego ujęty w § 3 dotyczy przyjęcia korzyści lub jej obietnicy za zachowanie stanowiące naruszenie przepisów prawa. Natomiast typ kwalifikowany

ujęty w § 4 — określa przestępstwo wymuszenia łapówki. Typ kwalifikowany z § 5 dotyczy przyjęcia korzyści majątkowej znacznej wartości lub jej obietnicę. Natomiast art. 228 § 6 włącza w obszar każdego z typów przestępstwa ujętych w art. 228 § 1–5 typy łapownictwa biernego związane z pełnieniem funkcji publicznej w państwie obcym lub organizacji międzynarodowej.

Podmiotem przestępstwa jest osoba pełniąca funkcję publiczną. W aktualnie obowiązującym kodeksie karnym występują pojęcia zarówno osoby pełniącej funkcję publiczną jak i funkcjonariusza publicznego. Ustawowe objaśnienie tych terminów znajduje się w kodeksie karnym w art. 115 § 19 (osoba pełniąca funkcję publiczną) i 115 § 13 (funkcjonariusz publiczny).

Zatem zgodnie z regulacją zawartą w art. 115 § 19 k.k. osobą pełniącą funkcję publiczną jest:

1. funkcjonariusz publiczny,
2. członek organu samorządowego,
3. osoba zatrudniona w jednostce organizacyjnej dysponującej środkami publicznymi, chyba, że wykonuje wyłącznie czynności usługowe,
4. a także inna osoba, której uprawnienia i obowiązki w zakresie działalności publicznej są określone lub uznane przez ustawę lub wiążącą Rzeczypospolitą Polską umowę międzynarodową.

Ustawodawca w powyższej regulacji wskazuje krąg podmiotów będących osobami pełniącymi funkcję publiczną. Do tych podmiotów zalicza również funkcjonariusza publicznego, a więc podmioty wymienione w art. 115 § 13 k.k. W świetle kodeksu karnego funkcjonariuszem publicznym jest osoba wskazana w zamkniętym katalogu umieszczonym w art. 115 § 13 k.k. Przepis tego artykułu stanowi, że funkcjonariuszem publicznym jest: Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, poseł, senator, radny, poseł do Parlamentu Europejskiego, sędzia, ławnik, prokurator, funkcjonariusz finansowego organu postępowania przygotowawczego lub organu nadrzędnego nad finansowym organem postępowania przygotowawczego. Do

grona funkcjonariuszy publicznych ustawodawca zalicza też takie podmioty jak: notariusz, komornik, kurator sądowy, syndyk, nadzorca sądowy i zarządca, osoba orzekająca w organach dyscyplinarnych działających na podstawie ustawy, osoba będąca pracownikiem administracji rządowej, innego organu państwowego lub samorządu terytorialnego, chyba że pełni wyłącznie czynności usługowe, a także inna osoba w zakresie, w którym uprawniona jest do wydawania decyzji administracyjnych. Ponadto funkcjonariuszem publicznym jest osoba będąca pracownikiem organu kontroli państwowej lub organu kontroli samorządu terytorialnego, chyba że pełni wyłącznie czynności usługowe, osoba zajmująca kierownicze stanowisko w innej instytucji państwowej. Funkcjonariusz policji również znajduje się w katalogu podmiotów zaliczonych do funkcjonariuszy publicznych, określony w ustawie jako funkcjonariusz organu powołanego do ochrony bezpieczeństwa publicznego. Funkcjonariuszem publicznym jest także funkcjonariusz Służby Więziennej, osoba pełniąca czynną służbę wojskową, jak również pracownik międzynarodowego trybunału karnego, chyba że pełni wyłącznie czynności usługowe.

Reasumując można wskazać, iż jednym z kryteriów decydujących o przynależności do grupy funkcjonariuszy publicznych, o których mowa w art. 115 § 13 k.k. jest wykonywanie pewnych funkcji czy zawodów [1].

Identyfikacja obszarów problemowych

Identyfikując źródła przestępczości w Policji wskazać należy aspekty organizacyjne, w tym zarządzanie personelem oraz sprawowanie nadzoru na czynnościami służbowymi. Niemniej istotne są kwestie związane z edukacją funkcjonariuszy Policji w zakresie aspektów prawnych i etycznych pełnienia służby, relacji z obywatelami czy przedstawicielami mediów. Dokonując analizy czynników determinujących bezprawne zachowania w Policji, można stworzyć układ wzajemnie wpływających na siebie elementów, które bezpośrednio, bądź pośrednio przyczyniają się do występowania takich zjawisk. Poniżej zostały wymienione mankamenty w funkcjonowaniu Policji.

1. Mankamenty organizacyjne (relacje zawodowe i zarządzanie zasobami ludzkimi):

–zmowa milczenia, fałszywie pojmowana solidarność zawodowa – tzw. «niebieska ściana» rozumiana jako obawa o wizerunek swój, czy jednostki,

–blokowanie inicjatyw,

–brak współpracy między funkcjonariuszami,

–presja na osiągnięcie wymiernych rezultatów,

–brak czytelnej ścieżki kariery zawodowej,

–niedostateczne przeszkolenie przełożonych w zakresie zarządzania zasobami ludzkimi,

–słaby nadzór przełożonego nad podwładnymi, brak właściwej reakcji przełożonych na sygnały świadczące o nieprawidłowym zachowaniu,

–brak regulacji prawnych dotyczących rejestracji czynności policyjnych (monitoringu),

–brak specjalizacji zawodowej,

–frustracja zawodowa (warunki pracy, biurokracja, słabe osiągnięcia w służbie),

–stres towarzyszący realizacji zadań służbowych.

2. Problemy o charakterze edukacyjnym funkcjonariuszy Policji:

–niedostateczne przygotowanie funkcjonariuszy w aspekcie psychologii przeprowadzania interwencji, asertywności, taktyki i techniki interwencji, mediacji,

–brak wiedzy i umiejętności wykonywania czynności procesowych z udziałem pokrzywdzonych, świadków, podejrzanych,

–brak szkoleń specjalistycznych, wyposażających funkcjonariuszy w wiedzę niezbędną do realizacji zadań na zajmowanym stanowisku służbowym,

–brak praktycznego przygotowania funkcjonariuszy, będących w służbie przygotowawczej i funkcjonariuszy z krótkim stażem służby,

–brak szkoleń doraźnych prowadzonych przez specjalistów w zakresie zwalczania przestępczości zorganizowanej,

– brak wspólnych szkoleń dla funkcjonariuszy, prokuratorów i sędziów.

3. Zagadnienia relacja Policji ze społeczeństwem:

– niezgłaszanie przez obywateli zdarzeń generujących tzw. ciemną liczbę przestępstw,

– niska świadomość ogółu społeczeństwa.

4. Problematyka relacji z mediami:

– «ferowanie» wyroków przez media przed wydaniem rozstrzygnięć przez sądy, przedstawianie sytuacji tylko z perspektywy jednej strony, tworzenie reportaży wypaczających rzeczywistość w celu zwiększenia oglądalności – w ten sposób kreowanie negatywnego wizerunku Policji.

Dostrzeżone i wskazane powyżej mankamenty pełnienia służby wymuszają potrzebę konstruowania środków zaradczych w następujących obszarach:

1. Zakres przedmiotowy szkolenia funkcjonariuszy policji:

– taktyka i techniki interwencji oraz prowadzenia przesłuchań,

– ochrona praw człowieka,

– zasady etyki zawodowej policjanta,

– konsekwencje prawne (karne, administracyjne, cywilne) niewłaściwych zachowań policjantów,

– kompetencji interpersonalnych oraz umiejętności radzenia sobie z negatywnymi emocjami.

Zasadne byłoby wprowadzenie systemu przeciwdziałania niepożądanym zachowaniom w policji. Osiągnięcie tego celu możliwe jest poprzez stworzenie spójnego systemu wielokierunkowych działań, mających na celu przeciwdziałanie nadużyciom, nieprawidłowościom i dysfunkcjom w poszczególnych jednostkach policji. W ramach tego systemu zasadne jest realizowanie:

– warsztatów dla kadry kierowniczej, których celem jest rozwijanie umiejętności kształtowania standardów zawodowych w jednostce poprzez właściwe reagowanie na niepożądane zachowania podwładnych,

– dokonywanie opracowań, zestawień, statystyk m. in. na podstawie badań empirycznych skarg, danych z postępowań,

doniesień medialnych; informacje te mogą być źródłem wykorzystywanym m.in. w procesie doskonalenia zawodowego policjantów,

–monitorowanie negatywnych zjawisk na służbie i dokonywanie ich analizy.

Zakończenie

Tytułem zakończenia wspomnieć należy o jednej z możliwości przeciwdziałania i zwalczania tego zjawiska. W kontekście przedmiotowych rozważań niezwykle istotna jest rola państwa, które poprzez swoje agendy podejmuje działania mające na celu zwalczanie korupcji. W zakresie przeciwdziałania przestępstwom sprzedajności konieczna jest współpraca wyspecjalizowanych służb Centralnego Biura Antykorupcyjnego, jak również działającego w strukturach Policji, Biura Spraw Wewnętrznych. Zadaniem ostatniej ze wskazanych struktur jest wykrywanie przestępstw popełnionych przez policjantów, w szczególności podejmowanie czynności operacyjno-rozpoznawczych i dochodzeniowo-śledczych, koordynowanie działań operacyjnych prowadzonych w sprawach policjantów i pracowników policji. Działania wyspecjalizowanych służb powołanych do zwalczania tego typu przestępczości powinny dotyczyć przede wszystkim dwóch sfer: prewencyjnej i dochodzeniowej. Działania prewencyjne powinny polegać na systematycznej analizie struktur organizacji i identyfikacji słabości organizacyjnych i proceduralnych, które są korupcjogenne. Aktywność należy przejawiać również w poszukiwaniu rozwiązań, które mogłyby zredukować te słabości oraz przypadki sprzedajności.

Bibliografia:

1. C. Nowak, O pojęciu «osoba pełniąca funkcję publiczną», w: Reforma prawa karnego procesowego propozycje i komentarze, red. J. Jakubowska-Hara, C. Nowak, J. Skupiński, Warszawa 2008.

2. A. Wąsek, R. Zabłocki (red.), Kodeks karny. Część szczególna, Tom II, komentarz do art. 222–316, Warszawa 2010.

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny Dz. U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.

~Насильство щодо неповнолітніх як соціальне явище~

Пясковський В.В., заступник начальника кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

Під насильством щодо неповнолітніх необхідно розуміти фізичний або психічний вплив на неповнолітнього, що порушує гарантоване йому Конституцією України право на особисту недоторканність (у фізичному й духовному розумінні).

Насильство завжди є реальним суспільним явищем, а тому істотною й обов'язковою умовою є дослідження його соціального змісту. Соціальний аспект насильства можна пов'язати з дослідженням наступних питань: чому дорослі люди у відносинах з неповнолітніми проявляють насильство; які повинні бути створені умови, щоб дорослі не проявляли такого насильства. На думку вчених, ці питання дають можливість зрозуміти насильство як об'єктивну соціальну реальність. Такий соціологічний підхід дає можливість розкрити соціальну сутність насильства щодо неповнолітнього і його залежність від характеру умов соціального життя суспільства. Крім того, він дозволяє впритул наблизити дослідження до політичних, економічних, демографічних, психологічних і правових проблем. Таким чином, необхідно відповісти на ряд запитань, пов'язаних із соціальною сферою й умовами життя людей: яка соціальна структура суспільства; який заряд несуть соціальні компоненти суспільства, пов'язані з політикою й економікою, – позитивний або негативний; як і в якому напрямі змінюються суспільні й міжособистісні відносини; як оцінюється наше суспільство з погляду способу життя його членів, їх поведінки, ставлення до норм моралі й права; нарешті, яка політична й економічна ситуація в державі і які перспективи її розвитку.

Відповідаючи на ці питання, вивчаючи в цілому соціальні умови, не можна не помітити, що в останні роки

стали переважати тісно пов'язані з насильством щодо неповнолітніх негативні явища, у числі яких пияцтво й алкоголізм, наркоманія, проституція, бродяжництво, безпритульність, жебрацтво й т.д. Поряд із цим падає освітній рівень молоді, погіршується криміногенна обстановка в державі. Знижується й без того низький рівень культури. Збільшується число осіб, які страждають різними неврологічними захворюваннями, поширюються венеричні хвороби, туберкульоз, СНІД, а звідси зниження рівня тривалості життя, збільшення смертності, зниження народжуваності. Погіршується екологія. З'являється безліч нових і раніше невідомих нашому суспільству соціальних пороків, пов'язаних з економічними реформами. Одна політична криза змінюється іншою, ще більше загострюються соціальні протиріччя, що призводять до різного роду конфліктів. Зміцнює свої позиції соціальна деформація. На загальному рівні все це призводить до соціальної напруженості в стані якої доводиться жити людям, а на індивідуальному – до нервово-психічних перевантажень. І в тому і в іншому випадку існує зв'язок із соціальним насильством.

Досліджуючи соціальні умови насильства щодо неповнолітніх, яке проявляється в суспільстві, вивчаючи його місце в системі негативних явищ, можна помітити переплетіння насильства з безліччю соціальних факторів. Насильство не може існувати саме по собі, взяте окремо. Йому завжди необхідна соціальна база у вигляді проблем, що вражають суспільство. При таких проблемах проявляються особливі форми поведінки (наприклад, насильницькі злочини проти особи) і особливі типи особистості (наприклад, особистість злочинця). Виникає орієнтація на такі форми поведінки, які є неможливими без насильства (наприклад, убивство, заподіяння тілесних ушкоджень, звалтування й т.д.). Поширюючись, ці форми поведінки проникають у всі сфери життєдіяльності людей, а особливо – у сферу побуту й дозвілля, у сферу сімейних відносин.

Таким чином, досліджуючи проблеми насильства щодо неповнолітніх, необхідно виділити його різновиди. Можна говорити про насильство з боку дорослих у дитячому садку, школі, інших дитячих установах, а також потрібно звернути увагу й на насильство в сім'ї. Все це поглинається поняттям соціального насильства. Але про які б його різновиди не йшла мова, завжди необхідно враховувати й форми прояву насильства: фізичне та психічне, причому як на суспільному, так і на індивідуальному рівнях.

Фізичне насильство щодо неповнолітніх на індивідуальному рівні зазвичай виражається в побоях, окремих ударах, заподіянні фізичного болю шляхом заламування рук, тугого болісного зв'язування кінцівок мотузкою, шнуром, дротом і т.д. Цей будь-який фізичний вплив на дитину, що відчувається нею як болісний, який призводить до відповідних наслідків (вивихи кінцівок, поява симптомів захворювань і т.д.). Життя постійно доповнює цей перелік. До фізичного насильства щодо неповнолітніх також відноситься заподіяння шкоди здоров'ю, а саме небезпечне насильство – це позбавлення життя дитини, тобто вбивство.

Психічне насильство щодо неповнолітніх проявляється в залякуванні, погрозі застосування фізичного насильства, зброї. Варіантів такого насильства багато і всі вони чинять психічний тиск на дітей. Найнебезпечнішим його видом є погроза вбивством, якщо така погроза реальна.

Таким чином, підводячи підсумок вищесказаному, відзначимо, що проблему насильства щодо неповнолітніх необхідно розглядати в комплексі, де основою повинні стати норми галузей знань, що одержують розвиток у прикладних юридичних дисциплінах. Недостатнє дослідження питань насильства щодо неповнолітніх і неприйняття відповідних заходів можуть призвести до погіршення криміногенної обстановки в державі й демографічної ситуації в цілому.

~Влияние новой доктрины сущности и видového деления юридической ответственности на понимание ответственности за насилие в семье~

Тунтула А.С., доцент кафедры гражданского и уголовного права и процесса юридического факультета Черноморского государственного университета имени Петра Могилы, кандидат юридических наук, доцент

Правильному пониманию различных аспектов привлечения к различным видам юридической ответственности виновных за насильственные деяния в семье может служить предложенная Т. А. Коросташовой [1, с. 101-109] **новая доктрина ступенчатого сущностного видového деления юридической ответственности** на такие виды:

1. **Конституционная ответственность**, сущность которой заключается в привлечении виновного субъекта властных полномочий к:

1.1. **Позитивной конституционной ответственности** по устранению причин и условий нарушения норм Конституционного кодекса Украины.

1.2. **Негативной конституционной ответственности** по:

1.2.1. **Установлению факта правомерности или неправомерности** в контексте норм Конституционного кодекса Украины деяния и/или решения и/либо правового акта субъекта властных полномочий.

1.2.2. **Возбуждению в зависимости от сущности нарушенных конституционных правоотношений антикриминального, административного, трудового, де-факто имущественно-договорного или де-юре имущественно-договорного судопроизводства** для привлечения виновного лица к соответствующей: 1.2.2.1. Карательно-воспитательной ответственности. 1.2.2.2. Восстановительной и/или сопутствующей ответственности, но лишь тогда или только в той части, в которой эти же виды юридической ответственности не могут быть реализованы эффективно и/или рационально и/либо

якісно в рамках конституційного судопроцесу.

1.2.3. Восстановительной конституционной ответственности по: 1.2.3.1. Отмене правового акта или решения субъекта властных полномочий либо запрету деяния этих и иных социосубъектов, нарушающих определенную норму перспективного Конституционного кодекса Украины. 1.2.3.2. Возмещению потерпевшему социосубъекту материального и/или морального вреда. 1.2.3.3. Иному восстановлению нарушенного правового статуса потерпевшего.

1.2.4. Сопутствующей конституционной ответственности, представляющей собой отдельные виды позитивной конституционной ответственности, которые не были реализованы вообще или в полном объеме до установления факта неправомерности в контексте норм Конституционного кодекса Украины деяния и/или решения и/либо правового акта субъекта властных полномочий.

2. Антикриминальная ответственность (при причинении существенного и более физического, имущественного и/или морального вреда любым государственно-управленческим правоотношениям):

2.1. Позитивная антикриминальная ответственность (отдельные ее виды практически выступают в качестве негативной юридической ответственности, но концептуально следует стремиться к использованию их лишь в качестве позитивной юридической ответственности, которая не должна допускать совершения правонарушения):

2.1.1. Лечение различных видов зависимости: 2.1.1.1. Обменозависимости (алкоголизма, наркомании, токсикомании и др.). 2.1.1.2. Сексуалзависимости, т. е. сексуального предпочтения (педофилии, зоофилии, некрофилии и др.). 2.1.1.3. Психозависимости (виртуальнофилии, азартноигрофилии, фанатоигрофилии шоуфанатфилии, националфилии, шовинистофилии, теофилии, сектанктофилии и др.) и т.д.

2.2.1. Карательно-воспитательная антикриминальная ответственность: 2.2.1.1. **Наказания.** 2.2.1.2.

Паранаказания (в отношении лиц, не достигших возраста назначения наказаний). 2.2.1.3. **Квазинаказания** (в

отношение невменяемых лиц, ограниченно вменяемых лиц). 2.2.1.4. **Квазипаранаказания** (восстановление

нарушенного правового статуса и ходатайство суда в парламент о введении в Антикриминальный кодекс Украины соответствующего состава деяния и антикриминальной ответственности).

2.2.2. Восстановительная антикриминальная ответственность: 2.2.2.1. **Солидарная восстановительная антикриминальная ответственность.** 2.2.2.2. **Индивидуальная восстановительная антикриминальная ответственность:**

2.2.2.2.1. Возмещение физического, материального и морального вреда. 2.2.2.2.2. **Иное восстановление**

правового статуса социосубъектов.

2.2.3. Сопутствующая антикриминальная ответственность: 2.2.3.1. **Отдельные виды** позитивной антикриминальной ответственности, которые не были

проведены до совершения макроправонарушения. 2.2.3.2. **Поддержка антикриминального позитива** (поощрение

способствования устранению причин и условий, иному преодолению правонарушений).

3. Административная, дисциплинарная, де-факто имущественно-договорная и де-юре имущественно-договорная ответственность, ступенчатое сущностное видовое деление каждой из которых еще подлежит разработке аналогично антикриминальной ответственности.

Список використаних джерел:

1. Кириченко А. А. Гипердоклад о более двухстах пятидесяти лучших доктринах и концепциях юриспруденции научной школы профессора Аланкира: коллективная монография [кол. авторов под науч. ред. А. А. Кириченко]. – Второе издание. - Николаев: Ин-т истории, политологии и права Ник. нац. ун-та им. В. А. Сухомлинского, 2015. – 1008 с.

~Насильство в сім'ї як порушення прав людини~

Чиж Ю.В., старший викладач кафедри організації охорони громадського порядку Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

Сьогодні дуже часто ми чуємо про те, що насильства в сім'ї не повинно бути. Проте також часто ми чуємо про випадки скоєння насильства чоловіка над жінкою, батьків над дітьми. Найприкріше те, що рамки сімейного насильства виходять за межі дому – і розширюють їх діти, які потерпають від насильства в сім'ї, скоюючи жорстокі вчинки по відношенню до своїх однолітків.

Основний Закон держави Конституція України, яка визначає, що ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню.

Вперше в національному законодавстві поняття насильства в сім'ї закріплено в Законі України «Про попередження насильства в сім'ї».

За визначенням Закону України «Про попередження насильства в сім'ї», насильство в сім'ї - це будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю.

Отже, жертвою домашнього насильства може стати будь-хто: жінка, яку постійно лає і б'є її чоловік, дівчинка-підліток, що страждає від сексуальних переслідувань свого вітчима, хлопчик, якого лупцює мати-алкоголичка, старенька бабуся, що її ненавидять власні діти...

Однак проблематика насильства, незважаючи на всю її важливість і актуальність, досі не має єдиної теоретичної та дослідницької парадигми, в той час, як і соціологічна

практика, і ряд експериментальних даних вітчизняних і зарубіжних авторів ясно вказують на спільність генезу особистісних розладів різної специфіки та наслідків посттравматичного стресового розлади внаслідок пережитого насильства.

Увагу до проблеми насильства продиктовано, звичайно ж, своєрідністю соціально-історичної ситуації ХХ століття: величезні жертви війн, тоталітарних режимів, що шокують публіку подробиці жорстоких злочинів, поширення тероризму, посилення відчуженості людини, велика кількість суїцидів тощо. Все це вимагає не стільки емоційної реакції, скільки раціональної наукової рефлексії. При цьому формується запит до науки, з одного боку, і до влади, з іншого, знайти засоби боротьби з причинами та наслідками дій агресивності людини і в людині.

Проблема насильства в сім'ї відображає дисгармонію і перекося, що існують у взаєминах у суспільстві. Її гострота свідчить про нездорову соціально - моральної обстановки у нашому суспільстві.

Реакція держави на насильство, як не вдома, так і в межах сім'ї є знаковою - держава, що допускає насильство, яке сприймається як буденність, тим самим розкладає і суспільство, і сім'ю. Терпимість суспільства до всякого роду насильства - це, по суті, відмова від створення сучасного цивілізованого суспільства. Ми звикли бачити в засобах масової інформації, на телебачення та в кіно, різного роду насильство. Стали ставитися до нього спокійно, і не помічати.

Однією причин постійного відновлення насильства в родині від покоління до покоління є гендерна тенденція виховання, коли поведінка дівчаток обмежується більшою мірою, ніж хлопчиків, їм прищеплюється їх неповноцінність, а хлопчикам - перевага. Дівчинку виховують фізично беззахисною, прищеплюючи другосортність. Їй з дитинства нав'язується комплекс провини не лише за свою «негідну для дівчаток поведінка», але і за кримінальне поведінка хлопчиків. Якщо хлопчик

поводиться погано в твоїй присутності, значить, ти йому це дозволяєш, звідси і відбувається впевненість, що жінка винна у тому, що її згвалтували, і саме тому вона терпить насильство з боку партнера роками.

В даний час не існує єдиної думки про першопричину домашнього насильства. Було запропоновано безліч мікро- і макротеорій від наявності психічних порушень до впливу соціально-культурних цінностей і соціальної організації.

До не давнього часу більшість міжнародних документів про права людини тлумачилися настільки вузько, що їх не можна було пристосувати до багатьох проблем, що стосуються жінок та дітей, зокрема насильства в сім'ї. Але за останні роки активісти правозахисники відстояли, а міжнародні органи визнали більш широку інтерпретацію правозахисних документів і норм. Міжнародне законодавство, можна умовно розділити на два види: документи, що стосуються прав людини взагалі та документи, що стосуються прав жінок і дітей.

Не дивлячись на існування у цій сфері великої кількості законів та підзаконних нормативно-правових актів, серед яких Закони «Про попередження насильства в сім'ї», «Про охорону дитинства», відповідні статті Кримінального кодексу України, Державні програми з протидії торгівлі людьми в Україні, Порядок взаємодії суб'єктів соціальної роботи з сім'ями, які опинились у складних життєвих обставинах тощо, насильство в сім'ї залишається одним із серйозних проявів порушення прав людини.

Оцінки ситуації можна порівнювати з даними, які наводилися в звітах. Багато які з критичних зауважень можна повторити. Водночас, спостерігаються й певні позитивні зрушення, які виражаються в значно більшій увазі до вирішення цієї проблеми з боку органів державної влади, перш за все, Міністерства в справах сім'ї, молоді та спорту й МВС, формуванні комплексних підходів та стратегій запобігання насильства в сім'ї, а також формуванням нового правового поля діяльності,

пов'язаного із прийняттям Верховною Радою України змін до Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» та Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Крім того, варто зазначити, що статистика та поінформованість не відображає всіх масштабів домашнього насильства, яке й досі залишається здебільшого латентним феноменом. Тому залишається необхідність проведення інформаційно-просвітницьких заходів, спрямованих на протидію усім форм насильства та інформування широких верств населення про правові основи запобігання та протидії насильства в сім'ї та про види допомоги особам, які потерпають від такого роду посягань.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про охорону дитинства». Відомості Верховної Ради України. - 2001. - № 30. - Ст.142.
2. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї». - Відомості Верховної Ради України. - 2002. - № 10. - Ст.70.
3. Конституція України. - Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30. - Ст. 141.

~СЕКЦІЯ 2~

**Моніторинг адміністративного та цивільного
законодавства у сфері протидії насильству в сім'ї та
шляхи його удосконалення**

**~Фізичне насильство: адміністративний та кримінально-
правовий аспекти~**

Габуда А.С., доцент кафедри кримінально-правових дисциплін та оперативно-розшукової діяльності Прикарпатського факультету Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

Однією з найбільш розповсюджених форм порушення прав людини є насильство в сім'ї. Ця проблема, сьогодні, не втрачає своєї актуальності і в українському суспільстві.

Прийняття законодавчої бази у сфері попередження насильства в сім'ї свідчить про винесення цього питання з розряду приватної проблеми родини на державний рівень. Проте, здійснюючи заходи з попередження насильства в сім'ї, протидії та запобігання будь-яким його проявам у суб'єктів правозастосовної практики нерідко виникають труднощі у службовій діяльності через недосконалість норм, що підлягають застосуванню. До таких відноситься і ст. 173-2 КУпАП. Відповідно до частини першої цієї норми, вчинення насильства в сім'ї – це умисне вчинення будь-яких дій фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування фізичного насильства, що не завдало фізичного болю і не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо) ... [1, с.125-126].

До дій, які входять у склад цього правопорушення, законодавець відніс застосування фізичного насильства, що не завдало фізичного болю і не спричинило тілесних ушкоджень. Однак, будь-яке насильство, у тому числі і

фізичне підпадає під дію Кримінального кодексу України. З цього випливає, що за одні і ті ж дії передбачені різні види відповідальності: адміністративна та кримінальна, що створює колізію норм цих галузей права.

Оскільки «насильство» відноситься до термінологічного апарату, яким оперує закон про кримінальну відповідальність, то необхідно звернутись до розробок у цьому напрямі науки кримінального права та положень КК України.

У доктрині кримінального права більшість науковців однотайні у тому, що насильство може бути фізичним або психічним [2, с. 123; 3, с. 76; 4, с. 9]. Фізичним насильством визнається таке, що супроводжується будь-яким впливом на тканини потерпілого чи на його волю. Воно може проявлятися у нанесенні ударів, побоїв, заподіянні тілесних ушкоджень, обмеженні або позбавленні волі [2, с. 123].

У кримінальному законодавстві терміни «насильство» та «погроза його застосування» зустрічаються у статтях 129, 157, 161, 162, 174, 294, 424 431, 433 КК, але поняття цих категорій вони не розкривають.

Формулюючи склад злочину, передбачений ст. 126 КК «Побої і мордування», законодавець умісне завдання удару, побоїв або вчинення інших дій, які завдали фізичного болю і не спричинили тілесних ушкоджень, відносить до насильницьких.

У статтях 152, 153 КК зазначається, що згвалтування та насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом вчиняється із застосуванням фізичного насильства або погрози його застосування.

У ч. 2 ст. 180 КК прямо вказується на примушування священнослужителя шляхом фізичного або психічного насильства до проведення релігійного обряду. Тобто у цій нормі безпосередньо відзначено, що перешкоджання здійсненню релігійного обряду вчиняється із застосуванням насильства, яке законодавець поділяє на два види: фізичне і психічне.

У деяких нормах насильство класифікується за ступенем

небезпечності для життя та здоров'я особи (ч. 2 ст. 186, ч. 2 ст. 278, ч. 2 ст. 289, ч. 2 ст. 308, ч. 2 ст. 312, ч. 2 ст. 355 КК).

Таким чином, насильством, слід визнати умисні протиправні дії, які характеризуються впливом на тіло особи або її свободу, що здійснюється всупереч волі потерпілого і викликає фізичний біль, психічні страждання, інші негативні зміни в їх організмі. До таких дій необхідно віднести позбавлення можливості обирати місце перебування на власний розсуд, умисне завдання удару, побоїв або вчинення інших насильницьких дій, які завдали фізичного болю і не спричинили тілесних ушкоджень.

Наведене дозволяє стверджувати, що будь-які дії, які характеризуються впливом на тіло особи або її свободу, що здійснюється всупереч волі потерпілого і викликають фізичний біль, психічні страждання, інші негативні зміни в їх організмі, а також їх наслідки у вигляді легких та середньої тяжкості тілесних ушкоджень охоплюються терміном «фізичне насильство». За такі дії наступає кримінальна відповідальність відповідно до норм, проаналізованих у даному дослідженні. З цього випливає, що ч. 1 ст. 173-2 КУпАП в частині, яка стосується застосування фізичного насильства потребує змін.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: чинне законодавство із змінами та допов. станом на 01 вересня 2012 року : (Відповідає офіц. текстові) – К.: Алерта; 2012. – 260 с.

2. Осадчий В.І. Кримінально-правовий захист правоохоронної діяльності [монографія] / В. І. Осадчий. – К. : Атіка, 2004. – 336 с.

3. Залялова І. М. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність працівника правоохоронного органу: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.08 / Залялова Ірина Миколаївна. – Д., 2006. – 186 с.

4. Давидович І.І. Кримінально-правова охорона представників влади і громадськості, які охороняють правопорядок: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / І. І. Давидович. – Київ, 2007. – 14 с.

~Законодавство з протидії сімейному насильству: проблеми та шляхи удосконалення~

Дроздова І.В., доцент кафедри адміністративних та цивільно-правових дисциплін Прикарпатського факультету Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

Протидія насильству в сім'ї визначається сьогодні світовим співтовариством як один із основних напрямів суспільного розвитку. Такого статусу проблема здобула ще 20 грудня 1993 року, з моменту прийняття Генеральною Асамблеєю ООН Декларації про викоринення насильства щодо жінок, яка стала черговим етапом розвитку міжнародного законодавства щодо захисту прав людини. Про увагу світової спільноти до пошуку шляхів вирішення проблеми протидії домашньому насильству свідчать результати щорічного з 1999 року проведення Всесвітньої акції «16 днів протидії гендерному насильству». Уряди країн світу приймають закони, розробляють державні програми, запроваджують спеціальні заходи попередження насильства в сім'ї, однак правоохоронна статистика вчинення правопорушень у сфері насильства в сім'ї свідчить про недосконалість чинного організаційно-правового механізму протидії цьому ганебному для будь-якого цивілізованого суспільства явища. За даними офіційної статистики МВС, протягом 2014 року потерпілими від злочинів, пов'язаних з насильством у сім'ї, визнано 943 особи.

30-40 % усіх викликів міліції в день пов'язані із побутовим насильством. За висновками експертів, саме серед родичів відбувається біля 40 % усіх зареєстрованих вбивств, при чому, на одно вбивство чоловіка дружиною припадає сім вбивств дружин чоловіками. 35 % жінок, яких «швидка допомога» доставляє в лікарню, перебувають там із-за отримання тілесних ушкоджень, пов'язаних зі

знуцаннями в сім'ї. 25-40% жінкам, які страждають від сімейного насильства, було заподіяно тілесних ушкоджень під час їх вагітності. 50% усіх бездомних жінок і дітей пішли жити на вулицю, рятуючись саме від насильства в сім'ї. Домашнє насильство можуть викликати безліч причин, однак соціальною умовою його вчинення завжди є нерівність становища жінок у суспільстві. Отже, проблему протидії насильству в сім'ї слід розглядати в контексті протидії гендерному насильству, вирішення якої потребує, в першу чергу, вдосконалення законодавчого механізму самої протидії.

Проблему захисту прав жінки як жертв домашнього насильства, а також вдосконалення вітчизняного законодавства у цій сфері досліджували науковці різних галузей науки. Йдеться зокрема про праці О.М.Бандурки, Ю.П.Битяка, І.П.Голосніченка, В.М.Кампо, О.В.Ковальової, Д.О.Коломойця, В.К.Колпакова, А.Т.Комзюка, О.В.Негодченка, В.І.Олефіра, Ю.О.Павленка, В.М.Плішкіна, О.М.Рудневої та ін. Шляхами вирішення проблеми науковці вбачають забезпечення правового захисту жертв насильства, посилення відповідальності за насильство в сім'ї як тяжкий злочин проти особи і суспільства, прийняття державних програм, спрямованих на подолання гендерного насильства, його причин і наслідків.

Україна, в статусі незалежної правової та демократичної держави, визнала насильство в сім'ї однією з найважливіших соціальних проблем, що потребують невідкладного вирішення та нормативно-правового забезпечення. Держава ратифікувала міжнародні правові документи, що регламентують протидію домашньому насильству: Загальну декларацію прав людини (від 10.12.1948 р.); Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (від 16.12.1966 р.); Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (16.12.1966 р.); Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (від 18.12.1979 р.); Конвенцію проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують

гідність, видів поведження і покарання (від 10.12.1984 р.); Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності (резолюція 55/25 Генеральної Асамблеї від 15.11.2000 р.). Оскільки Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16.05.2005 р. кваліфікує торгівлю людьми як порушення прав людини й посягання на гідність та цілісність людської особистості, підтверджує необхідність підвищення рівня захисту всіх жертв торгівлі людьми, інтегруючи у свої положення принцип гендерної рівності, проблему домашнього насильства слід розглядати також і в контексті протидії торгівлі людьми. Наступним кроком у розвитку вітчизняного законодавства стало прийняття низки законів, які сьогодні регламентують сферу протидії сімейному насильству/торгівлі людьми, а також урядових, міжвідомчих, відомчих нормативно-правових актів, які становлять організаційно-правовий механізм протидії ганебним соціальним явищам нашого суспільства:

Зокрема, Закон України від 20.09.2011 № 3739-VI «Про протидію торгівлі людьми» визначив організаційно-правові засади протидії торгівлі людьми, гарантуючи гендерну рівність, основні напрями державної політики та засади міжнародного співробітництва у цій сфері, повноваження органів виконавчої влади, порядок встановлення статусу осіб, які постраждали від торгівлі людьми, та порядок надання допомоги таким особам. Закон України від 15.11.2001 № 2789-III «Про попередження насильства в сім'ї» визначив правові та організаційні основи попередження насильства в сім'ї, органи та установи, на які покладається здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї. Прийняття законодавчих актів суттєво наблизило українське законодавство до кращих міжнародних стандартів в цій сфері.

Однак, національне законодавство потребує

удосконалення в частині встановлення статусу жертви насильства в сім'ї за аналогією зі статусом особи, яка постраждала від торгівлі людьми, який встановлюється на строк до двох років, завдяки чому постраждала особа має право на забезпечення особистої безпеки, поваги, а також на безоплатне одержання медичної, психологічної, соціальної, правової та іншої необхідної допомоги; тимчасового розміщення у соціальних закладах; відшкодування моральної та матеріальної шкоди за рахунок осіб, які її заподіяли; одноразової матеріальної допомоги; допомоги у працевлаштуванні, реалізації права на освіту та професійну підготовку тощо.

~Проблемні аспекти визначення статусу потерпілого в справах про притягнення до адміністративної відповідальності за вчинення насильства в сім'ї~

Іщенко Ю.В., професор кафедри адміністративного права і процесу Національної академії внутрішніх справ кандидат юридичних наук, доцент

Як визначає Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» насильство в сім'ї будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю. З метою захисту інтересів осіб, які постраждали від такого насильства, Кодексом України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), встановлено адміністративну відповідальність у статті 173-2.

Вчинення насильства в сім'ї, тобто умисне вчинення будь-яких дій фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування фізичного насильства, що не завдало фізичного болю і не спричинило тілесних

ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо), внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого, а так само невиконання захисного припису особою, стосовно якої він винесений, непроходження корекційної програми особою, яка вчинила насильство в сім'ї має своїм наслідком адміністративну відповідальність у вигляді громадських робіт або адміністративного арешту.

Редакція статті 173-2 вказує на обов'язкову наявність такого учасника провадження, як потерпілий, в разі вчинення безпосередньо акту насильства.

Відповідно до статті 269 КУпАП потерпілим є особа, якій адміністративним правопорушенням заподіяно моральну, фізичну або майнову шкоду. Потерпілий має право знайомитися з матеріалами справи, заявляти клопотання, при розгляді справи користуватися правовою допомогою адвоката, іншого фахівця у галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи, оскаржувати постанову по справі про адміністративне правопорушення. Потерпілого може бути опитано як свідка відповідно до статті 272 КУпАП.

Насильства в сім'ї, тобто умисне вчинення будь-яких дій фізичного, психологічного чи економічного характеру може заподіяти потерпілому відповідно фізичну, моральну або майнову шкоду. Тут спостерігається певна відповідність між самою дією та її наслідками. В той же час необхідно звернути увагу та особливості процесуального визначення завданої школи та порядку її відшкодування.

Почнемо з того, що в статті 256 КУпАП, яка визначає вимоги до змісту протоколу про адміністративне правопорушення, прямо вказано наступне: якщо правопорушенням заподіяно матеріальну шкоду, про це також зазначається в протоколі.

В статті 280 КУпАП визначаються обставини, що підлягають з'ясуванню при розгляді справи про адміністративне правопорушення. Орган (посадова особа) при розгляді справи про адміністративне правопорушення зобов'язаний з'ясувати: чи було вчинено адміністративне правопорушення, чи винна дана особа в його вчиненні, чи підлягає вона адміністративній відповідальності, чи є обставини, що пом'якшують і обтяжують відповідальність, *чи заподіяно майнову шкоду*, (виділено автором) чи є підстави для передачі матеріалів про адміністративне правопорушення на розгляд громадської організації, трудового колективу, а також з'ясувати інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи.

В статті 40 КУпАП визначено порядок відшкодування шкоди, завданої адміністративним правопорушенням та покладення обов'язку відшкодувати заподіяну шкоду. Якщо у результаті вчинення адміністративного правопорушення заподіяно майнову шкоду громадянину, підприємству, установі або організації, то під час вирішення питання про накладення стягнення за адміністративне правопорушення суддя районного, районного у місті, міського чи міськрайонного суду має право одночасно вирішити питання про відшкодування винним майнової шкоди - незалежно від розміру шкоди. Справи щодо вчинення насильства в сім'ї розглядаються виключно суддею районного, районного у місті, міського чи міськрайонного суду.

Таким чином можна прийти до таких висновків. Закон України Про попередження насильства в сім'ї» передбачає можливість завдання потерпілому моральної, фізичної або майнової шкоди. КУпАП встановлює статус потерпілого для особи, якій саме заподіяно відповідно будь-який вид шкоди. Але вже під час складення протоколу про адміністративне правопорушення, під час з'ясування обставин, які підлягають вивченню при розгляді справи про адміністративне правопорушення та під час вирішення

питання про відшкодування шкоди йдеться вже виключно про школу майнову. Це безумовно, звужує права потерпілого при вирішенні питання про відшкодування шкоди в майбутньому, тому що в матеріалах справи не міститься вимоги про процесуальне закріплення доказів щодо завдання будь-якої іншої шкоди, крім матеріальної. Це вимагає від осіб, які складають протоколи про адміністративні правопорушення за вчинення насильства в сім'ї, вказувати в матеріалах справи про наявність будь-якого виду шкоди: моральної, фізичної, матеріальної, а не тільки матеріальної.

~Верховенство права в адміністративному судочинстві України~

Капля О.М., доцент кафедри організації охорони громадського порядку Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

Принцип верховенства права у адміністративному судочинстві є одним з основних принципів і розуміється як відповідність захисту прав, свобод, законних інтересів у публічно-правових відносинах засадам справедливості та гарантування ефективного поновлення в правах.

Аналізуючи механізм реалізації принципу верховенства права в адміністративному судочинстві, необхідно згадати про рішення Конституційного суду України від 02.11.2004 № 15-рп/2004, в якому зазначається що відповідно до частини першої статті 8 Конституції України в Україні визнано і діє принцип верховенства права. Верховенство права вимагає втілення державою цього принципу в правотворчу і правозастосовну діяльність, зокрема у закони та відповідно у підзаконні нормативно-правові акти. Цей принцип визначає взаємовідносини держави і громадянського суспільства, насамперед у сфері реалізації

основних прав і свобод людини.

Вимоги щодо дотримання принципу верховенства права закріплені у Преамбулі та ст. 3 Статуту Ради Європи, де визначено, що «Усі члени Ради...визнають принцип верховенства права».

У ст. 3 Конституції України проголошується «Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави». Як зазначено у ст. 8 КАС України, суд при вирішенні справи керується принципом верховенства права, відповідно до якого, зокрема, людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Особливого значення реалізація принципу верховенства права набуває тоді, коли відсутні конкретні правові норми і слід застосовувати аналогію закону або навіть аналогію права.

В практичній діяльності судів, натомість, спостерігається таке ставлення до учасників адміністративної справи та до їх звернень, яке не відповідає, а подекуди, й суперечить) названому принципу. Так, існують випадки досить тривалого розгляду судами позовних заяв (реєстрація, призначення, затягування при відправленні до суду вищих інстанцій та ін.), залишення позовів без розгляду з формальних підстав, невідача судових рішень або явна підтримка (а іноді і надання допомоги) позицій представників суб'єктів владних повноважень.

У практиці допускаються багато випадків коли судами принцип верховенства права не застосовується, а іноді відверто ігнорується. Особливо це стосується питань які врегульовані в законах загальними положеннями, норми підзаконних нормативно-правових актів є застарілими або суперечать праву.

На заваді реалізації принципу верховенства права стоять конфлікти інтересів осіб, які перебувають при владі,

особливості бюрократичного апарату, конкуренція між окремими приватними інтересами у суспільстві та державі в цілому тощо.

Однак у правозастосовній діяльності необхідно розуміти, що цей принцип є загальним принципом судочинства, на якому базується вся діяльність суду при розгляді будь-яких справ, тим більше адміністративних.

Сутність принципу верховенства права обумовлена тим, що людина її права та свободи визнаються найвищими соціальними цінностями і визначають зміст та спрямованість діяльності держави. Це означає, що адміністративний суд не повинен застосовувати положення правового акта, у тому числі закону, якщо його застосування суперечитиме загальним принципам права чи порушуватиме права і свободи людини й громадянина. Саме тому у межах адміністративного судочинства, цей принцип не слід звужувати при його застосуванні лише виходячи з ієрархічної структури нормативно-правових актів. Реалізація принципу верховенства права у діяльності адміністративних судів повинна полягати в поєднанні ієрархії нормативно-правових актів (ст. 8, 9 Конституції України) з принципом пріоритетності прав, свобод та інтересів людини і громадянина».

В Україні відсутній ефективний організаційний механізм забезпечення дотримання суддями у своїй діяльності принципу верховенства права, відповідальності за допущені порушення законодавства під час здійснення судочинства.

Судовому захисту прав і свобод громадян, прав та законних інтересів юридичних осіб на основі верховенства права стоїть на заваді також недосконалість чинного процесуального законодавства.

Забезпечення ефективного застосування принципу верховенства права у діяльності адміністративних судів України потребує комплексного наукового обґрунтування, акцентування уваги працівників суддівського корпусу на

демократичних засадах трансформації галузі адміністративного права в цілому та наголошення на фундаментальному значенні принципу верховенства права.

Проблема реалізації принципу верховенства права у судовій сфері має комплексний характер і може бути вирішена тільки шляхом подальшого проведення судово-правової реформи в Україні.

~Проблемні аспекти застосування терміну «сім'я» у чинному законодавстві~

Коломोєць О.Д., професор кафедри правознавства Кіровоградського інституту Міжрегіональної академії управління персоналом, кандидат юридичних наук, доцент

Вдосконалення понятійного апарату у будь-якій галузі права допомагає уникнути правових колізій на практиці та сприяє розвитку теоретичного підґрунтя подальшого розвитку науки, у тому числі й адміністративного права. Саме тому основною метою цієї роботи є аналіз чинного законодавства України з метою уніфікації терміну «сім'я», який, незважаючи на те, що досить широко застосовується, сьогодні не має однозначного трактування.

Юридичне визначення поняття «сім'я» міститься у ч.1 ст.3 Сімейного кодексу України, яке передбачає, що «сім'я є первинним та основним осередком суспільства. Сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Подружжя вважається сім'єю і тоді, коли дружина та чоловік, у зв'язку із навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших поважних причин, не проживають спільно» [1]. Проте таке визначення, на нашу думку, не враховує той факт, що існують так звані неповні сім'ї (коли відсутній один із батьків тощо).

У соціології та соціальній психології сім'я розглядається

як заснована на шлюбі та спорідненні мала група, відносини в якій суттєво чином відбиваються на психічному здоров'ї її членів [2, с.36].

За А.С. Пашенко, сім'я – «заснована на шлюбі чи кровному спорідненні мала група, члени якої пов'язані спільним побутом, взаємною допомогою, моральною та правовою допомогою [3, с.14]

По-своєму трактує поняття сім'ї вільна енциклопедія: «Сім'я – це соціальна група, яка складається з чоловіка та жінки, котрі перебувають у шлюбі, їхніх дітей (власних або прийомних) та інших осіб, поєднаних родинними зв'язками з подружжям, кровних родичів і здійснює свою життєдіяльність на основі спільного економічного, побутового, морально-психологічного укладу, взаємної відповідальності, виховання дітей» [4].

Це визначення має важливе значення, адже сьогодні в нашому суспільстві існують певні образні штампи, за якими агресорами в сім'ях виступають виключно чоловіки, а по відношенню до дітей – батьки дитини. Але відомі непоодинокі випадки, коли дії, які мають ознаки насильства в сім'ї, вчиняють саме інші члени сім'ї [5]. Саме тому вважаємо за необхідне конкретизувати цей термін з метою попередження понятійної плутанини. Наприклад, аналізуючи ситуацію у сфері попередження насильства в сім'ї у м.Кам'янець-Подільськ за 2009 рік, доповідач виключає з переліку членів сім'ї «сусідів, співмешканців, у тому числі розлучених осіб, що продовжують спільно проживати, осіб, що зустрічаються, але не перебувають у шлюбі тощо» [6].

У той же час, згідно з ч.4 ст.1 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї», членами сім'ї можуть бути: особи, які перебувають у шлюбі; проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою; їхні діти; особи, які перебувають під опікою чи піклуванням; є родичами прямої або непрямої лінії споріднення за умови спільного проживання [7].

Аналізуючи зазначене вище, можемо зробити висновок, що сім'єю є не тільки особи, які перебувають у законно зареєстрованому шлюбі, але й особи, які проживають у фактичному шлюбі, не зареєстрованому державою (так званий «цивільний шлюб»). Крім того, сім'я може існувати й у складі родичів (прямої або непрямої лінії) за умови спільного проживання. Отже, положення Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» поширюють свою дію як на осіб, які перебувають у законному шлюбі, так і на осіб, що спільно проживають без такої реєстрації.

Це положення має важливе значення, а також спричиняє проблеми у правозастосуванні. Наприклад, О.В. Ковальова наголошує на неврегульованості дії чинного законодавства у сфері попередження насильства в сім'ї між гомосексуальною парою (за її словами, гомосексуальний зв'язок, з одного боку, на думку більшості громадян, суперечить моральним засадам суспільства в Україні на теперішній час, а з іншого, не заборонений законом (однак, гомосексуальні пари позбавлені права на укладення шлюбу та усиновлення) [8, с.25].

Проблеми виникають і у випадку, коли особи проживають у фактичному (цивільному) шлюбі, не зареєстрованому державою, – виникають питання: з якого часу від початку їх спільного проживання вважати таку пару сім'єю; хто і як може (повинен або уповноважений) фіксувати початок такого проживання, якщо, наприклад, воно є неперіодичним? У деяких наукових працях пропонується термін більше одного року, при цьому вбачається, що такі партнери можуть навіть не проживати разом, а просто «за взаємною згодою мають тривалі інтимні чи інші значущі стосунки» [8, с.28; 263]

Досить складним є питання кваліфікації насильства, яке виникає між колишнім подружжям. Логічно застосовувати формальний підхід до вчинених дій і кваліфікувати це правопорушення (злочин) на загальних підставах. Проте практика доводить, що досить часто

насильства між колишнім подружжям має ознаки сімейного. Крім того, ускладнює зазначену ситуацію їх спільне проживання. Деякі науковці взагалі пропонують відносити до насильства в сім'ї й насильство у відносинах колишнього подружжя, не залежно від того, чи продовжує воно мешкати разом [8, с.28].

Існує думка, що насильство в сім'ї може мати місце й у стосунках осіб, які не пов'язані родинними зв'язками. Зокрема О.В. Ковальова, спираючись на рекомендації ООН, пропонує доповнити перелік осіб, яких можна вважати членами сім'ї при кваліфікації насильства в сім'ї, хатніми робітницями та членами їх сімей [8, с.28]. Вважаємо цю пропозицію досить дискусійною з огляду на те, що у випадку виникнення будь-якого конфлікту із самими хатніми робітницями матимуть місце трудові відносини, і всі питання, які виникнуть, будуть врегульовані, в першу чергу, трудовим законодавством. Що стосується членів сімей хатніх робітниць, то включення їх до такого переліку взагалі видається спірним.

Отже, сім'я – це соціальна група, яка складається з чоловіка та жінки, котрі перебувають у шлюбі, їхніх дітей (власних або прийомних) та інших членів сім'ї і здійснює свою життєдіяльність на основі спільного економічного, побутового, морально-психологічного укладу, взаємної відповідальності, виховання дітей.

На нашу думку, до переліку осіб, які можуть підпадати під поняття «інші члени сім'ї», слід віднести: осіб, які замінюють батьків; опікуна (піклувальника); брата (сестру); племінника (племінницю); тітку (дядька), у тому числі двоюрідних; бабу (діда); прабабу (прадіда); онуків; партнера одного з батьків, які перебувають у цивільному шлюбі, дітей таких партнерів.

Список використаних джерел:

1. Сімейний кодекс України // Відомості Верховної Ради. — 2002. — №21-22. — ст. 1353 (зі змінами).
2. Обозов Н.Н. Межличностные отношения / Н.Н. Обозов. — Л., 1979. — 158 с.

3. Пащенко А.С. Особливості розкриття злочинів, пов'язаних з домашнім насильством: дис. ... канд. юр. наук : 12.00.09 / Пащенко Анастасія Сергіївна. — Волгоград, 2005. — 182 с.

4. Вікіпедія (вільна енциклопедія) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org> — Заголовок з екрану.

5. Шуба В. Захист дітей від експлуатації — першочергове завдання прокурорів / В.Шуба // Вісник прокуратури. — 2003. — №2. — С.90-92.

6. Попередження насильства в сім'ї : Звіт міського голови Кам'янця-Подільського за 2009 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://info.kp.km.ua/content/view/1704/39/lang,uk/> — Заголовок з екрану.

7. Про попередження насильства в сім'ї : Закон України від 15 листопада 2001 року №2789-III // Відомості Верховної Ради. — 2002. — №10. — ст.70 (із змінами).

8. Ковальова О.В. Діяльність служби дільничних інспекторів міліції щодо попередження насильства в сім'ї: дис. ... канд. юр. наук : 12.00.07 / Ковальова Олена Володимирівна. - Х., 2008. - 238 с.

~Адміністративно-правова діяльність ОВС у сфері здійснення дозвільної системи~

Кучерук К.О., викладач кафедри адміністративної діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

Адміністративна діяльність посідає перше місце тому, що вона є найбільш значною й великою за обсягом, в її реалізації задіяно більшість працівників органів внутрішніх справ.

Адміністративну діяльність органів внутрішніх справ можна визначити як специфічну, виконавчо-розпорядчу, підзаконну, державно-владну діяльність з організації та здійснення охорони громадського порядку, забезпечення громадської безпеки, попередження й припинення злочинів та інших правопорушень.

Ця діяльність поєднує в собі дві складові частини: діяльність щодо виконання законів, нормативних актів управління, виданих з питань регулювання громадського

порядку, здійснення права давати обов'язкові до виконання вказівки, застосовувати в необхідних випадках заходи адміністративного впливу, а також видавати в межах наданих повноважень акти управління (зовнішня), і організаційну діяльність самого апарату міліції (внутрішня).

Важливе місце в охороні громадського порядку та громадської безпеки займає дозвільна система, яка передбачає обов'язкове отримання дозволів на здійснення певних дій підприємствами, установами та організаціями, а також окремими громадянами. Це організаційно-правова діяльність, що здійснюється державою з метою забезпечення своїх економічних та соціально-політичних інтересів, для створення необхідних умов нормальної діяльності державних та громадських організацій, додержання законності, охорони власності та забезпечення громадської безпеки.

Для аналізу адміністративно-юрисдикційної діяльності міліції у сфері дозвільної системи доцільно поділити цю сферу на декілька галузей, якими опікуються певні служби та підрозділи міліції.

Першою і найбільш важливою, на мою думку, такою галуззю є питання забезпечення контролю за обігом зброї в Україні та видавання дозволів на користування нею.

Головним завданням органів внутрішніх справ України є запобігання вчиненню злочинів з використанням зброї, тому видання дозволів є тим важелем, який впливає на цю ситуацію. Практичні питання видачі дозволів, контролю за населенням, яке володіє зброєю, вилучення зброї вирішують працівники органів внутрішніх справ, що працюють у службах дозвільної системи, службі дільничних інспекторів міліції та інших підрозділах МВС України.

На етапі реформування діяльності органів виконавчої влади, спрямованої на забезпечення правопорядку, громадської безпеки, прав і законних інтересів громадян, великого теоретичного та практичного значення набуває усвідомлення сутності, призначення та меж функціонування дозвільної системи. Особливо актуальним

воно є для України на сучасному етапі трансформації теорії та практики адміністративного права й адміністративної діяльності. Це стосується забезпечення прав і свобод людини, кардинальних змін у правовому регулюванні відносин між особою та державою в напрямі розширення зон адміністративної свободи громадян загалом та у сфері громадської безпеки і дозвільної системи зокрема.

Дозвільна система регулює коло суспільних відносин щодо особливого порядку обігу спеціально визначених предметів, матеріалів, речовин і засобів, безконтрольне використання яких може заподіяти шкоду державі й особі, а також особливий порядок відкриття та функціонування окремих підприємств, майстерень і лабораторій і контроль з боку держави за дотриманням зазначеного порядку. Таку думку протягом 1950-1970-х рр. висловлювали вчені-адміністративісти: М. І. Єропкін, Ю. М. Козлов, А. Є. Луньов та ін. Безперечно, дозвільна система, яку здійснюють органи внутрішніх справ, є важливим засобом режимно-правового забезпечення інтересів держави у сфері охорони громадського порядку, громадської безпеки, охорони прав і законних інтересів громадян, запобігання злочинам та іншим правопорушенням. Але таке тлумачення, як вважає І. Г. Кириченко, призводить до неправильного визначення дозвільної системи загалом як виключної форми діяльності державного апарату управління.

Серед проблем організаційно-правового забезпечення громадської безпеки, у тому числі за допомогою дозвільної системи в державному управлінні, проблема правового забезпечення є пріоритетною.

Без систематизації та стандартизації дозвільної системи держава не може ефективно здійснювати функцію охорони суспільної безпеки і порядку, а громадяни істотно обмежуються щодо можливості реалізації конституційного права на захист своїх інтересів.

Нині виникла об'єктивна потреба в систематизації законодавства України у сфері здійснення дозвільної системи шляхом її реформування, а саме:

- 1) чіткого визначення предметів та об'єктів дозвільної

системи, її принципів;

2) перегляду системи органів, які здійснюють дозвільну систему, законодавчого закріплення їх вичерпного переліку та правового статусу;

3) удосконалення механізму захисту прав осіб, які звертаються в органи дозвільної системи, тощо.

Зазначені напрями реформування дозвільної системи можуть розглядатись як елементи загальних стандартів, єдиних для всієї системи державних органів, що здійснюють дозвільну систему. Їх доцільно було б закріпити в Законі України «Про дозвільну систему».

Негайного врегулювання потребують і питання обігу зброї в Україні. Доводиться констатувати, що правова регламентація цієї ділянки суспільних відносин у нашій державі не відповідає вимогам часу і містить безліч прогалин. Чинним законодавством зовсім не враховані питання щодо існування та обігу в Україні зброї, яка має культурну цінність: антикварної, меморіальної, художньої тощо. Є окремі види зброї, які взагалі не можна зарахувати до жодної з категорій, установлених наказом МВС України № 622 від 21 серпня 1998 р. Це свідчить про те, що класифікація зброї за техніко-криміналістичним критерієм і цільовим призначенням, наведена у згаданому наказі, є не зовсім вдалою.

Доцільно поряд із визначеними критеріями використовувати критерій ступеня вражаючих властивостей зброї та його небезпеки для життя і здоров'я людини. За цим критерієм пропонується розділити зброю на три групи: приголомшуючу, травматичну і смертельну. Така класифікація дозволить охопити всі існуючі види зброї та диференціювати застосування кримінально-правових і адміністративно-правових санкцій.

З метою підвищення ефективності адміністративно-правового регулювання обігу зброї в Україні, недостатньо оновлювати лише нормативно-правову базу, необхідно вдосконалювати адміністративно-правовий механізм у цьому напрямі загалом. Розробляючи й удосконалюючи відповідні нормативно-правові акти, необхідно розвивати

адміністративні правовідносини, що виникають у сфері обігу вогнепальної зброї, і, насамперед, підвищувати ефективність діяльності органів дозвільної системи, інших правоохоронних органів, наділених державно-владними повноваженнями щодо ухвалення відповідних рішень, здійснення контролю, проведення відповідних профілактичних заходів тощо.

~Skimming – фінансові злочини, пов'язані
із використанням банкінгу~

~Skimming – przestępstwa finansowe związane
z bankowością elektroniczną~

Маліновська І. (Malinowska I.), старший викладач Інституту досліджень організованої злочинності та тероризму Вищої школи поліції в м. Щитно (Республіка Польща), підінспектор поліції

Піатковська Б. (Piątkowska B.), викладач кафедри безпеки Вищої школи безпеки в Познані (Республіка Польща), підінспектор поліції

У дослідженні проаналізовано використання фінансових злочинів, у тому числі й пов'язаних із використанням банкінгу із суміжними сферами, зокрема торгівлею людьми, наркотрафіком, торгівлею зброї. Розкрито термінологічну базу, приділено увагу законодавчому забезпечення протидії злочинам у досліджуваній сфері.

Wstęp

Bardzo wyraźny rozwój nowoczesnych technologii w ostatnich trzech latach oraz związane z tym rozwój elektronicznych form płatniczych – pomimo iż niesie za sobą wiele korzyści – to stał się również impulsem dla zorganizowanych grup przestępczych, których działania

polegają na okradaniu kont bankowych.

Jednym z najbardziej rozpowszechnionych, a zarazem najniebezpieczniejszym przestępstwem związanym z użyciem kart płatniczych, jest tzw «skimming».

Skimming jest przestępstwem polegającym na bezprawnym skopiowaniu danych znajdujących się na pasku magnetycznym karty płatniczej oraz przechwycenie kodu PIN (bez wiedzy i woli posiadacza), celem wytworzenia duplikatu karty płatniczej. Tego rodzaju karta działa identycznie jak karta oryginalna, a transakcje nią dokonane obciążają jej posiadacza.

Dokonywane transakcje z jej użyciem są często niemożliwe do wykrycia, ponieważ wykonywane są przez międzynarodowe gangi skimmerów w różnych stronach świata. Wymieniają się oni – poprzez sieć internetową – zawartością pasków magnetycznych z oryginalnych kart.

Definicja karty płatniczej

Definicja karty płatniczej została określona w ustawie z dnia 19 sierpnia 2011 r. *o usługach płatniczych* [1] - w dyspozycji art. 2 pkt 15 a podano, iż jest to: *karta uprawniająca do wypłaty gotówki lub umożliwiająca złożenie zlecenia płatniczego za pośrednictwem akceptanta lub agenta rozliczeniowego, akceptowana przez akceptanta w celu otrzymania przez niego należnych mu środków.*

Najogólniej mówiąc – karta płatnicza (z ang. payment card) zawiera cztery istotne elementy, które charakteryzują ją jako instrument płatniczy – tj.:

- jest standardowa – standardy reguluje akt ISO 7810; posiada wymiary: wysokość - 53,98 mm, szerokość - 85,6 mm i grubość – 0,76 mm,

- jej wystawcą jej odpowiednia instytucja (najczęściej bank),

- jest włączona do jednego z systemu rozliczeń, np. VISA,

- płatności dokonywane za jej pomocą muszą być akceptowalne.

Służy ona do regulowania płatności za usługi i nabyte towary oraz do podejmowania pieniędzy z bankomatu – czyli

za jej pomocą można dokonywać bezgotówkowych transakcji płatniczych. Wyposażona jest w pasek magnetyczny lub chip, na którym zapisywane są informacje o posiadaczu karty (imię i nazwisko), nazwa banku, identyfikator karty oraz jej data ważności.

Rodzaje kart płatniczych

W literaturze przedmiotu istnieje wiele metod klasyfikacji kart płatniczych. Najczęściej dzieli się je, z uwagi na sposób dokonywania płatności [2]:

– *karta kredytowa* – jest to karta, której uzyskanie nie jest związane z posiadaniem rachunku bankowego. Posiadacz tej karty bazuje na limicie kredytowym przyznanym przez bank;

– *karta debetowa* – karta służy do wykonywania transakcji płatniczych i jest powiązana z rachunkiem bankowym posiadacza. Za jej pośrednictwem można dokonać wypłaty z bankomatu. Właściciel karty musi posiadać odpowiedni stan środków na koncie, aby transakcje były przeprowadzane bez żadnych problemów. Ponadto saldo dostępnych środków jest powiększone o dostępny limit zadłużenia, czyli tzw. debet (z ang. debit);

– *karta obciążeniowa*, z tzw. odroczonym terminem płatności. Jest ona zmodyfikowanym rodzajem karty kredytowej. Aby otrzymać tego rodzaju kartę, należy posiadać w danym banku rachunek przez określony czas. Bank określa – na podstawie miesięcznych wpływów – limit środków, które może udostępnić posiadaczowi. W tym przypadku odroczone płatności polega na tym, występuje konieczność spłacania kredytu przez płatności kartą w najczęściej miesięcznych odstępach czasu;

– *karta bankomatowa* karta służąca jedynie do dokonywania wypłat gotówki z bankomatu czy też innego urządzenia z funkcją wypłaty gotówki i dokonywaniu innych operacji bankowych. Praktycznie karta ta nie występuje już w obrocie;

– *karta przedpłacona – typu prepaid* – środki pieniężne znajdujące się na karcie, są zakodowane w postaci tzw. impulsów – nie są ulokowane na rachunku bankowym. Karty tego rodzaju mogą być wydane na okaziciela (czyli nie są związane z konkretną osobą) i mogą być wykorzystywane jako np. karty подарunkowe;

– *karta wirtualna* – karta ta nie jest wydawana w postaci fizycznej. Istnieje ona jako numer rachunku bankowego, który jest wykorzystywany do płatności dokonywanych za pośrednictwem Internetu.

W literaturze przedmiotu spotykać się można z jeszcze innymi kryteriami podziału kart płatniczych. Są następujące klasyfikacje:

a) Z uwagi na technologię zapisu na karcie [2]:

– *karta tłoczona* – dane posiadacza karty naniesione są poprzez wytłoczenie lub wykonanie termodruku; karta ta wychodzi z użycia;

– *karta magnetyczna* - dane o karcie, jak i o jej posiadaczu zapisane są na pasku magnetycznym; są one coraz częściej zastępowane przez karty mikroprocesorowe;

– *karta mikroprocesorowa (mikrochipowa)* – w przypadku tej karty dane o posiadaczu karty, jak i o niej samej, zawarte są w mikroprocesorze wbudowanym w kartę; oferuje ona większą funkcjonalność i pojemność;

– *karta hybrydowa* - wszystkie dane o niej samej oraz o posiadaczu karty są zapisywane równolegle w mikroprocesorze, jak i na pasku magnetycznym.

b) Z uwagi na marketing: 1) karty klasyczne (standardowe karty płatnicze); 2) karty srebrne (Silver) – przeznaczone dla osób o wyższym poziomie dochodów; 3) karty złote (Gold) – karty dla osób o wysokich dochodach i gwarantują zwolnienia z opłat; 4) karty platynowe (Platinum) – przeznaczone dla zamożnych osób i zapewniają dodatkowe usługi; 5) karty ekskluzywne – karty dla VIP-ów, oferują najszerszy zakres usług.

c) **Z uwagi na logo organizacji płatniczej, znajdujące się na karcie:** VISA, MasterCard oraz mniej popularne w Polsce, ale znane i cenione w świecie - American Express i Dinners Club.

Przestępstwa z użyciem kart płatniczych

Najczęstszymi rodzajami przestępstw związanych z obrotem kartami płatniczymi (tzw. fraudulent transaction) – są [3]:

– *posługiwanie się skradzionymi lub zagubionymi kartami* – sprawca po wejściu w posiadanie karty w wyniku np. kradzieży przywłaszczenia, podszywa się pod jej właściciela i stara się dokonać jak najszybciej transakcji karta aktywną;

– *wyludzenie kart płatniczych na podstawie wniosku zawierającego fałszywe dane bądź wystawionego na podstawioną osobę* – złożenie wniosku z fałszywymi danymi do banku celem otrzymania oryginalnej karty płatniczej. Na podstawie otrzymanej karty przestępca dokonują początkowo transakcji na duże kwoty, a następnie wypłat powyżej limitów autoryzacyjnych;

– *wykorzystywanie kart podrobionych (sfalszowanych)* - pokrzywdzonym jest zarówno posiadacz karty, jak i emitent karty płatniczej; fałszowanie polega na: podrobieniu karty, jej przerobieniu, całkowitym sfalszowaniu oraz fałszerstwie elektronicznym;

– *kopiowanie kart płatniczych na rachunkach obciążeniowych* – fałszowanie dowodów transakcji przez nieuczciwych akceptantów; ujawnienie tego przestępstwa wymaga współpracy z posiadaczem karty i posiadania przez niego oryginału rachunku obciążeniowego;

– *wykorzystanie danych cudzej karty (carding)* – nieupoważnione posługiwanie się danymi z karty, uzyskanymi np. poprzez fizyczny kontakt z posiadaczem karty, za pośrednictwem Internetu, itp.;

– *wyludzenia towarów i usług przez legalnego posiadacza karty* - posiadacz kupuje towar i usługę, ale za nią nie płaci,

gdyż celowo zmienia miejsce pobytu, nie informuje o tym wydawcy karty i nie zwraca mu jej karty;

– *phising* - oszustwo polegające na kradzieży tożsamości. Przestępca podszywa się pod znane adresatowi osoby i firmy, celem wyłudzenia od niego informacji takich jak, np. danych logowania do bankowości internetowej, nakłonienia go do wykonania określonych działań, itp.

Skimming - rodzaje

Skanowanie kart ma najczęściej miejsce podczas transakcji dokonywanych w bankomatach, jak również możliwe jest podczas dokonywania zapłaty w sklepach czy restauracjach, na stacjach benzynowych. Wyróżnia się dwa rodzaje skimmingu:

Skimming w placówce handlowo-usługowej

Jest to rzadziej spotykana forma przestępczości w tym zakresie. Proceder ten polega na skopiowaniu paska magnetycznego przez sprzedawcę, który współpracuje z przestępcami lub sam działa przestępczo. Najczęściej jest w posiadaniu karty przez krótki czas i nie zawsze może poznać kod PIN. Stąd też z reguły kopiowane są karty nie wymagające autoryzacji przy pomocy PIN-u. Kopiowania zawartości pasków magnetycznych dokonuje za pomocą skimmera – jest to małe urządzenie, które zawiera czytnik kart oraz pamięć. Powyższe urządzenie podłączane jest do komputera i następuje kopiowanie zawartości nielegalnie przechwyconych pasków magnetycznych.

Skimming bankomatowy - zwalczanie

Tego rodzaju proceder polega nielegalnym kopiowaniu informacji zawartych na karcie płatniczej celem wykonania jej kopii oraz dokonywanie wypłat za jej pomocą z rachunku bankowego posiadacza oryginalnej karty.

Mechanizm działania przestępców w tym zakresie wygląda następująco:

– **Po pierwsze** – umieszczają na bankomatach urządzenia skanujące, tzw. skimmery i za ich pomocą kopiuje dane z kart. Urządzenia te, to nakładki, które umieszczają na

otworze, do którego wsuwa się karty. Dzięki temu skanują zawartość paska magnetycznego karty płatniczej i nagrywają uzyskane dane na oryginalne karty płatnicze bądź na kawałek plastiku z paskiem magnetycznym (tzw. białą kartę – white plastic) lub przesyłają je do umieszczonego w niewielkiej odległości czytnika, który je zapisuje. Skimmery trudno dostrzec, gdyż są dobrze dopasowane i w tym samym kolorze co bankomat.

– **Po drugie** – aby uzyskać kod PIN, oszuści montują (w specjalnie dopasowanym banerze reklamowym bądź w listwie z logo systemów kart płatniczych) nad klawiaturą nakładkę z mini kamerą, która rejestruje rękę osoby wstukującej numer. Osoba dokująca operacji, nie dostrzega żadnej różnicy w funkcjonowaniu bankomatu.

Najczęściej po kilkunastu godzinach – po demontażu urządzenia z bankomatu - przestępcy przenoszą w formie elektronicznej do komputera dane uzyskane ze skimmera i kamery; dane te przesyłają w dowolne miejsce w kraju lub na świecie. Nielegalnie zdobyte informacje nagrywane są na karty z paskami magnetycznymi i używane jako prawdziwe.

Jest wiele sposobów walki z omawianym procederem. Poniżej przypadki:

– Niektóre banki w swoich bankomatach posiadają funkcję, która powoduje, że po włożeniu karty płatniczej wibruje ona. Tego rodzaju mechanizm ma ją zabezpieczyć przed czytaniem danych.

– Jeszcze inne zabezpieczenia, to plastikowe wypustki znajdujące się wokół otworu na kartę; uniemożliwia to zamontowanie przez przestępców skimmera.

– Wielu posiadaczy kart płatniczych posiada karty z wbudowanym chipem – ma on być zabezpieczeniem przed nieuprawnionym sczytaniem danych przez przestępców. Otóż - informacja o chipie zapisana jest na pasku magnetycznym i w sytuacji, gdy bankomat czyta informację, uruchamia się moduł EMV [4], który łączy się z chipem. Następnie na wyświetlaczu bankomatu włącza się komunikat, że wydłużony

będzie czas oczekiwania na przeprowadzenie danej operacji. Z taką zeskimmowaną kartą z chipem przestępca nie będzie mógł jej użyć w bankomacie obsługującym moduł EMV.

Zakończenie

Pomimo wielu zabezpieczeń ze strony banków przed skimmingiem, przestępcy w sposób skuteczny korzystają z nowoczesnych technologii i czasami mogą się one okazać niewystarczające.

Z tego też względu sami posiadacze kart winny zachowywać czujność w trakcie korzystania z bankomatu i w przypadku jakichkolwiek podejrzeń, przekazywać informacje o nieprawidłowościach pracownikom banków czy też funkcjonariuszom Policji.

Podsumowując – można wyróżnić trzy zasadnicze metody zwalczania skimmingu [2]:

- zwiększenie poziomu technologicznego zaawansowania zabezpieczeń kart płatniczych, a także urządzeń służących do ich obsługi, tj. m.in. bankomatów i terminali płatniczych,
- edukacja uczestników obrotu kartami płatniczymi, czyli posiadaczy kart płatniczych i akceptantów,
- działania instytucji zajmujących się zwalczaniem tego procederu – tj. Policji oraz banków.

Bibliografia:

1. Miklaś K., Pawlak M., Zastosowanie kart elektronicznych w systemach płatniczych, Politechnika Poznańska – Systemy informatyczne w zarządzaniu 2013/2014, http://www.mcp.poznan.pl/wp-content/uploads/2014/12/2013_14_zimowy_94342i94356_Zastosowanie-kart-elektronicznych-w-systemach-p%C5%82atniczych.pdf, z 6 kwietnia 2015 r.
2. Mikołajczyk K., Przepięstwa związane z wykorzystaniem bankowości elektronicznej – skimming, Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego 10/14, s. 105 – 106, [file:///C:/Users/R540/Downloads/Segregator_5%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/R540/Downloads/Segregator_5%20(3).pdf), z 1 kwietnia 2015 r.
3. Przepięstwa z użyciem kart płatniczych, <http://www.kartyplatnicze.info/przepiestwa.php>, z 4 kwietnia 2015 r.
4. Ustawa z dnia 19 sierpnia 2011 r. o usługach płatniczych, tekst jednolity – Dz. U. z 2014 r., poz. 873, z późn. zm.

~Особливості адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень у сфері сімейно-побутових відносин~

Сукмановська Л.М., викладач кафедри адміністративного права та адміністративного процесу факультету з підготовки фахівців для підрозділів кадрового забезпечення та міліції громадської безпеки Львівського державного університету внутрішніх справ

З 2003 року у Кодексі України про адміністративні правопорушення наявна стаття 173-2, яка передбачає відповідальність за вчинення насильства в сім'ї, невиконання захисного припису або не проходження корекційної програми [1].

Правопорушник притягується до адміністративної відповідальності за умисне вчинення будь-яких дій фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування фізичного насильства, що не завдало фізичного болю і не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо), внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого, а так само невиконання захисного припису особою, стосовно якої він винесений, непроходження корекційної програми особою, яка вчинила насильство в сім'ї. Слід зазначити, що у порівнянні із вищевказаним законом, у кодексі вказується лише на три види насильства: фізичне, психологічне та економічне.

Основним об'єктом посягання даного правопорушення є громадський порядок, під яким розуміють діяльність комплексу ustalених основних суспільних інститутів, до числа яких входить і сім'я. Опосередкованим об'єктом у даному випадку виступають сімейні відносини.

Об'єктивна сторона цього правопорушення включає в

себе вчинення домашнього насильства, невиконання захисного припису або не проходження корекційної програми. При вчиненні насильства в сім'ї склад правопорушення є матеріальним, тому обов'язково повинні бути встановлені наслідки; при невиконанні захисного припису склад правопорушення є формальним, тобто правопорушення вважається закінченим з моменту вчинення забороненої захисним приписом певної дії (дій), незалежно від того, чи настали від них будь-які негативні наслідки. Варто погодитись із думкою О. Ковальової, яка зазначає, що насильство може проявлятися не лише у формі дії, а й у формі бездіяльності [2, с. 11]

З суб'єктивної сторони склад правопорушення, відповідальність за яке передбачена ст. 173-2 КУпАП, характеризується умисною формою вини. Тобто, особа, що вчиняє насильство в сім'ї, усвідомлює протиправний характер свого діяння, передбачає, що внаслідок цього може бути чи завдається шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого, і бажає їх або свідомо допускає їх настання.

Розглядаючи суб'єкт даного правопорушення, необхідно зазначити, що для такого діяння, як домашнє насильство, необхідно встановити, що його вчинила фізична осудна особа, якій на момент вчинення нею насильства в сім'ї виповнилось 16 років, і яка є членом сім'ї потерпілого. Щодо невиконання захисного припису, то в даному випадку до суб'єкта відносяться особи, стосовно яких винесено захисний припис, тобто особливстю суб'єкта даного протиправного діяння є минула протиправна поведінка.

Справи про правопорушення, передбачені цією статтею, згідно ст. 221 КУпАП, розглядаються районними (міськими) судами. Якщо суддя встановить наявність в діях особи ознак правопорушення, відповідальність за яке передбачена ст. 173-2 КУпАП, то на правопорушника накладається адміністративне стягнення в межах санкції даної статті.

Санкція ст. 173-2 КУпАП передбачає застосування до

сімейного агресора адміністративних стягнень у вигляді громадських робіт або адміністративного арешту.

По результатах анкетування дільничних інспекторів міліції територіальних ОВС Івано-Франківської області встановлено, що 60,7 % опитаних вважають, що за вчинення насильства в сім'ї найбільш доцільним є накладення адміністративного стягнення у вигляді адміністративного арешту, а 81,7 % опитуваних вважають, що чинне законодавство України у сфері протидії насильству в сім'ї потребує негайного удосконалення.

Таким чином, аналіз чинного законодавства та практики його застосування дозволяє стверджувати, що нормативно-правове забезпечення з попередження домашнього насильства потребує суттєвих змін та доповнень.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984, додаток до № 51. – Ст. 1122.

2. Ковальова О.В. Діяльність служби дільничних інспекторів міліції щодо попередження насильства в сім'ї: автореферат дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / О.В. Ковальова. – Харків., 2008. – 21 с.

~СЕКЦІЯ 3~

*Проблемні аспекти застосування кримінального та
кримінального процесуального законодавство у сфері
протидії насильству в сім'ї*

*~Поняття адміністративної преюдиції у кримінальному
праві~*

Берднік І.В., декан юридичного факультету навчально-наукового інституту права і соціальних технологій Чернігівського національного технологічного університету, кандидат юридичних наук, доцент

На сучасному етапі тенденцією кримінально-правової політики є розвиток методів управління, які не пов'язані з примусом, оскільки правомірність поведінки обумовлюється не страхом перед санкціями, а позитивними моральними установками і звичками. Посилення моральної ролі кримінального закону, подальша його гуманізація, українська кримінально-правова політика вважає найважливішим напрямком реформування чинного кримінального законодавства.

Формами реалізації правової політики, зокрема кримінально-правової, є правотворчість, правозастосування та правове виховання громадян, особливо молоді, з метою розвитку їх соціально-правової активності, непримиренності до злочинів і правопорушень.

Соціально-правова активність означає не тільки правомірну поведінку громадян, дотримання ними правових приписів, у тому числі і кримінально-правових норм (тобто позитивна бездіяльність, яка дістає прояв у невчиненні правопорушень), а й позитивну активність, яка виявляється, як у попередженні злочинів особами поведінка яких правомірна, так і у попередженні та припиненні злочинів тих, хто вже порушив закон.

Так, на думку В.І. Колосової, введення адміністративної

преюдиції у кримінальне законодавство дозволить, з одного боку, виключити зайву криміналізацію діянь, з іншого надасть можливість попередження злочинів шляхом залучення особи до адміністративної відповідальності за аналогічне правопорушення, більш чітко розмежувати кримінальну та адміністративну відповідальність, основним критерієм якої є ступінь суспільної небезпеки діяння [1]. Г.І. Ямашев вважає, що певні суспільні відносини вимагають, з одного боку, кримінально-правового захисту, а з іншого - застосування таких заходів кримінального впливу, щоб людина не була при цьому позбавлена свободи» [2].

Найбільш поширеним у кримінально-правовій доктрині є визначення поняття адміністративної преюдиції як «притягнення особи до кримінальної відповідальності, якщо вона протягом певного періоду часу (найчастіше протягом року), після одного або двох стягнень за адміністративне або дисциплінарне правопорушення вчинить таке саме правопорушення».

Термін «преюдиція» походить від латинського «prejudicium» - вирішення питання, заздалегідь прийняте рішення. В державах англо-американської правової системи преюдиція – це ефект попереднього судового рішення, який встановлений законодавцем та прецедентом. В інших правових системах, зокрема скандинавській, відсутність адміністративної преюдиції пов'язана з тим, що як наслідок адміністративне законодавство не виділено у самостійну галузь права, а тому діяння розглядаються як злочинні. У тих державах, законодавство яких передбачає адміністративні порушення, вони охоплюють лише сферу «влада підпорядкування». У кодексах країн СНД адміністративна преюдиція не передбачена і лише у Кримінальному кодексі (далі – КК) Республіки Білорусь містяться норми як адміністративної, так і дисциплінарної преюдиції.

Український законодавець у КК України (2001 р.) не передбачив адміністративну та дисциплінарну преюдицію,

як самостійний інститут, зберігши її в «замаскованому вигляді» у ст. ст. 337 КК (ухилення військовозобов'язаного від військового обліку після попередження, зробленого військовим комісаріатом), 390 КК (ухилення від виконання покарання у виді обмеження волі та у виді позбавлення волі) та 391 КК (злісна непокора вимогам адміністрації установи виконання покарань).

На нашу думку, повторне вчинення адміністративного чи дисциплінарного проступку не може бути кваліфіковано як злочин, так само, як і повторне вчинення злочину невеликої тяжкості не повинно перетворювати його в тяжкий або особливо тяжкий злочин. У КК України повторне вчинення злочину невеликої тяжкості перетворює його у тяжкий злочин (статті 210, 259, 301, 311, 313, 369), а повторне вчинення злочину середньої тяжкості - в особливо тяжкий (статті 280, 315, 317), що є помилкою законодавця, яка впливає із загальної ситуації з відсутністю належних критеріїв визначення санкцій статей. Як би ми не хотіли подолати, наприклад, поширеність нецензурної лайки в громадських місцях, ми не можемо по одній лише волі законодавця визнати дрібне хуліганство як злочин лише на тій підставі, що винна особа вже несла відповідальність за таке саме діяння один раз, два рази або десять разів.

У зв'язку з цим, слід звернути увагу на досвід іспанського законодавця, який, хоча і допускає трансформацію кримінального проступку (саме кримінального, а не адміністративного) у злочин, але лише в разі 4-кратного повторення однорідного проступку.

На думку М.І. Хавронюка, застосування адміністративної (дисциплінарної) преюдиції може суперечити положенням демократичних конституцій (зокрема, статтями 21 і 24 Конституції України) щодо рівності громадян перед законом, оскільки може являти собою дискримінацію за тими чи іншими ознаками. Адже незрозуміло, чому одні особи за певні правопорушення несуть адміністративну або дисциплінарну відповідальність, а інші – кримінальну [3]. Найбільш

яскраво це виражено в статтях 390 і 391 КК України: засуджені, у разі вчинення ними дисциплінарного (ухилення від роботи) або адміністративного (систематичне порушення громадського порядку або встановлених правил проживання) проступку, несуть кримінальну відповідальність.

Видається необхідним виробити єдиний підхід щодо регламентації преюдиції у кримінальному законі (КК України). На нашу думку, чим довший строк, встановлений в якості умови, при якому поведінка стає злочинною, тим у особи більше виробляється звичка до законослужняної поведінки. Водночас термін більше року вступає у протиріччя з Кодексом України про адміністративні правопорушення (далі – КпАП) України, що є недопустимим. Доцільно відлік перебігу цього терміну (1 рік чи інше) починати не після притягнення до адміністративної відповідальності, а після призначення адміністративного стягнення, оскільки ефект впливу заходів КпАП може мати місце тільки у тому випадку, якщо особа була піддана реальному покаранню.

На основі вищевикладених положень, можна зробити наступні висновки.

1. З метою полегшення правозастосування та усунення випадків неоднозначності тлумачення кримінально-правових норм постає необхідність у виробленні єдиного підходу щодо регламентації преюдиції у кримінальному законодавстві України.

2. Повторність вчинення адміністративного чи дисциплінарного проступку не може «перетворити» його на кримінально-каране діяння.

3. Недотримання правил законодавчої техніки призводить до того, що у процесі кваліфікації діяння, яке об'єктивно має ознаки непокори, суб'єкт кваліфікації має можливість до суб'єктивного підходу в оцінці цього діяння. Отже, адміністративні правопорушення, як правопорушення, що посягають виключно на встановлений порядок управління та закріплені у КпАП, КВК, повинні

бути сформульовані таким чином, щоб була можливість чіткого відмежування їх від злочинів за нормативними ознаками.

Список використаних джерел:

1. Колосова В.И. Административная преюдиция как средство предупреждения преступлений и совершенствования уголовного законодательства // Вестник Нижегородского университета им Н.И. Лобасевского, 2011, №5(1). – С. 248.

2. Ямашева Г.В. К вопросу о восстановлении института административной преюдиции в уголовном законе // Журнал российского права, 2009, № 10. - С. 69.

3. Хавронюк Н.И. Административная преюдиция и институт рецидива с точки зрения уголовного права европейских стран // Юрист, 2011, №1. – С. 60.

**~Возможности совершенствования средств
противодействия насилия в семье с учетом новой доктрины
границ правомерного поведения~**

Виноградов А.К., доцент кафедры уголовного и административного права Одесского национального морского университета, кандидат юридических наук

Ткач Ю.Д., доцент кафедры криминалистики Одесского государственного университета внутренних дел, кандидат юридических наук

Петриченко Ю.Д., курсант 2-го курса транспортного факультета Одесского государственного университета внутренних дел

Важное значение для совершенствования антикриминальных средств противодействия насилию в семье приобретает предложенная А. С. Тунтулой новая доктрина границ правомерного поведения и обстоятельств, исключающих общественную опасность и вредность деяния [1, с. 68-69], основные положения которой сводятся к следующему.

Новая доктрина границ правомерного поведения предполагает наличие **границ относительной свободы правомерного поведения** социосубъекта, которые заканчиваются там, где начинается нарушение предусмотренного законодательством субъективного права, свободы, интереса или обязанности иного социосубъекта, а также **границ абсолютной свободы правомерного поведения** социосубъекта, которые заканчиваются там, где начинается нарушение социально-обусловленного или природного права, свободы, интереса или обязанности иного социосубъекта.

В этой связи особую актуальность приобретает и новое понимание **обстоятельств, исключающих общественную опасность или вредность деяния**, среди которых особую роль в контексте рассматриваемой темы занимают необходимая оборона, мнимая оборона, задержание лица, совершившего преступление, крайняя необходимость, деяние в состоянии риска и некоторые другие. Такие обстоятельства предусмотрены гл. 8 УК Украины, которая, однако, необоснованно названа, как «Обстоятельства, исключающие преступность деяния».

Ведь ст. 11 УК Украины преступность деяния определяет в единстве следующих признаков:

1. Выраженность деяния в действии или бездействии.
2. Противоправность деяния.
3. Общественная опасность деяния.
4. Наличие вины лица, совершившего это деяние.
5. Надлежащая субъектность такого деяния, т.е. совершение его надлежащим субъектом.

Наличие же обстоятельств из указанной главы могут исключить лишь общественную опасность или общественную вредность деяния и этим самым превращают деяние из неправомерного, в правомерное и даже в общественно полезное. Поэтому указанную главу УК Украины следует именовать как «Обстоятельства, исключающие общественную опасность деяния». Иные существующие и перспективные базисноантиделиктные

кодексы (когда, к примеру, ст. 17 «Обстоятельства, которые исключают административную ответственность» КОАП Украины также названа не совсем точно и содержит из таких обстоятельств лишь необходимую оборону и крайнюю необходимость, а указанная здесь же еще и невменяемость не является таким обстоятельством, не исключает общественной вредности деяния и поэтому не должна исключать таких видов административной ответственности, как паранаказания и восстановление нарушенного правового статуса) должны содержать аналогичный перечень обстоятельств в главе, которую целесообразно назвать термином «Обстоятельства, исключающие общественную вредность деяния».

В этой связи **доктрина классификации обстоятельств, исключающих общественную опасность или вредность деяния представляется таки образом:**

1. Обстоятельства, исключающие общественную опасность суммативных деяний неопределенного круга лиц, направленных на защиту правового статуса неопределенного круга социосубъектов от суммативных преступных деяний неопределенного круга лиц, фактически от деяний антинарода и квазинарода.

В данном случае возникает и **суммативная необходимая оборона от суммативных преступных деяний.**

2. Обстоятельства, исключающие общественную опасность или вредность конкретных деяний определенной группы лиц, направленных на защиту правового статуса определенных социосубъектов от неправомерных деяний конкретного лица или определенной группы лиц.

В этой ситуации возникает **групповая необходимая оборона от индивидуальных или групповых неправомерных деяний.**

3. Обстоятельства, исключающие общественную опасность или вредность конкретных деяний определенного лица, направленных на защиту правового статуса определенных социосубъектов от неправомерных деяний конкретного лица или определённой группы лиц.

Данная ситуация порождает индивидуальную необходимую оборону от индивидуальных или групповых неправомерных деяний.

Список використаних джерел:

1. Кириченко А. А. Гипердоклад о более двухстах пятидесяти лучших доктринах и концепциях юриспруденции научной школы профессора Аланкира: коллективная монография [кол. авторов под науч. ред. А. А. Кириченко]. – Второе издание. - Николаев: Ин-т истории, политологии и права Ник. нац. ун-та им. В. А. Сухомлинского, 2015. – 1008 с.

~Аналіз випадків серійних вбивств~

~Analiza przypadku seryjnego zabójcy~

Влодарчик Р. (Włodarczyk R.), працівник відділу безпеки Вищої школи поліції в м. Щитно (Республіка Польща), доктор права, молодший інспектор поліції

У доповіді здійснено аналіз низки випадків серійних вбивств. Приділено увагу особі злочинця, впливу сімейного виховання, навчальних закладів, громадськості на становлення такої особи, складено психологічний портрет. Здійснено класифікацію серійних вбивць за способом вбивства, вибором жертви тощо.

Wprowadzenie

Na temat seryjnych zabójców napisano tomy książek, nakręcono wiele filmów, zagrano mnóstwo sztuk teatralnych, przekazano wiadomości wszelkimi możliwymi mediami, a jednak zawsze koncentrują na sobie uwagę. Wzbudzają kontrowersyjne uczucia społeczności ludzkiej, od gniewu i nienawiści, po podziw, a nawet uwielbienie. To absorbujące zjawisko m.in. opisał w swojej książce Paul Cleave pt. «Czyściciel» [1]. Powstała ona na podstawie głębokich przemyśleń autora, co wzbudziło moje zainteresowanie, dlatego postanowiłam przybliżyć tematykę, przeanalizować i przedstawić osobowość głównej postaci zaprezentowanej w

powieści. Już sam fakt, że narratorem jest seryjny zabójca – Joe daje podstawę do scharakteryzowania umysłu o zbrodniczych skłonnościach. Takie publikacje w ciekawy sposób przybliżają możliwości poznawcze, ułatwiające profilowanie potencjalnych zabójców. Tutaj zaprezentowany spokojny z pozorów człowiek, całymi dniami pracujący jako sprzątacznik na posterunku Policji w Christchurch ma wiele do «zaoferowania», choć jedynymi przyjaciółmi Joego są dwie rybki. Umieścił je w akwarium w kształcie kuli i wyjątkowo pieczołowicie o nie dbał. Poza tym do jego rutynowych obowiązków należało raz w tygodniu odwiedzać samotną matkę, gdyż ojciec 6 lat wcześniej odebrał sobie życie. Podczas wizyt rozmawiali o sklepowych promocjach, które bardzo interesowały kobietę, jedli obiad, a po nim pijali kawę, do której Joe dosypywał matce truciznę na szczury. Mimo to twierdził, że bardzo kocha swoją matkę i nie widzi sensu życia bez niej. W gruncie rzeczy dokuczala mu silna osobowość i dominacja rodzicielki. Jednak udawał podporządkowanego syna i fakt, że ona ma nad nim kontrolę. Takie podejście wypływało z dzieciństwa, kiedy Joe uczęszczał na zajęcia gry w krykieta i na jednych z nich został uderzony piłką w okolice łonową. Wtedy doznał poważnej kontuzji. Matka troskliwie pielęgnowała syna, ale i tak skutkowało to uszkodzeniem narządów płciowych. Potem koleżanki przezwaly go «zdrętwiałe orzeszki», a on w perspektywie nie zapomniał dziecięcych upokorzeń. Jako dorosły mężczyzna pojawił się w komisariacie Policji, bo chciał przyznać się do popełnionej zbrodni. Wtedy w prasie ukazał się artykuł, w którym poza opisem sposobu zabójstwa zaoferowano nagrodę za wskazanie sprawcy. Dlatego tłumaczył policjantom, że to on popełnił tę zbrodnię i chce zdobyć za to nagrodę. Żaden z policjantów nie uwierzył w winę miłego człowieka z nieco dziwnym wyglądem, dlatego zamiast nagrody zatrudnili go na stanowisku sprzątacznika posterunku i od tamtej pory nazywali «opóźniony Joe». On nie sprzeciwiał się takiemu przezwisku i przywykł udawać deficyt rozwoju umysłowego. Jednak codziennie przed rozpoczęciem sprzątkowania, szedł do sali konferencyjnej, gdzie

przyglądał się rozwieszonym zdjęciom ofiar sprawcy nazwanego przez funkcjonariuszy «nożownikiem z Christchurch». Podczas ostatnich kilku miesięcy policjanci intensywnie zajmowali się sprawą seryjnego mordercy, a Joe robił kawę i rozmawiał z detektywem Schroder'em o postępach w śledztwie. Z zainteresowaniem czytał gromadzone akta, z których wynikało, iż sprawca miał na koncie zabójstwo ośmiu kobiet. Kiedy policjanci dowiedzieli się o kolejnym zabójstwie, to byli przekonani o przybyciu następnej ofiary «nożownika z Christchurch». Tylko Joe był odmiennego zdania i całkowicie nie zgadzał się z ustaleniami Policji. Jako jedyny na posterunku uważał, że tej zbrodni nie dokonał «nożownik». Sam przecież był sprawcą wszystkich poprzednich zabójstw, dlatego postanowił zdemaskować swojego naśladowcę.

Joe prowadził podwójne życie o dwóch obliczach. Z jednej strony postrzegany jako spokojny samotnik, pracowity a «opóźniony Joe», którego ludzie uważali za uczynnego, wrażliwego i miłego mężczyznę, a drugie jego oblicze było diametralnie inne. Człowiek ten przeistaczał się w bezlitosnego, brutalnego i przebiegłego seryjnego mordercę niewinnych kobiet, z którymi najpierw odbywał stosunek seksualny, a potem pozbawiał je życia. Nigdy nie rozstawał się z czarną teczką, w której przechowywał narzędzia zbrodni (podobnie jak «rzeźnik z Rostowa») [2], tzn. noże różnej wielkości i pistolety. Uważał, że w ten sposób będzie przygotowany na każdą ewentualność, a narzędzia mogą mu się przydać nawet w najbardziej nieoczekiwanym momencie. Dzięki teczce czuł się pewniejszy siebie, a także bezwzględnie silny i bezkarny. Postrzegał swoją osobę za bystrzejszego od wszystkich policjantów pracujących w komisariacie w Christchurch.

Portret psychologiczny «nożownika z Christchurch»

Joe nazywany «nożownikiem z Christchurch» spełnia kryteria seryjnego zabójcy, gdyż zgodnie z definicją Federalnego Biura Śledczego zabił kilka ofiar w trzech lub więcej oddzielnych zdarzeniach, w ciągu tygodnia lub dłuższego okresu. Należy do osób niepozornych, niczym nie

wyróżniających się w tłumie. Działa w pojedynkę, a więc jest zaliczany do przestępców określanych typem samotnika, który ma słaby związek ze swoimi ofiarami. Często nawet nie zna lub nie pamięta ich imion [3]. Pierwszy raz dopuścił się morderstwa, ponieważ chciał się przekonać co czuje sprawca popełniając zbrodnię. W tym momencie rzeczywistość przewyższyła jego wyobrażenia o zabójstwie i od razu wiedział, że ponownie targnie się na życie następnej ofiary. Czerpał ogromną przyjemność z zabijania. Popełnione przez siebie zabójstwa określał jako «zachcianki» – kobiety w różnym wieku, którym nie mógł wybaczyć poniżeń z dzieciństwa, dlatego większość z nich przed śmiercią wykorzystywał seksualnie.

W dzieciństwie nie był prześladowany psychicznie, fizycznie czy seksualnie, jak też sam nie przejawiał skłonności sadystycznych. Uważał siebie za jedynaka, który miał szczęśliwe dzieciństwo. Matka jako najważniejsza osoba w jego życiu: *«powinieneś się nauczyć doceniać swoją matkę, Joe. Jestem wszystkim co masz»*, mimo to dostarczała mu «ból». Nie wyobrażał sobie jej śmierci, ale jednocześnie podawał truciznę. Na przykład, aby sprawić matce przyjemność stworzył fikcyjny świat udając, że jest sprzedawcą samochodów. Ma ciągle poczucie winy wobec niej, że nie spełnia jej wymagań, a równocześnie pretensje, że ciągle go krytykuje i nie mówi o nim nic dobrego. Uważał, że to jakim jest człowiekiem, to wina matki, która zbyt ingerowała w jego życie, przez co nie czuł się samodzielny: *«nieustanne gadanie, wyjaśnianie, wszędobylska obecność (...)»*. Obwinił także matkę za samobójcze zatrucie się ojca spalinami samochodowymi. Po jego śmierci również myślał o odebraniu sobie życia, gdyż odcisnęło to duże piętno w przyszłych dokonaniach. Związek z matką uważał za toksyczny, a jednak trwał w nim przez całe życie, podczas gdy kontakt z ojcem odgrywał znacznie mniejszą rolę. Nigdy nie nauczył się nawiązywać prawdziwych relacji z ludźmi, ani w rodzinie, ani w społeczeństwie, co dodatkowo dostarczyło podłoża przyszłym problemom z osobowością. Nic nie wiadomo na temat

pierwszych kontaktów seksualnych Joe. Na pewno na jego niedojrzałą psychikę wpłynął wspomniany incydent z dzieciństwa, jak również odbiło się to na jego seksualności. Na skutek przeżytego bowiem urazu fizycznego – doznał urazu psychicznego – utracił wiarę we własną wartość jako mężczyzna. Dzięki temu zabrakło mu poczucia prawdziwego *ego*, które zaczął dowartościowywać zabójstwami na tle seksualnym [4]. Trudności w sferze seksualnej, relacjach osobistych albo wszelkich przyjaźniach, jak również problemy z codziennymi interakcjami z ludźmi były nieuniknione. Jak wspomniano, Joe to człowiek niezdolny do uczuć, zwłaszcza do miłości w kierunku innej osoby. Kontaktuje się wyłącznie z osobami, które mogą mu przynieść wymierne korzyści. Potrzebuje coraz więcej podniecenia, więcej bodźców (tzw. «dreszczyku emocji»), a poza tym wykazuje małe możliwości hamowania swojego popędliwego postępowania. W miarę upływu lat wszelkie osobowościowe problemy nasiliły się, dlatego zaczął mocno obserwować kobiety i podkreślać ich seksualność. W tym czasie nawet myśl o własnej śmierci sprawiała mu przyjemność, a wręcz wyobrażał sobie reakcje najbliższych na wieść o jego zejściu śmiertelnym. Cieszył się, że ta wiadomość zada niektórym ból, zwłaszcza matce. Choć przy tym sam odczuwał olbrzymi strach przed sytuacją, w której mógłby stać się ofiarą, a nie oprawcą. Tuż przed śmiercią uważał, że kocha Melissę, która zadała mu olbrzymi ból, którą uznał za swojego «kata»: *«Czy wiedziałem wtedy to, co wiem teraz? Że jestem zakochany w Melissie (...), wszystkie zabójstwa i fantazje się skończyły i znalazłem miłość»*. Właściwie cały czas najbardziej bał się, że ktoś posiadzie jego tajemnicę, stąd robił wiele starań i działań, aby pozostać niezauważony przez otoczenie. Taki «szary», przeciętny obywatel, mieszkający w jednym z najgorszych kompleksów miasta, w strasznych warunkach mieszkaniowych. To nie było ważne, on nie brał tego pod rozwagę. Ważne dla niego było co innego – ciągle żyć w przeświadczeniu, że jego postępowanie to świadectwo człowieczeństwa i po dokonaniu większości zbrodni powtarzał: *«to moje człowieczeństwo»* – stanowi zatem

typowy przykład dewiacji wynikający z niewłaściwie ukształtowanej psychiki [5]. W tym wszystkim na uwagę zasługuje jego zadziwiająca umiejętność ukrywania kryminalnej przestępczości. Zarówno matka, jak i sąsiedzi w ogóle nie orientowali się w jego zbrodniczej aktywności. Nawet wśród organów ścigania, z którymi pracował na co dzień, nikt nie rozpoznał w nim sprawcy; pomimo, że on sam specjalnie dawał sygnały i zwracał na siebie uwagę: *«Powiedziałem, że chciałbym się przyznać do zamordowania kobiety kilka miesięcy temu (...) nie uwierzyli w moją historię(...) zorientowałem się wtedy, że policja nie ma żadnych podejrzeń.»* Ryzyko, które nie jest do wyobrażenia dla przeciętnego człowieka, który chociaż trochę rozminął się z prawem, to podnieta dla «głodnej wrażeń» psychiki mordercy. Właściwie sądził, że nie ma motywu do działania, a przy tym wyrzutów sumienia, co pozwalało niepostrzeżenie, w znakomity sposób maskować przez lata proceder seryjnego zabijania. Otaczał go straszny chaos myślowy. Okazało się, że Joe morderca wierzy w Boga, choć stara się wyprzeć z siebie posiadaną wiarę. Boi się bowiem kary za swoje czyny. Poza tym uważa Stwórcę za swojego dłużnika: *«Wygląda na to, że złamałem sobie mały palec. Mam nadzieję, że tak nie jest, dochodzę do wniosku, że skoro Bóg nie pomógł mi z jądrem, to jest mi coś winien (...).»* Jako stworzenie boże bardziej lubi zwierzęta od ludzi, bo przynajmniej ma nad nimi władzę i są od niego zależne, tj. ulubione rybki w akwarium, uratowany kot, którego przejechał pod jego domem. Zabijając zwierzę robi to wyłącznie, aby sprawić ból jego właścicielowi, który staje się kolejną ofiarą. Nie odczuwa ciągłego przymusu zabijania. Uważa, że w sumie miał udane dzieciństwo. Nie zabija dla rozgłosu ani sławy: *«Jeśli chciałbym sławny zabiłbym kogoś sławnego, jak na przykład ten Chapman, który tak bardzo kochał Johna Lennona, że go zastrzelił. Ja jestem zwykłym facetem. Przeciętnym Joe.»* Jego czyny są jak gdyby pozbawione zewnętrznej motywacji. Sterują nimi siły («zła energia»), które tkwią w jego psychice i dają wewnętrzną satysfakcję [6]. Swoje ofiary najczęściej zabija nożem lub dusi.

Wszystkie popełnione przez niego morderstwa są tylko podobne do siebie, lecz nie takie same. Uważa, że najgorsza w życiu jest monotonia i rutyna, która sprawia, że w pewnym momencie nic nie sprawia już przyjemności, więc zabójstwa «przeplata» zaangażowaniem zawodowym. Praca jest w pewnym sensie taką odskocznią, dlatego sumiennie wykonuje swoje obowiązki. Odbierany przez policjantów za osobę o ograniczonej inteligencji, kreuje się na taką, choć zna społeczne prawa oraz zakazy, a jednocześnie stwarza pozory wiary w te wartości.

Skłasyfikować go należy do przestępców z lubieżności, ponieważ pożądanie i fantazje seksualne dotyczą płci odmiennej, ale zasadniczo orgazm osiąga nie z powodu doznanej satysfakcji seksualnej, a z faktu zabijania. Chce zabijać dla osiągnięcia szczytu zadowolenia fizycznego i psychicznego. W późniejszym okresie zbrodniczego działania, zaczyna życia pozbawiać mężczyzn, którzy stają się dla niego niewygodni (domyślają się o dokonywanych przez niego zbrodniach). Do uśmiercenia wybiera osoby rasy białej, co świadczy, że nie są to zbrodnie na tle rasowym. Cechuje go przezorność, ostrożność i precyzyjność w działaniu. Dobrze i solidnie przygotowuje się do każdego z morderstw (przestępca zorganizowany) [7]. Najczęściej mnóstwo czasu zajmuje mu planowanie przestępstwa i szczegółowe typowanie ofiary, a więc poznaje jej codzienność, zwyczaje, nałogi, równocześnie marząc o tym, co i jak wykona po kolei. Nie ma nic przeciwko zbrodniom nieplanowanym (boi się jedynie, że nieodpowiedni krok może go zdemaskować) [8]. Porównuje swoje zbrodnie do odrabiania pracy domowej: «*Wszystko polega na odrobieniu pracy domowej. Żeby osiągnąć sukces, trzeba to robić*». Często pytany w rozmowie z matką, podkreśla jej, że jest heteroseksualny. Jednak nie jest w stanie nawiązać żadnych trwałych a bliższych związków z kobietami i innymi ludźmi, raczej woli u swoich ofiar wywoływać zaskoczenie, traumę oraz strach. Osoby od niego zależne, poddawane próbom, w jego umyśle i czynach są dehumanizowane, sprowadzane do pozycji przedmiotów bez żadnej wartości. Bardzo rzadko okazuje

odrobinę wyrzutów sumienia. Twierdzi, że jest przeciętnym mężczyzną, ale za to mordercą wyróżniającym się od innych zbrodniarzy: *«Nie jestem zwierzęciem. Nie zamierzam zabijać nikogo tylko dlatego, że po prostu istnieje. Nienawidzę takich gości. A to sprawia, że jestem inny niż wszyscy (...)*». Charakteryzuje go wnikliwość i błyskotliwość. Nie uważa się za chorego psychicznie dewianta o zboczonych poglądach. Sądzi, że nie zabija z pożądania, lecz z chęci posiadania bezwzględnej władzy nad wszystkimi (*Power and control*). W trakcie tropienia ofiary nie czuje świadomego gniewu, lecz podczas aktu morderstwa wpada w trans i jest zupełnie oderwany od rzeczywistości. Pragnie zawstydić, upokorzyć i całkowicie zniszczyć swoją ofiarę. Lubi dyktować jej warunki, decydować kto umrze, a kto przeżyje [9]. Sam jednak twierdzi, że zabija dla zabawy, iż jest to swoiste hobby. Nie widzi w tym żadnej szkodliwości społecznej, a wręcz przeciwnie: *«Na świecie muszą być dwa lub trzy miliardy kobiet. Zabijanie jednej w miesiącu to nic wielkiego. Trzeba tylko na to odpowiednio spojrzeć»*. Przed dokonaniem zabójstwa penetruje mieszkanie: *«(...) odwiedzam kuchnię, otwieram lodówkę(...), nie robię tego, bo jestem głodny czy spragniony, ale dlatego, że robiłem to w domach wielu innych ofiar»*. Z miejsca zbrodni mężczyzna zawsze zabiera różne przedmioty, lecz nie dla chęci wzbogacenia się. Czasami nawet są to bezwartościowe rzeczy, co wskazuje na fakt, że morderstwa nie są dokonywane na tle rabunkowym, lecz sprawca chce mieć «pamiątkę» z dokonania rytualnego aktu pozbawienia życia ofiary [10].

Podsumowanie

Reasumując powyższe należy podkreślić, iż zabójstwo jest specyficznym rodzajem interakcji pomiędzy sprawcą a jego ofiarą. Wybór potencjalnej ofiary często jest związany z jej właściwościami, na przykład płcią, wiekiem, wyglądem, wykonywaniem określonego zajęcia, miejscem zamieszkania, cechami psychicznymi, posiadanym majątkiem. Istnieje też duże prawdopodobieństwo, że zabójca pochodzi z najbliższego otoczenia swojej ofiary. Dla rozpoznania ofiary, jej zwyczajów, a potem dotarcia do sprawcy, niezbędna jest rekonstrukcja

zdarzeń poprzedzających i sam akt zabijania. Odtworzenie bowiem sekwencji zdarzeń, relacji między sprawcą i ofiarą, pozwala na zweryfikowanie dotychczas zebranych danych. Cały przebieg analiz, a dzięki temu stworzenie wersji kryminalistycznej, są ważne dla zrozumienia zachowania sprawcy w trakcie dokonywania zbrodni. Tutaj duże znaczenie przy wykryciu sprawców seryjnych zabójstw ma powtarzalność sytuacyjna w myśl zasady: «*ci sami sprawcy popełniają te same przestępstwa*», ponieważ pozwala w pewnym stopniu przewidzieć przyszłe działanie zabójcy. Choć przedstawiony Joe pozornie próbował zmienić swoje *modus operandi*, to jednak wszystkie jego zabójstwa posiadały wiele cech wspólnych. Nawet na podstawie tak krótkiej analizy można zasygnalizować osobowość człowieka społecznego, nasyconego zwierzęcymi instynktami (choć zwierzęta działają zgodnie z naturą), czerpiącego satysfakcję albo też ulgę z aktu zabijania. Swoje działania bowiem kontynuował nie zwracając uwagi na ich oczywistą bezprawność i potencjalne konsekwencje, chociaż zdawał sobie sprawę z tego, że musi uniknąć wykrycia, to i tak działał na «krawędzi».

Aktualnie istnieją na świecie różne koncepcje i modele profilowania, w zależności od biegłych, którzy je akceptują i stosują. Wobec zachodzących przemian i wzrostu skali procederu zabijania, wyniknęła potrzeba sporządzenia przykładowych profili zabójców, bowiem brak jest międzynarodowych danych w tej dziedzinie. Tutaj duże nadzieje pokłada się w profilerach wywodzących się z kryminalistyki, którzy powinni posiadać doskonałą znajomość psychiki ludzkiej, myśleć tak samo jak przestępcy, znać zasady teorii kryminologicznych i wiktymologicznych, a dzięki temu oraz na bazie wzajemnych kontaktów i współpracy tworzyć «obraz» zabójcy o określonych predyspozycjach, skłonnościach, motywie działania, *modus operandi* itd. Jednak niezależnie od mojego stanowiska, lecz faktu stosowania solidnej metodyki badawczej, profilerzy powinni dotrzeć do miejsca zbrodni, dokładnie zapoznać się z aktami sprawy, przeanalizować wszelkie zebranie w sprawie dowody, jak i rzetelne przemyśleć

zeznania świadków. Przy tym należy też pamiętać, że cechy określone poprzez stworzenie profilu seryjnego zabójcy powinno się przyjmować na różnym poziomie prawdopodobieństwa (probabilistycznie). Profilowanie kryminalne, aby było pomocne w działaniach organów ścigania musi wykraczać poza wąskie ujęcie psychologiczne, sprowadzające się tylko do opisu cech. W prawidłowo stworzonym profilu należy uwzględnić możliwie najwięcej cech osobowościowych i fizycznych sprawcy, cech społecznych, a nawet demograficznych. W takich wypadkach na pewno nie byłoby problemu z wykryciem «nożownika z Christchurch», jakim okazał się Joe – postać w tym przypadku z «Czyszciciela» [11].

Bibliografia:

1. P. Cleave, *Czyszciciel*, Warszawa 2011, Wyd. Weltbild Media KDC, (tł. A. Ring), s. 6, 67–68.
2. R. Włodarczyk, *Charakterystyka osobowości seryjnych zabójców na przykładzie Andrieja Czikatili*, Warszawa 2012, «Problemy Kryminalistyki» nr 278/2012, Wyd. CLKP, s. 49-64.
3. J. Stukan, *Seryjni mordercy*, Opole 2001, Wyd. Prometeusz, s. 13-14.
4. Z. Freud, *Trzy rozprawy z teorii seksualnej*, [w:] *Życie seksualne*, Z. Freud (red.), Warszawa 1999, Wyd. KR, (tł. R. Reszke), s. 37-54.
5. E. Fromm, *Anatomia ludzkiej destrukcyjności*, Poznań 1998, Wyd. Rebis, s. 214-215.
6. R.C. Carson, J.N. Butcher, S. Mineka, *Psychologia zaburzeń*, Gdańsk 2004, Gdańskie Wyd. Psychologiczne, s. 653.
7. J. Stukan, *Seryjni mordercy*, Opole 2001, Wyd. Prometeusz, s. 13-14.
8. J. E. Douglas, A. W. Burgess, A. G. Burgess, R. K. Ressler, *Crime Classification Manual*, New York 2002, Wyd. Simon & Schuster, s. 22–23, 123.
9. A. Czerwiński, K. Gradoń, *Seryjni mordercy*, Warszawa 2000, s. 66–67; R. M. Holmes, J. DeBurger, *Serial Murder*, Newbury Park 1988, s. 79.
10. P.E. Dietz, R.R. Hazelwood, J. Warren, *Sexually Sadistic Criminal and His Offenses*, 1990, s. 175.
11. Źródłem cytatów i koncepcji do napisania artykułu stała się książka: P. Cleave, *Czyszciciel*, Warszawa 2011, Wyd. Weltbild Media KDC, (tł. A. Ring).

**~Кримінально-правове регулювання відповідальності
за неправдиві свідчення~**

~Prawno-karna regulacja przestępstwa fałszywych zeznań~

Голота А.-К. (Gołota A.-K.), адвокат, член Куявсько-Поморського Асоціації в Торуні

У науковому дослідженні розкривається основи адміністративно-правового регулювання відповідальності за неправдиві свідчення за законодавством Республіки Польща. Грунтуючись на досвіді захисту жертв насильства в сім'ї автор проаналізувала складові відповідальності за неправдиві свідчення при опитуванні свідків, потерпілих а також учасників події. Внесено пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства у досліджуваній сфері.

Systematycznie w mediach, prasie czy publikacjach naukowych pojawia się ożywiona dyskusja na temat zjawiska przestępczości, rozumianej jako zbiór czynów zabronionych pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie ich popełnienia, i to zarówno w aspekcie rodzajów popełnianych przestępstw, jak również zagrożenia dla obowiązującego porządku prawnego wyrażającego się we wzroście liczby osób popełniających przestępstwa w stosunku do ogółu ludności. Nie ulega jednak wątpliwości, że większość tego typu publikacji ukierunkowana jest na selektywny wybór opisywanych przestępstw, nierzadko o charakterze sensacyjnym. Niewiele uwagi poświęca się natomiast karno-prawnej problematyce przestępstwa składania fałszywych zeznań, które bez wątpienia jest ważnym i ciekawym zagadnieniem zarówno z punktu widzenia praktyki prawniczej, dobra wymiaru sprawiedliwości, a pośrednio również uczestników każdego toczącego się procesu karnego.

Powszechnie wiadomo, że powaga i autorytet sądów oraz innych organów władzy publicznej opiera się na

podejmowaniu słusznych decyzji oraz bezbłędnej i prawidłowej reakcji karnej. Trafność tych rozstrzygnięć jest jednak uwarunkowana przede wszystkim możliwością poznania prawdy, z kolei sposobność jej ustalenia jest uzależniona od rzetelności środków dowodowych [1]. Wśród dowodów zasadniczą rolę odgrywają zeznania świadków, niemniej należyte ich wykorzystanie wymaga określenia czy są one szczerze i zgodne z rzeczywistością, czy też fałszywe.

Z punktu widzenia prawa karnego, najgroźniejszym kłamstwem obywatela w stosunku do władzy publicznej jest kłamstwo sądowe. Może ono bowiem rodzić wiele negatywnych i niebezpiecznych skutków, zaś skalę tego zagrożenia uzmysławia nam dopiero realna możliwość skazania człowieka niewinnego. Wobec tego nie zaskakuje, że troska o prawdziwość zeznań świadków urasta do jednego z najpoważniejszych problemów polityczno-kryminalnych [2].

Na przestrzeni wieków prawo-karna regulacja przestępstwa fałszywych zeznań przeszła daleko idącą ewolucję. Najstarsze ustawodawstwa początkowo nie odróżniały procesu cywilnego od karnego, w związku z czym dowód z zeznań świadków miał najczęściej drugorzędne znaczenie, zaś kłamstwo uznawano za czyn naganny i wymagający potępienia, jeśli godził w honor lub życie danej społeczności. Z czasem zaczęto jednak stosować coraz surowsze kary zagrażające ciału i życiu. W Średniowieczu, pod wpływem kościoła, za świadome złożenie fałszywej przysięgi w kościele wprowadzono wręcz karę śmierci, z kolei w czasach wczesnonowożytnych, jeżeli na skutek złożenia fałszywych zeznań przez świadka osoba niewinna została ukarana, to świadek ten poniósł karę, która groziła niewinnie obwinionemu, przy czym działo się tak nawet wtedy, gdy do wykonania kary jeszcze nie doszło [1]. Nowe poglądy, które położyły kres traktowaniu występku fałszywych zeznań jako ciężkiej obrazy Boga, wyłoniły się dopiero w drugiej połowie XVIII w. Fałszywe zeznania zrównano wówczas z oszustwem majątkowym i tzw. fałszem intelektualnym, a następnie umieszczono w szerokiej wówczas definicji fałszerstwa. Od

tego momentu pojawiła się wyraźna tendencja do ujmowania omawianego czynu w grupie przestępstw przeciwko wymiarowi sprawiedliwości [3].

Uwzględniając osiągnięcia światowej myśli naukowej oraz mając na uwadze, że celem prawa karnego jest ochrona dóbr jednostki oraz stosunków społecznych i gospodarczych przed zamachami na nie, prawodawca polski umieścił przestępstwo fałszywych zeznań w grupie przestępstw przeciwko wymiarowi sprawiedliwości, przy czym posłużył się tutaj szerokim pojęciem wymiaru sprawiedliwości, obejmując nie tylko wymierzanie sprawiedliwości przez niezawisłe sądy, ale również działalność organów śledczo-dochodzeniowych oraz oskarżycielskich. W konsekwencji, przedmiotem ochrony niniejszego występku uczynił prawidłowe funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości, natomiast bezpośrednim (indywidualnym) przedmiotem ochrony wydanie prawidłowego orzeczenia w danej sprawie [4]. Co za tym idzie dobrem prawnym bezpośrednio naruszonym lub zagrożonym przez złożenie fałszywego zeznania jest mające zapasć w tym postępowaniu orzeczenie, nie zaś dobro prawne uczestnika postępowania, w którym zeznanie zostało złożone, chyba że działanie to narusza również inny przepis, chroniący bezpośrednio dobro prawne tej osoby [4].

Z omawianym przestępstwem mamy do czynienia, gdy zeznanie, opinia, tłumaczenie albo oświadczenie mające służyć za dowód w postępowaniu sądowym lub innym postępowaniu prowadzonym na podstawie ustawy okażą się fałszywe, przy czym o tym co jest prawdą, a co nieprawdą oceniamy z przedmiotowego punktu widzenia. Nieprawdziwość może zatem dotyczyć całokształtu zdarzenia lub tylko jego fragmentu, okoliczności istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy lub kwestii drugorzędnych. Niemniej, aby zeznanie było fałszywe treści w nim zawarte muszą być obiektywnie niezgodne z prawdą (czyli niezgodne z istniejącym stanem rzeczy) oraz subiektywnie nieprawdziwe (sprawca uświadamia sobie, że kłamie, czyli zdaje sobie sprawę z obiektywnej niezgodności zeznania z rzeczywistością). Dlatego

też do stwierdzenia prawdziwości lub nieprawdziwości zeznań świadka złożonych w konkretnej sprawie niezbędne jest ustalenie stanu faktycznego [5]. Z kolei w przypadku opinii, jest ona fałszywa, gdy zawiera ocenę niezgodną ze stanem rzeczywistym, czyli wyraża się w samej ocenie faktów, a także wtedy, gdy formułujący opinię celowo oparł ją na nieprawdziwych faktach. Natomiast dla stwierdzenia, że tłumaczenie jest fałszywe, wystarczy jego niezgodność z wypowiedziami lub tekstem dokumentów, których przedmiotem są okoliczności badane w postępowaniu [6].

Warto również podkreślić, że warunkiem odpowiedzialności za zeznanie nieprawdy lub zatajenie prawdy jest uprzedzenie zeznającego o odpowiedzialności karnej za fałszywe zeznania lub odebrania od niego przyrzeczenia, z zastrzeżeniem, że przyjmujący zeznanie musi działać w zakresie swoich uprawnień (do odebrania przyrzeczenia uprawniony jest wyłącznie sąd lub sędzia wyznaczony, co stanowi szczególną formę zobowiązania świadka do zeznania prawdy, natomiast inne organy mogą jedynie uprzedzić o odpowiedzialności za fałszywe zeznania). Wobec tego nieodebranie przyrzeczenia lub też nieuprzedzenie o odpowiedzialności karnej za składanie fałszywych zeznań na określonym etapie postępowania, wyklucza karalność czynu, nawet gdyby zeznający z racji wykonywanego zawodu wiedział o grożącej odpowiedzialności [7].

Problematyka fałszywych zeznań jest wielopłaszczyznowa, w związku z czym może być rozważana w wielu aspektach: psychologicznym, socjologicznym, filozoficznym czy pedagogicznym. Dlatego też, tym bardziej warto mieć na uwadze przyczyny tkwiące u źródeł składania fałszywych zeznań. Nie ulega bowiem wątpliwości, że ustalenie prawdy i szczerości w zeznaniach świadków nie jest sprawą prostą, w związku z czym tylko niewielu świadków składających fałszywe zeznania zostaje pociągniętych do odpowiedzialności karnej [8]. Wobec tego, aby możliwie szybko i bezbłędnie ustalić, że określone zeznania są fałszywe konieczna jest znajomość czynników, które w procesach motywacyjnych

świadka zaważyły na decyzji złożenia takich zeznań.

Bez obawy można powiedzieć, że przyczyn fałszywych zeznań jest tyle, ilu ludzi je składających. Niemniej dokonując próby klasyfikacji przyczyn fałszywych zeznań należy mieć na uwadze trzy czynniki. Pierwszym z nich jest szczególna, niecodzienna sytuacja świadka składającego zeznania, która może spowodować jego nietypowe reakcje. Po drugie trzeba pamiętać, że zeznania świadków są uwarunkowane ich osobowością. Informacje płynące z otoczenia zawsze są poddawane «intelektualnemu przetworzeniu», w związku z czym przesłuchujący otrzymuje relację, na zapamiętanie której wpływ miały wartość emocjonalna i uprzednie doświadczenie zeznającego. Trzecim warunkiem jest z kolei trudność w wyodrębnieniu tylko jednego czynnika, który spowodował skutek w postaci złożenia fałszywych zeznań [9]. Wydaje się jednak, że niezwykle złożony charakter motywów i przyczyn fałszywych zeznań uniemożliwia dokonanie przekonującej i mającej powszechne zastosowanie systematyki.

Kluczowym problemem postępowania dowodowego jest zagadnienie prawdy. Postępowanie to powinno prowadzić do uzyskania jasnego obrazu wszystkich okoliczności, które mają znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy. Innymi słowy, jego celem jest ustalenie prawdziwego stanu faktycznego opartego na analizie przeprowadzonych dowodów, przy czym najliczniejszą ich grupę stanowią właśnie zeznania świadków.

Zagadnienia związane z prawdziwością lub fałszywością dowodów zawsze miały zasadnicze znaczenie, i to nie tylko dla organów procesowych, oceniających te dowody, ale również dla społeczeństwa, które oczekuje ze strony sądów trafnych rozstrzygnięć w przedmiocie tak doniosłych wartości, jak: życie, wolność czy mienie. W związku z tym nie dziwi, że troska o prawdziwość zeznań świadków urasta do rangi poważnego problemu. Rozważając problem zeznań świadków należy uwzględnić fakt, że przejawy życia stają się coraz bardziej złożone, co niekiedy poważnie utrudnia dostrzeżenie granicy pomiędzy prawdą a fałszem. Sytuację dodatkowo

komplikuje to, że stwierdzając fakty świadek przekazuje także swoje opinie lub spostrzeżenia, czyli wprowadza elementy o charakterze subiektywnym [9].

Jest rzeczą oczywistą, że ograniczenie fałszywych zeznań ma doniosłe znaczenie. Stąd też organy dokonujące przesłuchań muszą posiadać umiejętność takiego postępowania, które skutecznie zapobiegałoby lub choćby ograniczało zasięg tego zjawiska. Warunkiem powodzenia starań zmierzających do realizacji tych postulatów, jest gruntowne zapoznanie się z karno-prawną problematyką fałszywych zeznań, a także ze społecznym tłem, psychologicznymi przesłankami oraz innymi okolicznościami, determinującymi lub sprzyjającymi występowaniu zjawiska fałszywych zeznań.

W literaturze podnosi się, że fałszywe zeznania niejednokrotnie uchodzą bezkarnie. Pomimo, że kłamliwość zeznań jest w praktyce zjawiskiem nader częstym, to wytaczanie spraw o ten występek należy już do rzadkości. Rozmiary zjawiska fałszywych zeznań są zatem znacznie większe niż wskazywałaby na to statystyka skazań [10]. Natomiast przyczyn tego stanu należy upatrywać w skomplikowanym charakterze samego zjawiska, jak i wieloaspektowej jego etiologii, albowiem fałszywe zeznania są wynikiem różnych elementów oddziałujących na psychikę świadka.

Niestety omawiany występek stosunkowo rzadko staje się przedmiotem monografii, artykułów, czy prac naukowych z zakresu prawa karnego. Niemniej wydaje się, że ze względu na doniosłość omawianej instytucji i jej praktyczne znaczenie w procesie dowodowym, przestępstwo fałszywych zeznań powinno zyskać większe zainteresowanie, zarówno ze strony przedstawicieli nauki prawa karnego, jak i prawników-praktyków, których działalność zawodowa związana jest z prawem karnym.

Bibliografia:

1. K. Gustowska Szwaja, Z. Lachman, J. Stańda, Fałszywe zeznania i ich przyczyny, Kraków 1971, s. 7.

2. Por. Z. Młynarczyk, Fałszywe zeznania w polskim prawie karnym, Warszawa 1971, s. 4-5. Ibidem, s. 7, 9-11.

3. Por. B. Kunicka-Michalska, [w:] I. Andrejew (red.), System prawa karnego. Tom IV. O przestępstwach w szczególności, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1989, str. 661-662.

4. Por. Uchwała SN (7) z 22.01.2003 r., I KZP 39/02, OSNKW 2003, nr 1-2, poz. 1.

5. Zob. Postanowienie SN z 01.04.2005 r., IV KZP 42/05, OSNKW 2005, nr 7-8, poz. 66.

6. Por. B. Kunicka-Michalska, [w:] I. Andrejew (red.), System prawa..., op. cit., s. 665.

7. Por. O. Górniok, S. Hoc, S. M. Przyjemski, Kodeks karny. Komentarz. Tom III, Gdańsk 1999, s. 262.

8. Por. M. Szewczyk, [w:] A. Zoll (red.), Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz. Tom II. Komentarz do art. 117-277 kk, Kraków 2006, s. 1021.

9. Por. J. Sterniak-Kujawa, Spostrzeżenia ze spraw o fałszywe zeznania, Problemy Praworządności 1970, nr 9-10, s. 57.

10. Por. K. Gustowska – Szwaja, Z. Lachman, J. Stańda..., op. cit., s. 49-50.

11. M. Czubalski, Podstawy dowodowe wyroków karnych w praktyce, Nowe Prawo 1969, nr 7-8, s. 1209 i n.

**~Кримінальна відповідальність як вид юридичної
відповідальності у сфері охорони навколишнього
середовища~**

**~Odpowiedzialność karna rodzajem odpowiedzialności prawnej
w ochronie środowiska~**

Дзигієлевська Ц. (Dziegielewska C.), заступник начальника відділу комісаріату поліції в м. Гданську (Республіка Польща), комісар поліції

У виступі розкрито кримінальну відповідальність як вид юридичної відповідальності за правопорушення у сфері охорони навколишнього середовища за чинним законодавством Республіки Польща. Здійснено аналіз статей Карного кодексу у досліджуваній галузі, розкрито розвиток

*наукової думки щодо вдосконалення законодавства у сфері
охорони навколишнього середовища.*

Najbardziej charakterystyczną cechą prawa jako systemu normatywnego odróżniającego prawo od innych systemów normatywnych, jest to, że przestrzeganie nakazów i zakazów prawnych może być wymuszone zastosowaniem środków, za którymi stoi autorytet państwa. Jednym z takich środków jest odpowiedzialność prawna rozumiana jako ponoszenie pewnych ujemnych konsekwencji z tytułu naruszenia prawa [1]. Instytucje odpowiedzialności prawnej przenikają system prawa jako całość, odnajdujemy je także w prawie ochrony środowiska. Kryterium wyróżnienia rodzaju odpowiedzialności stanowi gałąź prawa, do której zaliczamy te formy odpowiedzialności. Możemy więc wyróżnić trzy rodzaje odpowiedzialności: cywilną, administracyjną i karną [2]. Te wyróżnione rodzaje odpowiedzialności obowiązują w Prawie Ochrony Środowiska [3] i zostały zawarte w tytule VI – odpowiedzialność w ochronie środowiska - te same ustawy.

Kwestia odpowiedzialności cywilnej za naruszenie prawa ochrony środowiska łączona jest często z pojęciem tak zwanej szkody ekologicznej. Stąd też między innymi, gdy chodzi o odpowiedzialności za naruszenie środowiska, to nie traktuje się jej jako odpowiedzialności za szkodę ekologiczną, lecz jako odpowiedzialność za szkodę opartą na przepisach prawa cywilnego, która może się łączyć z uszczerbkiem w środowisku. Podstaw do tak zwanej odpowiedzialności można poszukiwać w dwóch działach prawa cywilnego: w prawie rzeczowym i w prawie zobowiązań. Największe znaczenie dla ochrony środowiska przypisuje się artykułowi 435 Kodeksu cywilnego [4], będącemu podstawą odpowiedzialności na zasadzie ryzyka. Dochodząc roszczeń z tego przepisu (np. za zanieczyszczenie powietrza), powód zwolniony jest od przeprowadzania dowodu, że sprawca działał w sposób bezprawny. Wystarczy sam fakt prowadzenia zakładu lub przedsiębiorstwa i istnienie związku przyczynowego między działaniem lub zaniechaniem, a szkodą. Odpowiedzialność tak zwana deliktowa

[5], то odszkodowanie za szkodę wyrządzoną czynem niedozwolonym. Dla uzyskania takiego odszkodowania nie wystarczy jednak samo powstanie szkody. Sprawca musi działać bezprawnie i musi istnieć związek przyczynowy między działaniem a szkodą. Dopiero łączne spełnienie tych wszystkich przesłanek oraz określenie wysokości szkody mogą doprowadzić do zaspokojenia roszczenia.

Odpowiedzialność administracyjna, której najbardziej typową instytucją są kary pieniężne, nie ogranicza się jednak wyłącznie do tych sankcji. Ustawodawca stworzył administracji również inną możliwość prewencyjnych działań w interesie ochrony środowiska – nałożenie obowiązków [6]. Jednostka organizacyjna lub osoba fizyczna wykonująca jakąkolwiek działalność wpływającą szkodliwie na środowisko jest obowiązana podejmować działania mające na celu usunięcie przyczyn szkodliwego oddziaływania na środowisko lub zagrożenia i przywrócenia środowiska do stanu właściwego. Wojewoda może w orzeczeniu administracyjnym (decyzji) ustalić zakres i sposób wykonywania tego obowiązku. Niezależnie od wskazań prośrodowiskowych, które są głównym powodem sformułowania obowiązków, winien zawsze brać pod uwagę faktyczne możliwości wykonania. Gdyby się okazało, że wykonanie nałożonych obowiązków jest niemożliwe, wojewoda zobowiązuje jednostkę organizacyjną lub osobę fizyczną do uiszczenia na rzecz narodowego, wojewódzkiego i gminnego funduszu ochrony środowiska kwoty pieniężnej odpowiadającej wysokości wyrządzonych szkód. Znacznie dalej idącą ingerencją administracji i w konsekwencji efektywniejszą możliwością prewencyjnego oddziaływania jest ewentualność wydania przez wojewódzkiego inspektora środowiska decyzji nakazującej wstrzymanie określonej działalności – najczęściej gospodarczej, jeżeli pogarsza ona stan środowiska, a w szczególności zagraża życiu lub zdrowiu ludzi. Taka decyzja jest natychmiast wykonalna, a podjęcie zawieszonych działalności może nastąpić dopiero po stwierdzeniu ustania przyczyn, dla których ją wstrzymano. Kary pieniężne są następstwem działalności lub postępowania niezgodnego z obowiązującym porządkiem

prawnym. Są one wymierzone jednostkom organizacyjnym, osobom fizycznym lub w niektórych przypadkach obu tym grupom (np. za usuwanie drzew lub krzewów).

Odpowiedzialność karna jest najsurowszym środkiem odpowiedzialności prawnej. Zgodnie z art. 1 Kodeksu karnego z 1997r [7], odpowiedzialności karnej podlega tylko ten, kto popełnia czyn zabroniony pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia. Nie stanowi natomiast przestępstwa czyn zabroniony, którego społeczna szkodliwość jest znikoma. Nie popełnia przestępstwa sprawca czynu zabronionego, jeżeli nie można mu przypisać winy w czasie czynu. Odpowiedzialność karna wyróżnia się od innych rodzajów odpowiedzialności szeregiem odrębnych cech. Jest to przede wszystkim odpowiedzialność indywidualna, którą może ponosić osoba fizyczna, tylko wówczas, kiedy można postawić jej zarzut winy, która następnie musi zostać udowodniona w postępowaniu sądowym. Wynika to z jednej podstawowej zasady nowoczesnego prawa karnego, którą jest zasada *nullum crimen sine culpa* [8] zawarta w art. 1 par. 3 Kodeksu karnego. Procesowym odpowiednikiem zasady winy jest zasada domniemania niewinności, wyrażona w art. 42 Konstytucji Rzeczypospolitej [9], który głosi, iż «każdego uważa się za niewinnego, dopóki jego wina nie zostanie stwierdzona prawomocnym wyrokiem sądu». Przy czym może ona przybrać postać winy umyślnej (*dolus*), bądź winy nieumyślnej (*culpa*).

W zasadzie odpowiedzialności karnej podlegają osoby fizyczne. W przypadku jednak ochrony środowiska istotną rolę odgrywa też odpowiedzialność osób prawnych i jednostek nieposiadających osobowości prawnej. Do niedawna zastosowanie instrumentów prawa karnego do odpowiedzialności innych podmiotów niż osoby fizyczne było niemożliwe. Dopiero z chwilą wejścia w życie ustawy z 28 października 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary [10] również podmioty inne niż osoby fizyczne mogą odpowiadać karze.

W najnowszej doktrynie polskiej wprowadza się termin «odpowiedzialność karna w ochronie środowiska», ujmując go w

trojakim znaczeniu [11]:

- sensu stricto, jako zbiór tych przepisów, których przedmiotem jest zwalczanie zamachów na środowisko kwalifikowanych prawnie jako przestępstwa;

- sensu largo z roszczeniem na zwalczanie wykroczeń przeciwko środowisku;

- sensu largissimo z dalszym roszczeniem na zwalczanie deliktów administracyjnych zagrożonych karami pieniężnymi.

Koncepcja ta jest nowatorska, ale mocno dyskusyjna ze względu na fakt, że kary pieniężne są zaliczane zwykle do środków odpowiedzialności administracyjnej, a nie karnej. Nie budzi wątpliwości fakt, iż w ochronie środowiska jest niezbędne operowanie sankcjami z zakresu prawa wykroczeń. Obiektywnie rzecz ujmując, to w prawie ochrony środowiska znaczenie praktyczne odpowiedzialności za wykroczenia jest większe niż odpowiedzialności za przestępstwa.

Odpowiedzialność karna w prawie ochrony środowiska wiąże się przede wszystkim z realizacją funkcji represyjno – ochronnej. Oczywiście jest, że nie można przypisywać środkom represji karnej roli wiodącej w ochronie środowiska. Środki te są i muszą pozostać ultima ratio środka ostatecznego, do którego trzeba sięgać, gdy inne zawodzą.

Wśród przestępstw przeciwko środowisku można wyróżnić takie, które naruszając środowisko, wywołują w nim skutki będące następstwem « normalnej » działalności gospodarczej (np. zanieczyszczenie) oraz takie, w których już samo niewykonanie nałożonego obowiązku jest zagrożone sankcją karną, na przykład nieutrzymywanie we właściwym stanie urządzeń zapobiegających zanieczyszczeniu wód lub powietrza [12]. Prawo Ochrony Środowiska [13] uzupełnia katalog przestępstw z Kodeksu karnego. Kodeks karny poświęca ochronie środowiska odrębny rozdział (XXII), choć również w rozdziale o przestępstwach przeciwko bezpieczeństwu powszechnemu znajdują się i takie (np. eksplozja, gwałtowne wyzwolenie się energii, itp. – art.163Kodeksu karnego), których bezpośrednim skutkiem może być degradacja środowiska. Ponadto przewiduje

on fakultatywną możliwość orzeczenia nawiązki wyższej niż w przypadku innych przestępstw nie skierowanych przeciwko środowisku. Niezależnie jednak od tych modyfikacji prawa karnego uważa się, iż ważniejszą rolę w penalizacji odpowiedzialności za środowisko odgrywają raczej przepisy prawa o wykroczeniach, z uwagi na częste powiązanie odpowiedzialności z samym naruszeniem prawa ochrony środowiska, czyli – w jakimś sensie – ze wstępnym etapem ochrony. Nie ma wykroczenia przeciwko ochronie środowiska jako całości, są natomiast wykroczenia przeciw ochronie poszczególnych elementów środowiska (np. gruntów, wody, świata roślinnego czy zwierzęcego).

Część stanów faktycznych klasyfikowanych jako wykroczenia opisana jest w prawie wykroczeń, część w aktach prawa administracyjnego materialnego, w tym w Prawie Ochrony Środowiska. Takie rozproszenie przepisów nie sprzyja raczej ich prewencyjnemu oddziaływaniu.

Bibliografia:

1. K. Górka, B. Poskrobko, W. Radecki, Ochrona środowiska, Warszawa 2001, s. 321-329.

2. J. Ciechanowicz-McLean, Ochrona środowiska w działalności gospodarczej, Warszawa 2003, s. 27-31; W. Radecki, Odpowiedzialność prawna w ochronie środowiska, Warszawa 2002, s. 64-72; B. Wierzbowski, B. Rakoczy, Podstawy prawa ochrony środowiska, Warszawa 2004, s. 100-109.

3. Dz.U. Nr 62, poz. 627 z późn. zm.

4. Dz.U. Nr 16, poz. 93 z późn. zm.

5. Art. 415 Kodeksu cywilnego.

6. W. Radecki, op. cit., s. 267-292.

7. Dz. U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.

8. Czyli, nie ma przestępstwa bez winy.

9. Dz.U. Nr 78, poz. 483.

10. Dz. U. Nr 197, poz. 1661.

11. K. Górka, B. Poskrobko, W. Radecki, Ochrona środowiska, Warszawa 2001, s. 321-324.

12. W. Radecki, op. cit., s. 123-177.

13. Dz.U.2001, Nr 62, poz. 627, z późn. zm.

**~Кримінальна відповідальність за правопорушення
у сфері законодавства про пресу~**

**~Odpowiedzialność karna za czyny zabronione określone
w ustawie prawo prasowe zagadnienia wybrane~**

Калісз Г. (Kalisz A.), викладач Інституту права та управління Вищої школи поліції в м. Щитно (Республіка Польща), комісар поліції

У виступі розкривається правова основа притягнення до відповідальності за правопорушення у сфері законодавства Республіки Польща про пресу. Проаналізовані проблеми, наведені факти колізії законодавства, запропоновано окремі шляхи вирішення проблеми.

Ustawa z dnia 26 stycznia 1984 roku - Prawo prasowe (Dz. U. z 1984 r., nr 5, poz. 24) nie definiuje pojęcia przestępstwa prasowego. Doktryna przyjmuje, że przestępstwa związane z działalnością prasową można podzielić na dwie kategorie: przestępstwa popełnione w prasie, np. zniesławienie (art. 212 § 1 i 2 k.k.), znieważenie (art. 216 § 1 i 2 k.k.) oraz przestępstwa stypizowane w ustawie Prawo prasowe.

Z treści przepisu art. 53 ustawy Prawo prasowe wynika, że ustawodawca do przestępstw prasowych zalicza obie wymienione kategorie czynów zabronionych. Przepis ten stanowi, że sprawy o przestępstwa określone w art. 43 i art. 44 podlegają rozpoznaniu przez sąd okręgowy, a określone w art. 45-49a 47-49a oraz o przestępstwa popełnione w prasie - przez sąd rejonowy. Analizując piśmiennictwo przedmiotu spotkać można także podział przestępstw prasowych na przestępstwa prasowe właściwe (porządkowo-prasowe) oraz na przestępstwa prasowe niewłaściwe (popełnione w treści materiału prasowego). Przestępstwo prasowe niewłaściwe jest formą popełnienia przestępstwa zwykłego, oczywiście z tym zastrzeżeniem, że jednocześnie mamy do czynienia z

naruszeniem wolności prasy w zakresie tworzenie opinii publicznej. Z uwagi na to, że mamy z nim do czynienia wtedy, gdy dochodzi do opublikowania materiału prasowego, występuje szczególna kwalifikacja przestępstwa prasowego, które samo w sobie jest przestępstwem skutkowym. Konieczny jest bowiem efekt w postaci opublikowania materiału prasowego [1].

Do odpowiedzialności za naruszenie prawa spowodowane opublikowaniem materiału prasowego stosuje się zasady ogólne. Oprócz kar przewidzianych w części szczególnej kodeksu karnego [2] sąd, uznając dziennikarza za winnego przestępstwa popełnionego w prasie lub jednego z czynów przewidzianych w przepisach karnych ustawy Prawo prasowe, może orzec wobec niego środek karny w postaci zakazu wykonywania zawodu albo zakaz zajmowania określonego stanowiska, jeżeli uzna, że nadużył on przy popełnianiu przestępstwa swojego zawodu lub że wykonywanie przez niego zawodu dziennikarza zagraża interesowi społecznemu. Na podstawie z art. 41 § 1 k.k. sąd może orzec na okres od roku do lat dziesięciu zakaz zajmowania określonego stanowiska albo wykonywania określonego zawodu, jeżeli sprawca nadużył przy popełnianiu przestępstwa stanowiska lub wykonywanego zawodu albo okazał, że dalsze zajmowanie stanowiska lub wykonywanie zawodu zagraża istotnym dobrom chronionym prawem.

W wyniku działalności dziennikarzy niejednokrotnie dochodzi do realizacji ustawowych znamion przestępstw, a zwłaszcza czynów skierowanych przeciwko czci człowieka. Najczęstszymi występami popełnianymi przez dziennikarzy są: tzw. zniesławienie prasowe (art. 212 § 2 k.k.) i znieważenie w prasie (art. 216 § 2 k.k.). Także ustawa Prawo prasowe zawiera szereg przepisów określających zasady ponoszenia odpowiedzialności karnej, a należą do nich: przepisy karne, które przewidują odpowiedzialność za czyny popełniane przez przedstawicieli prasy i mediów (art. 45 – 49a), przepisy karne, które przewidują odpowiedzialność za czyny popełniane na

szkodę prasy i mediów (art. 43 – 44), przepisy normujące szczególne środki karne (art. 37a) i zabezpieczające (art. 22), przepisy regulujące zasady ponoszenia odpowiedzialności karnej przez redaktora naczelnego (art. 25 ust. 4 i art. 49a) oraz przepisy wyłączające odpowiedzialność karną i cywilną (art. 41 i 42).

Przepis art. 45 ustawy Prawo prasowe typizuje wykroczenie. Zgodnie z art. 54 c tej ustawy orzekanie w sprawach o czyny, o których mowa w art. 45, następuje na podstawie przepisów ustawy Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia [3]. Natomiast art. 49 ustawy Prawo prasowe to przepis blankietowy, przewidujący kary grzywny i ograniczenia wolności za naruszenie przepisów: art. 3, 11 ust. 2, art. 14, 15 ust. 2 i art. 27.

Przepisy karne przewidujące odpowiedzialność za czyny popełniane na szkodę prasy i mediów to art. 43 i 44 ustawy Prawo prasowe. Artykuł 43 stanowi, że: «Kto używa przemocy lub groźby bezprawnej w celu zmuszenia dziennikarza do opublikowania lub zaniechania opublikowania materiału prasowego albo do podjęcia lub zaniechania interwencji prasowej podlega karze pozbawienia wolności do lat 3». Indywidualnym przedmiotem ochrony typu czynu zabronionego określonego w tym przepisie wolność wypowiedzi dziennikarskiej, i wolność prasy. Dodatkowym przedmiotem ochrony jest wolność od gróźb i nietykalność cielesna. Występek ten jest czynem powszechnym, sprawcą może być każda osoba zdolna do ponoszenia odpowiedzialności karnej. Czynność sprawcza polega na używaniu przemocy lub groźby bezprawnej. Jest to przestępstwo bezskutkowe, dokonane z chwilą realizacji znamion czynności sprawczej. Strona podmiotowa charakteryzuje się umyślnością w zamiarze bezpośrednim – sprawca działa w celu zmuszenia dziennikarza do opublikowania lub zaniechania opublikowania materiału prasowego albo do podjęcia lub zaniechania interwencji prasowej. **Użycie przemocy to oddziaływanie środkami fizycznymi, nakierowane na**

przełamanie lub uniemożliwienie oporu ofiary i mające na celu niedopuszczenie do swobodnego powstania i wykonania aktu woli ofiary, albo nastawienia jej procesów motywacyjnych w kierunku zachowania pożądanego przez sprawcę [4].

W przepisie art. 115 § 12 k.k. ustawodawca podaje definicję groźby bezprawnej stanowiąc, że jest nią zarówno groźba, o której mowa w art. 190, jak i groźba spowodowania postępowania karnego lub rozgłoszenia wiadomości uwłaczającej czci zagrożonego lub jego osoby najbliższej; nie stanowi groźby zapowiedź spowodowania postępowania karnego, jeżeli ma ona jedynie na celu ochronę prawa naruszonego przestępstwem. Artykuł 190 k.k. przewiduje odpowiedzialność dla tego, kto grozi innej osobie popełnieniem przestępstwa na jej szkodę lub szkodę osoby najbliższej, jeżeli groźba wzbudza w zagrożonym uzasadnioną obawę, że będzie spełniona.

Przepis art. 43 ustawy Prawo prasowe to przepis szczególny w stosunku do art. 191 § 1 k.k., który stanowi, że kto stosuje przemoc wobec osoby lub groźbę bezprawną w celu zmuszenia innej osoby do określonego działania, zaniechania lub znoszenia podlega karze pozbawienia wolności do lat 3. W przypadku, gdy w wyniku zastosowanej przemocy dojdzie do spowodowania u innej osoby uszczerbku na zdrowiu, w grę będzie wchodził rzeczywisty zbieg przepisu art. 43 ustawy Prawo prasowe z przepisami: art. 156 lub 157 k.k. Gdy zaś sprawca działając w celu zmuszenia dziennikarza do zaniechania opublikowania materiału lub zaniechania interwencji prasowej, pozbawi dziennikarza wolności, również możliwa jest kumulatywna kwalifikacja prawna przepisu art. 43 ustawy Prawo prasowe z przepisem art. 189 § 1, 2 lub 3 k.k.

Nadmienić warto, że ustawa Prawo prasowe nie definiuje pojęcia interwencji prasowej. Zdaniem J. Sobczaka pod pojęciem podjęcia lub zaniechania interwencji prasowej ustawodawca rozumie etap zbierania materiału. Interwencja prasowa, polegająca na przedstawieniu opinii publicznej określonych zdarzeń, ma już sama w sobie charakter

publikacji [5].

Artykuł 44ust. 1 ustawy Prawo prasowe stanowi, że »Kto utrudnia lub tłumi krytykę prasową podlega grzywnie albo karze ograniczenia wolności«. Na podstawie ustępu drugiego tego przepisu tej samej karze podlega, kto nadużywając swego stanowiska lub funkcji działa na szkodę innej osoby z powodu krytyki prasowej, opublikowanej w społecznie uzasadnionym interesie. Indywidualnym przedmiotem ochrony typu czynu zabronionego określonego w tym przepisie wolność prasy w zakresie prawa do krytyki. Występek określony w ust. 1 jest czynem powszechnym, jego sprawcą może być każda osoba zdolna do ponoszenia odpowiedzialności karanej. Natomiast występek określony w ust. 2 jest czynem indywidualnym jego sprawcą może być jedynie osoba zajmująca takie stanowisko lub pełniąca takie funkcje, które może nadużyć, działając na szkodę innej osoby, z powodu krytyki prasowej opublikowanej w społecznie uzasadnionym interesie.

Czynność sprawcza przestępstwa określonego w ust. 1 polega na utrudnianiu lub tłumieniu krytyki prasowej, a czynu określonego w ust. 2 na działaniu na szkodę innej osoby z powodu krytyki prasowej. w przypadku czynności sprawczej polegającej na «utrudnianiu»– przestępstwo bezskutkowe. W przypadku czynności sprawczej polegającej na «tłumieniu»– przestępstwo skutkowe. Skutkiem jest to, że materiał krytyczny nie ukazał się w ogóle, bądź też ukazał się w wersji zmodyfikowanej [6]. Przestępstwo stypizowane w ust. 2 to występek bezskutkowy, dokonany z chwilą realizacji znamion czynności sprawczej. Strona podmiotowa czynu określonego w ust. 1 charakteryzuje się umyślnością w zamiarze bezpośrednim i ewentualnym, natomiast czynu opisanego w ust. 2 umyślnością jedynie w zamiarze bezpośrednim. Sprawca działa bowiem z powodu krytyki prasowej, opublikowanej w społecznie uzasadnionym interesie. Sąd Najwyższy w wyroku z 25 września 1973 r. (V KRN 358/73, OSNKW 1974, nr 2, poz. 27) stwierdził, że społecznie uzasadniony interes nie może być rozumiany w sposób abstrakcyjny, bowiem jest pojęciem

konkretnym i musi wynikać z określonej sytuacji, wymagającej obrony tego interesu nawet z naruszeniem dobrego imienia innej osoby, grupy osób lub instytucji. Należy więc uznać, że nie będzie odpowiadał z art. 44 ust. 2 ustawy Prawo prasowe ten sprawca, który, nadużywając swego stanowiska lub funkcji, działa na szkodę jednostki, ale czyni to z powodu krytyki opublikowanej z innych powodów niż interes uzasadniony społecznie (np. z powodów osobistych). Artykuł 44 ust. 1 ustawy Prawo prasowe koresponduje z normą określoną w art. 6 ust. 4 tejszej ustawy, zgodnie z którym nie wolno utrudniać prasie zbierania materiałów krytycznych ani w inny sposób tłumić krytyki. Przepis art. 44 ust. 2 ustawy Prawo prasowe – to odniesie do ogólnej zasady skonstruowanej w art. 5 ust. 2 tejszej ustawy, który stanowi, że nikt nie może być narażony na uszczerbek lub zarzut z powodu udzielenia informacji prasie, jeżeli działał w granicach prawem dozwolonych.

Utrudnianie krytyki to stanowienie lub stwarzanie przeszkód, przeszkadzanie w procesie przedstawiania ujemnych ocen i zjawisk. W praktyce głównie chodzi o utrudnianie zbierania krytycznych materiałów (np. bezzasadna odmowa udostępnienia materiałów, które skutkowałyby krytycznymi ocenami w prasie) [7]. Natomiast tłumienie krytyki to stawianie przeszkód dziennikarzowi w zbieraniu krytycznych materiałów, w tym utrudnianie dostępu do informacji publicznej. Tłumieniem są także interwencje w redakcji mające na celu uniemożliwienie przedstawienia w artykule lub audycji zbieranych, krytycznych materiałów. W przypadku, gdy tłumienie krytyki ma miejsce przy użyciu groźby bezprawnej w stosunku do dziennikarza w celu zmuszenia go do zaniechania publikacji materiału prasowego, sprawca powinien odpowiedzieć za przestępstwo kwalifikowane kumulatywnie z art. 43 ustawy Prawo prasowe i art. 44 ust. 1 ustawy Prawo prasowe w zw. z art. 11 § 2 k.k. [8].

Przepisy karne przewidujące odpowiedzialność za czyny popełniane przez przedstawicieli prasy i mediów to art. 45 – 49a ustawy Prawo prasowe. Artykuł 45 ustawy Prawo

prasowe określa wykroczenie wydawania dziennika lub czasopisma bez rejestracji albo dziennika lub czasopisma zawieszzonego. Indywidualnym przedmiotem ochrony typu czynu zabronionego określonego w tym przepisie są zasady uczciwej konkurencji, które wymagają by na rynku nie pojawiały się identycznie brzmiące tytuły i przez to mogące wprowadzić w błąd co do tożsamości dziennika lub czasopisma. Dodatkowo ustawodawca chroni tym przepisem porządek publiczny w zakresie ustalenia podmiotu odpowiedzialnego za naruszenie prawa dokonane przez prasę i w prasie [9]. Jest to wykroczenie formalne. Jego dokonanie następuje z chwilą wydania dziennika lub czasopisma. Strona podmiotowa zaś charakteryzuje się umyślnością w zamiarze bezpośrednim i ewentualnym.

Przepis art. 20 ustawy Prawo prasowe stanowi, że wydawanie dziennika lub czasopisma wymaga rejestracji w sądzie wojewódzkim właściwym miejscowo dla siedziby wydawcy, zwanym dalej «organem rejestracyjnym». Do postępowania w tych sprawach stosuje się przepisy Kodeksu postępowania cywilnego [10] o postępowaniu nieprocesowym, ze zmianami wynikającymi z niniejszej ustawy (ust.1). Wniosek o rejestrację powinien zawierać: tytuł dziennika lub czasopisma oraz siedzibę i dokładny adres redakcji, dane osobowe redaktora naczelnego, określenie wydawcy, jego siedzibę i dokładny adres, częstotliwość ukazywania się dziennika lub czasopisma. Postanowienia zarządzające wpis do rejestru sąd uzasadnia tylko na wniosek (ust. 3). Wydawanie dziennika lub czasopisma można rozpocząć, jeżeli organ rejestracyjny nie rozstrzygnął wniosku o rejestrację w ciągu 30 dni od jego zgłoszenia (ust. 4). O zmianie danych, o których mowa w ust. 2, należy zawiadomić niezwłocznie organ rejestracyjny (ust.). Organ rejestracyjny odmawia rejestracji, jeżeli wniosek nie zawiera danych, o których mowa w art. 20 ust. 2, lub jej udzielenie stanowiłoby naruszenie prawa do ochrony nazwy istniejącego już tytułu prasowego. Organ rejestracyjny może również zawiesić wydawanie dziennika lub

czasopisma na czas określony, nie dłuższy niż rok, jeżeli w ciągu roku co najmniej trzykrotnie w tym dzienniku lub czasopiśmie zostało popełnione przestępstwo. Rejestracja dziennika lub czasopisma traci ważność w razie niewydania dziennika lub czasopisma przez okres roku od dnia nabycia uprawnień do ich wydawania na czas nie oznaczony lub przerwy w ich wydawaniu przez okres roku, jeżeli redakcja nie wystąpiła o zachowanie rejestracji.

Artykuł 47 ustawy Prawo prasowe określa występек niedopełnienia obowiązku opublikowania komunikatu urzędowego, ogłoszenia sądu lub innego organu państwowego oraz listu gończego. Indywidualnym przedmiotem ochrony typu czynu zabronionego określonego w tym przepisie jest prawo do informacji oraz interes społeczeństwa, polegający na informowaniu społeczeństwa w prasie o komunikatach urzędowych, ogłoszeniach sądów i innych organów państwowych, a także listach gończych; w części, w której dotyczy publikacji listów gończych, dobrem chronionym jest również interes wymiaru sprawiedliwości [5]. Jest to przestępstwo formalne, które może być popełnione umyślnie tylko w zamiarze bezpośrednim.

Na podstawie art. 34 ust. 1 redaktor naczelny jest obowiązany opublikować nieodpłatnie, w miejscu i w czasie właściwym ze względu na tematykę i na charakter publikacji, komunikat urzędowy pochodzący od naczelnych i centralnych organów państwowych, w tym pochodzący od naczelnych i centralnych organów administracji państwowej, jeżeli został nadesłany przez rzecznika prasowego rządu ze wskazaniem, że publikacja jest obowiązkowa. Obowiązek ten dotyczy również: wydanych na podstawie ustaw obwieszczeń, uchwał lub zarządzeń pochodzących od organów administracji rządowej w województwie, nadesłanych w formie związanych komunikatów w celu ogłoszenia w dzienniku lub odpowiednim czasopiśmie na terenie jego działania oraz komunikatów przekazywanych przez organy administracji rządowej i samorządu terytorialnego w zakresie sytuacji kryzysowych, o

których mowa w ustawie z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (Dz. U. Nr 89, poz. 590).

Przepis art. 35 ust. 1 nakłada na redaktora naczelnego dziennika obowiązek opublikowania odpłatnie we wskazanym lub uzgodnionym terminie: prawomocnego wyroku sądu lub innego orzeczenia zawierającego klauzulę o opublikowaniu oraz ogłoszenia sądu lub innego organu państwowego. Ustęp drugi art. 3 nakłada na redaktora naczelnego dziennika obowiązek opublikowania nieodpłatnie, we wskazanym lub uzgodnionym terminie, listu gończego.

Przepis art. 48 ustawy prawo Prasowe określa występki rozpowszechniania materiału prasowego objętego przypadkiem lub prasy zabezpieczonej jako dowód rzeczowy. Indywidualnym przedmiotem ochrony typu czynu zabronionego określonego w tym przepisie jest porządek prawny w zakresie wykonywania orzekanych przez sądy: środka karnego w postaci przypadku oraz środka zabezpieczającego w postaci zabezpieczenia materiału prasowego. Występek ten jest czynem powszechnym, jego sprawcą może być każda osoba zdolna do ponoszenia odpowiedzialności karnej. Jest to przestępstwo formalne które może być popełnione umyślnie w zamiarze bezpośrednim i ewentualnym.

Przepadek to środek karny określony w kodeksie karnym (art. 39 pkt 4 k.k.) jako przepadek przedmiotów pochodzących bezpośrednio z przestępstwa (art. 44 § 1 k.k.) albo które służyły lub były przeznaczone do popełnienia przestępstwa (art. 44 § 2 k.k.). Przepadek materiału prasowego może zostać orzeczony także na podstawie art. 37a ustawy Prawo prasowe w razie skazania za przestępstwo popełnione przez opublikowanie materiału prasowego jako środek karny. Środek ten został przewidziany fakultatywnie i może dotyczyć tylko materiału opublikowanego, a nie jedynie przeznaczonego do publikacji.

Przepisy regulujące zasady ponoszenia odpowiedzialności karnej przez redaktora naczelnego to art. 25 ust. 4 i art. 49a ustawy Prawo prasowe. Artykuł 25 ust. 4 ustawy Prawo

prasowe stanowi, że redaktor naczelny odpowiada za treść przygotowywanych przez redakcję materiałów prasowych oraz za sprawy redakcyjne i finansowe redakcji w granicach określonych w statucie lub właściwych przepisach. Jest również obowiązany do dbania o poprawność języka materiałów prasowych oraz przeciwdziałania jego wulgaryzacji. Natomiast przepis art. 49a tejże ustawy – stanowiący typ czynu zabronionego – wskazuje, że redaktor, który nieumyślnie dopuścił do opublikowania materiału prasowego zawierającego znamiona przestępstwa, o którym mowa w art. 37a, podlega grzywnie albo karze ograniczenia wolności. Sąd Apelacyjny w Warszawie zauważył, że z treści art. 7 ust. 2 pkt 7 oraz art. 25 ust. 1 i 4 ustawy Prawo prasowe wynika, że redaktor naczelny posiada uprawnienia do decydowania o całokształcie działalności redakcji i nią kieruje. Jest też osobą odpowiedzialną za treść przygotowywanych przez redakcję materiałów prasowych. Redaktor naczelny, z jednej strony, zawsze może wpłynąć na ukazanie się i kształt każdej publikacji, a z drugiej strony, obowiązany jest wprowadzić w redakcji takie standardy, procedury i system kontroli przestrzegania prawa oraz zasad etyki zawodowej, by do publikacji bezprawnych nie dochodziło. Uchybiając tym ogólnym i szczególnym obowiązkom, musi się liczyć z odpowiedzialnością prawną. Uzasadnia to skonstruowanie, według zasad logicznego rozumowania, domniemania faktycznego, że redaktor naczelny, ze względu na posiadany zakres kompetencji, jest osobą, która spowodowała opublikowanie materiału prasowego [11].

Sądu Najwyższego zauważył, że możliwość zastosowania przez sąd domniemania faktycznego, przewidzianego w art. 231 k.p.c., nie może być interpretowana jako złagodzenie - wynikającego z art. 6 k.c. w zw. z art. 232 k.p.c. - obowiązku dowodzenia przez stronę faktów, z których wywodzi ona skutki prawne. Zastosowanie domniemania faktycznego powinno mieć miejsce w postępowaniu sądowym wówczas, gdy brak jest bezpośrednich środków dowodowych albo istnieją

znaczne utrudnienia dowodowe dla wykazania faktu, a jednocześnie jego ustalenie jest możliwe przy zastosowaniu reguł logicznego rozumowania przy uwzględnieniu zasad wiedzy i doświadczenia życiowego. Redaktor naczelny, ze względu na posiadany zakres kompetencji, jest osobą, która spowodowała opublikowanie materiału prasowego. Konsekwencją ustalenia faktycznego wynikającego z tego domniemania jest zastosowanie art. 38 ust. 1 oraz art. 37 ustawy Prawo prasowe wobec redaktora naczelnego z chwili publikacji materiału prasowego. Sądu uznał, że zastosowanie domniemania faktycznego, konstruowanego przy uwzględnieniu art. 7 ust. 2 pkt 7 oraz art. 25 ust. 1 i 4, a nie art. 38 ust. 1 ustawy Prawo prasowe nie oznacza bezgranicznej odpowiedzialności redaktora naczelnego. Możliwe jest bowiem podważenie wniosków wynikających z takiego domniemania faktycznego poprzez wykazanie okoliczności wykluczających wpływ redaktora naczelnego na publikację określonego materiału prasowego, np. z powodu choroby, nieobecności, określonego podziału obowiązków wewnątrz redakcji [12].

Na mocy art. 25 ust. 4a ustawy Prawo prasowe w wypadku gdy redaktor naczelny uzyskuje immunitet procesowy, obowiązany jest wskazać redaktora, który ponosi odpowiedzialność określoną w art. 49a tejże ustawy. Ustawodawca nie wskazuje jednak, jakie konsekwencje może spowodować niezastosowanie się przez redaktora naczelnego do obowiązku wynikającego z treści art. 25 ust. 4a ustawy Prawo prasowe i niewyznaczenie redaktora ponoszącego taką odpowiedzialność.

W ustawie Prawo prasowe ustanowiono także przepisy normujące szczególne środki karne (art. 37a) i zabezpieczające (art. 22). Artykuł 37a. ustawy Prawo prasowe stanowi, że w razie skazania za przestępstwo popełnione przez opublikowanie materiału prasowego, sąd może orzec jako karę dodatkową przepadek materiału prasowego. Oczywiście na gruncie obowiązującego kodeksu karnego przepadek materiału

prasowego stanowi środek karny. Sąd Najwyższy uznał, że przestępstwem, o którym mowa w art. 37a ustawy Prawo prasowe, jest nie tylko taki czyn przestępny, do którego znamion ustawowych należy działanie poprzez opublikowanie materiału prasowego i jest on wymieniony *expressis verbis*, lecz również i inny czyn przestępny, jeżeli jego znamiona zostały zawarte w treści opublikowanego materiału prasowego [13].

Orzeczenie przepadku materiału prasowego ma charakter fakultatywny i pozostawione jest uznaniu sądu. Może ono nastąpić zarówno w razie skazania za przestępstwo z art. 49a ustawy Prawo prasowe, jak i wówczas, kiedy publikacją materiału prasowego wyczerpano znamiona przestępstw takich jak np. zniesławienie, czy też znieważenie.

Ustawa traktuje materiał prasowy, w wyniku którego popełnione zostało przestępstwo, jako narzędzie przestępstwa. Orzeczenie przepadku materiału prasowego, poprzez opublikowanie którego popełnione zostało przestępstwo, nie byłoby możliwe, gdyby nie zostało w sposób wyraźny przewidziane w art. 37a ustawy Prawo prasowe. Przepis art. 44 § 2 k.k. pozwala wprawdzie orzec przepadek przedmiotów stanowiących mienie ruchome, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia przestępstwa, jednak zgodnie z art. 44 § 6 k.k., jeśli przedmioty te nie stanowiły własności sprawcy, przepadek można orzec tylko w wypadkach przewidzianych w ustawie. Stąd przepadek materiału prasowego na podstawie art. 44 § 2 k.k. jest możliwy tylko wtedy, gdy opublikowany materiał jest własnością sprawcy. W ten sposób art. 37a zdaje się uzupełniać dyspozycje art. 44 § 2 i 6 k.k. Przepadek przedmiotów sąd może orzec tytułem środka zabezpieczającego oraz wówczas, gdy społeczna szkodliwość czynu jest znikoma, a także w razie warunkowego umorzenia postępowania albo stwierdzenia, że zachodzi okoliczność wyłączająca ukaranie sprawcy czynu zabronionego (art. 100 k.k.) [5].

Na podstawie art. 187 k.k.w. sąd bezzwłocznie po uprawomocnieniu się wyroku przesyła jego odpis lub wyciąg urzędowi skarbowemu, właściwemu ze względu na siedzibę

sądu pierwszej instancji, w celu wykonania środka karnego w postaci orzeczonego przypadku lub nawiązki na rzecz Skarbu Państwa. Osoba, która pomimo orzeczonego przypadku rozpowszechnia objęte nim materiały, ponosi odpowiedzialność karną za występki określony w art. 48 ustawy Prawo prasowe. Na mocy zaś art. 22 ustawy Prawo prasowe, organ rejestracyjny może zawiesić wydawanie dziennika lub czasopisma na czas określony, nie dłuższy niż rok, jeżeli w ciągu roku co najmniej trzykrotnie w tym dzienniku lub czasopiśmie zostało popełnione przestępstwo. Przepis ten należy interpretować uwzględniając treści art. 37b ustawy Prawo prasowe, który to stanowi, że sąd przekazuje właściwemu organowi rejestracyjnemu zawiadomienie o wyroku skazującym za przestępstwa, o których mowa w niniejszym rozdziale, niezwłocznie po uprawomocnieniu.

Bibliografia:

1. E. Czarny Drożdżewski, Przestępstwa prasowe. Francuska regulacja dotycząca przestępstw prasowych i jej odniesienie do polskiego systemu prawnego, Warszawa 2013, s. 83.
2. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny, Dz. U. z 1997 r., nr 88, poz. 552 ze zm.
3. Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. - Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia, tekst jedn. Dz. U. z 2013 r., poz. 395.
4. M. Gałązka, A. Kalisz, Prawo karne materialne. Wybrane przepisy części szczególnej. Tablice poglądowe, Szczytno 2013, s. 193.
5. J. Sobczak, Prawo prasowe. Komentarz, Warszawa 2008, s. 869.
6. M. Mozgawa, Odpowiedzialność karna za przestępstwa prasowe, Prawo w działaniu. Sprawy karne, A. Siemaszko (red.), Warszawa 2008, s. 29.
7. M. Bojarski, W. Radecki, Pozakodeksowe prawo karne, t. III: Przestępstwa w dziedzinie porządku publicznego, wyborów, polityki i inicjatywy ustawodawczej, pracy i ubezpieczeń społecznych, kultury i własności intelektualnej. Komentarz, Warszawa 2003, s. 382.
8. P. Szustakiewicz, Ochrona powszechnego dostępu do informacji, «Prokuratura i Prawo» 2003, nr 5, s. 73.
9. E. Ferenc – Szydełko, Prawo prasowe. Komentarz, Kraków 2010, s. 227.
10. Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. - Kodeks postępowania

cywilnego, Dz. U. z 1964 r., nr 43, poz. 296 ze zm.

11. Wyrok S. Apel. w Warszawie z 10 kwietnia 2013 r., VI ACa 1347/12, Lex nr 1331148.

12. Wyrok SN z 2 grudnia 2010 r., I CSK 11/10, Lex nr 737365.

13. Uchwała SN z 28 października 1993 r., OSNKW 1993, nr 11, poz. 70.

~Проведення освідування при розслідуванні злочинів проти особи~

Лук'янчиков Є.Д., професор кафедри кримінально-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

Лук'янчиков Б.Є., професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

Однією з поширених і специфічних слідчих (розшукових) дій у провадженнях про заподіяння тілесних ушкоджень є освідування. За характером така слідча (розшукова) дія у багатьох випадках є невідкладною. Зволікання з її проведенням може призвести до об'єктивних змін, внаслідок чого сліди злочину на тілі людини можуть зникнути або будуть знищені заінтересованими особами. В ряді випадків необхідність термінового проведення освідування обумовлюється характером вчиненого кримінального правопорушення. Освідуванням можна виявити сліди, які свідчать про факт правопорушення, що є підставою для прийняття рішення про внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Разом з тим, освідування є слідчою (розшуковою) дією проведення якої може здійснюватися тільки після внесення відомостей про злочин до ЄРДР.

Освідування як засіб формування доказів відоме з давніх часів. За пізнавальними прийомами та

можливостями його розглядають як різновид слідчого огляду. Воно дозволяє виявити різноманітні сліди відображення, що сприятимуть встановленню самого факту та обставин злочину. Так, у Статуті кримінального судочинства 1864 р. Російської імперії, до складу якої входила Україна, до способів формування доказів відносили огляд та освідування (ст. 315-352). У КПК України 1960 р. про освідування йшлося у ст. 194 КПК, яка розміщувалася після статей про огляд. У КПК РФ норми про освідування розміщено в окремій главі 24, що присвячена огляду, освідуванню та слідчому експерименту. На цьому ґрунті сформувався усталений погляд на освідування як різновид слідчого огляду з специфічним об'єктом але спільними методами і прийомами пізнавальної діяльності.

Якщо освідування є різновидом слідчого огляду, а його проведення, в окремих випадках, єдиним можливим способом встановлення ознак злочину для початку кримінального провадження, постає питання про можливість його проведення до внесення відомостей до ЄРДР на кшталт огляду місця події (ч. 3 ст. 214 КПК), що має знайти відображення у відповідній статті КПК України. На доцільність проведення освідування у невідкладних випадках до порушення кримінальної справи, ще до прийняття нового КПК, звертали увагу й інші науковці [1, с. 100].

Слід також зазначити, що чинний КПК розширює завдання даної слідчої дії і відносить до них не тільки виявлення на тілі особи особливих прикмет, як було раніше, але і слідів кримінального правопорушення. Подібне формулювання завдань освідування відповідає потребам практики, що сформувалася протягом останніх десятиліть.

Чинний КПК України містить декілька новел, якими вносяться певні зміни в порядок проведення освідування. Його проведення можливе за наявності у слідчого

фактичних та правових підстав. Фактичною підставою прийняття рішення про освідування слід розглядати наявність у слідчого достатніх зафіксованих у матеріалах провадження відомостей про те, що на тілі відповідної особи можуть бути виявлені сліди кримінального правопорушення або особливі прикмети. Правовою підставою освідування є постанова прокурора винесена за клопотанням слідчого (ч. 2 ст. 241 КПК). Це свідчить про створення додаткових гарантій захисту особистих прав людини, забезпечення її реальної тілесної недоторканності.

Аналіз ст. 241 КПК України спонукає до нових підходів щодо видів освідування. На відміну від КПК 1960 р., який передбачав слідче та судово-медичне освідування (ч. 2 ст. 193), редакція ст. 241 чинного КПК дозволяє вести мову тільки про один вид освідування – слідче, яке може проводитися за участю судово-медичного експерта або лікаря. Вимога про неможливість присутності слідчого при освідуванні особи іншої статі вказує лише на те, що дану слідчу (розшукову) дію необхідно доручити особі однієї статі з освідуваним, який проведе її за участю судово-медичного експерта або лікаря і складе про це протокол, як єдиний процесуальний документ, що передбачений чинним КПК для даної процесуальної дії.

Подібного висновку можна дійти із аналізу змісту ст. 179 КПК РФ де зазначається, що освідування, як слідча дія, проводиться слідчим. У разі необхідності він може залучати до участі у проведенні освідування лікаря або іншого спеціаліста. Слідчий не може бути присутній при освідуванні особи іншої статі, якщо воно супроводжується її оголенням. У такому випадку освідування проводиться лікарем. Результати такого освідування відображаються у відповідному протоколі (ст. 180 КПК РФ). Подібний порядок освідування передбачено в ст. 119 КПК Молдови.

Відповідно до ст. 241 чинного КПК України освідування здійснює слідчий, а за необхідності може залучити судово-медичного експерта або лікаря, що, на

нашу думку, не виключає можливості запрошення іншого спеціаліста. Подальше викладення даної статті відбувається в традиційній формі «освідування, яке супроводжується оголенням освідуваної особи, здійснюється особами тієї ж статі, за *винятком його проведення лікарем ...*» (Виділено – нами). Отже може скластися враження, що освідування може проводити лікар одноособово, на що вказують окремі автори, виходячи із тлумачення даної норми [2, с. 500]. Проте результати освідування мають відобразитися у протоколі, який є процесуальним документом. Обов'язок його складання покладається на слідчого, який проводив відповідну процесуальну дію (ч. 1 ст. 106 КПК України).

З огляду на викладене вважаємо, що освідування як слідча (розшукова) дія завжди проводиться слідчим, а у разі необхідності, за його дорученням особою, що користується повноваженнями слідчого (слідчий, співробітник оперативного підрозділу однієї статі з освідуваною особою).

Список використаних джерел:

1. Мамка Г. М. Начальник слідчого відділу як суб'єкт кримінально-процесуального доказування: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Мамка Григорій Миколайович. – К., 2011. – 187 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Науково-практичний коментар / Відп. ред. : С. В. Ківалов, С. М. Міщенко, В. Ю. Захарченко. – Х. : Одиссей, 2013. – 1104 с.

~СЕКЦІЯ 4~

**Удосконалення організаційно-правового механізму
взаємодії державних, соціальних та громадських
суб'єктів попередження насильства в сім'ї
та перенаправлення жертв**

~Проблеми впровадження відновного правосуддя в Україні~

Біляк О.О., дільничний інспектор міліції СДІМ Сихівського РВ ЛМУ ГУМВС України у Львівській області, старший лейтенант міліції

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент
Дроздова І.В.

Розчарування та незадоволення офіційною системою правосуддя у сфері протидії домашньому насильству дали поштовх до виникнення в багатьох країнах світу альтернативних підходів до вирішення існуючої проблеми. Йдеться про розв'язання сімейного конфлікту за участю не тільки сторін конфлікту, а й представників родини, громади. Програми відновного правосуддя ґрунтуються на тому переконанні, що особи, які стали безпосередніми учасниками конфлікту, мають брати однаково активну участь у його розв'язанні та пом'якшенні (усуненні) негативних наслідків. За допомогою участі осіб, які представляють собою повний нейтралітет та не мають до конкретної ситуації ніякого відношення, відбувається вплив на безпосередніх осіб-учасників конфлікту з боку громади та соціуму. Разом з тим, безпосередня участь у процесі осіб, які були ініціаторами конфлікту та постраждалих від цього конфлікту осіб, дає змогу учасникам пристосуватись до кожного конкретного випадку і розв'язувати конфлікти не за стандартно прописаною схемою, а за індивідуальним підходом до кожної конкретної ситуації. Таким чином, програми відновного правосуддя частково ґрунтуються на бажанні самої громади не лише брати участь у прийнятті рішень, а й самій

приймати рішення, посилювати контроль та розвивати вплив на осіб, які знаходяться в цій громаді. Тут розглядаються мирні та толерантні шляхи вирішення проблем із залученням сторін конфлікту, розвитку поваги до відмінностей між людьми та розвитку тих тенденцій, коли громада сама відповідальна за ті рішення, які вона приймає.

Програми відновного правосуддя є універсальним інструментом, тому що у багатьох країнах світу практики відновного правосуддя застосовуються не лише у кримінальних справах, а й для розв'язання багатьох конфліктних ситуацій у родині, на робочих місцях, школах та ін. Застосування практик відновного правосуддя у такий спосіб може призвести до зміцнення існуючої правової системи [1, с.8]. Отже, базовим завданням правосуддя, що ґрунтуються на принципах активізації громадянського суспільства, є забезпечення захисту прав та інтересів як потерпілих, так і правопорушників; як жертв, так і сімейних агресорів, з метою усунення причин та впливу на обставини, що призвели до виникнення конфлікту.

Україна має традиції врегулювання конфліктів: зокрема у структурі Центральної Ради існував «відділ конфліктів». Архівні документи свідчать, що відділ брав участь у залагодженні колективних та індивідуальних трудових спорів, а одним із дієвих методів залагодження конфліктів були так звані «примирні камери», де зводилися сторони конфлікту. Традиція «відновного правосуддя», яка закріплювалася у кодексах звичаєвого права у східній Україні, трималася до середини ХІХ ст., а в Західній Україні (особливо в Карпатах і Прикарпатті) звичаєве право діяло до 1939 р., тобто до приходу радянської влади. Реалізувалося звичаєве право в діяльності зборових судів, які проводилися двічі на рік і в яких участь брало все доросле населення. Метою зборових судів було встановлення справедливості та підтримання миру в громаді, тому примирення сторін віталосся [2].

Проте, не зважаючи на попередній досвід, впровадження в Україні системи правосуддя із залученням

громади відновного правосуддя, довготривалий та трудомісткий процес. По-перше, ініціативу з впровадження відновного правосуддя з 2000 року в Україні підтримало лише кілька громадських організацій Києва, Львова, Луганська та Одеси, які надавали послуги з медіації – вирішення конфліктних ситуацій з допомогою нейтрального спеціально підготовленого посередника-медіатора [3, с. 47]. Це свідчить про необхідність національної програми впровадження відновного правосуддя, із запровадженням мережі центрів відновного правосуддя в кожному місті України.

По-друге, відсутність законодавчого врегулювання принципів та механізму реалізації програм відновного правосуддя у системі кримінального судочинства країни. Діяльність громадських організацій, які займаються впровадженням відновного правосуддя, не регламентується на законодавчому рівні. Медіація між потерпілим і правопорушником в Україні відбувається поза межами кримінального судочинства, завдяки унікальним механізмам співпраці, розробленим через відсутність хоча б якоїсь нормативно-правової бази для медіації в кримінальних справах і введенням у дію угодами про співпрацю, які укладали зацікавлені сторони на місцевому рівні [4, с. 47].

По-третє, розвиток практики відновного правосуддя в Україні гальмує відсутність державної підтримки на рівні організації взаємодії державних та недержавних органів у сфері відновного правосуддя, фінансового забезпечення програм, навчання фахівців-медіаторів, наукової підтримки тощо.

Із врахуванням наявних можливостей та перспектив, існує декілька варіантів подальшого розвитку відновного правосуддя відповідно до реформ системи кримінального судочинства :

1. Робота на законодавчому рівні щодо створення інституту пробації, що може стати основою для співпраці з

громадами та суспільством у застосуванні відновного правосуддя.

2. Подальше впровадження відновного правосуддя у пілотних проектах за підтримки місцевих органів влади в умовах децентралізації влади в Україні, зміцнення місцевих бюджетів та широкої інформаційно-просвітницької.

3. Надання дільничним інспекторам міліції та працівникам кримінальної міліції у справах дітей повноважень щодо застосування технологій відновного правосуддя у сфері протидії насильству в сім'ї.

Список використаних джерел:

1. Посібник з програм відновного правосуддя [текст] / колект.авт. // Серія посібників з кримінального правосуддя. – Київ, 2009. – 95 с.

2. Медіація як технологія врегулювання конфлікту [Електронний ресурс] Режим доступу : <http://stud24.ru/psychology/medacya-yak-tehnologya-vreguljuvannya-konflktu/492618-1905712-page1.html>

3. Розвиток мережі центрів відновного правосуддя в громадах України [текст] / колект.авт // Відновне правосуддя в Україні : щоквартальний бюлетень. - № 1-4 (15). - 2010. –С. 47-50.

4. Коваль Р., Пилипів Н. Стан впровадження відновного правосуддя в Україні [текст] / Коваль Р., Пилипів Н.// Відновне правосуддя в Україні : щоквартальний бюлетень. - № 1-4 (18). - 2012. –С. 44-57.

~Пенітенціарні заходи впливу на неповнолітніх засуджених: кримінологічний аспект~

Богатирьов А.І., помічник-консультант народного депутата Верховної Ради України, кандидат юридичних наук

Завдання запобігання злочинності серед засуджених неповнолітніх є одним з важливих завдань не лише пенітенціарної системи, а й всього суспільства, яке реалізується насамперед через його інституції та людей, які взаємодіють з неповнолітніми. Незважаючи на певні дії

з боку держави в цьому напрямку, рівень підліткової злочинності продовжує залишатися досить високим. За даними Міністерства юстиції України, станом на січень 2015 року в установах відбування покарань України переобувало 1432 неповнолітніх. Більше половини з них (54,8%) засуджені до позбавлення волі строком від 3 до 5 років. 58,3% - раніше притягувались до кримінальної відповідальності, не пов'язані з позбавленням волі, а 24,9% - до засудження ніде не навчались та не працювали.

Зрозуміло, що завдання ефективної протидії цим негативним тенденціям не можуть бути вирішені без активної взаємодії всіх суспільних інститутів та фахівців, які займаються питаннями наукового та практичного вирішення даної проблеми. Ефективність їх професійної діяльності значною мірою зводиться до досить практичних результатів, які мають вияв у системі формування та зміни світогляду неповнолітніх засуджених, що, зокрема, здійснюється шляхом пенітенціарного впливу на їх свідомість та поведінку, зокрема, з боку психолого педагогічного складу виховних колоній Державної пенітенціарної служби України.

Констатуємо той факт, що якість пенітенціарного впливу на неповнолітніх засуджених визначається рядом чинників, які мають об'єктивну та суб'єктивну природу, зокрема це наявність у людей, які його здійснюють, необхідних правових, психологічних та педагогічних знань, вмінь та навичок, що досягається відповідною освітою та практикою, а також особистісної налаштованості та зацікавленості в самому процесі пенітенціарного впливу та його результаті. В даний момент ми беремо до уваги одну сторону процесу взаємодії, але завжди пам'ятаємо про іншу, а саме особистість неповнолітнього засудженого, яку ні в якому разі не можна розглядати як об'єкт маніпуляцій або пасивного спостерігача чи незацікавленого учасника.

Дослідження проблеми пенітенціарного впливу є традиційним для пенітенціарної науки і практики. Вивченню феномена неповнолітній злочинець присвячені

праці вітчизняних і зарубіжних вчених, досягнення яких збагатили як пенітенціарну так і кримінологічну науку у даній сфері, і надали сьогодні новий імпульс його вивчення. Незважаючи на значний інтерес зі сторони дослідників до цієї проблеми ми констатуємо, що проблема пенітенціарного впливу на неповнолітнього засудженого взагалі, залишається однією з найменш розроблених в кримінально-виконавчій науці.

Важливо усвідомити, що пенітенціарний вплив на неповнолітнього засудженого може бути сильним і слабким, глибоким і поверховим, прямим і непрямим, безпосереднім і опосередкованим, постійним і змінним, очікуваним і неочікуваним, усвідомлюваним і неусвідомлюваним, вмотивованим і невмотивованим, навмисним і ненавмисним, індивідуальним і фронтальним, спорадичним і систематичним, імпліцитним і експліцитним, ефективним і невиразним, конструктивним і деструктивним, життєдайним і згубним тощо.

В практичній діяльності виховних колоній ці різновиди впливу можуть утворювати нескінченно велику кількість різноманітних комбінацій. Можна припустити, що ефективність таких впливів значним чином визначається тим, наскільки працівники виховних колоній, які їх здійснюють, компетентні у своїх діях.

Розглядаючи особливості пенітенціарного впливу щодо неповнолітніх засуджених, нам видається важливим той факт, що соціальне середовище та соціальні впливи, в тому числі і з боку працівників пенітенціарної системи, виступають як безпосередні детермінанти певних змін у свідомості і поведінці засуджених, проте, вони не можуть гарантувати обов'язкової появи у неї бажаної поведінки або її зміни в потрібному напрямку.

Завдяки наявності в структурі формуючого середовища настановних і диспозиційних компонентів воно регулює актуальну поведінку засудженого у виховній колонії, процеси його спілкування та взаємодії з іншими

суб'єктами, детермінує її розвиток, соціалізацію, виховання та самовиховання. Це відбувається стихійно, ненавмисно, багато в чому - поза рамками її свідомості.

Вчені пенітенціаристи з цього приводу, відзначають взаємозв'язок високоефективного, передусім психологічного впливу та добрих міжособистісних стосунків між суб'єктами взаємодії. Зокрема, зазначається що, що довіра як відносно самостійний психологічний феномен є неодмінним атрибутом високоефективного цілеспрямованого пенітенціарного впливу. Даючи характеристику цього явища слід наголосити на стосунки ворожнечі виявляються за відсутності довіри та передачі будь-якої інформації партнерові, за скупості в контактах.

Таким чином, на підставі вищевикладеного, робимо висновок, що довіра є однією з найважливіших умов високоефективного пенітенціарного впливу на неповнолітнього засудженого і виступає базовим елементом формування та розвитку міжособистісних стосунків. Поряд з тим, необхідно зазначити, що пенітенціарний вплив на неповнолітнього засудженого сприймається об'єктом впливу не механічно та пасивно, а активно та вибірково. При цьому звертається увага на те, що ця властивість реалізується за допомогою правового захисту засудженого, який стоїть на шляху будь-якого пенітенціарного впливу. Зазначене дозволяє стверджувати, що всі пенітенціарні впливи ззовні фільтруються життєвими системами відбування засудженими неповнолітніми у виховних колоніях кримінального покарання з метою їх прийняття або відкидання.

За відсутності у засуджених неповнолітніх у виховних колоніях стійких духовних орієнтирів та чітких соціальних орієнтацій, як частіше за все, трапляється у даному випадку, неправильного функціонування психологічних механізмів різко зростає залежність засудженого неповнолітнього від різних пенітенціарних впливів. Саме

цим, на нашу думку, пояснюється високий рівень кримінальної уразливості неповнолітніх засуджених.

Список використаних джерел:

1. Богатирьов І.Г. Детермінанти девіантної поведінки засуджених неповнолітніх до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі // Матеріали міжнародної наук.-практ. конф. «Девіантна поведінка неповнолітніх: проблеми, пошуки, рішення». – Харків: Харк. нац. ун-т ім. В.Н.Каразіна, 30 листопада 2005. – С.10-11.

2. Фіцула М. М. Відхилення у поведінці неповнолітніх: шляхи їх попередження та подолання : навч - метод. посіб. / М. М. Фіцула, І. І. Парфанович. – Т. : Навч. книга. – Богдан, 2008. – 432 с.

3. Соціальна та виховна робота з неповнолітніми правопорушниками : [навч. посіб.] / О. С. Третяк, В. А. Бадира, О. І. Олійник, С. О.Чебоненко. – Чернігів : Видавець Лозовий В. М., 2012. – 228 с.

4. Профилактика подростковой агрессии [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://agressio.alexstudio.biz/>

5. Волянюк О.Д. Основна кримінологічна характеристика та запобігання злочинам, що вчиняються неповнолітніми / О. Д. Волянюк // Держава та регіони. – 2012. – № 1. – С. 150 – 152.

~Поняття процесуальних строків. Значення процесуальних строків у кримінальному провадженні~

Кадун Ж.А., помічник судді апеляційного суду Чернігівської області

У кримінальному процесі України під процесуальними строками розуміються встановлені законом або відповідно до нього прокурором, слідчим суддею або судом проміжки часу, у межах яких учасники кримінального провадження зобов'язані (мають право) приймати процесуальні рішення чи вчиняти процесуальні дії. Будь-яка процесуальна дія або сукупність дій під час кримінального провадження мають бути виконані без невинуватної затримки і в будь-

якому разі не пізніше граничного строку, визначеного відповідним положенням цього Кодексу.

Значення процесуальних строків у кримінальному провадженні має дуже важливе, щоб не сказати вирішальне, значення. Вищестояща інстанція може відмовити у перегляді судового рішення з однієї лише формальної причини пропуску процесуального строку. В цьому випадку набувають чинності судові рішення, постановлені навіть з порушеннями процесуального чи матеріального права, тобто формально незаконне рішення може залишитися без змін.

З метою дотримання сторонами кримінального провадження розумних строків, як однієї із засад кримінального провадження, ст. 28 Кримінального процесуального кодексу України (КПК України) надається право прокурору, слідчому судді, суду встановлювати процесуальні строки у межах граничного строку, передбаченого кримінальним процесуальним законом для прийняття відповідного процесуального рішення або вчинення процесуальної дії. Такі рішення зазначеними особами повинні прийматися з обов'язковим урахуванням обставин конкретного кримінального провадження. [1 с. 15]

При цьому частиною першою названої статті право встановлювати процесуальні строки надано слідчому судді та суду. Разом з тим із назви статті випливає, що таке право має і прокурор. Крім того, у тексті частини другої коментованої статті зазначається про строки, які встановлюються як слідчим суддею, судом, так і прокурором. Згідно з положенням п. 4 ч. 2 ст. 36 КПК України прокурор уповноважений доручити слідчому, органу досудового розслідування проведення у встановлений ним строк слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій.

Частинами 2 та 6 ст. 28 КПК України передбачено, що

проведення досудового розслідування у розумні строки забезпечує прокурор, слідчий суддя, а підозрюваний, потерпілий мають право звернутися до прокурора з клопотанням, в якому викладаються обставини, що обумовлюють необхідність здійснення кримінального провадження (або окремих процесуальних дій) у більш короткі строки, ніж ті, що передбачені законом. Таким чином, прокурор, як і слідчий суддя та суд, наділений правом встановлення процесуальних строків.

Процесуальні строки, що встановлюються прокурором, слідчим суддею, судом, не можуть перевищувати меж граничних строків, передбачених кримінальним процесуальним законом та мають бути достатніми за часом для вчинення відповідних процесуальних дій чи прийняття процесуальних рішень. Вони не повинні перешкоджати реалізації права на захист. Правило щодо обчислення строків, установлених КПК України, годинами, днями і місяцями винятків не має. Строки можуть визначатися і вказівкою на подію.

Так, строк затримання (72 год.) розпочинається у момент настання події, якою є застосування сили або наказ уповноваженої особи, що змушує особу залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою (ст. 209 КПК України), а строк звернення слідчого, прокурора до суду (два дні) у разі тимчасового вилучення документів з клопотанням про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом - з настанням події, тобто тимчасового вилучення документів (ч. 1 ст. 150 КПК України).

Посадові особи органів досудового розслідування і прокуратури, виходячи зі службової необхідності, можуть працювати у вихідні і святкові дні та у позаробочий час. Але, плануючи роботу, доцільно уникати залучення громадян до участі у слідчих та інших процесуальних діях

у цей час. Це не стосується випадків, коли виникає негайна потреба у провадженні тієї чи іншої дії (наприклад, обшуку, огляду місця події тощо).

Включення до процесуального строку вихідних та святкових днів і неробочого часу покликане забезпечити реалізацію права особи на розгляд обвинувачення щодо неї протягом розумних строків. Людина не повинна протягом тривалого часу очікувати на закінчення розслідування і розгляду кримінальної справи щодо неї через те, що посадові особи органів розслідування, прокуратури і суду використовують час відпочинку, різновиди якого передбачені главою V Кодексу законів про працю України (КЗпПУ).

Під час обчислення процесуального строку місяцями і днями слід урахувати, що у випадку, якщо святковий або неробочий день збігається з вихідним днем, вихідний день переноситься на наступний після святкового або неробочого (ч. 3 ст. 66 КЗпПУ). Це правило не стосується випадків, пов'язаних із обчисленням строків протягом яких особа позбавлена свободи, як-то: перебування під вартою (включаючи строк затримання) та перебування у медичному закладі під час проведення стаціонарної психіатричної експертизи. Із зазначеного правила винятків не існує.

У разі, якщо закінчення строку, що обчислюється місяцями, припадає на день, якого немає у цьому місяці (наприклад, на 29 лютого), то строк вважається таким, що закінчився із закінченням останнього дня цього місяця, тобто 28 лютого.

Процесуальні дії мають виконуватися у встановлені КПК України строки. Строк не вважається пропущеним коли скаргу або інший документ здано до закінчення строку на пошту або передано особі, уповноваженій їх прийняти, а для осіб, які тримаються під вартою або

перебувають у медичному чи психіатричному стаціонарі, спеціальній навчально-виховній установі, - якщо скаргу або інший документ подано службовій особі відповідної установи до закінчення строку.

Аналіз коментованої статті свідчить, що учасники кримінального провадження зобов'язані додержуватись як установлених КПК України строків, так і порядку подачі скарг або інших документів у кримінальному провадженні. Під додержанням процесуальних строків і порядку подачі скарг або інших документів слід розуміти точне слідування зацікавлених учасників кримінального провадження установленим КПК України правилам щодо часу й адресата подачі скарги або іншого документа з урахуванням особливостей подачі цих документів особами які тримаються під вартою або перебувають у медичному чи психіатричному стаціонарі, спеціальній навчально-виховній установі.

Скарга або інший документ подаються відповідному адресатові у письмовій формі, засвідчуються підписом заявника або керівника юридичної особи. Останні мають бути виконані на бланку відповідного підприємства, установи, організації і засвідчені штампом або печаткою. Клопотання може заявлятися як в усній, так і в письмовій формі. Факт заяви клопотання в усній формі відображається в протоколі відповідної слідчої дії або в протоколі судового засідання. Письмове клопотання долучається до матеріалів кримінального провадження.

Час здачі документів на пошту визначається за штемпелем закладу зв'язку місця відправлення, а подання уповноваженій особі чи службовій особі відповідної установи - за відміткою цієї особи. З огляду на викладене дуже важливим питанням у кримінальному процесі є поняття поновлення процесуального строку згідно ст. 117 КПК України, бо від цього може залежати перегляд чи

відмова в перегляді судового рішення, навіть, як вже було сказано, не правильного по суті.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: офіц. вид.: М-во юстиції України. К.: Ін Юре, 2012. – 356 с.

~Сучасні проблеми впливу на процес реформування державної пенітенціарної служби України~

Лучко С.В., викладач кафедри кримінального права університету імені Альфреда Нобеля, кандидат юридичних наук

Зміна суспільно-політичних та соціально-економічних умов країни суттєво вплинула на процес функціонування Державної пенітенціарної служби України, яка повинна базуватися на принципах: наукової обґрунтованості і незалежності від ідеологічних установок і рішень політичних партій і течій; пріоритету загально визнаних людських цінностей, життя і здоров'я людини; системного охоплення всього комплексу взаємозв'язаних проблем пенітенціарної діяльності тощо. Водночас, автор звертає увагу на ряд проблем, які суттєво впливають на швидкий процес реформування Державної пенітенціарної служби України:

По-перше, науково доведено, що любе реформування в тому числі і Державної пенітенціарної служби України неможливо без наукового супроводження. Практичні працівники вже давно чекають від представників науки реалізацію свого соціального замовлення на наукову розробку таких актуальних проблем, як створення нових моделей пенітенціарних установ, узагальненої характеристики фахівця нової генерації, вдосконалення управлінської діяльності персоналу, оптимальне навантаження[1, с. 12].

По-друге, реформування Державної пенітенціарної служби України передбачає насамперед приведення умов

тримання засуджених до європейських і світових стандартів шляхом, покращення комунально-побутових умов, матеріально-технічного оснащення місць позбавлення волі, блочне утримання засуджених, їх трудова зайнятість тощо. Ми поділяємо думку І.В. Штанько, що приведення умов тримання засуджених до європейських і світових стандартів потрібен час, кошти і, безумовно, копійка робота всього персоналу Державної пенітенціарної служби України[2, с. 10].

По-третє, любе реформування супроводжується кадрами. Громадськість і держава покладає на персонал органів і установ виконання покарань особливі очікування і ставить важливі вимоги - виправлення і ресоціалізації осіб, які вчинили злочин. З практики роботи із засудженими відомо, що більшість із них це «брак» виховання в сім'ї, школи, громади, дільничних інспекторів. Таким чином, на установи виконання покарань покладається над завдання - змінити світогляд і поведінку злочинця. Але ці професійні ролі суспільством належно не оцінюються.

Для цього необхідно докорінно покращити психологічний відбір, з повним дослідженням соціальне і професійно важливих якостей особистості, яка підбирається на службу. Проведений нами аналіз діяльності органів і установ виконання покарань свідчить, що із десяти можливих кандидатів на службу лише сім звертаються до установ з питань оформлення та прийому на службу.

І не факт, що всі вони будуть зараховані на службу. При прийомі на службу перевага надається кандидатам, які мають повну вищу освіту гуманітарного профілю, а саме: юристам, педагогам, психологам. Разом з тим, враховуюча специфіку служби виправних установ, існують проблемні питання адаптаційного характеру молодих спеціалістів, які прибувають з навчальних закладів Департаменту та спеціалістів цивільних вузів. Ключовим

моментом кадрового забезпечення в умовах реформування Державної пенітенціарної служби України є закріплення молодих спеціалістів, та їх соціальний захист.

На скільки персонал пенітенціарної системи України буде володіти здобутими під час навчання, в процесі проведення досліджень знаннями, настільки у нього сформується нове уявлення про пенітенціарну систему взагалі, і порядок та умови виконання і відбування засудженими покарань, зокрема. Ми поділяємо в контексті нашого дослідження позицію Демидової Л.М. про те, що наукове дослідження пов'язане не тільки з пізнанням конкретного явища, а й здобуттям і використанням теоретичних знань для практичних цілей [4, с. 24].

Більшість сучасних дослідників погоджуються в тому, що йдеться не стільки про те, вживати чи не вживати термін «кара», скільки про зміну її сутності в ролі кримінального покарання на сучасному витку розвитку цивілізації. Зокрема, слід звернути увагу на позицію В. А. Бачиніна, який у власних дослідженнях зазначає, що інтенсивність покарань – це величина, яка історично змінювалась, оскільки вона залежить від цивілізованості суспільства, характеру його економіки, ступеня антагонізованості психіки людей та багатьох інших факторів [5, с. 607].

Протилежної думки, але на неї слід звертати увагу є позиція В. К. Дуюнова, який вважає, що кара – це справедливе (у сучасному цивілізованому сенсі, а не в середньовічному значенні таліона – помсти) засудження вчиненого злочину й особистості винного, об'єктивна у своїй основі відповідна відплата за вчинене [6, с. 87].

Щодо позиції А. Х. Степанюка, то його правова концепція виконання покарання стає реальністю тільки в предметній практичній діяльності органів та установ виконання покарань і тільки в процесі реалізації кари, коли вона проходить перевірку своєї істинності [7, с. 10]. Такої ж думки дотримується І. В. Шмаров [8, с. 15].

Ряд вчених пенітенціарного спрямування розглядають дані категорії в контексті кримінально-виконавчих правовідносин як врегульовані нормами кримінально-виконавчого права відносини між адміністрацією виконання покарань з одного боку, і засудженими, які відбувають покарання, з іншого, що виникають з приводу виконання (відбування) покарання.

В контексті дослідження кримінально-виконавчого права як концептуальної основи теорії пенітенціарної системи слід зауважити, що його норми в першу чергу покликані врегулювати порядок і умови виконання і відбування покарання, шляхом взаємодії суб'єктів кримінально-виконавчих правовідносин, а це в свою чергу потребує розробки дієвого правового механізму.

На нашу думку, саме функціонування пенітенціарної системи України, яка врегульована чинним законодавством і є ти своєрідним правовим механізмом, який спроможній забезпечити належні умови виконання і відбування покарання. А тому ми поділяємо думки вчених пенітенціаристів, що норми кримінально-виконавчого права повинні бути якісними. При цьому якість кримінально-виконавчого законодавства вченими розглядається з різних точок зору.

Список використаних джерел:

1. Львовчкін В.А. Актуальні проблеми реформування кримінально-виконавчої системи України / В.А. Львовчкін // Соціальна політика і соціальна робота. – 2002. – № 1–2. – С. 6–18

2. Штанько І.В. Нагальні питання підвищення ефективності діяльності кримінально-виконавчої системи / І.В. Штанько // Проблеми пенітенціарної теорії і практики №1- 1996. С.7-12

3. Богатирьов І.Г. Стратегічні засади реформування Державної пенітенціарної служби України та їх науковий супровід Особливості підготовки фахівців для пенітенціарної системи України / І.Г. Богатирьов, О.В. Лісіцков // науковий журнал Право і Суспільство. – 2013. – № 3. – С. 83–89

4. Демидова Л.М. Якість кримінального законодавства: методологічний аспект дослідження [Текст] / Л.М. Демидова//

Питання боротьби зі злочинністю: зб наук.пр./редкол.: В.І Борисов та ін. – Х.: Право, 2010. – Вип.20. С. 52

5. Бачинин В.А. Философия права/ Бачинин В.А. // Х.: Фолио, 199.– 607 с

6. Дуюнов В. К. О понятии и целях наказания в новом уголовном праве России / Дуюнов В. К. // Право, поведение, личность : материалы междунар. симпозиума / отв. ред. Г. А. Борисов, Г. М. Потанин. – Белгород : Изд-во Белгород. гос. ун-та, 1998. – Ч.1. – С. 85–94.

7. Степанюк А. Х. Актуальні проблеми виконання покарань (сутність та принципи кримінально-виконавчої діяльності: теоретико-правове дослідження) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец.12.00.08 «кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Степанюк А. Х. – Х., 2002. – 33 с.

8. Шмаров И. В. Взаимосвязь и разграничение уголовного и уголовно-исполнительного законодательства / И. В. Шмаров // Правовое и методическое обеспечение исполнения уголовных наказаний : сб. науч. тр. – М. : НИИ МВД РФ, 1994. – С. 4–9.

~СЕКЦІЯ 5~

***Міжнародний досвід протидії домашньому насильству,
порівняльний аналіз та можливість його імплементації
у вітчизняному законодавстві***

**~«Street law», як необхідний напрям для попередження
насильства в сім'ї~**

Галай А.О., завідувач кафедри адміністративно-правових дисциплін Національної академії прокуратури України, кандидат юридичних наук, доцент

Муранова В.В., науковий співробітник наукової лабораторії з проблем громадської безпеки навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів міліції громадської безпеки, психологічної служби та Національної гвардії України Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

Насильство в сім'ї є чи не найактуальнішою проблемою у світі, не винятком є і Україна. Зокрема, за даними Організації Об'єднаних Націй, кожна третя жінка у світі стикається із домашнім насильством. В Україні, за даними МВС, протягом 2014 р. правоохоронцями було прийнято 117 941 заяву про факти вчинення насильства в сім'ї, на облік за вчинення цього правопорушення поставлено 77 709 осіб.

Загалом, домашнє насильство має глибокі корені застарілого гніту, засноване на міжстатевому, економічному або фізичному домінуванні у сімейних відносинах. Водночас, поширені у побуті прислів'я «бе означає любить», «не слід виносити сміття з хати» засвідчують ще й недостатній рівень розуміння та засудження таких правопорушень як в окремих сім'ях, так і у суспільстві загалом.

Серед наслідків домашнього насильства – загроза життю та здоров'ю особи, а також її психологічне травмування. Водночас, особливо тяжкими є наслідки такого насильства щодо особистості дитини – свідка або жертви. У зв'язку з цим, вважаємо, що з-поміж заходів, які спрямовано на попередження насильства у сім'ї є необхідною робота з дітьми та молоддю.

Вивчивши міжнародний досвід попередження цього правопорушення, відзначимо, що робота із дітьми є поширеною. Зокрема, це пропаганда доброзичливості між людьми, гуманного толерантного співжиття, взаємоповаги до представників інших націй, рас, релігій, гендерної рівності тощо. Подекуди, у таких програм глибша спеціалізація, як-то: призначені для сімей іммігрантів, для осіб з обмеженими фізичними можливостями (Німеччина); для дітей-свідків насильства в сім'ї (Швейцарія); для впровадження у пенітенціарних установах та у притулках для біженців (Франція); просвітницькі програми щодо пропаганди доброзичливого толерантного співжиття між членами родини, особливі методики викладання зазначеної проблематики (Австралія та Чехія).

У свою чергу, в Україні прикладом методично продуманих програм щодо виховання і навчання дітей та молоді праву є програма «Практичне право» – адаптована для України форма поширеної у світі програми «Street law» (з англ. «право для вулиці»).

«Street law» як громадський правопросвітній рух виник в 70-х роках у Сполучених Штатах Америки. Відтоді, Street law удосконалилося та набуло різних напрямів. Так, кожна програма з практичного права, як його почали називати в Україні, розроблялася за участю провідних освітян, педагогів, юристів-практиків, громадських діячів у сфері захисту прав людини, студентів-правників і базувалася на законах та культурі відповідної країни, де вона створювалася.

Враховуючи зазначене вище, колективом авторів

підготовлено незвичний навчальний посібник «Практичне право: на попередження насильства у сім'ї». Незвичність його полягає у тому, що інформаційний матеріал подано у тренінговій формі, що заснована на новаційних методиках під час проведення занять правничого змісту. Оригінальним є і стиль викладу. Замість звичної академічності матеріалу, книга побудована за стилем доступності, простоти основних категорій, спрощення і пояснення юридичної термінології.

Підготовлений курс засновано на авторській навчальній програмі, що складається з вступного орієнтуючого заняття та шести занять, які розкривають фактично всі головні положення протидії насильству в сім'ї в Україні. Концепцію підбору тем засновано на критеріях актуальності, важливості з позицій права, цікавості та дискусійності змісту, зокрема:

1. Що таке «насильство» і як зрозуміти, що у твоїй сім'ї відбувається саме насильство?

2. Насильство в сім'ї – це приватна чи суспільна проблема?

3. Що робити, якщо у твоїй сім'ї відбувається насильство і до кого можна звернутися за захистом?

4. Як держава попереджує насильство у сім'ї?

5. Яка правова відповідальність передбачена за насильство в сім'ї?

6. Як вирішити сімейний конфлікт без насильства?

Структурні елементи тренінгового комплексу традиційні для інтерактивних занять. Так, кожне заняття складається з похвилинного й організаційно насиченого плану, сценарію і роздаткових матеріалів до заняття. Таким чином, під час заняття задіяними будуть усі учасники, а інтерактивні методики допоможуть ефективно оволодіти новою інформацією у атмосфері спілкування та співпраці.

Загалом, методика курсу включає кращі досягнення української інтерактивної педагогіки, як апробовані

десятиліттями так і авторські методи, вигадані або пристосовані до саме цієї тематики.

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що загалом цей посібник спрямовано на заповнення прогалини в якісних тренінгових програмах і джерелах інформації, що можуть бути застосовані у правопросвітній роботі у галузі попередження насильства у сім'ї в молодіжному середовищі та серед інших верст населення України. Він орієнтований на формування основної компетенції системи прав людини, що захищають від насильства в сім'ї та розкриває правові засади її протидії.

Сподіваємося, що посібник знадобиться не лише фахівцям з попередження домашнього насильства, а й буде у нагоді тим, кого цікавить право й інноваційні педагогічні методики.

**~Міжнародні стандарти законодавства у сфері
поліцейської діяльності з попередження правопорушень
стосовно дітей та жінок~**

Когут Я.М., професор кафедри адміністративного права та адміністративного процесу Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

Україна, декларуючи себе правовою державою, повинна звертати увагу на проблемні моменти стану дотримання Україною міжнародних стандартів у галузі прав і свобод людини відповідно до ратифікованих міжнародних договорів. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, вимагає дотримання міжнародних стандартів у сфері, де існують найгостріші проблеми. Зокрема, Комітет ООН з економічних, соціальних та культурних прав зазначив, що перехід держави учасниці до ринкової економіки негативно вплинув на реалізацію та

здійснення прав, передбачених у цьому Міжнародному пакті, призвів до високого рівня бідності переважної більшості населення. Бідність є суттєвим порушенням прав людини, і через неї унеможлиблюється реалізація всіх інших прав. До найбільш уразливих верств населення належать діти та жінки.

Зокрема, Україна приєдналася до низки міжнародних конвенцій, якими закріплюється рівноправність жінок і чоловіків, у тому числі й до Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, яку Україна ратифікувала ще у 1981 році. Це дуже важливо, адже забезпечення рівних можливостей для представників обох статей розглядається як один із визначальних чинників сучасного прогресу.

На виконання зобов'язань відповідно до Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок та рекомендацій і зауважень Комітету ООН було здійснено конкретні кроки стосовно забезпечення гендерної рівності у країні. Зокрема, парламентом ухвалено: Декларацію про загальні принципи державної політики щодо сім'ї та жінок, де було передбачено підвищення ролі жінок в економічному, політичному, соціальному, культурному та духовному житті країни; Сімейний кодекс України, який закріпив рівні права та обов'язки жінок, і чоловіків у вирішенні сімейних питань; Закон України «Про попередження насильства в сім'ї», відповідно до якого створено кризові центри та притулки для соціальної реабілітації жінок і дітей жертв насильства; Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», метою якого стало створення державного механізму забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків та заборонено дискримінацію за ознакою статі.

Поряд із цим, попри закріплення в національному законодавстві положень Конвенції, в суспільстві зберігаються прояви прямої та непрямої дискримінації жінок. Це стосується рівня оплати праці в галузях, де

домінує праця жінок, високого рівня безробіття, особливо серед жінок старшого віку, проявів побутового насильства, випадків торгівлі жінками, істотної диспропорції участі жінок в органах державної влади та місцевого самоврядування на керівних посадах, а також у парламенті країни.

У 1991 році Україна ратифікувала Конвенцію про права дитини, як і більшість країн світу. На виконання рекомендацій Комітету ООН з прав дитини в українське законодавство імплементовано положення Конвенції ООН про права дитини, зокрема, в Закон України «Про охорону дитинства», Сімейний кодекс України та інші законодавчі акти. Україною також ратифіковані Факультативні протоколи до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії та щодо участі дітей у збройних конфліктах; Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадання дітей, а також Європейська конвенція про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми.

Болючими залишаються такі проблеми, як насильство стосовно дітей та серед дітей, високий рівень правопорушень неповнолітніми, поширення наркоманії, бездоглядність, безпритульність, торгівля дітьми. Останнім часом почастишали повідомлення про дитячу жорстокість, зокрема, знущання учнів над своїми однолітками, що записуються на відеокамери мобільних телефонів і розповсюджуються в мережі Інтернет. Попри поступове зниження дитячої злочинності, залишаються високими показники вчинення дітьми та за їх участю тяжких злочинів. Причому злочинність молодшає.

Більшість названих проблем не тільки не вирішується, а й загострюється через соціально-економічні труднощі в державі, низький рівень життя, зростання бідності та безробіття. Тому дедалі частіше дітей втягують у найгірші форми експлуатації – жебракування, зайняття

проституцією, порнографією тощо.

Поліпшенню забезпечення прав дітей відповідно до міжнародних стандартів мають сприяти:

- якнайшвидше прийняття загальнодержавної програми з реалізації Конвенції ООН про права дитини;
- посилення відповідальності центрального органу виконавчої влади, на який покладено обов'язок забезпечення прав дітей;
- створення системи ювенальної юстиції, передусім створення спеціалізованих судів з справ дитини.

~Причини відмов в проектах Європейського союзу~

~Przyczyny niepowodzeń w projektach unii europejskiej~

Кущинська Є. (Kuczyńska E.), старший викладач Інституту досліджень організованої злочинності та тероризму Вищої школи поліції в м. Щитно (Республіка Польща), підінспектор поліції, доктор права

Досліджено основні проблемні аспекти відмов ЄС у поданих заявах на гранти та проекти, які проводять ЄС, окремі країни, неурядові організації. На основі наведеного фактажу розкрито та класифіковано неправильні дії заявників, окремо акцентована увага на проектах по протидії насильству в сім'ї. Запропоновано алгоритм дій та перелік необхідних документів, які дозволять усунути вказані недоліки.

Projekty finansowane z funduszy europejskich, tak jak każde inne projekty, w trakcie realizacji napotykają na różne przeciwności, co wywołuje ryzyko niepowodzenia ich realizacji. W przypadku projektów europejskich sytuacja jest bardziej skomplikowana, gdyż poza regulacjami prawa krajowego mamy do czynienia z prawem wspólnotowym, które niejednokrotnie jest błędnie interpretowane, a nawet lekceważone.

Przeszkody w ubieganiu się o wsparcie z funduszy europejskich mogą być bardzo różne. Począwszy od praw własności do zajmowanej nieruchomości, przez ograniczenia limitowe i tryb naboru wniosków o wsparcie, trudną sytuację finansową przedsiębiorstwa ubiegającego się o wsparcie, pułap wsparcia finansowego, jakie dane przedsiębiorstwo może otrzymać, przeliczenie kursu euro w stosunku do złotego, konieczność skutecznego i udokumentowanego rozliczenia środków finansowych otrzymanych na dany projekt, a także udowodnienie, że inwestycja sfinansowana w ramach pomocy osiągnęła ujęte w projekcie wskaźniki i charakteryzuje się trwałością. Do głównych przyczyn niepowodzeń w projektach UE należy zaliczyć:

- niezgodność z celami Programu, działania,
- błędy spójności wniosków z harmonogramem i budżetem,
- powierzchowna diagnoza potrzeb i oczekiwań,
- błędy we wskaźnikach monitorowania,
- słabe rozeznanie zagrożeń,
- nieznanomość beneficjentów ostatecznych,
- niska trwałość rezultatów,
- brak wykorzystania wcześniejszych doświadczeń.

Powyższe błędy powodują częste aneksowanie umów, a także wpływają na niską skuteczność aplikowania.

Szczególne znaczenie przy ocenie wniosków odgrywa sytuacja finansowa danego wnioskodawcy. Wsparcia nie mogą uzyskać te podmioty, które znajdują się w trudnej sytuacji finansowej, czyli takiej, w której zarówno za pomocą własnych środków, jak i za pomocą środków, które mogłyby otrzymać od wierzycieli, nie jest w stanie utrzymać płynności finansowej. Poza ryzykiem w realizacji projektu związanym z trudną sytuacją finansową wnioskodawcy znaczne ograniczenie odgrywa wysokość wsparcia finansowego w ramach poszczególnych instrumentów pomocowych. Wynika ono przede wszystkim z możliwości finansowych poszczególnych programów operacyjnych. Policja jest w tej sytuacji, że będą jednostką sektora finansów publicznych i dysponując środkami

budżetowymi nie musi się obawiać zachwiania płynności finansowej oraz trudnej sytuacji finansowej swoich jednostek.

Jednakże znaczne niebagatelne znaczenie odgrywa w realizacji projektów współfinansowanych ze środków zewnętrznych, w tym unijnych, również przez Policję, kurs euro. Jego zmienność, zwłaszcza w sytuacji kryzysu gospodarczego sprawia, że przyjęty na etapie opracowywania projektu budżet nie jest w stanie zapewnić skutecznej realizacji przedsięwzięcia. Jest to szczególnie ryzykowne dla inwestycji długoterminowych, gdzie od momentu podjęcia decyzji o wszczęciu inwestycji do momentu złożenia wniosku, a następnie jego rozpatrzenia, mija nawet kilkanaście miesięcy. W sytuacji wzrostu kursu euro do złotówki, a tym samym podwyższenia kosztów zakupów np. środków trwałych, kwota o dofinansowanie określona umową o dofinansowanie nie zostanie zwiększona. W tej sytuacji istnieje bardzo duże ryzyko niepowodzenia inwestycji, zwłaszcza, gdy wnioskodawca nie posiada możliwości finansowych, aby zwiększone koszty projektu pokryć z własnego budżetu. Dlatego też trzeba planować budżet projektu z pewną zakładką finansową uwzględniającą wahania kursu euro. Identyczna sytuacja może wystąpić w trakcie realizacji projektu w momencie nagłego, niespodziewanego wzrostu cen produktów i usług, które nie zostały ujęte w projekcie [1].

Wcześniejsze polskie doświadczenia w realizacji projektów objętych wsparciem unijnym potwierdzają powyższe stwierdzenie. Wyjątkowo trudna sytuacja miała miejsce w pierwszym okresie członkostwa Polski w UE, kiedy nastąpił gwałtowny wzrost cen artykułów budowlanych. Z tego powodu wiele inwestycji zostało wstrzymanych, a część podmiotów realizujących projekty europejskie znalazło się w bardzo trudnej sytuacji [1]. Są to okoliczności losowe, niezależne od wnioskodawcy, które nie miały miejsca w przypadku polskiej Policji, ale mimo tego wpisują się ryzykiem w realizację projektu.

Wiele podmiotów, w tym też i jednostki Policji, ubiegając się o środki unijne często mają do czynienia z problemami

związanymi z finansowaniem projektu, i to już na etapie przygotowania wniosku. Jedną z przeszkód, na tym etapie, może być brak precyzji uregulowań normatywnych, prowadzący do zróżnicowanej interpretacji przepisów i wytycznych przez podmioty zaangażowane w system zarządzania funduszami strukturalnymi.

Unia Europejska od lat dostrzega ten problem analizując skuteczność wdrażania swojej polityki pomocowej w poszczególnych krajach członkowskich, gdyż pewne negatywne zjawiska dotyczą bardzo wielu programów i projektów, niezależnie od obszaru wdrożenia i charakteru realizowanych przedsięwzięć.

Spśród najczęściej dostrzeganych mankamentów projektów europejskich wymienia się:

- słabe planowanie i przygotowanie,
- niedostosowanie do potrzeb,
- niewystarczające uwzględnianie zagrożeń towarzyszących realizacji,
- ignorowanie czynników wpływających na trwałość korzyści,
- niedostateczne wykorzystywanie doświadczeń wynikających z poprzednich projektów.

Jeżeli uwzględnimy do tego błędy, najczęściej popełniane podczas przygotowania projektów europejskich do wdrożenia, czyli:

- niejasne ramy strategiczne,
 - niepełną analizę sytuacji,
 - planowanie i wdrożenie zorientowane na działanie a nie na cel,
 - nieweryfikowalny wynik projektu,
 - presję wydatkowania środków,
 - krótkoterminową wizję działania,
 - niespójne wzajemnie dokumenty projektu,
 - brak wspólnego postrzegania problemów, celów i założeń projektu,
- to konieczność stworzenia rozwiązań metodycznych

usprawniających zarządzanie projektami wydaje się oczywista, z punktu widzenia wszystkich uczestników projektów europejskich, zarówno sponsora - Komisji Europejskiej i działających w jej imieniu instytucji, jak też wykonawców i beneficjentów [2].

Z własnego, wieloletniego doświadczenia, jako osoby oceniającej projekty, jak i przygotowującej projekty, które mają uzyskać dofinansowanie, wnioskodawca powinien przekonać oceniających wniosek, że powstał on w odpowiedzi na konkretny problem, a środki unijne przyczynią się do jego rozwiązania. Analiza problemu to podstawowy element fazy planowania, niezbędny do tego, żeby podejmować działania adekwatne na danym terenie, czy w odniesieniu do konkretnej grupy docelowej. To właśnie problem powinien stanowić punkt wyjścia do przygotowania projektu.

Praktyka pokazuje, że często problem poszukiwany jest jako „brakujący element», który ma projektodawcę doprowadzić do uzyskania dofinansowania (zgodnie z fatalną w skutkach filozofią, «że skoro jest kasa, to trzeba ją w jakiś sposób wziąć i wydać»). Takie podejście to wchodzenie na bardzo grząski grunt, bo jeśli projekt nie został wystarczająco dobrze przygotowany na etapie planowania, to w przypadku otrzymania dofinansowania będzie generował problemy na etapie jego realizacji.

Analiza problemu pozwala nie tylko ustrzec projektodawcę przed niewłaściwymi działaniami w projekcie, choćby w zakresie rekrutacji uczestników czy zdobywaniu przychylności lokalnych środowisk, ale także pozwala na skonstruowanie poprawnego celu projektu, który powinien być formułowany jako odwrócenie sytuacji negatywnej w pozytywną. Cel projektu to dokładna odpowiedź na zidentyfikowany problem: przy dobrze zdefiniowanym problemie cel projektu będzie adekwatny do prowadzonych działań i nie zostanie określony jako zbyt ogólny, czy niemierzalny (brak spełnienia wszystkich kryteriów SMART), co jest jednym z najczęściej popełnianych błędów. Częsty błąd

to planowanie i wdrożenie zorientowane na działania a nie na cel. Koniecznym elementem dobrego planowania jest także analiza grupy docelowej, zwana w metodologii zarządzania projektem analizą interesariuszy, a polegającą na określeniu charakterystyki odbiorców projektu, ich słabych i mocnych stron, a także interesów, które będą warunkowały między innymi motywację do skorzystania z projektu.

Najczęściej popełniane błędy podczas realizowania przedsięwzięć przy wsparciu środków publicznych wymienia się nieprecyzyjne planowanie, nieczytelne wskaźniki efektywności projektu, czy też niedostosowanie projektu do potrzeb odbiorców. Do tej listy niedostatków dochodzą błędy wynikające z braku spójności projektu w szczególności na poziomie problemów, celów i jego założeń.

Absorpcja funduszy pomocowych jest także uwarunkowana posiadaną przez instytucje zaangażowane w system wdrażania i zarządzania funduszami strukturalnymi wiedzą i doświadczeniem na temat optymalnych metod oceny projektów dofinansowanych z tego źródła.

Na etapie oceny formalnej wniosku do błędów, a tym samym niepowodzeń należą:

- niezgodność wersji papierowej wniosku z wersją elektroniczną,
- nieudzielenie odpowiedzi na wszystkie pytania,
- niespójność zapisów projektu (np. dotycząca liczby beneficjentów, czasu trwania projektu),
- zaangażowanie do realizacji projektu nieuprawnionych partnerów,
- błędy rachunkowe w budżecie projektu lub szczegółowym kosztorysie projektu, a zwłaszcza niespójność ww. dokumentów,
- niedołączanie do wniosku wszystkich niezbędnych załączników,
- składanie kopii wniosku i załączników niepotwierdzonych za zgodność z oryginałem,

– brak dokumentów potwierdzających, że wnioskodawca jest uprawnionym beneficjentem działania konkretnego działania ZPORR, podpisów i pieczętek pod wnioskiem i na załącznikach, kart informacyjnych do załączników.

Natomiast na etapie oceny merytorycznej do błędów należą:

– brak informacji na temat barier, jakie mogą napotkać potencjalni beneficjenci, oraz sposobu, w jaki projekt przyczyni się do eliminacji tych barier,

– brak dokładnego opisu rodzaju i charakteru realizowanego wsparcia (brak informacji o modułach tematycznych szkolenia, liczbie godzin, liczbie osób w grupach),

– brak uzasadnienia dotyczącego wyboru beneficjentów ostatecznych,

– brak opisu rezultatów projektów i podanie ich wartości,

– brak informacji, gdzie i w jaki sposób zostanie przeprowadzona akcja informacyjna na temat projektu,

– brak dokładnego opisu struktury zarządzania projektem,

– brak informacji o doświadczeniu beneficjenta, kadrze, zapleczu technicznym,

– brak opisu dotyczącego udziału partnerów w realizacji projektu,

– brak informacji na temat zasięgu projektu,

– zbyt ogólne rozpisanie budżetu (brak dokładnych kalkulacji w ramach poszczególnych kategorii wydatków),

– brak poprawnej charakterystyki beneficjentów ostatecznych,

– brak opisu sposobu zagwarantowania osiągnięcia zakładanych rezultatów,

– brak opisu sposobu rekrutacji (brak informacji na temat kwestionariusza ankietowego, liczby respondentów, obszaru, na jakim przeprowadzono rekrutację, sposobu dystrybucji ankiet), a także zawyżone koszty w stosunku do stawek rynkowych.

Na etapie realizacji projektu niepowodzenia wynikają z:

–braku wszystkich załączników zgodnie z zapisami w umowie,

–potwierdzenia za zgodność z oryginałem kserokopii dokumentów przez osobę upoważnioną do reprezentowania beneficjenta,

–niezbędnej dokumentacji (umów o pracę, umów o podwykonawstwo, ewidencji przebiegu pojazdu, kart opisu pracy),

–braku wyciągów bankowych, oświadczeń o zapłaceniu ZUS,

–braku podania powodu rozbieżności, w przypadku gdy poniesiony wydatek na podstawie dokumentu nie jest w całości kwalifikowany,

–braku odpowiedniego oznakowania dokumentacji przygotowanej przez projektodawcę (logo ZPORR, UE) oraz częste korzystanie z nieaktualnej wersji wniosku beneficjenta o płatność,

–niezgodność kwot przelewanych na rachunek z tymi zawartymi w umowie,

–daty dekretacji na opisach późniejsze niż daty zapłaty, przekreślenia najczęściej bez dat i parafek,

–niezgodność numeru ewidencyjnego dokumentu z numerem przytoczonym w opisie operacji gospodarczej,

Dlaczego projekty kończą się klęską lub nie dobiegają do końca? Przyczyn tych niepowodzeń można upatrywać najczęściej w:

–sztywności procedur,

–złym planowaniu,

–nietrafionymi partnerami projektu, za których bierzemy odpowiedzialność w projekcie,

–słabej motywacji zespołu projektowego,

–źle skonstruowanym budżecie,

–złym zarządzaniu zmianą w projekcie,

–biurokracji projektowej.

Zgodnie z zasadą: nie ma sytuacji bez wyjścia, zazwyczaj jesteśmy w stanie znaleźć lepsze bądź gorsze rozwiązanie

problemu. Z całą pewnością inaczej będzie wyglądał projekt stworzony jako dobrze przemyślane rozwiązanie problemu, a inaczej ten nastawiony przede wszystkim na przeprowadzanie szkoleń w celu zapewnienia zatrudnienia trenerom. Problemy związane z pozyskiwaniem środków z funduszy pomocowych można również podzielić też na wewnętrzne, których źródłem jest instytucja realizująca dany projekt jak również zewnętrzne, będące poza kontrolą wnioskodawcy. Poważnym problemem jest niewątpliwie tzw. brak pamięci instytucjonalnej, związanej z realizacją projektów, tzn. rotacja kadr (w tym wewnątrz instytucji pomiędzy komórkami), chaos związany z brakiem ukształtowanej i często zmieniającej się struktury organizacyjnej, brak dostatecznego wsparcia u przełożonych a przede wszystkim zrozumienia specyfiki pracy i problemów związanych z wdrażaniem i rozliczaniem projektów unijnych mogą być poważnymi czynnikami utrudniającymi, a w skrajnych przypadkach uniemożliwiającymi ostateczne powodzenie przedsięwzięcia.

Nie sposób wymienić wszystkich przyczyn niepowodzeń w projektach UE. W niniejszym rozdziale starano się wskazać główne i najważniejsze, zdaniem autora przyczyny niepowodzeń w projektach. Ich katalog jest uzupełniany o wciąż nowe elementy, powodujące niepowodzenia w projektach z wykorzystaniem środków zewnętrznych.

Należy pamiętać, że Unia Europejska jak każde państwo czy organizacja, dysponująca własnymi środkami finansowymi musi dbać o prawidłowe zarządzanie nimi. Dlatego też jednym z ważniejszych celów prawidłowego zarządzania środkami unijnymi jest stworzenie skutecznych mechanizmów kontroli ich wydatkowania, które pozwolą na uniknięcie ewentualnych błędów lub nieprawidłowości.

Zgodnie z przepisami UE nieprawidłowość oznacza jakiegokolwiek naruszenie przepisów prawa wspólnotowego wynikające z działania lub zaniedbania ze strony podmiotu gospodarczego, które spowodowało lub mogło spowodować szkodę w ogólnym budżecie Wspólnot Europejskich w związku

z finansowaniem nieuzasadnionego wydatku z budżetu Wspólnoty [3]. Nieprawidłowość ma również miejsce w przypadku naruszenia przepisów prawa krajowego, koniecznych do zapewnienia odpowiedniego stosowania prawa wspólnotowego.

W wyniku przeprowadzonej kontroli może się okazać, iż beneficjent nie przestrzegał przepisów prawnych lub zasad wynikających z umowy o dofinansowanie projektu. W takim przypadku instytucja kontrolująca stwierdza, iż wystąpiła nieprawidłowość w realizacji projektu. Warto także podkreślić, iż nieprawidłowości w wykorzystaniu środków unijnych nie są zjawiskiem nowym, ponieważ występowały już w trakcie wdrażania projektów finansowanych ze środków programów przedakcesyjnych, takich jak PHARE, czy SAPARD [4]. Najczęściej występujące nieprawidłowości to:

- fałszowanie dokumentów,
- wydatki niekwalifikowane,
- brak lub niepełna realizacja niektórych działań w ramach projektu np. zakupu produktów lub wykonanie robót, a zwłaszcza naruszenie przepisów ustawy *Prawo zamówień publicznych*.

Opierając się na dotychczasowym doświadczeniu w kontroli realizacji przedsięwzięć współfinansowanych ze środków wspólnotowych, można wyróżnić następujące przyczyny powstania nieprawidłowości, które są też przyczynami niepowodzeń projektowych:

- nieznajomość przepisów prawnych, w szczególności przepisów prawa zamówień publicznych oraz dokumentów dotyczących wdrażania programu operacyjnego;
- niestosowanie przez beneficjentów zasad określonych w umowie o dofinansowanie projektu;
- zmienność przepisów prawa;
- nierzetelność lub niedokładność przekładanych przez beneficjenta dokumentów, sporządzanie na ostatnią chwilę sprawozdań z realizacji projektu oraz wniosków o płatność (brak dokumentacji, błędy rachunkowe).

Najczęściej stosowane rodzaje sankcji wobec beneficjentów niewłaściwie wydatkujących środki wspólnotowe to:

- kara pozbawienia wolności,
- zwrot wszystkich środków dofinansowania,
- wykluczenie z możliwości otrzymania dofinansowania przez beneficjenta w przyszłości, nawet przez okres 3 lat,
- zwrot części zrefundowanych środków w związku z uznaniem niektórych wydatków za nieprawidłowe (sankcja stosowana w odniesieniu do projektów już zakończonych, jak i będących w trakcie realizacji),
- odmowa refundacji wydatków uznanych za nieprawidłowe,
- potrącenie środków uznanych za nieprawidłowe z kolejnej transzy refundacji - dotyczy przypadku, gdy projekt jest w trakcie realizacji i beneficjent nie dokonał jego rozliczenia,
- naprawienie szkody sankcja ta polega na konieczności ponownego przeprowadzenia działań, które zostały uznane za nieprawidłowe i nie mają istotnych konsekwencji finansowych dla realizacji projektu [4].

Warto podkreślić, iż konsekwencje wykrycia nieprawidłowości dotyczą nie tylko beneficjenta, ale także państwa członkowskiego. Komisja Europejska może zażądać od państwa członkowskiego zwrotu środków wspólnotowych, które zostały nieprawidłowo wykorzystane w ramach poszczególnych programów operacyjnych lub inicjatyw wspólnotowych. Decyzja Komisji Europejskiej o zwrocie środków może być spowodowana dużą liczbą wykrywanych nieprawidłowości lub brakiem dostatecznych działań ze strony państwa członkowskiego w celu odzyskania od beneficjenta niewłaściwie wydatkowanych kwot.

Nadużycia finansowe są przedmiotem szczególnej uwagi ze względu na swój przestępczy charakter. W związku z powyższym, informacje o wszelkich podejrzeniach nadużyć przekazywane są do policji oraz prokuratury i stają się w ten sposób przedmiotem postępowań prowadzonych przez

właściwe organy ścigania [4].

Dlatego też aplikując o środki pomocowe z różnych źródeł należy zapoznać się z dokumentacją konkursową, licznymi wytycznymi w zakresie finansowania projektów, kwalifikowania wydatków, a tym samym zastanowić nad celowością wydatków, ich zasadnością, racjonalnością, aby móc uniknąć wszelkich nieprawidłowości i ich późniejszych konsekwencji.

Z każdym okresem aplikowania, skala wsparcia finansowego dla Polski wydaje się większa, ale nie wystarczy ustawić się w kolejce, aby otrzymać te środki. Podobnie jak w latach poprzednich, pomoc mogą otrzymać jedynie ci, których przedsięwzięcia idealnie wpisują się w nowe priorytety, cele i procedury przyznawania finansowania. W obecnej perspektywie finansowej przypadającej na lata 2014-2020, gdzie Polska otrzyma z budżetu polityki spójności **82,5 mld euro**, poprzeczka została podniesiona znacznie wyżej – zarówno w odniesieniu do form finansowania, jak i złożoności wspierania projektów. Trudniej będzie uzyskać bezzwrotne dotacje – szczególnie w prostszych projektach inwestycyjnych w programach regionalnych. Wspierane dotacjami mają być przede wszystkim projekty badawczo-rozwojowe, dla których większe jest ryzyko niepowodzenia. Dlatego też należy jak najszybciej podjąć wszelkie starania, aby przeanalizować wszystkie programy dające możliwość finansowego wsparcia naszych pomysłów i śledzić wytyczne oraz dokumenty konkursowe, aby móc w przyszłości odnieść sukces i pozyskać środki na wymarzony cel.

Bibliografia:

1. <http://www.rozwijamyfirme.pl/2010/07/ryzyko-w-dotacjach-unijnych/>, Ryzyko przy ubieganiu się o dotacje unijne, dn. 20.07.2010r.
2. A. Stefanicka, Zarządzanie projektem unijnym i związane z nim ryzyko [w:] Prawo Przedsiębiorcy, z dn. 10.03.2010r.
3. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007-2013, Wytyczne w zakresie sposobu postępowania w razie wykrycia nieprawidłowości w wykorzystaniu

funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności w okresie programowania 2007-2013, Warszawa 2008 r., s.8.

4. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Kontrola w zakresie Funduszy Unii Europejskiej, podstawowe zasady działań kontrolnych, wykrywanie nieprawidłowości i ich konsekwencje, Warszawa 2007r., s.7.

~Практичне використання можливостей оперативної підтримки Інтерполу в боротьбі з торгівлею людьми~

~Praktyczne możliwości wykorzystania wsparcia operacyjnego Interpolu w zwalczaniu handlu ludźmi~

Лабуз П. (Łabuz P.), професор кафедри кримінального права Вищої школи права та управління в Жешуві–Перемишлі (Республіка Польща), доктор права

Саф'янські Т. (Safjański T.), професор кафедри кримінального права Вищої школи права та управління в Жешуві–Перемишлі (Республіка Польща), доктор права

Міцхалські М. (Michalski M.), Університет Івана Коцхановського в Кієлцацх (Республіка Польща), доктор права

Доповідь присвячена аналізу практики використання можливостей оперативної підтримки ІНТЕРПОЛУ в боротьбі з торгівлею людьми. Проаналізовано чинне законодавство ЄС, а також низка міжнародних нормативно-правових актів, окреслені шляхи вдосконалення діяльності цієї міжнародної організації.

Zwalczanie przestępczości handlu ludźmi ze zważeniu na transgraniczny wymiar tego procederu wiąże się z koniecznością ścisłej współpracy międzynarodowej w celu zapewnienia szybkiego i skutecznego ścigania sprawców przestępstwa. Nierzadko dopiero spojrzenie na kontekst międzynarodowy uwidacznia cały proces handlu ludźmi i jego

poszczególne etapy: werbowanie, transport i eksploatację. To zaś pozwala na zlikwidowanie działalności zorganizowanych grup przestępczych na wszystkich etapach prowadzonego przez nich procederu [1]. Reakcja na handel ludźmi powinna być stanowcza i mieć na celu zarówno zapobieganie przestępstwom i ich ściganie, jak i ochronę pokrzywdzonych [2].

Elastyczność i pomysłowość działania sprawców, którzy dostosowują się do nowych warunków sprawia, że zmienia się pojęcie handlu ludźmi i rozszerzane jest o kolejne, nieznane dotąd formy tego procederu [3]. Żadne państwo na świecie nie może zrezygnować z rozpoznawania środowiska przestępczego, a więc z aktywności organów ścigania, wtedy, gdy mogą one jedynie przypuszczać, iż fakt popełnienia przestępstwa nie jest wykluczony. Obowiązek ścigania przestępstw realizowany jest równocześnie na dwóch płaszczyznach: formalno – procesowej, określonej przez przepisy kodeksu postępowania karnego [4] oraz na płaszczyźnie operacyjnej, określonej w tzw. ustawach policyjnych [5].

Współpraca międzynarodowa

Międzynarodowa Organizacja Policji Kryminalnej (ang. *International Criminal Police Organization*) zwana potocznie INTERPOLEM jest najstarszą i największą międzynarodową organizacją policyjną (gromadzi 190 państw członkowskich).

Zwalczanie handlu ludźmi od dawna jest jednym z priorytetów tej organizacji. INTERPOL odgrywa ważną rolę w omawianym zakresie pomimo, że nie jest legitymowany do prowadzenia samodzielnych działań operacyjnych lub śledczych. Nie posiada również żadnych uprawnień o charakterze nadzorczym w stosunku do takich czynności prowadzonych przez policje krajowe. Organizacja ma na celu rozwijanie współpracy wszystkich służb policji kryminalnej oraz wspieranie działań krajowych służb policyjnych. Istotą roli Interpolu jest tworzenie globalnej platformy do zwalczania przestępczości transgranicznej, nawet w przypadku państw, które nie utrzymują ze sobą stosunków dyplomatycznych. W omawianym kontekście Interpol dąży również do ustanowienia form działania, mogących służyć skutecznemu zapobieganiu i

ściganiu przestępczości narkotykowej. Faktycznie jest to organizacja o charakterze koordynująco-pomocniczym, wspierająca działalność policji państw członkowskich w walce z przestępczością międzynarodową [6].

INTERPOL wywodzi się z Międzynarodowej Komisji Policji Kryminalnych (fr. *Commission Internationale de Police Criminelle* - CIPC), powołanej w 1923 r. na Międzynarodowym Kongresie Policji Kryminalnych w Wiedniu [7]. Zwalczanie handlu ludźmi stało się jednym z priorytetów współpracy międzynarodowej w ramach CIPC już w latach 20-tych XX wieku.

Sytuacja chaosu politycznego panująca w Europie po zakończeniu I Wojny Światowej sprzyjała rozwojowi transgranicznej działalności przestępczej związanej w szczególności z handlem ludźmi, fałszowaniem dokumentów oraz przemytem towarów. W takich okolicznościach wymiana informacji pomiędzy policjami państw europejskich w sposób naturalny stały się konieczne.

Pomimo, że CIPC nie posiadała żadnych uprawnień do inicjowania dochodzeń w sprawach handlu ludźmi, to jej Centrala z siedzibą w Wiedniu spełniła strategiczną rolę w transgranicznym ściganiu organizatorów tego procederu. Pozycja ta wynikała z faktu gromadzenia oraz pośredniczenia w przekazywaniu pomiędzy wszystkimi państwami członkowskimi informacji kryminalnych oraz listów gończych (wniosków ekstradycyjnych) w sprawach handlu ludźmi. Dodatkowo w 1930 r. w ramach wiedeńskiej centrali CIPC utworzono specjalistyczny wydział zajmujący się organizowaniem współpracy międzynarodowej w zakresie zwalczania fałszerstw dokumentów paszportowych [8].

Obecnie, podobnie jak w okresie międzywojennym, głównymi mechanizmami wspierania przez INTERPOL państw członkowskich w przeciwdziałaniu i zwalczaniu zjawiska handlu ludźmi są poszukiwania międzynarodowe dotyczące zarówno sprawców jak i ofiar oraz wymiana informacji i danych wywiadowczych o wszelkich aspektach procederu.

Poszukiwania międzynarodowe osób

Do realizacji poszukiwań międzynarodowych INTERPOL przede wszystkim wykorzystuje notę czerwoną (ang. *red notice*) i notę żółtą (ang. *yellow notice*).

Nota czerwona to sposób przekazywania przez Sekretariat Generalny Interpolu informacji, że dana osoba poszukiwana jest, przez wymiar sprawiedliwości jednego z państw członkowskich czy międzynarodowy sąd lub trybunał karny, jako podejrzana o handel ludźmi w celu aresztowania i ekstradycji. Nota czerwona mylnie nazywana jest międzynarodowym listem gończym, gdyż nie stanowi dla wszystkich państw członkowskich nakazu aresztowania. Każde państwa członkowskie w sposób autonomiczny może uznać notę czerwoną za wystarczającą podstawę do tymczasowego aresztowania, co ma najczęściej miejsce w sytuacji związania umową o ekstradycji z państwem wnioskującym.

W procesie przeciwdziałania handlu ludźmi zastosowanie znajduje również nota żółta, która jest ogłaszana w celu wszczęcia poszukiwań osób zaginionych, w szczególności osób nieletnich. Wszystkie noty publikowane są w systemie Interpolu, do którego dostęp mają wyłącznie uprawnione służby policyjne. Dodatkowo część not czerwonych i żółtych umieszczana jest na ogólnodostępnej stronie internetowej Interpolu (po uprzednim uzyskaniu zgody państwa, na którego wniosek opublikowano notę).

Międzynarodowa wymiana informacji kryminalnych

W sposób naturalny międzynarodowa wymiana informacji kryminalnych w ramach INTERPOLU, zarówno osobowych jak i nieosobowych, jest kluczową metodą wykorzystywaną w zwalczaniu handlu ludźmi. Odbywa się ona w układach bilateralnych i multilateralnych.

Osiągnięciem Interpolu jest wypracowanie wspólnych standardów i zasad wymiany informacji w obrębie wszystkich państw członkowskich. Zwyczajem w ramach Interpolu jest wymiana informacji na wniosek. Dotychczasowe doświadczenie pokazuje, że nie rzadko ma miejsce również

spontaniczna wymiana informacji.

Państwa członkowskie INTERPOLU w współpracując w zwalczaniu handlu ludźmi wymieniają zarówno dane o charakterze operacyjnym jak i pozaoperacyjnym. Dane operacyjne to informacje związane z prowadzonymi na poziomie krajowym czynnościami operacyjno-rozpoznawczymi (np.: obserwacją osób podejrzewanych) lub czynnościami procesowymi (np. zatrzymanie organizatora handlu ludźmi), które z reguły zawierają dane osobowe.

Dane pozaoperacyjne to informacje dotyczące innych obszarów działania policji niż rozpoznawanie, zapobieganie, wykrywanie czy dowodzenie. Są to informacje na temat rozwiązań prawnych, danych statystycznych czy dane adresowe ekspertów i biegłych w specjalistycznych dziedzinach kryminalistycznych.

Wymiana informacji kryminalnych w ramach INTERPOLU pozwala na osiągnięcie następujących celów:

- powiadomienie państw członkowskich o nowych zjawiskach w handlu ludźmi oraz o nowych sposobach działania sprawców zajmujących się tym procederem (*modus operandi*);

- uzyskanie wsparcia wywiadowczego dla prowadzonych spraw operacyjnych oraz śledztw (dochodzeń) w sprawach handlu ludźmi.

Na platformie Interpolu przekazywane są wyłącznie informacje o charakterze jawnym (nie objęte poufnością ze względu na bezpieczeństwo państwa członkowskiego). Terytorialny zakres ustaleń obejmuje wszystkie państwa członkowskie Organizacji oraz ich terytoria zależne.

Do wymiany informacji w zakresie przeciwdziałania handlu ludźmi zastosowanie znajdują nota zielona (ang. *green notice*) oraz nota niebieska (ang. *blue notice*). Wskazane noty mogą być wydane również z inicjatywy własnej INTERPOLU.

Nota zielona zawiera ostrzeżenia o osobach, które popełniły przestępstwa i istnieje duże prawdopodobieństwo, że mogą popełnić takie samo przestępstwo w innym kraju (np.

informacja, że skazany uprzednio za przestępstwa seksualne na szkodę dzieci podróżować będzie do danego państwa). Zielona nota spełnia przede wszystkim funkcje prewencyjną, gdyż dostarcza informacje wyprzedzające o potencjalnym zagrożeniu.

Nota niebieska wykorzystywana jest w celu rozpoznawania działań przestępczych. Istota jej publikacji jest dążenie do uzyskania dodatkowych danych o osobie lub jej nielegalnej działalności.

Wymiana informacji policyjnych oraz danych policyjnych odbywa się z zastrzeżeniem prawa narodowego i przy wykorzystaniu udostępnianych przez INTERPOL systemów komunikacyjnych.

W aspekcie technicznych do przesyłania informacji kryminalnych oraz rozpowszechnieniach informacji o poszukiwaniach wykorzystywany jest system I-24/7. Zarządzanie całym systemem jest zadaniem własnym Sekretariatu Generalnego.

Omawiany system zapewnia stałą łączność pomiędzy wszystkimi krajowymi biurami INTERPOLU oraz Sekretariatem Generalnym. Przesyłanie informacji odbywa się z wykorzystaniem szyfrowanej technologii internetowej.

Informacje w przedmiocie handlu ludźmi wymieniany są w systemie I-24/7 z wykorzystaniem wystandaryzowanego formatu HST (ang. *Human Smuggling and Trafficking -HST*).

Poprzez I-24/7 krajowe biura Interpolu mają bezpośredni dostęp do Międzynarodowej Listy Ekspertów ds. Zwalczania Handlu Ludźmi (ang. *International Contact Directory for People Smuggling Issues*), która zawiera dane kontaktowe (imiona, nazwiska, numery telefonów, adresy mail) przedstawicieli właściwych organów ścigania państw członkowskich. W 2011 omawiana lista zawierała dane kontaktowe 186 ekspertów z 135 państw.

Bazy danych INTERPOLU

Dostęp do baz danych dla krajowych biur INTERPOLU możliwy jest za pośrednictwem Sekretariatu Generalnego lub bezpośrednio z wykorzystaniem systemu I-24/7 (jeśli

przyznane zostało im takie uprawnienie).

Podstawowe znaczenie ma Baza Danych Nominalnych (ang. *Nominal Database* –ND), która zawiera dane jednoznacznie identyfikujące osobę. ND jest najstarszą bazą danych administrowaną przez INTERPOL. Zgromadzone są tu informacje dotyczące osób, które zgodnie z prawem krajowym danego państwa członkowskiego są podejrzane o popełnienie przestępstwa lub udział w przestępstwie objętym kompetencją Interpolu, osób skazanych lub poszukiwanych za takie przestępstwo (w tym przestępstwo handlu ludźmi), osób podejrzanych o działalność terrorystyczną, osób zaginionych (w tym ofiar handlu ludźmi) oraz n/n zwłok.

Podstawą dokonania rejestracji w ND jest przesłana przez państwo członkowskie dyfuzja (informacja o poszukiwaniach osoby) lub wniosek do Sekretariatu Generalnego Interpolu o publikację jednej z not. W 2013 r. w ND zarejestrowanych było ponad 155 000 rekordów.

Należy wskazać na możliwości wykorzystania zagadnieniowych baz danych INTERPOLU, w tym:

- Bazy Wizerunków Nieletnich Ofiar Przestępstw Seksualnych (ang. *Interpol Child Abuse Image Database* - ICAID), gdzie gromadzone są wizerunki nieletnich ofiar nadużyć seksualnych;

- Bazy Miejsc Przestępstw Seksualnych Na Szkodę Nieletnich (ang. *Interpol Child Sexual Exploitation Database* - ICSED), gdzie gromadzone są dane pozwalające na identyfikację miejsc przestępstw seksualnych na szkodę nieletnich oraz sprawców zaangażowanych w zasilanie stron internetowych w zdjęcia o treściach pedofilskich.

W procesie zwalczania handlu ludźmi zastosowanie znajduje również Baza Skradzionych i Utraconych Dokumentów Podróży (ang. *Stolen and Lost Travel Documents* - SLTD), która pozwala funkcjonariuszom krajowych biur Interpolu i innych uprawnionych służb krajowych (np. imigracyjnych, celnych, ochrony granic) na szybkie ustalenie czy dokument podróży (np. paszport, wiza lub dowód tożsamości) okazywany w trakcie kontroli (np. na

lotnisku, przejściu granicznym) został zgłoszony jako skradziony lub utracony.

Baza SLTD została utworzona w roku 2002 jako odpowiedź na ataki terrorystyczne z 11 września 2001 r. w USA w celu ograniczenia możliwości przekraczania granic państwowych przy wykorzystaniu skradzionych lub utraconych dokumentów podróży.

W latach 2002 - 2014 w bazie SLTD na podstawie zgłoszeń państw członkowskich zarejestrowano ponad 40 milionów dokumentów podróży. Obecnie rejestracji w bazie SLTD dokonuje 167 państw członkowskich. W roku 2013 służby policyjne państw członkowskich Interpolu dokonały ponad 800 mln sprawdzeń w bazie SLTD, co pozwoliło na ujawnienie ponad 67 tys. skradzionych lub utraconych dokumentów podróży. Szacuje się, że wykorzystanie Bazy SLTD na przestrzeni roku 2015 przekroczy liczbę miliarda sprawdzeń. Szczegółowe dane ilościowe dotyczące zasobów bazy SLTD w latach 2002-2013 przedstawiono w tabeli nr 1.

Tabela nr 1. Dane ilościowe dotyczące zasobów bazy SLTD w latach 2002-2013.

Rok	Liczba zarejestrowanych dokumentów	Liczba sprawdzeń	Liczba państw dokonujących rejestracji
2013	39,519,010	808,999,283	166
2012	35,320,073	739,857,702	166
2011	31,257,849	679,877,481	161
2010	23,985,965	499,885,216	154
2009	19,857,921	326,355,744	147
2008	16,706,281	76,541,088	145
2007	13,921,191	20,362,042	133

2006	13,297,631	4,819,907	121
2005	8,954,461	212,875	91
2004	5,667,505	21,091	65
2003	299,264	1,486	35
2002	3,900	145	10

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Sekretariatu Interpolu (<http://www.interpol.int/INTERPOL-expertise/Border-management/SLTD-Database>, dostęp na 25.03.2015 r.).

Na przestrzeni lat 2003 -2013 sprawdzenia w bazie SLTD wzrosły z początkowego poziomu 100 przeszukiwań miesięcznie do prawie 100 mln sprawdzeń w skali jednego miesiąca. Proporcjonalnie wzrasta liczba zidentyfikowanych osób, które podróżują z wykorzystaniem dokumentów zarejestrowanych w przedmiotowej bazie.

Sekretariat Generalny Interpolu nie jest automatycznie notyfikowany o kradzieży czy utracie dokumentu podróży i nie posiada bezpośredniego dostępu do krajowych rejestrów tego rodzaju informacji. Szczegółowe informacje dotyczące skradzionych lub utraconych dokumentów podróży rejestrowane są w bazie SLTD bezpośrednio przez krajowe biura Interpolu przy wykorzystaniu systemu I-24/7. Zgodnie z przyjętą zasadą tylko państwo, które wydało dokument może dokonać rejestracji w bazie SLTD. W odniesieniu do gromadzenia danych bazy SLTD państwa członkowskie przyjęły rozwiązanie kompromisowe. Zdecydowano, że gromadzone tu będą wyłącznie dane dotyczące numeru dokumentu oraz daty i miejsca jego wydania. W praktyce informacje te pozwalają na zidentyfikowanie nielegalnego posługiwania się dokumentem uprzednio skradzionym lub utraconym.

W roku 2007 INTERPOL uruchomił dwa nowe

zintegrowane rozwiązania informatyczne nazwane FIND (ang. *Fixed Integrated Network Database*) oraz MIND (ang. *Mobil Integrated Network Database*) pozwalające na dokonywanie sprawdzeń w bazie SLTD z poziomu jednostek terenowych policji i punktów kontroli granicznej. Rozwiązanie MIND/FIND ma na celu rozszerzenie dostępu do zasobów bazy SLTD. Użytkownicy z wyznaczonych instytucji krajowych mają dzięki temu możliwość zadawania pytań na zasadzie hit – no hit.

W 2000 roku na mocy rezolucji AGN/69/RES/3 Zgromadzenie Ogólne Interpolu powołało Grupę Roboczą ds. Handlu Kobietami (GRds.HK), która pełni rolę głównego interlokutora dla Sekretariatu Generalnego Interpolu w zakresie swego działania [9]. W ramach GRds.HK nie rzadziej niż raz do roku odbywają się spotkania ekspertów policyjnych reprezentujących zainteresowane państwa. Ich głównym zadaniem jest wypracowywanie rozwiązań i zaleceń systemowych dotyczących współpracy policji kryminalnych w zwalczaniu handlu ludźmi. Działanie GRds.HK posiada głównie wymiar teoretyczny i skupia się m. in.: na standaryzacji metod policyjnych, zwiększeniu świadomości zagrożenia handlu ludźmi, programowaniu szkoleń oraz promowaniu programów profilaktycznych. Grupa ma za zadanie również identyfikację najnowszych trendów i prawidłowości w handlu ludźmi. Przeprowadzana jest analiza fenomenologiczna omawianej działalności przestępczej w poszczególnych regionach świata oraz identyfikowane są najbardziej aktywne organizacje przestępcze. Następnie eksperci formułują zalecenia odnośnie typu działań jakie uważają za potrzebne w celu skutecznego przeciwdziałania tego rodzaju zagrożeniom.

GRds.HK opracowała podręcznik opisujący skalę problemu oraz podejście do jego zwalczania w różnych częściach świata. W podręczniku zawarto opisy skutecznych praktyk i metod stosowanych w śledztwach, związanych z handlem kobietami. Ponadto celem GRds.HK jest pomoc w nawiązywaniu

kontaktów między policjami poszczególnych państw, które są zaangażowane w poszczególne sprawy i oferowanie pomocy w analizowaniu powiązań pomiędzy śledztwami prowadzonymi w poszczególnych krajach. W pracach grupy uczestniczy Polska.

W ciągu 90-letniej praktyki w ramach INTERPOLU zostały wypracowane mechanizmy i instrumenty współpracy policyjnej, które z powodzeniem są wykorzystywane do przeciwdziałania handlu ludźmi. Wskazać tu trzeba przede wszystkim na utrzymywanie globalnego kanału stałej łączności policyjnej, zarządzanie globalnym systemem poszukiwań policyjnych oraz administrowanie międzynarodowymi bazami informacji kryminalnej. Ponadto INTERPOL wspomaga policje państw członkowskich w przeciwdziałaniu handlu ludźmi poprzez tworzenie zespołów zadaniowych, realizację projektów kontr-przestępczych i operacji międzynarodowych, funkcjonowanie sieci oficerów kontaktowych, dostarczanie produktów analitycznych, organizowanie szkoleń. .

Bibliografia:

1. I. Malinowska, W. Szczepański, *Współdziałanie policji z wybranymi podmiotami w zwalczaniu handlu ludźmi*, Zeszyty Naukowe «Obronność» 1/2013, s. 169.

2. Rezolucja legislacyjna Parlamentu Europejskiego z dnia 14 grudnia 2010 roku.

3. M. Pomarańsk-Bielecka, M. Wisniewski, *Analiza przepisów prawa definiujących i penalizujących handel dziećmi*, Dziecko krzywdzone nr 4 (33) 2010, Warszawa, s. 7.

4. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997r., dz. U. nr 89, poz. 555 z późn. zm.

5. Ustawa o Policji, tekst jedn. Dz. U. z 2002 r., Nr 7, poz. 58 z późn. zm.; Ustawa o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Agencji Wywiadu Dz. U. Nr 74, poz. 766 z późn. zm.; Ustawa o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym Dz. U. Nr 104, poz. 708 z późn. zm.; Ustawa o Straży Granicznej, tekst jedn. Dz. U. z 2005 r., Nr 234, poz. 1997 z późn. zm.; Ustawa o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego i Wywiadu Wojskowego Dz. U. Nr 104, poz. 709; Ustawa o Żandarmerii Wojskowej Dz. U. Nr 123, poz. 1353 z późn. zm.; Ustawa o Kontroli Skarbowej, tekst jedn. Dz. U. z 2004 r., Nr 8, poz. 65.

6. I. Gawłowicz, M. A. Wasilewska, *Międzynarodowa współpraca*

w walce z przestępczością, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2004, s. 50 i n.

7. Art. 1 Statutu Międzynarodowej Organizacji Policji Kryminalnej – Interpol, przyjętego w Wiedniu dnia 13 czerwca 1956 r. (dalej: Statut Interpolu).

8. Por. M. Deflem, *Policing world society: Historical foundations of international police cooperation*, op. cit. s. 30.

9. www.interpol.int/content/.../4/.../AGN69RES3.pdf dostęp na 15.03.2015.

~Досвід Польщі у протидії насильству у сім'ї: деякі аспекти~

Максимів Л.В., науковий співробітник наукової лабораторії з проблем кадрового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів міліції громадської безпеки, психологічної служби та Національної гвардії України Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

Насильство в сім'ї є однією з найбільш розповсюджених форм порушення прав людини. У більшості випадків протиправні дії проти когось із членів родини супроводжуються актами агресії, приниження та жорстокої поведінки. Подібні дії з боку насильника приводять до негативного фізичного, психічного та соціального стану здоров'я постраждалої особи чи кількох осіб, членів цієї родини. Як правило, найбільше страждають від сімейного насильства жінки, діти та люди похилого віку, хоча про останню категорію йдеться дуже мало [1].

Протидія сімейному насильству набула статусу світової проблеми з моменту оприлюднення статистичних даних ООН про те, що від вчинення насильства в сім'ях потерпає кожна третя, а Всесвітньою організацією охорони здоров'я – кожна шоста жінка [2]. Тому виникає необхідність

проведення дослідження міжнародного досвіду протидії насильству в сім'ї. Хотілося б зосередити увагу на висвітленні окремих моментів протидії насильству у сусідній державі – Польщі. За законодавством Польщі насильство у сім'ї карається більш суворо, ніж насильство проти сторонніх осіб. У статті 207 Кримінального кодексу за фізичне або психічне насильство над близькою особою встановлюється покарання у формі позбавлення волі від 3 місяців до 5 років [3]. Якщо насильство у сім'ї було здійснено з особливою жорстокістю, встановлюється покарання у формі позбавлення волі від 1 до 10 років (§ 2 статті 207). Якщо внаслідок насильства над близькою особою, ця особа вчинила спробу самогубства встановлюється покарання у формі позбавлення волі від 2 до 12 років. У Польщі Закон щодо протидії злочинам в сім'ї був прийнятий в червні 2010 року і набув чинності 1 серпня 2010 року [4, с.101]. Згідно цього Закону у кожній гміні (територіальній одиниці) розпочали свою роботу міждисциплінарні групи, до складу яких входять представники: органів соціального захисту, муніципальної комісії вирішення проблем, пов'язаних з алкоголем, освіти, охорони здоров'я та неурядових організацій. Міждисциплінарні групи несуть відповідальність за вжиття заходів з метою надання спільної допомоги у окремих випадках, а також за координації всіх заходів, що стосуються насильства в сім'ї. Закон щодо протидії злочинам в сім'ї запровадив новий запобіжний захід, який полягає у виселенні особи, яка вчинила насильство у сім'ї із спільного із жертвою помешкання за наявності вагомих причин вважати, що обвинувачений знову може вчинити насильницький злочин щодо потерпілого. Також нововведенням стало створення нових освітніх програм, спрямованих на перевиховання осіб, які вчинили насильницький злочин щодо члена або членів своєї родини. Закон також встановлює процедуру вилучення особи із сім'ї соціальним працівником, якщо життя або

здоров'я дитини знаходиться в небезпеці. Рішення приймається спільно з працівниками поліції, лікарем, медсестрою або фельдшером. Соціальний працівник зобов'язаний повідомити про прийняття такого рішення суд з сімейних справ протягом 24 годин від прийняття такого рішення, а суд потім приймає рішення про подальшу долю дитини. Згідно закону щодо протидії злочинам в сім'ї жертва сімейного насильства має право на безкоштовне медичне обстеження, щоб визначити причину і характер тілесних ушкоджень і право на безкоштовні медичні довідки, які можуть бути використані як докази в ході судового розгляду справи [4, с.102].

Позитивним нововведенням Закону стало те, що він передбачає оперативний та швидкий механізм реагування на факти сімейного насильства. Так, на основі Закону щодо протидії злочинам в сім'ї, було створено «блакитну лінію», за якою можна негайно повідомити поліцію у разі вчинення домашнього насильства, внаслідок чого поліція разом з прокуратурою негайно вчиняють дії щодо усунення загрози, а саме: усувають винуватця, який вчинив насильство в сім'ї, зі спільного помешкання; якщо дитина зазнає жорстокого поводження, то вона може бути негайно вилучена навіть без рішення суду. Тоді дитина утримається в лікарні, «тимчасовій сім'ї», а протягом 24 годин суд розглядає це питання та визначає подальші дії, якщо особа була засуджена за злочини проти дитини, але звільнена від відбування покарання, однак продовжує вчинювати злочини проти дитини – така інформація негайно повідомляється суду і особа направляється для реального відбування покарання [4, с.102-103]. Запобігання сімейному насильству та переслідування винних є одним з пріоритетів польської поліції. Правовою основою здійснення діяльності польськими поліцейськими у сфері запобігання сімейному насильству є Розпорядження Ради Міністрів від 13 вересня 2011 року. За вчинення насильства у сім'ї законодавством Республіки

Польща передбачається виключно кримінальна відповідальність. До обов'язків працівників поліції у цій сфері відноситься проведення, наскільки це є можливим, з особою, щодо якої існує підозра, що вона вчиняє насильство в сім'ї, роз'яснювальної бесіди про кримінальну відповідальність за насильство у сім'ї та пояснення такій особі необхідності вести себе відповідно до закону і правил суспільного співжиття.

Новим і досить цікавим є досвід Польщі щодо запровадження так званої процедури «блакитних карток», яка носить головним чином профілактичний характер. Систему «блакитних карток» (зразки звітів про випадки насильства) впроваджено в 1998 році національними поліцейськими органами на всій території Польщі. Картки призначені для використання поліцейськими під час їхніх втручань. Одна з «блакитних карток» надає потерпілій особі інформацію про її права і номери телефонів інституцій, які можуть допомогти потерпілим від насильства. Інша картка містить вказівки для збирання і документування свідчень про місце злочину [5, с.48].

Список використаних джерел:

1. Запобігання та протидія насильству в сім'ї [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.stvadm.gov.ua>
2. Біяк О.О. Значення міжнародного досвіду протидії насильству в сім'ї [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://legalactivity.com.ua/>
3. Карний кодекс Польщі [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19970880553+2014%2401%2427&min=1>
4. Міжнародний досвід попередження та протидії домашньому насильству [монографія] / А.О. Галай, В.О. Галай, Л.О. Головка та ін. – К.: КНТ, 2014. – 160 с.
5. Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання: навч.-метод. посібник / Запорожцев А.В., Лабунь А.В., Басиста І.В. та ін. – Київ, 2012. – 246 с.

~Комерційне використання дітей~

~Komercyjne wykorzystywanie dzieci~

Слівінські Д. (Śliwiński D.), докторант Головної торгової школи в м. Варшава (Республіка Польща)

Сіверт О. (Siewert A.), прес-секретар міської комендатури поліції в м. Гданську (Республіка Польща), підкомісар поліції

Трун Б. (Trun B.), докторант Університету Гданська

Доповідь присвячена проблемі комерційного використання дітей та їх праці злочинним угрупованнями. Проаналізовано факти та статистичні дані у сфері торгівлі людьми. Здійснено огляд чинного законодавства Республіки Польща, запропоновано шляхи його вдосконалення.

Handel ludźmi jest niezwykle poważnym przestępstwem zarówno ze względu na swój charakter jak i przedmiot ochrony, który przy okazji tego czynu zostaje znacząco naruszony. Według Organizacji Narodów Zjednoczonych handel ludźmi jest trzecim, po broni i narkotykach, najbardziej dochodowym przestępstwem na świecie. Widzimy zatem na tej podstawie z jak groźnym procederem mamy do czynienia.

Jednym z rodzajów handlu ludźmi jest handel najmłodszymi członkami społeczeństwa – handel dziećmi. Na poziomie międzynarodowym istnieje wiele aktów prawnych, konwencji, norm prawnych definiujących i regulujących sprawy związane z handlem ludźmi. Jednym z takich aktów prawnych jest Protokół o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, uzupełniający Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości. To właśnie ten,

wchodzącyw życie 25 grudnia 2003 roku, Protokół z Palermo wprowadził uznaną na całym świecie definicję handlu ludźmi. Zgodnie z tym Protokołem handel ludźmi oznacza «werbowanie, transport, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osób z zastosowaniem gróźb lub użyciem siły lub też z wykorzystaniem innej formy przymusu, uprowadzenia, oszustwa, wprowadzenia w błąd, nadużycia władzy lub wykorzystania słabości, wręczenia lub przyjęcia płatności lub korzyści dla uzyskania zgody osoby mającej kontrolę nad inną osobą w celu wykorzystania» [1]. Pod pojęciem wykorzystanie rozumiemy tutaj: «wykorzystanie prostytutki innych osób lub inne formy wykorzystania seksualnego, pracę lub usługi o charakterze przymusowym, niewolnictwo lub praktyki podobne do niewolnictwa, zniewolenie albo usunięcie organów» [1]. W ramy tej definicji wpasowuje się bardziej uszczegółowiony rodzaj handlu ludźmi jakim jest handel dziećmi. Warto dodać, że w myśl tego Protokołu dzieckiem jest osoba, która nie ukończyła 18 roku życia. Polska, zgadzając się z powyższymi definicjami, ratyfikowała ten akt prawny 18 marca 2003 roku.

Nie tylko Protokół z Palermo określa i definiuje czym jest handel dziećmi. Czynią to także: Konwencja o prawach dziecka; Protokół fakultatywny do Konwencji w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytutki i dziecięcej pornografii. Protokół, ratyfikowany przez Polskę 31.12.2004 r., wprowadza zakaz handlu dziećmi, dziecięcej prostytutki i pornografii oraz nakłada na państwa-strony obowiązek podjęcia środków potrzebnych do zapobiegania, wykrywania i zwalczania handlu ludźmi i przestępstw z nim związanych. Protokół ten definiuje handel dziećmi jako «jakikolwiek działanie lub transakcja, w drodze której dziecko przekazywane jest przez jakąkolwiek osobę lub grupę osób za wynagrodzeniem lub jakąkolwiek inną rekompensatą» [2]. Na podstawie wszystkich powyższych definicji widzimy, że handel ludźmi, a dokładniej handel dziećmi jest niezwykle skomplikowanym i złożonym procederem, który niewątpliwie jest bardzo groźny.

Prawo europejskie, prawo międzynarodowe dokładnie definiuje pojęcia handel ludźmi – handel dziećmi. Jak z kolei wygląda to w RP?

W polskim systemie prawnym nie istnieje osobne i samodzielne określenie czym jest handel dziećmi. Ustawa Kodeksu Karnego określa jedynie czym jest handel ludźmi. W myśl artykułu 115 §22 definicja handlu ludźmi praktycznie nie różni się niczym od definicji przyjętej w Palermo w 2000 roku. Ważny jedynie jest cel wykorzystania osoby, która już padnie ofiarą handlu a mianowicie celem handlu ludźmi jest wykorzystanie osoby «nawet za jej zgodą, w szczególności w prostytucji, pornografii lub innych formach seksualnego wykorzystania, w pracy lub usługach o charakterze przymusowym, w żebractwie, w niewolnictwie lub w innych formach wykorzystania poniżających godność człowieka albo w celu pozyskania komórek, tkanek lub narządów wbrew przepisom ustaw» [3]. Bardzo ważną sprawą w kontekście handlu dziećmi jest to, że w przypadku młodocianych do zaistnienia przestępstwa handlu ludźmi nie potrzebna jest żadna z form zachowania sprawcy takich jak: groźba, przemoc, uprowadzenie czy wprowadzenie w błąd. Sam charakter wykorzystania młodocianej osoby świadczy o tym, że mamy do czynienia z handlem. W pewnym stopniu ustawodawca, mimo że nie stworzył odrębnego przepisu dotyczącego się handlu dziećmi, to «rozszerzył ochronę małoletniego, ponieważ dopuścił ograniczenie kwalifikacji prawnej czynu sprawcy wyłącznie do celu jego działania, którym jest werbowanie, transportowanie, dostarczanie, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osoby. Taka regulacja wyraża szczególną ochronę małoletniego, mimo braku zaostrej sankcji» [4]. Karą za wyżej wymienione przestępstwo w prawie polskim jest kara pozbawienia wolności na czas nie krótszy niż 3 lata. Przygotowania do handlu ludźmi jest również zagrożone karą – pozbawienie wolności od 3 miesięcy do lat 5 [5].

Mówiąc bardziej szczegółowo o zjawisku handlu dziećmi

odpowiedzieć możemy sobie na pytanie: w jakim celu przestępca «wchodzi» w nielegalne posiadanie dzieci.

Pokrzywdzone dzieci jako ofiary handlu są wykorzystywane przede wszystkim do:

1. «Prostytucji, pornografii, innych usług o charakterze seksualnym;

2. Żebractwa;

3. Popęlniania przestępstw (np. kradzieże, sprzedaż narkotyków);

4. Pracy niewolniczej;

5. Prac i usług o charakterze przymusowym;

6. Pozyskiwania organów;

7. Nielegalnej adopcji» [6].

Oprócz znanych już od dawna form wykorzystania dzieci, istnieją formy osobliwe dla różnych regionów świata. W krajach takich jak Afganistan, Somalia, Kambodża, Sri Lanka dzieci są wykorzystywane, werbowane i angażowane w działania wojenne. Z kolei blisko nas, w Europie dzieci wykorzystywane są do przymusowych małżeństw i wyłudzenia świadczeń socjalnych [7].

Wykorzystanie dzieci do celów seksualnych często związane jest z użyciem przemocy i zniewoleniem. Młodocianych w tym przypadku wykorzystuje się przede wszystkim do produkcji materiałów pornograficznych, lecz nie tylko do tego. Dzieci wykorzystywane są także w prostytucji, gdzie z racji udostępnienia dziecka do celów seksualnych, ich «właściciel» pobiera wynagrodzenie lub jakąś inną formę rekompensaty [6]. Takie dziecko jest traktowane jak przedmiot, jak pewien obiekt handlowy który jest wynajmowany. Jego prawo nie jest w ogóle respektowane, żaden przestępca się z tym nie liczy. Jedyne co się w tym przypadku liczy to zyski z usług seksualnych świadczonych w wyniku wykorzystania niewinnych i bezbronnych dzieci. W tym miejscu warto dodać, iż prostytucja małoletniego spowodowana wcześniejszym przestępstwem handlu ludźmi wiąże się z innym czynem zabronionym jakim jest obcowanie płciowe/ czynności seksualne z udziałem

małoletniego. Zgodnie z Kodeksem karnym za taki czyn z małym latem mającym poniżej lat 15 grozi kara pozbawienia wolności od lat 2 do lat 12 [8]. W przypadku RP tą granicą wiekową jest granica 15 roku życia. W innych krajach może wyglądać to troszkę inaczej a mianowicie: w Argentynie, Hiszpanii czy Japonii granica wiekowa umożliwiająca obcowanie płciowe z osobą wynosi zaledwie 13 lat. Podobnie jak w Polsce wiek przyzwolenia ustalony na 15 lat został tak samo określony w krajach takich jak np. Dania, Słowacja, Szwecja, Etiopia. Z kolei w krajach o mocnym podłożu fundamentalnym takim jak Indonezja czy Tunezja wiek ten wynosi odpowiednio 19 i 20 lat [6]. Widzimy zatem, że z przestępstwem jakim jest handel dziećmi, w celach seksualnego wykorzystania ofiary, ściśle związane są inne czyny zabronione takie jak np.: obcowanie płciowe z małym latem, pornografia (art. 202 KK) czy wykorzystanie systemu lub sieci do przestępstwa seksualnego (art. 200a KK).

Innymi formami wykorzystania dzieci będącymi ofiarami handlu ludźmi jest ich wykorzystanie do żebractwa i popełniania przestępstw. Najczęściej do żebractwa wybierani są obywatele obcej narodowości, którzy niezbyt radzą sobie w otaczającym środowisku i nie potrafią wyrwać się z tego mechanizmu uwięzienia. Dodatkowo obecność żebrzących dzieci «ma na celu wzbudzenie litości i współczucia u potencjalnych ofiarodawców, a tym samym osiągnięcie wyższego zysku z tego procederu» [9]. Obecnie takie «oszustwo» jest całkiem dochodowym zajęciem, iż istnieją dowody potwierdzające fakt, iż powstają specjalne zorganizowane grupy przestępcze trudniące się żebractwem. Brakuje jednak danych i statystyk mówiących o liczbie dzieci wykorzystywanych do żebractwa. Znaczną przeszkodą dla organów ścigania w tym temacie jest to, iż często żebrzące dzieci, jak już wspomniałem, nie pochodzą z kraju w którym «wykonują swoją pracę». Bariera językowa, dodatkowo brak jakichkolwiek dokumentów znacząco utrudniają pracę organów ścigania. Wykorzystanie dzieci do popełniania

przestępstw to przede wszystkim zmuszanie ich do dokonywania drobnych kradzieży czy handlu narkotykami. «Angażowanie dzieci przez grupy przestępcze do żebractwa i popełniania przestępstw wynika stąd, że wzbudzają one mniej podejrzeń i nie są narażone na odpowiedzialność karną» [10].

Wykorzystywanie ludzi do pracy przymusowej kojarzy nam się przede wszystkim z dorosłymi ofiarami handlu ludźmi. Jednak czasami ofiarami wykorzystania w takich pracach mogą być dzieci. Poszkodowani zatrudniani są przede wszystkim w sektorze rolnictwa, fabrykach czy jako służba w prywatnych posiadłościach przestępców bądź ich klientów. Za swoją pracę wykorzystywane dzieci oczywiście nie dostają należnego im wynagrodzenia a dodatkowo są pod ciągłą kontrolą.

Jeszcze jedną formą przestępstwa handlu ludźmi jest handel dziećmi w celu pozyskiwania ich organów. To właśnie ludzie młodzi i dzieci są szczególnie narażeni na takie wykorzystanie z racji dobrego stanu ich organów nadających się do przeszczepu. Takie ofiary są najczęściej porywane, następnie ich organy są wycinane. Możemy wyróżnić 2 formy pobierania organów:

- wycinanie organu parzystego, bez którego możliwe jest dalsze życie i funkcjonowanie (takie ofiary mogą być wypuszczone po takim zabiegu)
- wycinanie większej ilości organów (wiąże się to z uśmierceniem ofiary).

Ostatnią formą wykorzystania dzieci jako ofiar handlu ludźmi, o której chciałbym krótko wspomnieć, jest handel dziećmi w celu przeprowadzenia nielegalnej adopcji.

Do czynienia z tzw. «dziką adopcją» mamy wtedy, gdy dzieje się to poza przepisami prawa. Na taką nielegalną adopcję decydują się normalni ludzie, którzy nie mogą mieć własnych dzieci, którzy nie mogą otrzymać dziecka w ramach adopcji zgodniej z prawem.»Niestety, czasami przyszli rodzice, kierując się niepohamowaną chęcią posiadania dziecka, mimo że chcą je potem jak najlepiej wychować, pojmują dobro dziecka niewłaściwie. Klientami stają się rodzice, którzy chcą

mieć jak najlepsze i jak najzdrowsze dziecko, a nie dziecko, które potrzebuje zwyczajnej rodziny i miłości» [6]. W takim przypadku dziecko staje się celem działania takich «zdesperowanych rodziców», dzieci zaczynają być traktowane przedmiotowo, jak oferta handlowa. Związany z nielegalną adopcją jest proceder tzw. «matki zastępczej – surogatki», która to za odpowiednią cenę «wynajmuje» swój brzuch, nosi ciążę a po urodzeniu przekazuje dziecko swoim zleceniodawcom. Zjawisko to najbardziej rozpowszechnione jest w Indiach. W tym kraju prawo zezwala na płacenie zastępczym matkom za urodzenie nie swojego dziecka. W Europie ta sprawa wygląda nieco inaczej. «Unia Europejska rozważa zakazanie takich praktyk. Zakaz obowiązuje już m.in. we Włoszech, Szwecji, Niemczech. W USA można płacić zastępczej matce a w Argentynie czy RPA każdy przypadek takiej procedury jest rozpatrywany z osobna» [11]. W Polsce brakuje jasnych regulacji prawnych dotyczących przestępstwa z tej dziedziny. Jednakże przestępstwem z pewnością będzie czerpanie korzyści materialnych z macierzyństwa zastępczego. Taki czyn może być zakwalifikowany jako przestępstwo handlu ludźmi [6]. Pomimo tego «internet pełen jest dziś ogłoszeń ciężarnych kobiet, które zdrowe dziecko oferują już za 2 tys. zł. Na ten niezwykle atrakcyjny rynek coraz częściej wchodzi jednak pośrednicy. Lekarze, czy prawnicy za pomoc w dzikiej adopcji potrafią wyciągnąć nawet kilkadziesiąt tysięcy złotych» [12].

Na podstawie powyższych analiz widać w jak wielu formach wykorzystywane są dzieci będące ofiarami handlu dziećmi. Ich werbunek i zdobycie nie jest tak trudne jak w przypadku osób dorosłych z racji ich niskiego poziomu edukacji, braku strachu spowodowanego doświadczeniem życiowym a także pewną «uniwersalnością» tych ofiar i wiążącymi się z tym, możliwymi do uzyskania, zyskami.

Jak wyglądają statystyki ofiar handlu dziećmi w XXI wieku? Ciężko jest jednoznacznie i z całą pewnością powiedzieć ile dzieci pada ofiarą handlu ludźmi z racji dużej ciemnej liczby

tego przestępstwa. Ponadto «wiek jest trudny do określenia i jest na ogół rejestrowany w chwili ich zidentyfikowania, a nierewerbowania. Dlatego też faktyczna liczba dzieci padających ofiarą handlu ludźmi jest prawdopodobnie wyższa, niż wskazują statystyki» [13]. Zgodnie z raportem Biura Narodów Zjednoczonych ds. Narkotyków i Przeszłości (UNODC) zjawisko handlu dziećmi ciągle się nasila. W latach 2010-2013 co trzecia ofiara handlu ludźmi była dzieckiem. Z kolei w latach 2007-2010 odsetek dzieci w handlu ludźmi wynosił o blisko 10% mniej niż obecnie (ok. 20%). To młode dziewczynki padają najczęściej ofiarą handlu dziećmi (70%). «Dzieci stanowią większość ofiar handlu ludźmi w Afryce, na Bliskim Wschodzie i w krajach takich jak Egipt, Indie, Angola i Peru, gdzie ich liczba przekracza 60 proc. - informuje UNODC w wydawanym co dwa lata raporcie» [14]. 53% ofiar handlu ludźmi jest wykorzystywana seksualnie z kolei już blisko 40% (ponad 1/3 z tego to dzieci) ofiar handlu ludźmi wykorzystywanych jest w pracach przymusowych. Dla porównania odsetek osób wykorzystywanych w pracach przymusowych w 2007 roku wynosił ok. 35%.

Jak statystyki wyglądają w naszym kraju? «Na podstawie danych o charakterze statystycznym prokuratury należy wskazać, że w 2011 r. prokuratorzy nadali status pokrzywdzonego handlem ludźmi 590 osobom w tym 17 małoletnim, co stanowi niecałe 3% wszystkich pokrzywdzonych handlem ludźmi. Z kolei w 2012 r. odsetek ten wzrósł do 7%, głównie jednak z uwagi na spadek liczby wszystkich pokrzywdzonych (230 osób), gdyż liczba małoletnich ofiar handlu ludźmi utrzymała się na tym samym niemal poziomie co w 2011 r. i wyniosła 16 dzieci» [15].

Na podstawie danych z Programu wsparcia i ochrony świadka/ofiary handlu ludźmi wynika, że w latach 2006-2013 pomocy udzielono 24 dzieciom. Program ten realizowany jest na podstawie zlecenia zadania publicznego Ministra Spraw Wewnętrznych przez organizacje pozarządowe takie jak: Fundacja Przeciwno Handlowi Ludźmi i Niewolnictwu La

Strada oraz Stowarzyszenie Po-Moc dla Kobiet i Dzieci im. Marii Niepokalanej. Program ten przeznaczony jest wyłącznie dla cudzoziemców, którzy zostali zidentyfikowani jako ofiary handlu ludźmi na terenie naszego kraju. Na podstawie danych statystycznych z tego programu zaledwie 24 dzieci w latach 2006-2013 skorzystało z pomocy tego programu. Dzieci, będące ofiarą handlu ludźmi wykorzystywane były przede wszystkim do prostytucji, żebractwa i pracy przymusowej. Większość z ofiar, objętych Programem, pochodziła z Rumunii (blisko 60%) i Bułgarii (ponad 20%). Analizując z kolei wiek małoletnich, to dzieci w każdym wieku padały ofiarą handlu ludźmi. Większość jednak stanowiły ofiary w wieku 14-17 lat (ponad 70%), które wykorzystywane były głównie do prostytucji.

Kolejnymi danymi statystycznymi, z których możemy powiedzieć krótko o skali handlu dziećmi w RP jest analiza Krajowego Centrum Interwencyjno-Konsultacyjnego dla polskich i cudzoziemskich ofiar handlu ludźmi (KCIK). Podobnie jak wyżej wymieniony Program KCIK jest zadaniem publicznym realizowanym na zlecenie Ministra Spraw Wewnętrznych przez te same organizacje: Fundację La Strada oraz Stowarzyszenie Po-Moc. Do zadań KCIK należy: identyfikacja ofiar handlu ludźmi, prowadzenie schronisk dla ofiar handlu ludźmi czy poradnictwo prewencyjne. Dane statystyczne pochodzące z analizy KCIK tylko potwierdzają, że to dzieci w wieku 15-17 lat najczęściej stają się ofiarami handlu ludźmi – ok. 70%, z czego aż 2/3 z nich to dziewczęta. Z kolei ich forma wykorzystania zdaniem KCIK to przede wszystkim żebractwo (ponad 60%). [15]

Podsumowując widzimy, że zjawisko handlu dziećmi w Polsce nie jest niestety obce. Małoletni stanowią niecałe 10% ofiar, w porównaniu zaś na świecie dzieci w niemal co trzecim przypadku stają się ofiarą handlu ludźmi. Jednakże ciężko jest ustalić jaka jest dokładna liczba ofiar handlu dziećmi czy to w Polsce czy to na świecie. Przestępstwo to ma charakter zorganizowany i nie łatwo jest je wykryć. Ograny ścigania robią co mogą, jednakże ich praca w tym kontekście nie jest

łatwa z racji niechęci do współpracy ze strony ofiar i wiążącym się z tym brakiem dowodów. W «poszukiwaniach» ofiar handlu ludźmi pomaga im szereg organizacji pozarządowych. Dla przykładu takimi organizacjami w Polsce są:

1. Fundacja Przeciwko Handlowi Ludźmi i Niewolnictwu La Strada: podejmuje działania prewencyjno – edukacyjne, informacyjne oraz świadczy pomoc ofiarom handlu ludźmi

2. Itaka – Centrum Poszukiwań Ludzi Zaginionych: zajmuje się problemem zaginięć, zapewnia wsparcie rodzinom osób zaginionych, przeciwdziała zaginięciom.

3. Fundacja Dzieci Niczyje: zajmuje się problemem przemocy dzieci w rodzinie, fundacja udziela pomocy prawnej, psychologicznej i medycznej. Fundacja realizuje «Program na rzecz dzieci- ofiar handlu i dzieci cudzoziemskich bez opieki». Celem programu jest «przeciwdziałanie handlu dziećmi i komercyjnemu wykorzystaniu dzieci przez zwiększenie świadomości i wiedzy profesjonalistów mających kontakt z dziećmi – ofiarami handlu i dziećmi z grupy ryzyka» [6].

Moim zdaniem nie ma konkretnego profilu osoby, która to może paść ofiarą handlu ludźmi. Każdy z nas może zostać porwany i wykorzystany w jakiegokolwiek formie. Oczywiście można powiedzieć, że to zdrowe i młode osoby są bardziej narażone na stanie się ofiarą handlu ludźmi, że takie osoby przyniosą przestępcom więcej zysku. Jednakże nawet jak nie należymy do tej grupy «podwyższonego ryzyka» to musimy mieć się na baczności. Istnieje wiele aktów prawnych, wiele służb, organizacji, fundacji, które to czuwają nad naszym bezpieczeństwem a w razie konieczności udzielają nam potrzebnej pomocy. Uważam jednak, że najlepiej przed stanieniem się ofiarą handlu ludźmi ochroni nas własna czujność i rozważa.

Bibliografia:

1. Art. 3a, Protokół o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, uzupełniająca Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości.

2. Art. 2a, Protokół fakultatywny do Konwencji w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii.

3. Art. 115§22 Ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny (Dz.U. 1997 nr 88 poz. 553).

4. M. Pomarańska- Bielecka, M. Wiśniewski; Analiza przepisów prawa dotyczących zapobiegania i przeciwdziałania handlu ludźmi, Warszawa 2010, s.11.

5. Art. 189a Ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny (Dz.U. 1997 nr 88 poz. 553).

6. K. Janoszka, Dzieci jako ofiary handlu ludźmi, Szczytno 2013, s. 28.

7. Problem handlu dziećmi w Polsce i na świecie. Charakterystyka zjawiska i regulacje prawne, [broszura], Fundacja Dzieci Niczyje 2011, s.2.

8. Art. 200 Ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny (Dz.U. 1997 nr 88 poz. 553).

9. I. Nowak, K. Przybysławska, Raport na temat zjawiska handlu dziećmi w Polsce 2010, Centrum Pomocy Prawnej im. Haliny Nieć, Kraków 2010, s. 11.

10. K. Karsznicki, Ściganie przestępstwa handlu ludźmi w Polsce, Warszawa 2010, s.103.

11. M. Pomarańska- Bielecka, M. Wiśniewski; Analiza przepisów prawa dotyczących zapobiegania i przeciwdziałania handlu ludźmi, Warszawa 2010, s.8.

12. Artykuł Newsweek: Noworodek na raty? Handel dziećmi w Polsce kwitnie, adres internetowy: <http://natemat.pl/60217,novorodek-na-raty-handel-dziecmi-w-polsce-kwitnie>, stan faktyczny na 03.12.2014

13. IOM, Podręcznik z materiałami dla funkcjonariuszy ścigania dotyczących dobrych praktyk walki z handlem dziećmi, AGIS 2005, s. 29.

14. Artykuł WP: Rośnie handel dziećmi na świecie, stan faktyczny na 04.12.2014 adres internetowy: http://wiadomosci.wp.pl/kat,8311,title,Rosnie-handel-dziecmi-na-swiecie,wid,17053657,wiadomosc.html?ticaid=113ea2&_tictsrn=3

15. Aneta Suda, MSW, Skala zjawiska handlu ludźmi, 03.02.2014, adres internetowy: <http://handelludzmi.eu/hl/o-handlu-ludzmi/handel-dziecmi/6392,Skala-zjawiska-handlu-dziecmi.html>, stan faktyczny na 04.12.2014

16. Artykuł WP: Rośnie handel dziećmi na świecie, stan faktyczny na 04.12.2014 adres internetowy: http://wiadomosci.wp.pl/kat,8311,title,Rosnie-handel-dziecmi-na-swiecie,wid,17053657,wiadomosc.html?ticaid=113ea2&_tictsrn=3.

~Жебрацтво як суспільна проблема в Польщі та світі~

~Żebractwo jako problem społeczny w Polsce i na świecie~

Маліновська І. (Malinowska I.), старший викладач Інституту досліджень організованої злочинності та тероризму Вищої школи поліції в м. Щитно (Республіка Польща), підінспектор поліції

Конікієвіцз Г. (Konikiewicz G.), викладач Інституту права та управління Вищої школи поліції в м. Щитно (Республіка Польща), підінспектор поліції

Публікація присвячена надзвичайно актуальній проблемі подолання такого ганебного явища як жебрацтво. Розкрито суспільний аспект проблеми, окремо здійснено аналіз впливу насильства в сім'ї на стан жебрацтва в країні. Запропоновано конкретні шляхи вирішення окремих напрямів проблеми.

Żebractwo to kwestia bardzo złożona, powiązana z szerokim kontekstem ekonomiczno-społecznym, obecna zarówno wśród dorosłych, jak i wśród dzieci i młodzieży. Według definicji Kazimierzy Król jest to działanie mające na celu doprowadzenie do dobrowolnego transferu środków do życia od ofiarodawców do osób tę żebraczą działalność prowadzących [1]. Na ulicach Poznania wielokrotnie spotykamy osoby ten proceder uprawiające. Nie zawsze jednak wynika on z problemów funkcjonowania społecznego jakimi mogą być bieda, ubóstwo, bezrobocie, bezdomność, uzależnienia [1].

W powszechnym odbiorze żebractwo stanowi szczególnie dotkliwy wyraz egzystencjalnej i społecznej degradacji jednostki jednak dziś często to świadomy wybór, sposób na łatwy zarobek a nawet - styl życia. Z tego też powodu należy zdawać sobie sprawę, że ofiarowana jałmużna niekoniecznie

spożytkowana będzie na zaspokojenie podstawowych potrzeb niezbędnych do życia ale też może przyczynić się do chęci trwania w nałogu czy wzbogacenia w sposób niegodziwy. Pamiętać też trzeba, że sposobów wyludzenia datków jest wiele. To nie tylko wyciąganie ręki, proszenie czy epatowanie nieszczęściem ale również żebractwo czynne [1].

Kto, mając środki egzystencji lub będąc zdolny do pracy, żebrze w miejscu publicznym, popełnia wykroczenie stypizowane w przepisie art. 58 §1 kodeksu wykroczeń, za które grozi kara ograniczenia wolności, grzywna do 1.500 złotych albo kara nagany. Jeżeli zebranie odbywa się w sposób natarczywy lub oszukańczy, sprawca podlega karze aresztu albo karze ograniczenia wolności (art. 58 §2 k.w.). Dla bytu wykroczeń z art. 58 §1 i 2 k.w., niezbędne jest, aby zebranie odbywało się w miejscu publicznym, a więc ogólnodostępnym dla nieokreślonej liczby osób. Poprzez zebranie należy rozumieć działania polegające na powtarzalności zachowania się polegającego na wyprasaniu dla siebie np. pieniędzy czy żywności, zwracania się do innych osób z prośbą o wsparcie. Nie chodzi tutaj o pojedyncze zachowanie wynikające np. z nieszczęśliwego zdarzenia losowego jak np. pożar, powódź, ale o kompleks zachowań sprawcy, który zebranie traktuje jako źródło utrzymania [2].

Wykroczenie może popełnić osoba, która posiada środki egzystencji (pensję, rentę, emeryturę, oszczędności) lub jest zdolna do podjęcia pracy zarobkowej, jednakże nie podejmuje jej albo nie stara się o nią.

W obecnej sytuacji społecznoekonomicznej każdy przypadek należy rozpatrywać indywidualnie, biorąc pod uwagę m.in. bezrobocie w danym regionie, pozbawienie prawa do zasiłku itd. Z natarczywym żebraniem będziemy mieć do czynienia w sytuacji, gdy sprawca narzuca się innej osobie, uniemożliwia przejście, wielokrotnie ponawia prośbę o ofiarę. Z kolei w stosunku do osób, które mu odmawiają, może być agresywny, może używać słów obraźliwych lub pogróżek. Z zachowaniem oszukańczym po stronie sprawcy, będziemy mieć

do czynienia w sytuacji wprowadzania w błąd osób, od których sprawca chce wyprosić ofiarę. Przykładowo w celu wzbudzenia współczucia, sprawca będzie powoływał się na nieuleczalną chorobę własną lub osób najbliższych, trudną sytuację rodzinną, inwalidztwo [2].

W przypadku żebrania w sposób natarczywy, jak i oszukańczy nie ma znaczenia, czy sprawca ma środki utrzymania czy nie, czy jest zdolny do podjęcia pracy, czy też nie jest zdolny do podjęcia pracy. 1. Nie jest żebraniem publiczne prezentowanie swoich umiejętności połączone ze zbieraniem ofiar od widzów np. publiczne granie na instrumentach, rysowanie portretów itd. 2. Nakłanianie małoletnich lub osób bezradnych albo pozostających w stosunku zależności lub pod opieką sprawcy do żebrania jest czynem karalnym objętym dyspozycją przepisu art. 104 k.w. 3. Za stosowanie przemocy lub groźby bezprawnej w celu zmuszenia innej osoby do żebrania, sprawca może ponieść odpowiedzialność za przestępstwo określone w przepisie art. 191 k.k., zagrożone karą pozbawienia wolności do lat [2].

Specyfikę żebractwa w Polsce jak wcześniej wspomniano badała dr Kazimiera Król, która od 15 lat zajmuje się zjawiskiem żebractwa. Z danych wynika, że ponad 52% to Polacy. Z innych nacji w zdecydowanej większości są rumuńscy Cyganie, ale też Ukraińcy, Mołdawianie, Bułgarzy i obywatele byłej Jugosławii. Działają głównie w zorganizowanych grupach. Mają różne techniki manipulowania ludźmi i wydobywania pieniędzy od przechodniów. W celu osiągnięcia zysku przyjmują różne postaci. Najpopularniejszą formą jest uliczny grajek, ale także żebrząca matka z dzieckiem czy kobieta w ciąży. Wykorzystywanie dzieci jest nagminne, bardzo często są faszerywane lekami psychotropowymi, żeby nie protestowały. Żebracy często też wykorzystują zwierzęta, zwłaszcza psy, by prosić o datki.

Do Polski przywozi się grupy ludzi z Rumunii czy Bułgarii, odbiera się im paszporty i przyucza do roli żebraków. Zdarza

się, że dzieci, które zebrzą z dorosłymi, są wypożyczane za pieniądze od rodziców. Ale takich przypadków jest coraz mniej. Gdy dzieci uczestniczą w tym procederze, powiadamiane są sądy rodzinne, a te mogą odebrać prawa rodzicielskie.

Zebractwo w Polsce nie jest karalne, chyba że osoba prosząca o pieniądze jest bardzo nachalna albo ma inne źródło utrzymania. Prawo pozwala ścigać jako przestępców osoby, które zmuszają innych do żebrania. Ale takich udowodnionych przypadków jest mało [4].

Jałmużna w Polsce to bardzo mocno zakorzeniona tradycja katolicka. Kazimiera Król w badaniach wykazała, że Polacy coraz rzadziej wrzucają pieniądze. Według pracowników Straży Miejskiej, żebractwo nie zniknie z ulic, jeśli nadal będzie na to społeczne przyzwolenie. Jesteśmy społeczeństwem, które chętnie pomaga i części z nas wydaje się, że wyciągnięcie paru złotych z portfela rozwiązuje problem, a to nie jest rozwiązanie. Takie działanie, zapewne z dobrej woli, utwierdza osoby żebrzące w przekonaniu, że warto zostać na ulicy, że nie warto szukać pracy, nie warto się uczyć. Nie wszyscy chcą jednak dawać pieniądze żebrzącym. Rośnie u nas bowiem agresja wobec nich. Mamy do nich negatywne nastawienie, bo przestaliśmy wierzyć, że są to biedni ludzie [4].

Zebranie to prośenie w miejscu publicznym o dobrowolne wsparcie. Wykroczenie stanowi zebranie w sposób oszukańczy lub natarczywy. Natarczywość zachowania przejawia się w zaczepianiu i nagabywaniu przechodniów, uniemożliwianiu im przejścia w celu otrzymania datku. Pod tym pojęciem mieści się również kierowanie wulgaryzmów pod adresem osób, które nie ofiarowały jałmużny.

Kobiety, dzieci, ludzie starzy lub upośledzeni są zmuszeni przez zorganizowane grupy przestępcze do żebrania w wielkich miastach, również w innych państwach. Nie potrafią poruszać się w miejscu, w którym się znajdują, a poza tym są pod stałym nadzorem kogoś, kto im zabiera wyżebrane pieniądze.

Fotografia 1. Żebrzacy mężczyzna z psem

Źródło: P. Flis, *Milosierdzie wobec żebrzących — jak pomagać?*, artykuł opublikowany na portalu społecznościowo-informacyjnym Religia Deon.pl, 25 maja 2012 roku, fot. Curious_Zed/flickr.com, <<http://www.deon.pl/religia/duchowosc-i-wiara/zycie-i-wiara/art,24,milosierdzie-wobec-zebrzacych-jak-pomagac,strona,2.html>> z 2 sierpnia 2012

Fotografia 2. Żebrzaca kobieta o kulach

Źródło: M. Gniadek, *Zebranie sposobem na życie*, artykuł opublikowany na portalu Polska Lokalna w Interia.pl, 16 września 2010 roku, fot. P. Bławicki/Agencja SE/East News <<http://polskalokalna.pl/wiadomosci/malopolskie/tarnow/news/zebranie-sposobem-na-zycie,1532436,4444>>, z 12 kwietnia 2012

Fotografia 3. Żebrząca kobieta z dzieckiem na ulicy

Źródło: KŚ, *Mogą zebrać, bo są obywatelami Unii Europejskiej*, artykuł opublikowany na stronie Elbląski Dziennik Internetowy info.elblag.pl, 25 czerwca 2010 roku, fot. info.pol.pl, <<http://info.elblag.pl/40,18677>, Moga-zebzac-bo-sa-obywatelami-Unii-Europejskiej.html>, z 12 kwietnia 2012

Fotografia 4. Żebrzący mężczyzna o kulach

Źródło: INTERIA.PL/PAP, *Żebrzący zarabiają 100 tys. euro*, artykuł opublikowany na portalu Interia.pl, 1 czerwca 2008 roku, fot. AFP, <<http://fakty.interia.pl/ciekawostki/news/zebracy-zarabiaja-100-tys-euro,1119940,18>>, z 23 czerwca 2012

Fotografia 5. Zebrzaccie dzieci na przystanku autobusowym

Źródło: K. Trytko, *Spokój za złotówkę*,
artykuł opublikowany na portalu Polska Lokalna w Interia.pl, 24 lipca
2009 roku, fot. J. Bomersbach/wroclaw24.net,
<<http://polskalokalna.pl/wiadomosci/dolnoslaskie/wroclaw//spokoj-za-zlotowke,1342714,3324>>, z 2 sierpnia 2012

Fotografia 6. Zebrzaccy mężczyzna na ulicy

Źródło: mykponn, *«Nie zostawiaj pieniędzy na ulicy» żebracy w Krakowie*,
artykuł opublikowany na stronie internetowej, 16 czerwca 2010 roku, fot. mykponn
<<http://mykponn.blogspot.com/2010/06/nie-zostawiaj-pieniedzy-na-ulicy.html>>, z 22 maja 2012

Fotografia 7. Żebrząca kobieta z dzieckiem na dworcu

Źródło: KD, *Terroryzują nas żebracy*,
artykuł opublikowany na stronie internetowej Fakt.pl, 5 lutego 2011 roku,
fot. K. Naworska, źródło: nespix.pl, <<http://www.fakt.pl/Terroryzuja-nas-zebracy,artykuly,95157,1.html>>, z 12 marca 2012

Fotografia 8. Żebrzący mężczyzna przed kościołem

Źródło: K. Moritz, *Nie daj się naciągnąć żebrzącym*,
artykuł opublikowany portalu trojmiasto.pl, 6 czerwca 2011 roku, fot. W.
Jakubowski/KFP, <<http://www.trojmiasto.pl/wiadomosci/Nie-daj-sie-naciagnac-zebrza-cym-n48613.html?strona=3>>, z 12 marca 2012

Fotografia 9. Żebrzący mężczyzna z kulą

Źródło: zw, *Serbia: Pomysłowy żebrak. Zarabia dużo, bo jest niewidzialny!*

artykuł opublikowany na portalu dla Polonii SE.pl, 27 września 2011 roku,
fot. P. Grzybowski, źródło: Super Expres, <http://usa.se.pl/meczczynna/podroze/serbia-pomyslowy-zebrak-zarabia-duzo-bo-jest-niewidzialny_207089.html>, z 23 czerwca 2012

W wyglądzie żebraka, przyjętej roli, ekspresji można doszukać się «figur żebraczych». Ich typologię zdefiniowali Stanisław Marmuszewski i Jerzy Światłowski. Według nich figury są przede wszystkim postaciami, schematami pozwalającymi przechodniom w sposób całościowy, mimo wielkości znaków i odniesień, częstokroć intuicyjnie uchwycić sens i znaczenie autoprezentacji żebraka. Wyłonili oraz scharakteryzowali następujące figury «żebracze»: nikt, ofiara losu, kaleka, kwestarz, współczesny trędowaty, dziad, menel, żebrak okazjonalny, wędrowiec [5]. Według K. Król uzupełnia się wspomnianą typologię o następujące figury: «komunikacyjna, z rekwizytem (dziecko, pies), dziecko w różnych figurach żebraczych (kaleka, grajek uliczny, figura modlitewna), grajek uliczny, kościół w tle» [4].

Na fotografiach od 1 do 9 znajdują się przykłady kilku

osób zebrzących w różnych figurach i z rekvizytami.

Kwestia żebractwa jest niezwykle złożona i powiązana z szerokim kontekstem

ekonomiczno – społecznym. Kazimiera Król, która od kilkunastu lat analizuje zjawisko żebractwa, wyróżnia przyczyny mikrosocjalne i makrosocjalne. Pierwsze z nich dotyczą indywidualnych cech i wyborów, które doprowadzają jednostkę do proszenia o pomoc na ulicy. Jest to cały proces, splot różnych zdarzeń życiowych, problemów, jak na przykład:

bieda i ubóstwo, bezrobocie, niepełnosprawność, bezdomność. Czynniki makrosocjalne natomiast, to niezależne mechanizmy socjalno – gospodarcze, które mogą przyczynić się do wykluczenia socjalnego danej jednostki czy rodziny [6].

Bibliografia:

1. Żebractwo jako kwestia socjalna, <http://www.poznan.pl/mim/main/zebractwo,p,14111.html> z dnia 9 kwietnia 2015.

2. <http://www.biuletyn-prawny.pl/zebranie-w-miejscach-publicznych-jako-wykroczenie-16.html> z dnia 30 lutego 2013.

3. M. Karcz Żebranie w miejscach publicznych jako wykroczenie art. 58 k.w. Biuletyn Prawny Nr 4 (grudzień 2012), <http://www.biuletyn-prawny.pl/zebranie-w-miejscach-publicznych-jako-wykroczenie-16.html> z dnia 30 lutego 2013.

4. K. Król, Żebractwo we współczesnej Polsce jako kwestia socjalna, Konin 2008, s. 72.

5. S. Marmuszewski, J. Świetłowski, Rola żebracza i jej ekspresja [w:] S. Marmuszewski, A. Bukowski, Żebracy w Polsce, Kraków 1995, s. 90–91; K. Król, Żebractwo we współczesnej Polsce..., s. 72.

6. K. Król, Uwarunkowania socjalno – ekonomiczne żebractwa w Polsce współczesnej, Ibis 2004, nr 27 – 28, s. 16 – 20.

~Удосконалення законодавства Республіки Білорусь щодо захисту жертв від домашнього агресора~

Федоровська Н.В., старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем громадської безпеки навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів міліції громадської безпеки, психологічної служби та Національної гвардії України Національної академії внутрішніх справ

В Білорусії домашнє насильство є найбільш поширеним видом насильства на гендерному рівні. Щорічно в країні реєструється понад 2000 злочинів, вчинених у побуті. Щодня до органів внутрішніх справ надходить близько 500 повідомлень про факти сімейно-побутових конфліктів, з яких понад 70% є випадки домашнього насильства щодо жінок і дітей. Так, за 2014 рік «в побуті» було вчинено 41 738 адміністративних правопорушень [1]. У той же час, значна кількість випадків насильства не фіксується, оскільки багато жінок або схильні миритися з його проявами, або воліють шукати рішення, не звертаючись із заявами до офіційних органів. Тому більшість кривдників залишаються безкарними.

Збільшення зареєстрованих випадків обумовлене удосконаленням системи обліку випадків насильства в родині. До статистики внесено правопорушення, пов'язані з нанесенням побоїв, фізичних або психічних страждань, вчинених стосовно члена сім'ї, а також злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності.

За даними дослідження з оцінки ситуації в сфері домашнього насильства в Республіці Білорусь, проведеного «Дослідним приватним унітарним підприємством «Новак»» для Фонду ООН в області народонаселення (ЮНФПА) в Білорусії в 2014 році, прояв насильства хоча б один раз випробували 77,3% жінок і 76,7% чоловіків. 76,2% жінок і 75,6% чоловіків зазнавали психологічне насильства у власній родині. 31,6% жінок і 24,8% чоловіків піддавалися

фізичному насильству з боку своїх близьких, 36,5% жінок і 27,9% чоловіків – економічному, 18,4% жінок і 11,9% чоловіків – сексуальному [2].

З 16 квітня 2014 року в Білорусії діє новий метод протидії насильству в сім'ї, **захисний припис**. Це головна новація закону «Про основи діяльності по профілактиці правопорушень», який містить ряд значущих нововведень щодо попередження насильства в сім'ї. Так, за рішенням органів внутрішніх справ домашнього агресора можуть зобов'язати тимчасово покинути спільне з постраждалою стороною житлове приміщення на термін від 3 до 30 днів.

Захисний припис забороняє домашньому тиранові:

- розпоряджатися спільною власністю;
- з'ясувати місце перебування своїх жертв;
- відвідувати місця їх знаходження;
- спілкуватися з постраждалими, в тому числі по телефону і з використанням інтернету [3].

Захисний припис виноситься тому, хто вчиняє адміністративне правопорушення в сфері сімейно-побутових відносин повторно протягом року. Після першого правопорушення агресорові буде оголошено офіційне попередження. Друге правопорушення протягом року є підставою для винесення захисного припису.

Існує два напрями дії захисного припису:

1. Жертва сімейного насильства (у більшості це, як відомо, жінки) за своєю ініціативою залишає власне житло, їде одна або з дитиною до родичів, друзів, звертається до спеціального центру, для перебування у «кризовій кімнаті».

У цьому випадку захисним приписом агресору забороняється робити спроби з'ясувати місце перебування постраждалих від його дій; забороняється відвідувати місця перебування і перебування своїх жертв; забороняється спілкуватися з ними, в тому числі по телефону та інтернету

2. У разі, коли жертва сімейного насильства не має можливості покинути своє помешкання відповідно захисний припис (з письмової згоди повнолітньої

потерпілого) зобов'язує сімейного терориста тимчасово залишити загальне житлове приміщення і накладає заборону розпоряджатися спільною сумісною власністю.

Захисний припис виноситься особі у письмовій формі керівником органу внутрішніх справ або його заступником у триденний термін з моменту отримання постанови про накладення адміністративного стягнення за правопорушення, передбачене ст. 9.1, 9.3, 17.1 Кодексу Республіки Білорусь про адміністративні правопорушення, вчинене по відношенню до члена сім'ї [4].

Дія захисного припису може бути припинена за заявою постраждалого від насильства в сім'ї.

Серед позитивних тенденцій, зазначимо, що основна кількість злочинів не є суспільно небезпечними. Це ті випадки, при яких співробітники правоохоронних органів виявляють насильство на ранній стадії, завдяки тому, що вони працюють в рамках нового закону «Про засади діяльності по профілактиці правопорушень».

Зокрема, законом передбачено підготовку і перепідготовку фахівців МВС Білорусії, тому вже з 2014-2015 начального року співробітники органів внутрішніх справ проходять підвищення кваліфікації з протидії злочинів у побуті [5].

Список використаних джерел:

1. Офиц. сайт МВД Республики Беларусь. – Режим доступу: <http://mvd.gov.by/ru/main.aspx?guid=15151>

2. Офиц. сайт МВД Республики Беларусь. – Режим доступу: <http://mvd.gov.by/ru/main.aspx?guid=15311>

3. Новости Беларуси. – Режим доступу: http://www.belta.by/ru/person/comments/Oleg-Karazej_i_0000514983.html

4. Офиц. сайт Гендерные перспективы. – Режим доступу: http://www.genderperspectives.by/domestic_violence/legislation/v_ot_noshenii_emejnih_gresso/

5. Офиц. сайт Гендерные перспективы. – Режим доступу: http://www.genderperspectives.by/domestic_violence/legislation/mvd_iniciiruet_vvedenie_aresta/

~Профілактичні заходи щодо попередження та
припинення злочинів~

~Działania prewencyjne w przeciwdziałaniu i zwalczaniu
przestępczości~

Франц С. (Sławomir F.), університет Марії Кюрі-Склодовської
в Любліні (Республіка Польща), доктор права

Профілактика має першорядне значення для запобігання та боротьби із злочинністю. Поліція в якості установи, відповідального за правопорядок і безпеку громадян, приділяє особливу увагу цій формі попередження злочинності, має бути готовою відповісти на ризики, що дає можливість для виправлення недоліків служби, який потім впливають на покращання безпеки. Правильний аналіз в поєднанні із раціональним застосуванням всіх заходів профілактики, співпраця з іншими установами та громадськість може принести позитивні результати. Отже, профілактичні заходи, є важливою складовою боротьби зі злочинністю, якій сьогодні ми повинні приділяти набагато більше уваги, ніж раніше.

Oprócz zadań o charakterze represyjno-kontrolnym i wykrywczym Policja spełnia inną, nie mniej ważną funkcję zapobiegawczą. Określa ją artykuł 2 ust. 3 ustawy o Policji z dnia 6 kwietnia 1990 roku [1], który mówi, iż Policja inicjuje i organizuje działania mające na celu zapobieganie popełnianiu przestępstw, wykroczeń oraz zjawiskom kryminogennym i współdziała w tym zakresie z organami państwowymi, samorządowymi, a także organizacjami społecznymi. Jest to funkcja bardzo ważna, gdyż wiąże się z sygnalizowaniem zagrożeń i tworzeniem odpowiednich postaw obywateli będących reakcją na przestępstwo.

Jak zauważa Janina Czapska, «skuteczna walka z

przestępczością w czasach obecnych nie jest możliwa tylko poprzez stosowanie środków represji, wraz z nimi musi iść profilaktyka, a także współdziałanie z organizacjami pozapolicyjnymi» [2], przy czym współpraca ta powinna obejmować następujące aspekty [3]:

–rozpoznawanie zagrożeń – czyli analizę zagrożeń oraz podejmowanie wspólnie z władzami lokalnymi przedsięwzięć w celu zaradzenia negatywnym zjawiskom,

–inspiracja – obejmująca przedsięwzięcia z zakresu technicznego zabezpieczenia i ochrony mienia,

–wspieranie inicjatyw – polegająca na współpracy w tworzeniu lokalnych programów pomocy sąsiedzkiej,

–współpraca z mediami szczególnie w zakresie kształtowania świadomości prawnej i wiktymologicznej,

–tworzenie i realizacja programów edukacyjnych w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa.

Głównym czynnikiem mającym wpływ na bezpieczeństwo i porządek publiczny jest poziom i jakość prewencyjnego zabezpieczenia rejonu służbowego podległego jednostce organizacyjnej Policji. Zagrożenia w miejscach publicznych i wiążące się z tym zwiększone zapotrzebowanie społeczne na obecność służby prewencyjnej nakłada na Policję obowiązek poszukiwania nowych i usprawnienia dotychczasowych rozwiązań dotyczących organizacji służby prewencyjnej, umożliwiających zwiększenia skuteczności ich działania [4]. Istotnym jest fakt, iż tak naprawdę oddziaływanie prewencyjne przekłada się na ogólnie pojętą przestępczość.

Szczególnie istotną rolę w zapobieganiu przestępczości oraz ściganiu jej sprawców odgrywa właściwa organizacja służby prewencyjnej. Odpowiednia analiza, planowanie oraz przygotowanie do służby policjantów, rozmieszczenie ich w terenie jak też właściwa koordynacja ich działań jest gwarantem zmniejszenia się przestępczości na podległym terenie. Istotą tego jest jednak uprzednie rozpoznanie zagrożeń, a następnie umiejętne analiza oraz stosowne

planowanie określonych czynności zapobiegawczych. Dużą rolę odgrywa również obieg bieżących informacji oraz koordynacja i nadzór służb.

Spełnienie tych warunków zapewni skuteczność działań policjantów oraz prawidłową realizację zadań, bez których wykonanie odpowiedzialna jest Policja, jako organizacja stojąca na straży ładu i porządku publicznego w państwie [5].

Skuteczne i sprawne zapobieganie popełnianiu przestępstw i wykroczeń oraz powstawaniu zjawisk kryminogennych uzależnione jest od bieżących badań istniejących zagrożeń. Wykonane w tym zakresie czynności pozwalają na zdiagnozowanie skuteczności działań prewencyjnych, a najczęstszą metodą badawczą pozwalającą na prawidłowe rozpoznanie występujących zagrożeń jest analiza, rozumiana jako metoda badawcza polegająca na rozłożeniu całości na elementy i badaniu ich poszczególnych cech w celu lepszego poznania tej całości [6].

Aby prawidłowo zaplanować służbę prewencyjną należy zebrać przede wszystkim następujące informacje [7]:

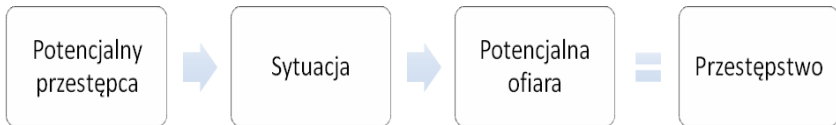
- analizę stanu bezpieczeństwa i porządku publicznego;
- bieżące istotne wydarzenia (zaistniałe po sporządzeniu analizy, a przed sporządzeniem planu dyslokacji);
- propozycje przekazane sporządzającemu plan dyslokacji przez poszczególne komórki jednostki;
- inne źródła, np. informacje z mediów, spostrzeżenia własne, wnioski obywateli itp.;
- dane o natężeniu i strukturze ruchu na poszczególnych odcinkach dróg (ulic) i skrzyżowaniach,
- harmonogramy imprez i uroczystości planowanych na podległym terenie,
- plany centralnej i wojewódzkiej koordynacji służby,
- plany imprez, uroczystości organizowanych na drogach i innych doraźnych zadań,
- uwagi i wnioski zgłoszone przez obywateli, organy, instytucje, organizacje oraz funkcjonariuszy Policji,

- system dyslokacji punktów blokadowo-kontrolnych,
- kwartalne harmonogramy wzmożonych działań policyjnych,
- plany działań ogólnokrajowych i wojewódzkich.

Z praktycznego punktu widzenia najistotniejszym elementem w przeciwdziałaniu przestępczości jest prewencja kryminalna, której głównym zadaniem jest zapobieganie przestępstwom.

Warunki, w jakich dochodzi do popełniania czynów zabronionych, są najczęściej zawsze takie same tzn. musi być osoba bądź osoby, które podejmą działania przestępcze, musi być ku temu stosowna – dogodna sytuacja i wreszcie musi być coś lub ktoś będący w zainteresowaniu sprawcy – przedmiot działań przestępczych. Całość tworzy związek przyczynowo-skutkowy tworzący pewien nierozzerwalny ciąg, dlatego też należy podjąć wszelkie możliwe czynności, aby sytuacji tych było jak najmniej. Należy mieć nadzieję, że odpowiednie edukowanie społeczeństwa oraz działania profilaktyczno-prewencyjne zminimalizują do minimum ilość przestępstw i wykroczeń.

Wykres 1: związek przyczynowo-skutkowy prowadzący do popełnienia przestępstwa

Źródło: J. Tuliszka, *Wykonywanie zadań z zakresu prewencji kryminalnej* [w:] *Podręcznik policjanta służby prewencyjnej, część II*, (red.) M. Popiało, Szczytno 2004, s. 174.

Rozerwanie tego ciągu w dowolnym miejscu, poprzez szeroko rozumianą prewencję kryminalną w znaczący sposób wpływa na proces zapobiegania przestępczości. Najwięcej wysiłku wkłada się z reguły na wyeliminowanie sytuacji,

które stwarzają okazję do popełnienia przestępstwa, jednakże nie należy również zapominać o dwóch pozostałych elementach z tego ciągu [8].

Wiadomym jest, iż pomimo zakrojonych na szeroką działaną prewencyjnych skierowanych w przeciwdziałanie przestępczości, zarówno samej Policji jak i wielu innych instytucji, zjawiska tego nie da się zupełnie wyeliminować. Zawsze znajdują się osoby, bądź też grupy osób, które z różnych względów będą dopuszczać się czynów niezgodnych z prawem. Należy jednak poprzez szeroko rozumianą prewencję temu przeciwdziałać tym negatywnym zjawiskom. Permanentne podnoszenie kwalifikacji zawodowych policjantów, wdrażanie programów profilaktycznych, edukowanie społeczeństwa w każdy możliwy sposób oraz piętnowanie sprawców przestępstw i wykroczeń na pewno nie wyeliminuje ich całkowicie z naszego życia, jednakże bez wątpienia przyczyni się do znacznej jego poprawy i szeroko rozumianego bezpieczeństwa.

Bibliografia:

1. Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz. U. z 1990 r., Nr 30, poz. 179).
2. J. Czapska, Zapobieganie przestępczości w społecznościach lokalnych, Warszawa 1999, s.10-11.
3. R. Wojciechowski, Miejsce i rola Policji w układzie pozamilitarnym, «Zeszyt Problemowy» 1996, nr 1, s.13-15.
4. K. Czarnecki, A. Osierda, A. Węgowski, Analiza zagrożeń. Planowanie i nadzorowanie służby patrolowej, Legionowo 1996, s. 5.
5. W. Dobski, I. Koziarek, J. Rekwirówic, Wybrane elementy organizacji służby prewencyjnej [w:] Podręcznik policjanta służby prewencyjnej, część II, pod (red.) Popiało M., Szczytno 2004. s. 81.
6. P. Janicki, Organizacja służby i kierowanie. Podstawowe pojęcia, Słupsk 1999, s. 7.
7. W. Dobski, I. Koziarek, J. Rekwirówic, Wybrane elementy organizacji... dz. cyt., s. 86.
8. J. Tuliszka, Wykonywanie zadań... dz. cyt., s 174

~Відновлення справедливості - нова парадигма польського кримінального права? ~

~Sprawiedliwość restaurująca¹ - nowy paradygmat polskiego prawa karnego? ~

Хороманська А. (Choromańska A.), викладач Інституту права та управління Вищої школи поліції в м. Щитно (Республіка Польща), магістр права, підкомісар поліції

У статті розглядається дискусійна та водночас філософська тема відновлення справедливості у польському кримінальному законодавстві. Розглянуто понятійний апарат у досліджуваній сфері, проаналізовано основні тенденції розвитку кримінального законодавства в Польщі.

Kryzys polskiego wymiaru sprawiedliwości oraz związane z nim poszukiwanie odpowiedzi na pytanie, czy i w jakim stopniu mediacja oraz inne alternatywne metody rozwiązywania sporów sądowych powinny stać się jego częścią, czynią aktualną potrzebę dyskusji, na ten temat, zarówno na płaszczyźnie teoretycznej, jak i praktycznej. Zaległości sądów w rozstrzyganiu spraw, rosnące koszty postępowania, a także stosunkowa nietrwałość rozstrzygnięć to tylko niektóre «bołączki» organizacyjne i finansowe wymiaru sprawiedliwości. Wraz ze wzrostem autonomii i dyferencjacji społeczeństwa oraz natężenia relacji międzyludzkich omnipotencja sądów w zakresie rozstrzygania wszelkich

¹ W literaturze przedmiotu zazwyczaj używa się określenia „sprawiedliwość naprawcza”, bądź „sprawiedliwość restytutywna”, czy też „sprawiedliwość kompensacyjna” i „zadośćuczynieniowa”. Pamiętać jednakże należy, iż badacze problematyki dokonali zapożyczenia z literatury angielskojęzycznej, wskutek czego dokonano praktycznie dosłownego tłumaczenia zwrotu *restorative justice*. Z propozycji określeń bardziej starannych i precyzyjnych wskazać raczej należy: „naprawczy system reakcji na przestępstwo”, bądź właśnie „sprawiedliwość restaurująca”.

sporów społecznych wydaje się co najmniej nieuzasadniona, by nie rzec dyskusyjna. Roszczenia państwa do kompleksowej i zupełnej regulacji życia społecznego, a w konsekwencji autorytatywny charakter decyzji organów władzy sprawia, że sprawy sporne bywają zakończone wyłącznie w aspekcie formalnym. Wśród innych słabości sądowego wymiaru sprawiedliwości H. Duszka-Jakimko oraz M. Haczkowska wskazują nadmierny formalizm procesu sądowego, nieadekwatność a nawet brak odpowiednich instrumentów klasycznego procesu sądowego mogących służyć rozstrzygnięciu konfliktów typowych dla obecnych stosunków społecznych [1].

Ogólny kryzys polskiego sądownictwa sprawia, że szybkość, sprawność, niezawodność i efektywność postępowania przed sądami pozostaje jedynie w sferze postulatów i niezrealizowanych założeń. Zatem w sytuacji, gdy słaba kondycja wymiaru sprawiedliwości stoi w sprzeczności z prawami i oczekiwaniami obywatela w demokratycznym państwie, niezbędnym jest szukanie nowych sposobów rozwiązywania sporów, które odpowiedziałyby na potrzeby współczesnego społeczeństwa. Nie dziwi zatem, że rozwój obecnych systemów prawa karnego od ponad dwudziestu lat charakteryzuje się stopniowym przemodelowywaniem koncepcji opartych na odwecie lub resocjalizacji, bądź systemów łączących obie te filozofie poprzez ich rozszerzanie o elementy sprawiedliwości naprawczej [2]. Ma to związek nie tylko z kryzysem kary pozbawienia wolności jako tradycyjnej reakcji na przestępstwo, ale przede wszystkim z dostrzeżeniem pokrzywdzonego, jego potrzeb oraz poszukiwaniem sposobu na złagodzenie zjawiska wtórnej wiktymizacji [3], a być może nawet uniknięcia jej w ogóle. Pojawienie się w szczególności mediacji w postępowaniu karnym stanowi pokłosie proceduralnego usankcjonowania znoszenia skutków pokrzywdzenia przestępstwem. Jak słusznie bowiem podnosi D. Wójcik «Sprawiedliwość naprawcza zakwestionowała dwa podstawowe paradygmaty wymiaru sprawiedliwości karnej: 1) przestępstwo jest >wystąpieniem przeciwko władzy, przeciwko

państwu, które ma wyłączność rozstrzygania sporów prawnokarnych< oraz 2) reakcją na przestępstwo ma być dolegliwość w postaci kary» [4]. Zestawienie różnic pomiędzy obydwooma modelami reakcji na przestępstwo dokonane przez autorkę podkreśla, jak bardzo tradycyjny system wymiaru sprawiedliwości nie przystaje do oczekiwań społecznych [4]:

Sprawiedliwość karna retributywna	Sprawiedliwość naprawcza
system oparty na filozofii cierpienia i dolegliwości	system oparty na filozofii pomocy, wsparcia i naprawienia szkody
nadrzędnym celem jest ustalenie sprawcy, jego winy	najważniejsze jest rozwiązanie konfliktu, sporu
potrzeby stron są bagatelizowane i marginalizowane	potrzeby stron stanowią priorytet, są najważniejsze
cierpienia pokrzywdzonego i jego emocje nie mają znaczenia, nie są brane pod uwagę	cierpienie pokrzywdzonego jest bardzo ważne
funkcjonariusze organów państwa są aktywni, sprawca może pozostać bierny	sprawca i pokrzywdzony uczestniczą czynnie i aktywnie w rozwiązywaniu sporu
organ procesowy rozstrzyga, jak ukarać sprawcę	sprawca i pokrzywdzony aktywnie uczestniczą w rozwiązaniu sprawy

Podkreślić wypada, że zaprezentowane porównanie założeń reakcji retributywnej i naprawczej², nie ma na celu

² Podkreślić trzeba, że sprawiedliwość naprawcza nie stanowi jednolitej koncepcji. Pod nazwą tą funkcjonują różnorodne programy, praktyki i formuły, mające swe źródło w różnorodnych kulturach prawnych. Na gruncie prawa polskiego nie podjęto się nawet próby stworzenia modelowych założeń tej koncepcji, co mnoży wątpliwości i niejednokrotnie stanowi podstawę jej deprecjonowania.

ich konkurencyjnego zestawienia. Takie bowiem, z uwagi chociażby na niezdolność samodzielnego funkcjonowania sprawiedliwości naprawczej na zasadzie wyparcia klasycznego modelu procedowania, jest formalnie nie uzasadnione. Tym bardziej, że *primo* – przedstawia skrajne koncepcje, *secundo* – nawet zwolennicy sprawiedliwości restytuującej przyznają, że nie stanowi środka możliwego do zastosowania w każdej sytuacji (np. strony nie chcą podejmować rokowań, przestępstwo «bez ofiary», przestępstwo o bardzo wysokim ciężarze gatunkowym).

Mediacja, uznawana jest w literaturze przedmiotu, za instytucję sztandarową dla sprawiedliwości restytuującej. Jak określa to N. Christie, pozwala ona na – przynajmniej po części – zwrócenie stronom ukradzionego przez państwo konfliktu karnego. Autor przekonując do swojej tezy nawołuje: «Szukaj sposobów alternatywnych wobec kar, a nie tylko kar alternatywnych. Często reakcja w ogóle nie jest konieczna; zarówno przestępca, jak i otoczenie wiedzą, że postępek był zły. (...) Niech więc przestępstwo stanie się punktem wyjścia prawdziwego dialogu, a nie równie niezdarnej odpowiedzi udzielonej w postaci miarki cierpienia. Systemy społeczne muszą być tak zbudowane, aby dialog był możliwy» [5]. J. Cosedine dodaje, że sprawiedliwość naprawcza to «filozofia, która karanie zastępuje pojednaniem, zemstę na sprawcach – pomocą dla ofiar, alienację i nieczulość – wspólnotą i zjednoczeniem, negatywizm i destrukcję – naprawą, przebaczeniem i łaską» [6]. Mediacja jest zatem wyrazem przemiany, którą dobrze odzwierciedla popularne już obecnie sformułowanie «od polityki zorientowanej na przestępstwo do polityki zorientowanej na ofiarę» [7].

Co ważne, idea sprawiedliwości restytuującej daleka jest od puszczania w niepamięć faktu zaistnienia przestępnego czynu. Sprawca musi bowiem zostać pociągnięty do odpowiedzialności za czyn, którego się dopuścił i za szkodę, którą wyrządził pokrzywdzonemu. Aczkolwiek działanie to powinno mieć charakter konstruktywny, wspierający

faktyczny progres sprawy (zwiększenie odpowiedzialności za skutki czynu i zadośćuczynienie pokrzywdzonemu za wyrządzone krzywdy i szkody).

Na marginesie czynionych tu rozważań warto nadmienić, iż rozwój alternatywnych metod rozwiązywania sporów sądowych, w tym także i mediacji, jak proponuje A. Jakubiak-Mirończuk, rozpatrywać trzeba w trzech modelach:

- kulturowo uwarunkowanej preferencji,
- ewolucji systemu prawa;
- implementacji rozwiązań, mających charakter alternatywnych form rozwiązywania sporów, tzw. ADR z innych systemów prawa [8].

Nie ulega wątpliwości, iż na gruncie polskim mamy do czynienia z rozwojem form ADR w ramach modelu implementacji, przy kreatywnym wsparciu organów Unii Europejskiej. Model kulturowo uwarunkowanej preferencji jest właściwy dla państw azjatyckich i społeczeństw pierwotnych, gdzie to właśnie postępowanie sądowe jest alternatywą, a nierzadko ostatecznością wobec metod, które obecnie funkcjonują pod pojęciem ADR [9]. Z kolei z modelem ewolucji systemu prawa kojarzone są głównie Stany Zjednoczone [10], gdzie doświadczenia w rozwiązywaniu sporów sięgają lat sześćdziesiątych. Inicjatywy społeczne i naukowe, a także działania organów państwa spowodowane były rozczarowaniem względem funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości [11]. Wśród argumentów za koniecznością rozwoju form ADR wskazywano: odciążenie sądów, zwiększenie udziału społeczności w rozwiązywaniu konfliktu, obniżenie kosztów, zwiększenie efektywności i skuteczności rozwiązywania sporów. Ujmując rzecz inaczej: założonym efektem funkcjonowania ADR miało być tanie i szybkie postępowanie, skutkujące optymalnym i satysfakcjonującym obie strony rozwiązaniem, przy zapewnieniu stronom prawa do kreowania własnej wizji zakończenia sporu. Przy czym, proces rozwoju ADR następował dwutorowo: powstały formy ADR niejako poza powszechnym wymiarem sprawiedliwości i

zasadniczo niezwiązane z nim oraz formy akredytowane i kontrolowane przez państwo, tym samym wykorzystywane przez sądy. Drugie ze wskazanych zjawisk przyczyniło się do spowodowania sytuacji, że określenie «alternatywne» stało się nieadekwatne, tym samym spowodowało ewolucję nazewnictwa. Dziś spotkać się można z określeniami typu: *amicable* – przyjazne, *appropriate* – właściwe, *assisted* – wspomagane, czy też wreszcie *Effective Dispute Management (EDM)* – efektywne zarządzanie sporami.

Prezentując system alternatywnych metod rozwiązywania i rozstrzygania sporów, w ich gronie bezsprzecznie wskazać można formy uregulowane w kodeksie cywilnym, kodeksie postępowania cywilnego oraz w przepisach szczególnych do wskazanych ustaw. Naturalnie największe obiekcje będą regulacje prawa karnego ze względu na swoistość sporów karnych i sposoby ich rozstrzygania. Otóż bowiem przyjęcie formalno-materialnej definicji przestępstwa powoduje, że na gruncie prawa karnego mamy do czynienia z dualizmem sporu. Zachowanie sprawcy wyczerpujące ustawowe znamiona czynu zabronionego powoduje wystąpienie przeciwko wartościom chronionym przez państwo w sposób szczególny. W konsekwencji powstaje spór pomiędzy jednostką a państwem oraz pomiędzy sprawcą przestępstwa a pokrzywdzonym [12]. Nie jest zaskakującym zatem przyjęte rozwiązanie, że przypadki rezygnacji z wyłącznej jurysdykcji organów państwa odnoszą się do precyzyjnie dookreślonych sytuacji i podlegają skrupulatnej kontroli, zarówno merytorycznej jak i formalnej. Poza tym podkreślić trzeba, iż - przypatrując się bliżej uzasadnieniom poszczególnych nowelizacji kodeksu postępowania karnego - wdrożenie instytucji prawa karnego o cechach ADR do polskiego systemu podyktowane zostało raczej chęcią usprawnienia i przyspieszenia procesu karnego, niż realizacją wizji sprawiedliwości restytuującej. Tak obrany cel działań legislacyjnych ukształtował trzy grupy instytucji opartych na elementach konsensualnych, z których pierwsza zorientowana

na poprawienie skuteczności ścigania i karania sprawców objęła: instytucję świadka incognito (art. 184 k.p.k.), świadka koronnego (Ustawa o świadku koronnym [13]) oraz tzw. małego świadka koronnego (art. 60 § 3-4 k.k.). W grupie drugiej, której zamysł stanowiło przyspieszenie postępowania, wyszczególnić można: instytucję skazania bez rozprawy (art. 335 k.p.k.) oraz skazanie bez przeprowadzania postępowania dowodowego (art. 387 k.p.k.); natomiast w trzeciej: instytucję mediacji (art. 23a k.p.k.) oraz porozumienia się oskarżonego z pokrzywdzonym (art. 341 § 3 k.p.k.). Instytucje wskazane w ostatnim katalogu niewątpliwie ogniskują się wokół umożliwienia zadośćuczynienia interesom pokrzywdzonego.

Wprowadzenie sprawiedliwości restaurującej do polskiej procedury karnej zakładało odniesienie za jej pośrednictwem konkretnych korzyści namacalnych w kontekście ekonomiki postępowania, skrócenia czasu jego trwania, pominięcia części czynności podejmowanych w «tradycyjnym» trybie oraz ograniczenia kosztów spraw karnych.

Podejmując się usystematyzowania poruszanej kwestii przyjąć można, że u podłoża fenomenu *restorative justice* tkwią cztery podstawowe czynniki:

— przewlekłość, przeciążenie i nieskuteczność wymiaru sprawiedliwości³, które powodują konieczność poszukiwania szybszego i bezkonfliktowego załatwiania spraw;

— tendencja do odchodzenia do władczych i klasycznych zasad procedowania na rzecz większej autonomii stron i stymulowania ich aktywności;

³ Ciągące się latami postępowania karne nie są niestety rzadkością. Niekorzystne skutki takiego stanu rzeczy dotyczą praktycznie wszystkich uczestników procesu. Upływające miesiące zwiększają niebezpieczeństwo nietrafnego wyroku, w zapomnienie odchodzą ustalenia poczynione w trakcie przeprowadzanych czynności, pokrzywdzony w nieskończoność oczekuje rekompensaty, świadkowie i biegli marnotrawią swój czas, rosną koszty, a zaufanie społeczne do wymiaru sprawiedliwości ulega deprecjacji.

— recypowanie do polskich rozwiązań prawnych standardów wypracowanych na forum europejskim i międzynarodowym;

— przeorientowanie celów procesu karnego na osobę pokrzywdzonego.

Poczynione uwagi pozwalają na konstatację, iż mediacja oraz pozostałe przywołane instrumentarium karnoprosesowe, a także rozwiązania przyjęte na płaszczyźnie materialnoprawnej, nie tworzą spójnego i jednorodnego systemu środków, odpowiadającemu zamysłowi modelu *restorative justice*. Podnoszone uwagi przez E. Bieńkowską i C. Kuleszę o podejmowaniu na rzecz pokrzywdzonych działań o charakterze *sui generis* symbolicznym i pozorowanym, nastawionym na mnożenie poszczególnych form pomocy w sensie ilościowym, a nie do doskonalenia ich jakości, wydają się być wciąż żywotnymi [14]. Naturalnie podkreślić należy szereg pozytywnych zmian w tym zakresie, nie mniej jednak w pełni uprawnionym jest wniosek, iż raczej mamy do czynienia z permanentnie porządkowaną przez ustawiczny proces legislacyjny kompilacją wszelakich instytucji, które tylko w pewnym aspekcie realizują ideę sprawiedliwości restytuującej. Zaznaczyć przy tym trzeba, że mediację postrzegać należy jako instytucję najbardziej hołdującą założeniom modelu *restorative justice*. Wydaje się, że w najbliższej przyszłości nie może być zatem mowy o bardziej radykalnym przekształceniu procedury karnej, które mogłyby prowadzić do odrzucenia dotychczasowego modelu prawa i zmiany paradygmatu prawa karnego [14]. Nieodzowne wydaje się w tym miejscu podkreślenie, że współczesny model polskiej sprawiedliwości restytuującej w prawie karnym i jej sztandarowa instytucja w postaci mediacji stanowi uzupełnienie tradycyjnego systemu, a w niektórych przypadkach nawet wzbogacenie reakcji na przestępstwo (stworzenie różnych możliwości uczestnikom konfliktu). Pragmatyczne podejście nakazuje nie przeciwstawiać mediacji obowiązującemu modelowi sprawiedliwości, a ujmować ją

raczej jako element już istniejącego systemu, który koresponduje z celami procedury karnej. Za tak postawioną tezę przemawia ponadto fakt, iż nie dopuszczalnym jest uznanie za słuszne regulowanie sporu wynikłego na gruncie przestępstwa wyłącznie naprawieniem szkody lub zadośćuczynieniem i zastąpienie funkcji represyjnej prawa funkcją kompensacyjną, czyniąc zeń prymarny cel prawa karnego. Powinno się raczej opowiedzieć za rozwiązaniami bazującymi na racjonalnym kompromisie, który uwzględniać będzie zharmonizowanie naprawienia szkody ze współczesnymi celami prawa karnego, a także ulokowanie wewnątrz istniejącego systemu. *Ergo*, wielka rola i nad wyraz silna rola tradycyjnej jurysprudencji w polskiej kulturze prawnej, w dalszym ciągu pozostanie w dużym stopniu niezagrożona, a współistnienie tych dwóch sprawiedliwości wymaga utrzymania przewodnictwa tradycyjnego systemu.

Bibliografia:

1. Bienkowska E., Wiktymologia. Koncepcje, kierunki badań, perspektywy, Wrocław 1992.
2. Bienkowska E., Kulesza C., Jak postępować z ofiarami przestępstw? Poradnik dla praktyków, Dokumenty Rady Europy i Narodów Zjednoczonych, Białystok 1992.
3. Cosedine J., Sprawiedliwość naprawcza. Przywrócenie ładu społecznego, Warszawa 2004.
4. Chlebowicz M., Kotowska-Romanowska M., Problematyka mediacji z perspektywy wiktymologicznej, [w:] Pozycja ofiary w procesie karnym – standardy europejskie a prawo krajowe, T. Cielecki, J. Banag-Gutierrez, A. Suchorska, Szczytno 2008.
5. Duszka-Jakimko H., Haczkowska M., ADR a zasada prawa do sądu w perspektywie teoretycznej i konstytucyjnej, [w:] Alternatywne formy rozwiązywania sporów w teorii i w praktyce, H. Duszka-Jakimka, S.L. Stadniczeńko (red.), Opole 2008.
6. Ehrlich S., Refleksje o dwóch prawniczych kulturach: europejskiej i japońskiej, Państwo i Prawo 1987, z. 6.
7. Jakubiak-Mirończuk A., Alternatywne a sądowe rozstrzyganie sporów sądowych, Warszawa 2008.
8. Jasiński W., Ewolucja modelu postępowania przygotowawczego w aspekcie sytuacji procesowej podejrzanego i

pokrzywdzonego [w:] Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego, t. XVII, Wrocław 2005.

9. Korybski A., Alternatywne rozwiązywanie sporów w USA, Lublin 1993.

10. Tański A., Alternatywne, skuteczne, odpowiednie: krótki przegląd nowoczesnych metod rozwiązywania sporów [w:] Alternatywne metody rozwiązywania sporów. Przegląd zagadnień, Warszawa 2003.

11. Wójcik D., Rola mediacji między pokrzywdzonym a sprawcą przestępstwa [w:] System prawa karnego. Zagadnienia ogólne, t. 1, A. Marek (red.), Warszawa 2010.

12. Zalewski W., Sprawiedliwość naprawcza. Początek ewolucji polskiego prawa karnego?, Gdańsk 2006.

~СЕКЦІЯ 6~

**Соціально-психологічні чинники попередження
насильства в сім'ї**

~Міжнародний досвід попередження насильства в сім'ї~

Баранова В.О., аспірант юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор
Діхтієвський П.В.

Реальні масштаби проявів насильства в сім'ї сьогодні важко визначити. Кількість справ за фактами насильства не відображає його реального рівня та масштабів поширення, оскільки домашнє насильство часто буває прихованим. Не лише кривдник, але й жертва нерідко докладають усіх зусиль, щоб не «виносити сміття з хати», або через сором, або через страх, або й через безпорадність, а інколи – просто через незнання. Гострота цієї проблеми свідчить про соціально нездорову моральну атмосферу. Ми вже звикли бачити різні види насильства в засобах масової інформації, на телебаченні та в кіно.

Вдосконалення правової оцінки насильства в сім'ї багато в чому залежить від усвідомлення громадськістю та самими жінками того, що насильство в сім'ї є злочином. Однак в цілому українське суспільство не завжди сприймає проблему насильства щодо жінок як актуальну. Це пов'язано з тим, що багато фактів не ідентифікуються як випадки сексуального, фізичного чи психологічного насильства. Вони часом не реєструються, замовчуються, публічно не обговорюються або розглядаються з позицій традиційних стереотипів, які обвинувачують жінку, що зазнала насильства. Зараз Україна перебуває у перехідному періоді, для якого характерна дестабілізація, а отже зростання злочинності, зростання насильства щодо жінок. Економічна криза в Україні відбивається на

внутрішніх відносинах і великою мірою на стані психічного і соматичного здоров'я жінок.

На думку фахівців, на сьогодні нормативно-правова база в Україні з питань попередження насильства в сім'ї практично створена. В арсеналі законодавчих та нормативних актів особлива роль належить Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» [1], крім цього, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 01.12.2010 року № 2154-р затверджено План заходів з проведення Національної кампанії «Стоп насильству» на період до 2015 року [2], у відповідності до якого необхідно проводити інформаційно – просвітницькі заходи, спрямовані на протидію насильству та інформувати широкі верстви населення про правові основи протидії насильства в сім'ї та про види допомоги особам, які потерпають від такого роду посягань.

З огляду на відносно невеликий строк існування України як незалежної, правової, демократичної держави, їй бракує досвіду в вирішенні багатьох важливих питань з різних галузей діяльності, зокрема попередженні насильства в сім'ї. Тому доцільним є використання позитивного досвіду інших країн. Адже вивчення досвіду інших країн з вирішення проблеми насильства в сім'ї дозволить українським науковцям і практикам використовувати все позитивне із того, що вже розроблено, впроваджено та апробовано в цих країнах, а також утриматись від використання методів та підходів, які себе не справили [3, с. 81-82].

Спроби комплексного вирішення проблеми насильства в сім'ї здійснюється шляхом внесення різних доповнень і поправок до кримінального та цивільного законодавства (Іспанія, Перу, Франція), що стосуються санкцій за жорстоке поводження у сім'ї, а також прийняття спеціальних комплексних законів про протидію насильству в сім'ї на основі модельного законодавства.

Диференційований підхід до регламентації відповідальності за насильство в сім'ї виражається у

виділенні в самостійні спеціальні склади злочинів, скоєних проти членів сім'ї, зі встановленням нових меж караності даних діянь (Іспанія, ФРН, Данія та ін.), а також виділення в якості обтяжуючих та пом'якшуючих деяких обставин, що впливають із сімейних відносин (Японія, Литва, Молдова та ін.). Автором проаналізовано досвід таких країн, як Англія, США, Австралія, Ямайка, Шотландія та ін., із застосування інституту «охоронних судових наказів» (order of protection) (інакше - «судових ордерів»). При загальній позитивній оцінці даної міри піддані аналізу та інші способи впливу на сімейних тиранів, які практикуються за кордоном [3, с. 94].

У світлі розвитку ідей відновного правосуддя в зарубіжному кримінальному законодавстві передбачаються більш широкі можливості для застосування альтернативних кримінальному переслідуванню заходів. Концептуально розглядаються деякі західні моделі впливу на осіб, які вчинили нетяжкі насильницькі злочини в сім'ї, серед яких інститути пробації (Англія, Австрія, Німеччина), медіації (Англія, Німеччина), трансакції (Бельгія, Нідерланди, Франція), застосування спеціальних консультаційних програм (США, Ірландія, Ісландія, Норвегія, Данія), «прощення винного потерпілим» (Іспанія) та ін. Обґрунтовується доцільність застосування даних заходів у зв'язку з пріоритетом приватних інтересів над суспільними у справах невеликої та середньої тяжкості у випадках сімейного насильства, зазначено також і на деякі недоліки такого підходу [4, с. 46-53].

Зарубіжний досвід показує, що для ефективного вирішення проблеми насильства в сім'ї необхідні комплексні заходи та найголовніше вдосконалення правової бази для їх здійснення. Правоохоронним органам України варто орієнтуватись на позитивну практику інших держав у подоланні насильства в сім'ї.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15 лист. 2001 р.

2. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 грудня 2010 р. N 2154 «Про затвердження плану заходів з проведення Національної кампанії «Стоп насильству!» на період до 2015 року».

3. Ковальова Олена Володимирівна. Діяльність служби дільничних інспекторів міліції щодо попередження насильства в сім'ї : Дис... канд. наук: 12.00.07 - 2008.

4. Насильство в сім'ї та діяльність ОВС щодо його подолання: навчально-методичний посібник для курсантів вищих навчальних закладів МВС України /Укладачі: Запорожцев А.В., Лабунь А.В., Заброта Д.Г., Басиста І.В., Дроздова І.В., Брижик В.О., Мусієнко О.М. – Київ, 2012. – 246с.

~До питання гендерних детермінант вчинення насильства у сім'ї~

Басиста І.В., професор кафедри кримінально-правових дисциплін та оперативно-розшукової діяльності Прикарпатського факультету Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент

Археологічні, етнографічні та фольклорні матеріали свідчать, що давні слов'яни та інші народи, які населяли ці терени до них, мали у своїх пантеонах жіночі божества, а жінки відігравали важливі ролі у відправленні релігійних культів. Утім варто розрізняти вшанування жінки на рівні символічному та на рівні соціальному. Поцінювання жіночого начала як джерела життя у певному соціокультурному середовищі не має нічого спільного з реальними правами, повноваженнями та можливостями жінок у цьому суспільстві. Християнські культури Європи є для цього добрим прикладом: у багатьох країнах вельми популярний культ Богоматері сторіччями чудово уживався з наскрізь мізогіністськими суспільними інституціями, правовими нормами та мораллю, які дискримінували, маргіналізували, понижували жінку проти чоловіка [1].

Параметри, за якими люди оцінювали та продовжують

оцінювати і сприймати свою гендерну роль, частково е фізичними, а частково – соціокультурними. Маскулінні і фемінні елементи наявні у кожній людині, навіть якщо її домінуюча ідентичність більш схильна до того чи іншого типу. Тому відмінності в поведінці між чоловіками і жінками носять здебільшого кількісний характер. Гендерний конструкт створюється на основі взаємодії біологічних, психологічних, соціальних, економічних, політичних, етичних, етнічних, правових, історичних, релігійних та духовних факторів і є важливим елементом не лише особистої, але й суспільної культури. А тому феноменологія гендера надзвичайно варіабельна, різноманітна й багатовимірна [2, с.94-96].

Важко назвати область людських відносин, яка була би оповита такою масою міфів і забобонів, як відносини чоловіки і жінки. Між тим мало кому не хотілося б дізнатися про це більше: адже гендерними відносинами просякнуте все наше життя не тільки в родині, але й на роботі, у дружніх компаніях загалом, скрізь, на всіх соціальних майданчиках, де люди взаємодіють один з одним. Тут, напевно, треба все-таки сказати кілька слів про те, що таке «гендер». Хоча це слово стає все більше і більше поширеним вже не тільки в наукових колах, але і в засобах масової інформації. Термін «гендер» являє собою транслітерацію англійського слова, що означає граматичний рід, чоловічий чи жіночий. Вперше у позалінгвістичному контексті цей термін був використаний психологом Робертом Столлером, який у 1968 році видав роботу під назвою «Стать і гендер» («Sex and Gender»). Сенс такого поділу термінів полягав у тому, щоб відокремити соціальні значення «мужності» і «жіночності» від біологічних статевих відмінностей [3, с. 8].

На сьогоднішній день в Україні відповідно до ст. 24 Конституції України громадянам держави гарантуються рівні права незалежно від статі, чоловіки і жінки мають рівні можливості реалізації своїх прав та свобод. Принцип рівних

прав чоловіків і жінок закріплених і в інших нормативно-правових актах, зокрема Сімейному кодексі, Кодексі законів про працю, Цивільному і Цивільно-процесуальному кодексах, Кодексі про адміністративні правопорушення, Кримінальному і Кримінальному процесуальному кодексах України тощо. З 2005 року діє Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». Але, незважаючи на це, реальне становище чоловіків та жінок відрізняється майже в усіх сферах життя. Відмінність у суспільному становищі чоловіків і жінок є причиною специфічних насильницьких дій, які об'єднуються поняттям «гендерне насильство». Це поняття охоплює такі насильницькі дії проти особи, причиною яких є стать жертви насильства, а також визначені суспільною думкою ролі людей та їхня очікувана поведінка. Це поняття включає насильство в сім'ї, а також інші насильницькі дії, такі, як сексуальне насильство, примусова проституція, сексуальні домагання на роботі тощо [4, с.23].

До домінуючих соціально-психологічних чинників гендерного насильства в сім'ї можна віднести хибні комунікації: панування патріархальної моделі, прорахунки виховання, асиметрія у розподілі домашніх обов'язків, різні цінності та установки, висування необґрунтованих і надмірних вимог, нерегульованість питань розподілу бюджету, авторитарність членів родини. Домінуючі індивідуально-особистісні фактори лежать насамперед у площині психічних відхилень і вад фізичного стану особи, досвіду виховання та соціалізації [5].

Всі вище означені аспекти гендерно-детермінованого насильства у сім'ї вимагають не лише подальших глибоких наукових, прикладних досліджень, а й зміни суспільних стереотипів, вироблення загального механізму протидії цьому ганебному, протиправному явищу.

Список використаних джерел:

1. Оксана Кісь. У суспільстві домінують дві моделі жіночності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// ZAXID.NET](http://ZAXID.NET) 17.08.2009 р.

2. Зоя Юрченко. Соціально-психологічні детермінанти насилля щодо особистості у сім'ї / Юрченко З.// Психологія особистості. – 2010. – № 1. – С.94-102.

3. Белянин А.В. Гендер для «чайников»-2: пособие / Белянин А.В., Жидкова Е.М., Здравомыслова Е.А. и др.// Москва: «Звенья». – 2009 г. – 246 с.

4. Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання: навчально-методичний посібник для курсантів вищих навчальних закладів МВС України /Укладачі: Запорожцев А.В., Лабунь А.В., Заброда Д.Г., Басиста І.В., Дроздова І.В., Брижик В.О., Мусієнко О.М. – Київ, 2012. – 246 с.

5. Бова А.А. Модель факторів, що обумовлюють насильство в сім'ї [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=8&n=54&c=1152>

~Застосування переговорів при протидії окремим категоріям злочинів~

~Zastosowanie negocjacji w przypadku wystąpienia wybranych kategorii przestępstw~

Голота Б. (Gołota B.), викладач Вищої школи поліції в м. Щитно (Республіка Польща), підінспектор поліції

У доповіді розкрито значення переговорів та місце переговорного процесу при здійсненні протидії окремим видам злочинів. Наведено приклади діяльності поліції Польщі у сфері протидії торгівлею людьми, запропоновано алгоритм дій при переговорах під час ускладнення ситуації при затриманні злочинців.

Negocjacje występują wszędzie, gdzie mamy do czynienia ze sprzecznością interesów i koniecznością ich pogodzenia [1].

Jest wiele wykładni definicji negocjacji w literaturze przedmiotu. Termin *negocjacje* ma swój łaciński źródłosłów i pochodzi od słowa *negotium*, co oznacza interes, zobowiązanie, trudną sprawę. Przez pojęcie negocjacji należy rozumieć proces komunikacyjno-decyzyjny, w którym strony dobrowolnie starają

się rozwiązać konflikt, tak aby uzyskany rezultat był możliwy dla nich do przyjęcia [2]. Podobne określenie negocjacji ujmuje Zbigniew Nęcki, twierdząc, że jest to sekwencja wzajemnych posunięć, poprzez które strony dążą do osiągnięcia możliwie korzystnego rozwiązania częściowego konfliktu interesów [3]. Z kolei Kamilla Bargiel-Matusiewicz negocjacje określa jako rozwiązywanie konfliktu zaistniałego pomiędzy dwoma lub większą liczbą partnerów, podczas które przeciwne strony tak modyfikują swoje potrzeby, aby dojść do możliwego do zaakceptowania porozumienia. Aby mogło dojść do negocjacji, powinny wystąpić równocześnie trzy czynniki: strony są wzajemnie zależne od siebie; interesy stron są częściowo wspólne, a częściowo sprzeczne; porozumienie wypracowane w ramach negocjacji może zapewnić większą korzyść niż działanie bez porozumienia [4].

Jak wcześniej wspomiano, negocjacje nieodłącznie związane są ze zjawiskiem konfliktu. Konflikt jest pojęciem wieloznacznym i rozmaicie rozumianym, definiowanym co najmniej na trzy sposoby:

1. może być zjawiskiem nie uzewnętrznionym, powiązaniem ze strukturą sytuacji; jego istotę najlepiej oddaje konflikt pomiędzy pracodawcą a pracobiorcą;

2. bywa również interpretowany jako zjawisko dynamiczne, wyraźnie ujawniające się poprzez zewnętrzne zachowania jego uczestników; przykładem jest konflikt pomiędzy sprawcą a pokrzywdzonym;

3. rozumiany jako stan psychicznego napięcia pomiędzy zaangażowanymi w niego stronami [5].

Zatem pojęcie konfliktu można zdefiniować jako sytuację, w której realizacja celów jednej ze stron utrudnia lub uniemożliwia realizację celów strony przeciwnej. Konflikt może wynikać z bardzo rozbieżnych potrzeb dwóch stron, niezrozumienia między dwojgiem ludzi lub innych powodów. Jeżeli konflikty są konstruktywne, mogą przyczynić się do rozwiązania sytuacji kryzysowej, jaką może być np. *przestępstwo pozbawienia wolności drugiego człowieka*. Z powyższego wynika, że podstawową domeną zachowań jest

zatem wiedza o rozwiązywaniu konfliktów. Jest ona niezbędna każdemu człowiekowi, gdyż funkcjonujemy w systemach społecznych, które są tworzone przez ludzi o zróżnicowanych osobowościach, poglądach, przekonaniach, aspiracjach i dążeniach [6].

Jeżeli dochodzi do przestępstw godzących w różne sfery wolności człowieka, należy wskazać, że kodeks karny przewidział odpowiedzialność karną. Katalog określonych tu przestępstw obejmuje takie czyny, jak: pozbawienie człowieka wolności, groźba karalna, zmuszanie do określonego zachowania się, wykonanie zabiegu leczniczego bez zgody pacjenta oraz naruszenie miru domowego.

Powyższe kategorie przestępstw prowadzą do kryzysu osoby pokrzywdzonej. Kryzys jest odczuwaniem lub doświadczeniem wydarzenia bądź sytuacji jako niedających się znieść, wyczerpujących zasoby wytrzymałości i naruszających mechanizmy radzenia sobie z trudnościami [6]. Ludzie mogą reagować na kryzys w różny sposób. W typowych okolicznościach wiele osób potrafi samodzielnie poradzić sobie z kryzysem i czerpać siłę z tego doświadczenia. Inni wydają się przewycięzać kryzys. Jeszcze inni załamują się psychicznie na samym początku kryzysu. Powyższe uwagi wskazują, że osoby z zaburzeniami afektywnymi, behawioralnymi i poznawczymi, niejednokrotnie nie są w stanie poradzić sobie z problemem. Prawdopodobnie dokonana ocena stanu sytuacji kryzysowej umożliwia właściwie prowadzenie negocjacji [6].

Pierwszym przestępstwem wynikającym z art. 189 kk jest pozbawienie wolności człowieka (*Art. 189. - § 1. Kto pozbawia człowieka wolności, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5; § 2. Jeżeli pozbawienie wolności trwało dłużej niż 7 dni, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10; § 3. Jeżeli pozbawienie wolności, o którym mowa w § 1 lub 2, łączyło się ze szczególnym udręczeniem, sprawca podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3*). Chodzi tu o pozbawienie wolności fizycznej, czyli możliwości wyboru miejsca i przemieszczania się.

Następnym przestępstwem przeciwko wolności jest handel ludźmi (*Art. 189a* § 1. Kto dopuszcza się handlu ludźmi, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3, § 2. Kto czyni przygotowania do popełnienia przestępstwa określonego w § 1, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5).

Kolejnym katalogiem wymienionej kategorii przestępstw jest groźba karalna (*Art. 190.* - § 1. Kto grozi innej osobie popełnieniem przestępstwa na jej szkodę lub szkodę osoby najbliższej, jeżeli groźba wzbudza w zagrożonym uzasadnioną obawę, że będzie spełniona, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2, § 2. Ściganie następuje na wniosek pokrzywdzonego).

Nie można pominąć nękania innej osoby, co również jest przestępstwem (*Art. 190a.* - § 1. Kto przez uporczywe nękanie innej osoby lub osoby jej najbliższej wzbudza u niej uzasadnione okolicznościami poczucie zagrożenia lub istotnie narusza jej prywatność, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3, § 2. Tej samej karze podlega, kto, podszywając się pod inną osobę, wykorzystuje jej wizerunek lub inne jej dane osobowe w celu wyrządzenia jej szkody majątkowej lub osobistej, § 3. Jeżeli następstwem czynu określonego w § 1 lub 2 jest targnięcie się pokrzywdzonego na własne życie, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10, § 4. Ściganie przestępstwa określonego w § 1 lub 2 następuje na wniosek pokrzywdzonego).

Przestępstwem przeciwko wolności jest również zmuszanie do określonego zachowania (*Art. 191.* - § 1. Kto stosuje przemoc wobec osoby lub groźbę bezprawną w celu zmuszenia innej osoby do określonego działania, zaniechania lub znoszenia, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3, § 2. Jeżeli sprawca działa w sposób określony w § 1 w celu wymuszenia zwrotu wierzytelności, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5; *Art. 191a.* - § 1. Kto utrwała wizerunek nagiej osoby lub osoby w trakcie czynności seksualnej, używając w tym celu wobec niej przemocy, groźby bezprawnej lub podstępu, albo wizerunek

nagiej osoby lub osoby w trakcie czynności seksualnej bez jej zgody rozpowszechnia, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5, § 2. Ściganie następuje na wniosek pokrzywdzonego).

Ustawodawca przewidział także karę za wykonywanie zabiegów leczniczych bez zgody pacjenta oraz za naruszenie miru domowego (*Art. 192.* - § 1. Kto wykonuje zabieg leczniczy bez zgody pacjenta, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2, § 2. Ściganie następuje na wniosek pokrzywdzonego; *Art. 193.* - Kto wdzierają się do cudzego domu, mieszkania, lokalu, pomieszczenia albo ogrodzonego terenu albo wbrew żądaniu osoby uprawnionej miejsca takiego nie opuszcza, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku) [7].

Wymienione kategorie przestępstw wymagają niejednokrotnie zastosowania negocjacji w celu rozwiązania sytuacji konfliktowej. Aby nie doszło do oceny spontanicznej, subiektywnej sytuacji kryzysowej, należy dysponować wiedzą na temat sześćoetapowego modelu interwencji kryzysowej, jaką proponują James R. K., Gilliland B. E. [8]:

1. Zdefiniowanie problemu – zadaniem interwenta jest zrozumienie problemu z punktu widzenia osoby uzależnionej.

2. Zapewnienie bezpieczeństwa – rozumianego jako bezpieczeństwa psychologiczne i fizyczne.

3. Dostarczenie wsparcia – niezbędne jest tu wypracowanie postawy akceptacji, szacunku, empatii, okazywanie zainteresowania, komunikowanie chęci pomocy.

4. Przegląd i analiza rozwiązania problemu – myślenie o sposobach radzenia sobie z problemem powinno uwzględniać zasoby wewnętrzne osoby uzależnionej (wiedzę, umiejętności, sprawność umysłową) oraz zasoby zewnętrzne (wszelkie rodzaje wsparcia środowiskowego, instytucjonalnego i pozainstytucjonalnego).

5. Sformułowanie planów rozwiązania kryzysu – uwagę należy koncentrować na systemowym podejściu do

rozwiązania problemu osoby uzależnionej i uwzględniać jego rzeczywiste zdolności do radzenia sobie z trudnościami.

6. Zawarcie kontraktu na realizację powziętego planu – ważne jest, aby interwent w uzgodnionym z osobą uzależnioną czasie i trybie monitorował działania nad procesem wychodzenia z kryzysu oraz pozostawał w kontakcie z aktualnymi potrzebami i oczekiwaniami z drugiej strony [8].

Reasumując, należy pamiętać o *zasadach prowadzenia negocjacji* w przypadku wystąpienia wymienionych kategorii przestępstw przeciwko wolności:

1. Nie należy podejmować działań bez zdefiniowania problemu.

2. Zebrać maksymalną ilość informacji przed przystąpieniem do negocjacji.

3. Dbać o bezpieczeństwo własne i sprawcy przestępstwa.

4. Unikać w trakcie negocjacji słowa «NIE».

5. Opanować własne emocje.

6. Budować atmosferę zaufania.

7. Angażować sprawcę przestępstwa w wypracowanie rozwiązań korzystnych dla obydwu stron.

Bibliografia:

1. Bielen S., Negocjacje w stosunkach międzynarodowych, Warszawa 2013, s. 23.

2. Brdulak H., Brdulak J., Negocjacje handlowe, Warszawa 2000, s. 13.

3. Nęcki Z., Negocjacje w biznesie, Warszawa 2000, s. 17.

4. Bargiel-Matusiewicz K., Negocjacje i mediacje, Warszawa 2007, s. 57.

5. Kamiński J., Negocjowanie, Warszawa 2003, s. 15.

6. Jędrzejko M. Z., Kowalski M., Rosik B. P. (red nauk.), Uzależnienia behawioralne, Radom 2014, s.186.

7. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny, Dz. U.z 1997 nr 88, poz.553.

8. James R. K., Gilliland B. E., Strategie interwencji kryzysowej, Warszawa 2008, s.49.

~Про окремі питання відповідальності та легалізації проституції в Україні~

Гуцуляк М.Я., старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем досудового розслідування навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів слідства та кримінальної міліції Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

Тимофій Ю.І., курсант 1-го курсу Прикарпатського факультету Національної академії внутрішніх справ

Україна на сучасному етапі становлення державності належить до першої моделі, яка, загалом, не є властивою для країн з демократичними формами правління. Ґрунтуючись на тому, що Україна є на шляху розбудови правової держави та створення якісно нового суспільства, в якому забезпечуються пріоритети загальнолюдських цінностей, тобто, вона претендує на визнання її іншими державами світу цивілізованою країною, що прямує шляхом надання пріоритетності правам людини і верховенства права, настає нагальна потреба у врегулюванні такого соціального явища, як проституція та супутніх явищ.

Зазначена проблема не є новою, оскільки нею цікавились з давніх-давен. Це, зокрема, згадки з історії розвитку суспільства у таких країнах як Стародавня Греція, Рим, Єгипет, Вавилон, Китай Японія та Індія. Проблема визначення проституції в різні часи вирішувалась по-різному. До прикладу великий грецький законодавець Солон, відомий як перший організатор публічних будинків, відзначав наступні основні ознаки проституції: 1) жінка віддається багатьом, часто мінливим чоловікам; 2) жінку не цікавить особа чоловіка; 3) жінка віддається за певну плату.

В умовах сьогодення в Україні проституція визнається виключно адміністративним правопорушенням. До відповідальності за зайняття проституцією особа

притягується тільки на підставі ст.181¹ КУпАП, санкція якої встановлює стягнення у виді штрафу в кількості від п'яти до десяти неоподатковуваним мінімумів доходів громадян [7, с.129,130].

Однак, як показує практика боротьби із проституцією, такий вид стягнення не є перешкодою для того, щоб припинити заняття проституцією, адже розмір отриманих коштів за надані послуги дозволяє погасити безболісно призначений штраф. Як показують деякі дослідження, для багатьох жінок секс-бізнес залишається єдиним адекватним джерелом доходу: 50% з них підтримують своїх дітей та батьків [11].

Слід відразу зазначити, що жоден закон не зможе справитися з самим явищем проституції, але політика держави повинна бути спрямована на поліпшення стану жінок, які залучені до цієї індустрії. Тут необхідно звернути увагу на досвід європейських країн, що вже давно зважилися на «нестандартні», на український погляд, підходи до цього питання.

Багато українських експертів вважають, що легалізація проституції в нашій країні не буде настільки ефективною, як у країнах Західної Європи. Але, як ми бачимо, підходи існують різні, потрібна тільки політична воля, щоб знайти діючий для нашої країни механізм.

У Західній Європі секс-працівниці розцінюються як приватні підприємці і платять податки державі від здач у «оренду» свого тіла, а потім, досягнувши пенсійного віку, отримують пенсію. Європейські держави на даному етапі намагаються законодавчо закріпити статус зайнятих у секс-індустрії громадян. У Нідерландах і Німеччині проституція була легалізованою. У Греції проституція також легалізована, але, разом з тим, запропоновано обов'язкову реєстрацію і регулярні медичні обстеження. Якою б не була політика державного підходу до цієї проблеми, є очевидним її прямий вплив на ситуацію зі здоров'ям кожної з повій, а головне – зі здоров'ям кожного з її (його) численних клієнтів.

Мусульманський світ категорично проти проституції, однак в Туреччині та Бангладеші така професія цілком законна. Всі борделі країни підпорядковуються офіційній Анкарі. Жінка отримує спеціальне посвідчення повії і ставиться на облік у лікарні. Дітям проституток заборонено служити в армії чи працювати у поліції Туреччини, або ж навіть брати шлюб з співробітниками силових структур. За діяльністю проституток стежить Департамент уряду з прав людини.

У Бангладеш проституція законне заняття, щоправда борделі тут сором'язливо називають «готелями». Жінки Бангладешу бояться залишити своє ремесло і повертатися у свої родини через осуд суспільства. Родичі можуть піти на так зване «вбивство честі», тож дороги назад з секс-індустрії фактично немає. Ще одна можливість для надання секс-послуг за гроші у мусульманському світі – так званий «шлюб на один день», або мута. Така можливість практикується в основному мусульманами-шиїтами. Вона передбачає, що чоловік повинен виплатити жінці подарунок нареченого, а тимчасовий шлюб оформляється документально із зазначенням строку дії від 1 дня до 99 років.

У Греції стати проституткою може будь-яка жінка, якій виповнився 21 рік. Чоловікам займатися цим ремеслом заборонено. У Нідерландах працювати повією може жінка, якій виповнилося 18 років, а її клієнт повинен бути мінімум 16-річним. Клієнт через замкнені двері пояснював жінці суть свого бажання, після чого вона вирішувала, чи вступати з ним в статевий зв'язок, чи ні.

У Франції повіям працювати можна лише на вулиці, а борделі офіційно заборонені. Жінка повинна сповістити поліцію, на якій саме вулиці вона буде працювати. При цьому пропонувати себе перехожим французькі повії не мають права, за це поліція їх штрафує[10].

Таким чином, на прикладі даних країн можна переконатись у тому, що проституція розглядається як повноцінна професія, працівники якої мають певний

соціальний захист та заробітну плату.

Проаналізувавши історичний аспект розвитку проституції, можна дійти до висновку, що з метою захистити тих осіб, які надають послуги сексуального характеру, зі сторони окремої категорії суб'єктів неодноразово вводились спроби легалізувати дану сферу, однак завжди виникали значні проблеми, які були пов'язані із певними чинниками (недосконалість законодавства, моральний осуд тощо).

У сучасному суспільстві з приводу легалізації проституції сформувались три чітко визначені табори. Перший із них відстоює думку, що все-таки варто впровадити узаконення сексуальної індустрії, другий табір – категорично виступає проти, а третій – взагалі не може чітко визначитись, вагається із вибором.

Ми погоджуємось з тим, що автоматично перейняти і впровадити світовий досвід легалізації проституції не можна, адже і в тих країнах, де вона узаконена виникали ряд проблем. Це стосується зловживань у формі ухилень від сплати податків, реєстрація на підставних осіб, недотримання вимог санітарії, ненормований робочий час, відео контроль з боку власників, несправедлива оплата праці, формальність медичних обстежень тощо.

Не допустити розвиток таких подій можна шляхом налагодження системи чіткого правоохоронного та медичного контролю за діяльністю таких суб'єктів підприємницької діяльності, своєчасного реагування з боку правоохоронних органів на випадки обмежень прав і свобод осіб, які надають такі послуги. Також першочерговим кроком держави має бути посилення відповідальності за сутенерство, примушування до заняття проституцією та залучення неповнолітніх до даного заняття.

В контексті позитивізму від легалізації проституції та шляхів їх досягнення можна виділити наступне:

– цей напрямок відносин призведе до надходження до бюджету держави додаткових коштів від діяльності таких юридичних осіб, як секс-будинки, які надають послуги такого

характеру, шляхом щомісячних обов'язкових внесків до бюджету;

– поширяться обов'язок систематичного медичного обстеження працівників секс-індустрії, що призведе до зменшення розповсюдження ВІЛ-інфекції та інших венеричних захворювань. Це можна реалізувати шляхом систематичної перевірки медичного стану осіб, які надають такі послуги, створення спеціальних кваліфікованих комісій щодо перевірки стану дотримання заходів щодо збереження свого здоров'я особами, які займаються проституцією, щоб вони не втрачали своєї функції дитородіння;

– впровадиться практика забезпечення необхідного рівня соціальної та економічної захищеності осіб, які надають сексуальні послуги, адже такий вид діяльності, як і будь-яка інша робота, буде перебувати у рамках дії трудового законодавства;

– зменшаться випадки сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, примусової праці або примусового надання послуг, залучення у боргову кабалу шляхом обману. Адже факт визнання державою такого виду діяльності, як підприємницька надасть змогу особі робити власний вибір у межах своєї держави;

– налагодиться система перевірок та недопущення зайняття проституцією неповнолітніми та хворими особами;

– визначиться система обліків щодо осіб, які залучатимуться до секс-індустрії, яка буде регулятором у відносинах власників секс-будинків безпосередньо з працівниками, які надають сексуальні послуги. Це дасть можливість своєчасно реагувати на прояви беззаконня та жорстокого або нелюдського поводження з жінками, поневольні умов їх утримання;

Окрім цього, було б справедливо та обґрунтовано, як вид діяльності у формі надання сексуальних послуг легалізувати і по відношенню до осіб чоловічої статі. Адже реалії сьогодення відображають непоодинокі факти надання таких послуг і особами чоловічої статі.

Таким чином, історичні аспекти розвитку проституції у суспільстві дають підстави стверджувати, що з метою захистити тих осіб, які надають послуги сексуального характеру, зі сторони окремої категорії суб'єктів, неодноразово вводились спроби легалізувати дану сферу, однак завжди виникали значні проблеми, які були пов'язані із певними чинниками (недосконалість законодавства, моральний осуд тощо).

Константою є той факт, що на сьогоднішній день, незважаючи на реальні заходи зі сторони держави, Україна не може забезпечити такий рівень соціального захисту своїх громадян, який би гарантував їм безбідне та безтурботне життя. Такі реалії породжуються багатьма чинниками, які не завжди напряму залежать виключно від політики держави, тому ліберальні підходи до проблеми проституції, які і ми підтримуємо, безумовно, переслідують виключно мету морального та соціального захисту чоловіків і жінок, як змушені у такий спосіб заробляти собі на життя.

Список використаних джерел:

1. Гейші. – Режим доступу - <http://samura.chernovtsy.ua/2011/07/majstrinya-gejsi/>
2. Дюфур П. История проституции. - К.: «Интербук», 1991.– 96с.
3. Эдмонд Дюпуі. Проституция в стародавности. Режим доступу - <http://lib.rus.ec/b/263929/read>
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – 9-те вид., переробл. та допов. – К.: Юридична думка, 2012. – 1316 с.
5. Кримінальний кодекс України (від статті 147 до статті 263) Верховна Рада УРСР; Кодекс України, Закон, Кодекс від 28.12.1960 – Режим доступу - <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2002-05/page>
6. Уголовный кодекс РФ от 13 июня 1996 г. N 63-ФЗ (УК РФ) (с изменениями и дополнениями) – Режим доступу <http://www.interlaw.ru/law/docs/10008000>
7. Кодекс України про адміністративні правопорушення: чинне законодавство із змінами та допов. на 01 вересня 2012 року: (Відповідає офіц.текстові) – К.: Алерта, 2012. – 260 с.
8. Кисен – куртизанки старої Кореї. – Режим доступу - <http://vintur.vinnica.ua/kysen-kurtyzanky-staroji-koreji>

9. Ломброзо Ч. Женщина преступница и проститутка. – Режим доступу- http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/Lombr/12.php
10. Легальная проституция: что значит быть секс-работницей? – Режим доступу <http://news.tochka.net/100840-legalnaya-prostitutsiya-cto-znachit-byt-seks-rabotnitsey>
11. Олександр Кулік. Проституція в Україні: міфи та реалії. – Режим доступу - lalak.org.ua
12. Проституція як соціальне явище режим доступу <http://www.bibliofond.ru/view.aspx?id=13744>
13. Проституція в Україні: кримінал чи бізнес? – Режим доступу http://sociolab.osvita.com.ua/ukr/articles/ukr_prostitution_crim_or_business
14. Судебник царя Фёдора Ивановича 1589 г./Текст Судебника/ДО. – Режим доступу - <http://ru.wikisource.org/wiki>
15. WORDS FOR 'PROSTITUTE' IN LATIN – Режим доступу <http://webcache.googleusercontent.com>

~Насильство в сім'ї у контексті юридичної соціології~

Єсімов С.С., доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

Пташник А.В., студент факультету заочного навчання цивільних осіб Львівського державного університету внутрішніх справ

Артишук Л.Д., студент магістратури Львівського державного університету внутрішніх справ

Проблема насильства в сім'ї в Україні привертає увагу юридичної науки. Згідно з даними правової статистики, охорони здоров'я, соціології, преси, в значній частині сімей склався спосіб життя, для якого насильницькі міжособистісні відносини стають нормою, передаються від одного покоління до іншого. Головними жертвами сімейного насильства є діти, жінки. Окрім наук кримінального і адміністративного права, кримінології доцільно поглянути на проблеми з позиції

юридичної соціології [1].

У світовій юридичній соціології проблема насильства в сім'ї почала досліджуватися в другій половині двадцятого століття. Лідуючі позиції займає США, де зазначена проблема вперше була усвідомлена як негативне явище національного масштабу, що вимагає адекватних науково-теоретичних і практичних підходів до його аналізу та запобігання. Найбільш значущими працями є дослідження М. Страуса, Р. Джеллза і С. Стейнметца. Визнаними авторитетами у зазначеній проблемі, на яких спираються багато вітчизняних вчених, є Р. Геллес, Р. Берк, Е. Даглас, К. Йоллі, Л. Лерман, Д. Хайнс, Л. Шерман, Д. Фінкельхор та ін. Доцільно зазначити, що в Україні проблема насильства в сім'ї досліджується у відомчих навчальних закладах системи МВС України та вищих юридичного профілю.

Насильство в сім'ї є певним наслідком поширеності різних видів жорсткого примусу, який існує у трудовій, громадській, дозвільній життєдіяльності людей. У процесі становлення ринкових відносин в країні активно поширювалися жорсткі, часто кримінальні способи захоплення власності, позбавлення великих мас людей джерел існування. Держава відмовилася від багатьох колишніх форм захисту різних соціальних груп, особливо тих, хто опинився в складному матеріальному становищі. Передусім принцип: хто сильніший, той і успішніше в цьому житті. У цій ситуації сім'я опинилася в складному становищі, коли дорослі представники більше дбали про елементарне виживання, а не про культуру відносин між близькими людьми. Загальна стресова ситуація, в яку потрапило практично все населення країни, неминуче привела до зростання психічного, а в певних ситуаціях і фізичного насильства в сім'ї.

Дослідження неурядових міжнародних організацій, які працюють в Україні, показали, що рівень поширеності сімейного насильства досить високий: практично кожна третя людина в тій чи іншій формі піддається насильству з

боку членів сім'ї. У процентному співвідношенні жінки і діти частіше стають жертвами різного роду насильницьких дій. Спочатку проявляється психічне насильство, яке в певний момент доповнюється різними фізичними діями, що створюють загрозу здоров'ю і життю [2].

Основним джерелом інформації для населення про сімейне насильство є засоби масової інформації. Засоби масової інформації, особливо у блоці новин, показують крайні форми прояву сімейного насильства (побиття, замах на вбивство або вбивство). Таким чином, мимоволі відбувається насадження деструктивних стереотипів в свідомості людей. При цьому саме насильство представляється як нормальний спосіб вирішення конфліктів. Засоби масової інформації повинні б трансливати приклади нормативної культури відносин, забезпечуючи стабільне функціонування та розвиток соціуму. Більш активну роль в у профілактиці насильств у сім'ї повинна відігравати соціальна реклама. Однак цей елемент не передбачено в Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 р. [3].

Уявлення населення про насильство в сім'ї не можна назвати повноцінними та чіткими. У науковій літературі з питання, яке розглядається, звертається увага на високий ступінь поширення антигуманізму. На думку вітчизняних соціологів уявлення людей про насильство в сім'ї мають вельми примітивний характер, що сприяє утвердженню та поширенню цього феномена. Кожна третя людина покладає надію на профілактику та запобігання сімейного насильства на суспільство і державу.

Доцільно погодитися з авторами навчально-методичного посібника «Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання» Запорожцевим А.В., Лабунем А.В., Забродою Д.Г., Басистою І.В., Дроздовою І.В., Брижиком В.О., Мусієнко О.М., що насильство в сім'ї відрізняється високим ступенем латентності [4]. Це

пояснюється, з одного боку, небажанням, а з іншого боку, нездатністю залежних членів сім'ї звертатися в правоохоронні органи. Латентність насильства також пояснюється небажанням і частково нездатністю правоохоронних органів забезпечити реальний захист постраждалих. Внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо врегулювання питання відповідальності за вчинення насильства в сім'ї у частині відміни штрафу, як адміністративного стягнення, повинно сприяти підвищенню ефективності у профілактиці насильства [5]. Однак відсутність у відомчій статистиці механізму аналізу цього явища у деякій мірі не сприятиме дослідженню впливу внесених змін у законодавство. Також можна констатувати, що є випадки приховування звернень про факти насильства в сім'ї самими правоохоронними органами [2].

З метою профілактики доцільно:

- вчити дітей і дорослих не тільки культурі сімейних відносин, а й культурі управління власною поведінкою, культурі поведінки в конфліктній ситуації і способам виходу з неї.

- педагогічна та соціальна політика в школах і інших соціальних інститутах повинна бути спрямована, насамперед, на формування у людини почуття відповідальності за себе та за інших людей. Тільки формуючи та виховуючи в людині потребу та прагнення до саморозвитку, можна наблизитися до вирішення проблеми насильства в сім'ї. Необхідно навчати людей (починаючи з дитинства) навичкам саморозвитку, самоорганізації і самоконтролю. Таким чином, увага повинна бути спрямована не тільки на сім'ю, а й на окремо взятої людини, його особистість. У зв'язку з цим Міністерству освіти і науки України доцільно розробити і впровадити педагогічні та соціально-психологічні програми для батьків, педагогів, учнів, спрямовані на формування навичок безконфліктного поведінки і ефективної

комунікації; введення в курс шкільної програми з предмету «Основи здоров'я» особливого розділу «Особиста безпека дитини» з відповідною інформацією про права дитини та способах самозахисту (телефони довіри; служба уповноваженого з прав дитини), робота з педагогічної реабілітації та корекції підлітків з поведінкою, що відхиляється [6];

- через засоби масової інформації необхідно вести пропаганду ненасильницьких способів вирішення сімейних конфліктів. Необхідно змістовна зміна інформаційно-виховних програм засобів масової інформації в плані теми насильства в сім'ї. Зокрема, доцільно ввести в практику теле- і радіо консультації та бесіди з проблем правового регулювання сімейних відносин; посилити соціальну рекламу з проблем сімейної політики, громадянських прав сім'ї, виховання дітей; активно залучати громадську увагу до проблеми неприпустимість насильства над дітьми в сім'ї.

Необхідне втручання в ситуацію суспільства, усвідомлення насильства в сім'ї як особливої проблеми, що вимагає комплексної системи профілактичних та корекційних заходів, спрямованих на її вирішення. Було здійснено ряд державних заходів щодо поліпшення соціально-економічного становища сім'ї, захисту материнства і дитинства, щодо запобігання сирітства та бездоглядності дітей [7]. Однак радикально переламати негативні тенденції у цій сфері поки не вдається.

Проблема насильства в сім'ї носить глобальний характер, представляє особливу соціальну проблему і в країнах Європейського Союзу. Але там вона знаходиться під контролем правових норм і менталітету громадянського суспільства, в тому числі – розвиненого правозахисного і феміністичного руху. В Україні положення інше: громадянське суспільство поки слабе, правова культура і авторитет правового механізму не настільки високі, люди керуються традиційними стереотипами вирішення

сімейних конфліктів.

Нарешті, особливу складність представляє та обставина, що в проблемі сімейного насильства складно переплітаються об'єктивні і суб'єктивні умови і чинники, в силу чого аналізувати його причини, встановлювати жертв та винуватців надзвичайно непросто. На думку представництв міжнародних неурядових жіночих організацій в Україні правоохоронні органи вельми неохоче беруться за розслідування сімейних злочинів, обмежуючись лише найбільш тяжкими з них. Комплексний підхід до проблеми запобігання насильству в сім'ї повинен включати:

- зміцнення правової регуляції внутрішньо сімейних стосунків;
- координація у діях правоохоронних органів, закладів охорони здоров'я, освіти, соціального захисту, засобів масової інформації;
- посилення активності інститутів громадянського суспільства;
- затвердження правового менталітету і відродження кращих духовно-моральних традицій сімейного життя;
- системність і цілеспрямованість заходів соціального захисту сім'ї від поза сімейного насильства.

Список використаних джерел:

1. Савчук С. В. Юридична соціологія: предмет та її місце в системі юридичних наук: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.12 / Савчук Сергій Вікторович. – Чернівці, 2002. – 228 с.
2. Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда-Україна». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.coe.int/t/dg3/children/News/Kyiv05-11/Presentations/Bochkor_ukr.pdf
3. Розпорядження Кабінету міністрів України від 30.11.2011 № 1209-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 р.». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1209-2011-%D1%80>
4. Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання: навч.-метод. посіб. / Укл.: Запорожцев А.В., Лабунь А.В., Заброта Д.Г., Басиста І.В., Дроздова І.В., Брижик

В.О., Мусієнко О.М. – К.: ПП «Час Друку», 2012. – 246 с.

5. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо врегулювання питання відповідальності за вчинення насильства в сім'ї: Закон України від 12.02.2015 № 187-VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/187-19/paran6#n6>

6. Методичні рекомендації щодо вивчення основ здоров'я у 2014-2015 навчальному році. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.soipro.edu.ua/.../Метод.реком._Основи...

7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства стосовно протидії насильству в сім'ї: Закон України від 25.09.2008 № 599-VI //Відомості Верховної Ради. – 2009. – № 13. – Ст. 153.

~Деякі проблеми профілактики насильства в сім'ї~

Ковалів М.В., завідувач кафедри адміністративно-правових дисциплін Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, професор

Матківська І.А., студент факультету заочного навчання фізичних осіб Львівського державного університету внутрішніх справ

Митник С.Р., студент магістратури Львівського державного університету внутрішніх справ

Зростання насильницьких посягань на життя і здоров'я людини в останні десятиліття є однією з найбільш значущих проблем сучасного суспільства. При цьому 30-40% всіх насильницьких правопорушень вчинюється в сім'ї, що викликає особливе занепокоєння, оскільки насильство у сфері сімейних відносин використовується як способу вирішення як життєво важливих, так і незначних проблем. Причому насильство в сім'ї носить глобальний характер, так як його жертви не є представниками якоїсь однієї соціальної, вікової, статевої, освітньої або професійної групи. При цьому неповнолітні є найбільш

незахищеною категорією потерпілих від насильницьких правопорушень у сім'ї в силу віку і залежного від злочинця положення.

Організацією Об'єднаних Націй (ООН) сімейне насильство визнано «епідемією» світового масштабу, яке руйнує сім'ю, завдає величезної шкоди моральності, надає вплив на психіку дітей. Сім'я, руйнована конфліктами, перестає виконувати роль центру психологічного захисту підлітка, місця, в якому він знаходить заспокоєння і відпочинок. Насильство надає не тільки фізичне, а й серйозний психічний вплив на дитину: може пригнічувати або ламати слабку особистість, а в сильної особистості пробуджує протест, який нерідко виражається у протиправній поведінці [1].

Різноманітні форми застосування насильства до неповнолітніх були і є в усіх країнах незалежно від політичного, ідеологічного і економічного устрою. У всьому світі тисячі неповнолітніх йдуть з дому, рятуючись від сімейного насильства, і знаходяться в розшуку як безвісти потрапили. В результаті породжується дитяча бездоглядність та безпритульність, діти втягуються в систематичне вживання спиртних напоїв, наркотиків, в проституцію і злочинну діяльність. В Україні ця проблема існує.

Причому основна частина сімейних насильницьких правопорушень відносно неповнолітніх є латентною, що посилює негативний вплив на свідомість людей, впливає на погіршення соціально-психологічної обстановки в суспільстві і перешкоджає проведенню профілактичних заходів з метою попередження правопорушень, вчинених проти неповнолітніх.

Наявність насильницьких правопорушень в сім'ї щодо свідчить про неефективність застосовуваних державою заходів щодо захисту неповнолітніх і виконанні проголошеної в Конституції України завдання охорони сім'ї, материнства і дитинства.

У контексті закону України «Про попередження насильства в сім'ї» під насильницькими правопорушеннями

в сім'ї щодо неповнолітніх пропонується розуміти сукупність адміністративно-караних діянь, які посягають на суспільні відносини, що забезпечують життя, здоров'я або тілесну недоторканність особи неповнолітнього шляхом застосування до неї насильства чи загрози його застосування з боку іншого повнолітнього члена сім'ї та осіб, які їх вчинили [2].

Насильницькими правопорушеннями в сім'ї щодо неповнолітніх притаманні специфічні ознаки, що відрізняють її від насильства в сім'ї в цілому, що дозволяє виділити її в окремий об'єкт адміністративно-деліктного дослідження і розробити специфічні заходи її попередження. Насильницькі правопорушення, що вчиняються в сім'ї щодо неповнолітніх, характеризуються батьківськими, родинними чи іншими взаємовідносинами, специфікою мотивації, більш високим рівнем латентності і тяжкістю наслідків, що впливають на розвиток і формування особистості, а також на всю його подальше життя.

За статистикою неурядових організацій найбільш часто насильницькі правопорушення в сім'ї щодо неповнолітніх скоюють чоловіки у віці 36-45 років, які мають загальну середню освіту; не працюють або зайняті низько кваліфікованою працею; раніше не судимі, але негативно характеризуються за місцем проживання та роботи, систематично вживають спиртні напої, мають дефекти психічного стану (наявність неврозів, психопатії, депресії).

Неурядові організації класифікують мотиви насильницьких правопорушень, вчинених в сім'ї щодо неповнолітніх.

Перша група об'єднує насильницькі правопорушення, вчинені з мотивів утвердження та самоствердження такими як: бажання затвердити свій авторитет, влада в сім'ї; вилити злоби, що виникла в результаті конфліктів з іншими членами сім'ї, в результаті невдач, кризи особистого, сімейного життя; бажання мучити потерпілого, завдаючи біль і страждання.

Друга група представлена насильницькими

правопорушеннями з корисливими мотивами: бажанням придбати майно або право на майно неповнолітнього, позбутися від необхідності платити аліменти, виселити неповнолітнього із загальною житловою площею тощо.

Третя група об'єднує насильницькі правопорушення, основним мотивом яких є бажання вплинути на поведінку неповнолітнього: виховати, дисциплінувати неповнолітнього, вплинути на його поведінку з метою припинення капризів, небажаних вчинків тощо.

Четверта група об'єднує насильницькі правопорушення, продиктовані бажанням позбутися потерпілого або пов'язаних з ним турбот: необхідність доглядати, піклуватися, займатися вихованням, брати на себе відповідальність тощо.

П'ята група представлена насильницькими правопорушеннями, в основі яких лежить прагнення захистити себе чи інших членів сім'ї від психічного або фізичного насильства, що виходить від особи. До таких мотивів відносять: бажання припинити образи, приниження, насильства інших членів сім'ї.

Насильство в сім'ї необхідно розглядати з урахуванням соціальних, демографічних, економічних, політичних, моральних, культурних та інших умов життєдіяльності суспільства, які впливають на становлення насильницької поведінки. Серед основних причин слід виділити: відсутність належної державної системи захисту та реабілітації жертв насильства в сім'ї; слабка попереджувальна робота з особами, схильними до вчинення насильства в сім'ї щодо неповнолітніх; конфліктні стосунки в сім'ї; нерозвиненість батьківських почуттів і навичок; матеріальне неблагополуччя і житлові проблеми сімей, що мають дітей; алкоголізація населення; правовий нігілізм і терпимість суспільства до проявів насильства і жорстокості в питаннях виховання дітей [3].

Під попередженням насильницьких правопорушень в сім'ї щодо слід розуміти систему цілеспрямованих державних і громадських заходів щодо виявлення,

усунення, ослаблення та нейтралізації причин і умов, що сприяють і провокують вчинення насильницьких правопорушень в сім'ї, а також заходів, спрямованих на утримання від вчинення даних правопорушень осіб, поведінка яких вказує на таку можливість.

Вирішальне значення при цьому мають проведені на загально соціальному рівні великомасштабні заходи, що сприяють усуненню (блокування, нейтралізації, зменшення сфери дії) соціально-економічних, політичних, морально-психологічних і ідеологічних причин насильства в сім'ї, а також заходи, спрямовані на створення необхідних правових, соціально-економічних, соціально-культурних умов для фізичного, психологічного, духовного, соціального, емоційного, пізнавального та культурного розвитку дітей, і реальне забезпечення основних гарантій прав дитини.

Основним напрямом спеціального попередження насильницької злочинності в сім'ї слід визнати вдосконалення законодавчої бази; розвиток системи органів соціально-психологічної допомоги сім'ям, в яких поширене насильство; спеціалізацію співробітників державних установ, що працюють з дітьми; правове просвітництво населення з питань забезпечення прав дитини та захисту від насильства в сім'ї; цілеспрямоване формування громадської думки, заснованого на нетерпимості до будь-якого прояву насильства щодо дітей і жінок; своєчасне виявлення осіб, схильних до агресії і проведення з ними профілактичних заходів.

Список використаних джерел:

1. Сімейне насильство. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki>

2. Про попередження насильства в сім'ї: Закон України від 15.11.2001 № 2789-III // Відомості Верховної Ради. – 2002. – № 10. – Ст. 70.

3. Дроздова І.В. Насильство в сім'ї як одна із детермінант девіантної поведінки дітей та молоді / І.В. Дроздова // Наук. вісник Льв. держ. ун-ту внутр. справ. Серія юридична. – 2011. – № 2. – С. 273-280.

~Із практики «нетрадиційного підходу» у соціальній реабілітації неповнолітніх~

Коломоець С.Д., вчитель історії Ульяновської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Олександрійської районної ради, керівник молодіжно-підліткової організації «Тарпан»

Сьогодні питання вивчення кореляції девіантної поведінки молоді є досить актуальним і цікавим, адже внаслідок відхилень від нормальної поведінки відбувається руйнація спокійного укладу життєдіяльності. Молодь є найактивнішим психологічним суб'єктом і тому прояви соціально неприйнятної поведінки найвиразнішим чином проявляється саме в них. У цьому віці, коли в неповнолітньої особи ще не сформований стійкий світогляд, вони найбільш піддаються зовнішньому впливу. Сприймаючи інтереси, погляди оточуючих, вони обирають, вбирають в себе і в подальшому керуються ними. За динамічним розвитком девіантної поведінки молоді взагалі і конкретної особи зокрема слідує певна психологічна невірноваженість, що у поєднанні із правовим нігілізмом може призвести у майбутньої до вчинення злочину.

Вивчаючи причини девіантної поведінки неповнолітніх та шляхи її корегування, ми звернули увагу на те, що дослідники правопорушень серед неповнолітніх основну увагу приділяють лідерам колективів неповнолітніх (формальних і неформальних), намагаючись при цьому знайти теоретичне та практичне рішення обмеження негативного впливу такого лідера на особистість неповнолітнього або ж на колектив у цілому, а також ізоляції неповнолітнього від так званого «пливу вулиці». У зв'язку з цим нами було виявлено недостатню розробленість проблеми існування окремого психологічного типу неповнолітніх, які, навіть знаходячись у колективі, що піддається впливові та контролю з боку педагога, не є його повноцінними членами. Проблема існування «аутсайдерів» (іноді їх називають «парії», «супільні ізгої» [1] – що є не

тільки неточною дефініцією, а й не досить доцільним з етичного боку), присутніх в переважній більшості суспільних мікрогруп та колективів, перешкоджає гармонійному розвитку особистості, вихованню її громадянської свідомості, яка має містити правову, патріотичну, екологічну та ще цілу низку морально-емоційних та особистісно-психологічних характеристик. З особливою яскравістю присутність подібних «соціально відторгнутих» елементів виявляється в учнівських і студентських колективах освітніх закладів та в неформальних вуличних підліткових та молодіжних колективах та угрупованнях.

Діти-«аутсайтери» завжди є соціально відстаючими від своїх однолітків. Найчастіше вони перебувають у ролі об'єкту постійних принижень, на якому кожен із членів формального (неформального) колективу може продемонструвати свою фізичну та психологічну зверхність чи зверхність свого соціального статусу, або ж взагалі відкидаються за сферу інтересів та діяльності цих соціальних мікрогруп. Можливо слід вдаватися до дискусії: що є більш сприйнятливим для особистості неповнолітнього – бути поза колом своїх однолітків, відчувати власну непотрібність та неповноцінність у порівнянні з іншими, чи бути об'єктом постійних принижень та психічних (фізичних) знущань. Але безсумнівною є суспільна та педагогічна негативність існування в колективах неповнолітніх самого явища «аутсайдерства».

На підставі проведених досліджень, ґрунтуючись на педагогічному досвіді, багаторічних спостереженнях і роботі в колективах старшокласників та студентів вищих навчальних закладів, враховуючи наукові праці ряду фахівців, нами виділено три типи прояву поведінкової реакції: до людей, від людей і проти людей. Відповідно до цього психологічний тип «аутсайдерів» ми класифікували на три основних: *«потребуючий уваги»*, *«замкнутий»* та *«агресивний»* [2; 3]. Кожний із цих типів має різне сприйняття виховно-попереджувальних заходів. тому їх соціальна реабілітація вимагає застосування різних видів

заходів і комплексного підходу до вирішення проблеми.

Одним із дієвих засобів вирішення проблеми «аутсайдерства» у колективах неповнолітніх, на нашу думку, є повноцінна реалізація психолого-педагогічного комплексу дій та заходів, які можна визначити як *соціальну реабілітацію неповнолітніх»аутсайдерів»*.

Загальне поняття соціальної реабілітації сформульовано в ст.1 Закону України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» і визначається як «робота, спрямована на відновлення морального, психічного та фізичного стану дітей та молоді, їх соціальних функцій, приведення індивідуальної чи колективної поведінки у відповідність із загальноновизнаними суспільними правилами і нормами» [4]. Вважаємо дане визначення дещо спрощеним і неповним, зокрема, слово «робота» не розкриває весь спектр дій, які необхідно виконати у цьому випадку. Досить часто в чинному законодавстві визначення «соціальна реабілітація» застосовують щодо певної категорії громадян [5]. Сьогодні існує кілька поглядів на зміст поняття «соціальна реабілітація» та його співвідношення з поняттями «соціальна профілактика», «соціальний супровід» та «соціальна адаптація», оскільки ще немає методологічно єдиного підходу до визначення самих термінів. Але ця тема потребує окремого наукового дослідження.

На нашу думку, соціальна реабілітація неповнолітніх»аутсайдерів» – *це комплекс психолого-педагогічних дій та заходів, спрямованих на руйнування у об'єкта реабілітації психологічних комплексів уникання суспільства, відчуття власної відстороненості та неповноцінності, повернення індивідів, що знаходяться у стані «аутсайдерства», до активної суспільно-значимої діяльності та формування у них активної життєвої позиції.*

Основними заходами соціальної реабілітації неповнолітніх»аутсайдерів» є:

– *індивідуальна робота* – за умов якої виховний вплив на кризову особистість здійснюється безпосередньо педагогом. У цьому випадку на педагога покладаються як

практичні дії та заходи щодо реабілітації «аутсайдера», так і оцінка досягнутих результатів та наступна корекція подальшої програми педагогічних дій;

– *робота в групах* – за умов якої виховний вплив на кризову особистість здійснюється групою неповнолітніх (однолітків), при цьому педагог контролює ситуацію в подібній групі і намагається за допомогою педагогічних засобів позитивно впливати на її подальший розвиток;

– *робота в змішаних групах* – за умов якої педагог здійснює виховний вплив на кризову особистість, не виокремлюючи її із загальної маси вихованців, а безпосередньо в самому дитячому колективі, «вживлюючи» соціально нестабільного вихованця в середовище однолітків, формуючи при цьому довкола нього сприятливе соціальне оточення. Сам педагог, під час подібної форми організації процесу соціальної реабілітації, знаходиться не поза групою вихованців, а перебуває в їх активnodіючому оточенні, він є прямим учасником практичних завдань, заходів та акцій, отримуючи, таким чином, моральне право (в першу чергу, в очах своїх вихованців) на введення колишнього «аутсайдера» до числа «рівних»;

– *робота в колективі* – за умов якої виховний вплив на кризову особистість здійснюється за допомогою всього колективу (класу, групи, членів гуртка, молодіжної організації тощо), який, виконуючи завдання свого керівника, свідомо чи опосередковано поступово руйнує у соціально нестабільного вихованця почуття власної непотрібності суспільному оточенню, комплекс неповноцінності тощо.

Основними методами реалізації соціальної реабілітації неповнолітніх «аутсайдерів» є:

– залучення «аутсайдерів» до колективних чи групових суспільно-значимих акцій та заходів;

– визначення конкретних практичних завдань, які б максимально відповідали смакам, уподобанням, знанням, умінням і навичкам, нахилам соціально нестабільного вихованця та мали за мету показати соціальному оточенню

«аутсайдера» його значимість для цього ж оточення;

– формування у «кризовій» особистості нових, суспільно корисних та значимих смаків, уподобань, нахилів і прагнень;

– підготовка та реалізація практичних завдань малими групами вихованців (2-3 чол.), до складу яких, поряд з соціально стабільними вихованцями, включаються «аутсайтери»;

– індивідуальні бесіди з «кризовим» неповнолітнім вихованцем із метою формування у нього внутрішніх переконань своєї значимості та руйнування психологічних комплексів особистої соціальної неповноцінності;

– індивідуальні та групові бесіди з представниками суспільного оточення «аутсайдера» з метою позитивного впливу на психологічний та емоційний мікроклімат у даній соціальній мікрогрупі, який би сприяв повноцінному становленню та подальшому розвитку «аутсайдера»;

– формування передумов і надання психологічної та практичної допомоги щодо виявлення соціальним «аутсайдером» суспільних ініціатив.

Результати проведеного теоретичне дослідження пройшли практичну апробацію в процесі навчально-виховної діяльності Ульяновської ЗОШ І-ІІІ ст. Олександрійського району Кіровоградської області [6]. Хочемо зазначити, що даний перелік заходів соціальної реабілітації не є вичерпним і не є панацеєю в будь-якому педагогічному випадку «аутсайдерства» – кожна особистість, кожна ситуація вимагає від педагога творчого, індивідуального підходу до вирішення цієї проблеми.

Список використаних джерел:

1. «Ізгой» – проблема соціальна. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.33channel.vinnitsa.com/m04-24-19.php> — Заголовок з екрану.

2. Колomoец С.Д., Социальная реабилитация в воспитательной работе с несовершеннолетними / А.Д. Колomoец, С.Д. Колomoец // Правовое просвещение и профилактика правонарушений в подростковой и молодёжной среде. Сборник научных статей / под

науч. редак. Н.А. Исаева, Е.В. Марковичевой — Орёл: Орловский государственный университет, ООО ПФ «Оперативная полиграфия», 2008. — С.33-42.

3. Коломоець С.Д. Практичні аспекти застосування заходів соціальної реабілітації у виховній роботі з неповнолітніми / О.Д. Коломоець, С.Д. Коломоець // Вісник Запорізького юридичного інституту. — 2007. — №3. — С.130-145.

4. Про соціальну роботу з дітьми та молоддю: Закон України від 21.06.2001 №2558-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2558-14> — Заголовок з екрану.

5. Про реабілітацію інвалідів в Україні: Закон України від 06.10.2005 № 2961/2005. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2961-15> — Заголовок з екрану.

6. Коломоець С. Молодіжно-підліткова організація «ТАРПАН» як приклад молодіжної позашкільної (загальношкільної) організації нового типу / С. Коломоець // Права Людини. Громадянська освіта / Бюлетень Харківської правозахисної групи. — № 18 (454), червень, 2007. — С. 2-8.

~Характеристика основних чинників насильства в сім'ї~

Оперук В.І., науковий співробітник докторантури та ад'юнктури Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

У відповідності до ст.24 Конституції України та інших законодавчих актів України, громадянам України гарантуються рівні права незалежно від статі, чоловіки та жінки мають рівні можливості реалізації своїх прав та свобод.

Разом з тим, насильство в сім'ї є актуальною проблемою сьогодення. Проблема насильства в сім'ї над жінками і дітьми в нашому суспільстві є водночас і дуже старою, і новою. Старою тому що вона існує стільки часу, скільки існує й людська сім'я. Новою тому що на сьогодні еволюційна суспільна свідомість дає можливість усвідомити це явище як соціальне зло, як порушення прав певних членів суспільства [1].

Загальновідомо, що в сім'ї закладаються основи буття людини, її духовні, моральні, світоглядні якості, а від психологічного здоров'я родини багато в чому залежить моральний стан суспільства. Поширення проявів насильства в сім'ї не лише руйнують гармонію і злагоду в родині та спричиняють сімейне неблагополуччя, а й виступають однією з передумов агресії та злочинності в суспільстві загалом.

Насильницькі дії з боку членів власної родини завдають серйознішу психологічну та фізичну шкоду, ніж аналогічні діяння з боку сторонніх осіб. Вони порушують основний принцип життєдіяльності родини – безпечне та комфортне існування будь-якого її члена. Крім того, діти, які виростають в сім'ях де чиниться насильство у майбутньому можуть переносити цей негативний досвід у власне життя [2].

За сучасних умов в Україні, як і в багатьох інших країнах світу, простежуються тенденції до поширення насильницьких дій у сім'ї, на міжособистісному рівні, у стосунках батьків та дітей, а також між чоловіком та жінкою.

Звичайно, значною мірою це обумовлено біологічними відмінностями чоловіків і жінок, насамперед різними ролями в відтворенні нових поколінь. Але не тільки ці відмінності визначають різне становище чоловіків та жінок у суспільстві. Не менше значення мають ті традиції і звичаї, які склалися протягом усієї історії народу та відображають особливості давніх умов існування людини. І хоча старовина давно відійшла в минуле, сформовані тоді традиції і звичаї досі продовжують впливати на суспільство.

Також, окрім вищезазначеного виділяють і інші чинники, що призводять до прояву насильства в сім'ї, зокрема:

- соціальні (напруження, конфлікти, насильство в суспільстві, пропагування в засобах масової інформації насильства як моделі поведінки);
- економічні (матеріальні нестатки, відсутність гідних умов життя, із відсутністю умов для працевлаштування, заробляння грошей, економічна залежність, безробіття);

- психологічні (стереотипи поведінки);
- відсутність культури поведінки (правової, моральної, громадянської, естетичної, економічної, трудової);
- соціально-педагогічні (відсутність усвідомленого батьківства, сімейних цінностей у суспільстві, позитивної моделі сімейного життя на засадах гендерної рівності, сімейного виховання на основі прав дитини);
- правові (ставлення до насильства як до внутрішньої сімейної проблеми, а не як до негативного суспільного явища, до членів сім'ї як до власності через відсутність правової свідомості);
- політичні (прихильність до гендерних стереотипів, недостатній пріоритет проблем сім'ї та гендерної рівності, увага до материнства і дитинства, а не сім'ї в цілому, брак уваги до батьківства, чоловіків);
- соціально-медичні (відсутність репродуктивної культури у населення, відповідального батьківства, системи сімейних лікарів, алкоголізм, наркоманія, агресія тощо);
- фізіологічні та медичні (порушення гормонального фону, обміну речовин, швидкості реакцій, прийом збуджувальних ліків, хвороби нервової системи тощо).

Отже, можна зробити висновок, що насильство в сім'ї - це актуальна проблема сьогодення, для подолання якої необхідний комплексний підхід із залученням як державних правотворчих, правозастосовних органів, так і громадянського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Ноур А.М. Насильства в сім'ї в Україні: стан проблеми, пошук шляхів розв'язання / А.М. Ноур. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=8&nS&c366>.
2. Христова Г.О. Насильство в сім'ї та шляхи його попередження: законодавчий аспект / Г.О. Христова. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.khpg.org/ru/index.php?id=1215440842>

~Віктимна поведінка жертви економічного насильства в сім'ї~

Приходько О.М., студент 3-го курсу юридичного факультету Чорноморського державного університету імені Петра Могили

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент
Тунтула О.С.

Насильство в сім'ї є однією з найбільш поширених форм порушення прав людини. З метою ефективної протидії цьому негативному явищу та захисту людей, котрі потерпають від насильства в сім'ї, нормами адміністративного та кримінального законодавства передбачено основні засади відповідальності за вчинення даних протиправних дій. Відповідно до ст.1 Закон України «Про попередження насильства в сім'ї», *насильство в сім'ї* визначається як будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю [1].

Від насильства в сім'ї переважно страждають найбільш уразливі групи осіб (діти, жінки, які перебувають у стані економічної, психологічної чи іншої залежності від чоловіків, інтимних партнерів або батьків, особи з інвалідністю, похилого віку та ін.) [2, с.4]. Найчастіше насильство в сім'ї асоціюється саме з застосуванням фізичної сили до жертви. Проте поруч з фізичним насильством свою нішу займає й економічне насильство, яке за своєю природою є не менш деструктивним ніж фізичне.

Закон дає визначення економічно насильства, як виду сімейного насильства: «економічне насильство в сім'ї - умисне позбавлення одним членом сім'ї іншого члена сім'ї житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, на які

постраждалий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного чи психічного здоров'я.

Причини жорстокого поводження зі своїми рідними можуть бути різні – як ті, що знаходяться на поверхні, так і ті, що лежать в основі психологічного розвитку самого суб'єкта насильства. Мотивом до вчинення можуть бути: невдоволення своїм життям: робота, рівень заробітку, негативне ставлення до своєї сім'ї, очікування від неї неадекватної поведінки, особа сама потерпала від сімейного насильства, низький психологічний розвиток, чи раннє батьківство, коли у особи ще просто не сформувалася батьківська свідомість.

Але іноді причиною такого насильства може виступати віктимна поведінка самої жертви сімейного насильства і вона є далеко не останньою в переліку ризикових факторів економічного насильства. М.В. Петренко визначає віктимну поведінку як - активність особистості, за якої вона певним чином сприяє скоєнню злочину проти неї, свідомо чи підсвідомо нехтуючи запобіжними заходами, обираючи спосіб життя, який привертає до неї увагу агресивних осіб, злочинців тощо [3].

За своїм характером віктимна поведінка може бути: 1) конфліктною (провокаційною), коли потерпілий створює конфліктну ситуацію чи бере активну участь у конфлікті, що виник. Чоловіки, які чинять насильство в сім'ї, часто схильні підкреслювати перевагу чоловічої статі, особливу відповідальність чоловіка за добробут сім'ї, роль годувальника, лише завдяки якому сім'я існує. Це дає їм підстави вимагати від оточуючих особливої поваги, виконання всіх примх і забаганок. Інколи жінки (свідомо чи підсвідомо) провокують чоловіків своєю поведінкою, коли дають їм зрозуміти, що вони не виконують, або невдало виконують функцію «годувальника», хоча насправді це не так; 2) легковажною (довірливість і наївність жертв, які неспроможні протистояти

нападникові). Сюди також можна віднести ті випадки, коли жертви вважають себе першопрчиною такої поведінки нападника. Наприклад мати винить себе у недостатньому вихованні сина, у тому, що не могла забезпечити його усіма економічними благами, і тепер сама має потерпати від економічного насильства.

В українському суспільстві існує гендерний стереотип, за яким дівчат змалечку вчать, що сім'я – найголовніше в житті жінки, а чоловік у всьому голова і йому потрібно догоджати, не перечити і, щоб не трапилося, зберегти сім'ю. Тому, на жаль, мають випадки «змови мовчання» та прихованого осуду потерпілих від насильства в сім'ї [4, с. 25]. Особи, які обирають соціальну віктимну роль, (свідомо чи несвідомо) опиняються в різних криміногенних ситуаціях. Іноді метою таких дій може бути: співчуття і підтримка з боку. При цьому сама жертва виправдовує себе установкою на безпорадність, хоча на справді нею керує небажання змінювати власне становище без втручання з зовнішньої сторони, низька самооцінкою, заляканість, засвоєння віктимних стереотипів з боку суспільства.

Тому саме активна пропаганда щодо насильства в сім'ї, як негативного явища, правове виховання громадян у сфері сімейних стосунків як один із засобів подолання насильства, статеве виховання молоді є єдиним можливим засобом у розв'язанні проблеми сімейного насильства. Ефективність подолання такого негативного явища як насильство в родині можливе лише за умови консолідації зусиль усіх сторін, які мають вплив на функціонування як сім'ї загалом, так і кожного її члена - державних органів та установ, і громадських організацій, і кожного громадянина. Особливу роль в переліку даних чинників займає саме жертва та її віктимна поведінка, як одна з першопрчиин жорстокості в сім'ї.

Список використаних джерел:

1. Про попередження насильства в сім'ї. Закон України від 15.11.2001 № 2789-III// Відомості Верховної Ради України. - 2002.- №10.- Ст.70.2. Судовий розгляд справ, пов'язаних з вчиненням

насильства в сім'ї в Україні: проблеми відповідності міжнародним стандартам та шляхи вдосконалення: наук.–практ. посібник/ Євсюкова М.В., Христова Г.О. Шаповалова О.А. та ін./ за заг. ред. Шаповалової О.А., Павлиш С.О.-К.: «Компанія Ваїте», 2011.- 196 с.3. Іванова О. М. Девіантна поведінка та сімейне виховання / О. М. Іванова, М. В. Петренко // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. пр. / ред. Л. Л. Тovaжнянський, О.Г.Романовський. – Харків : НТУ «ХП», 2010. – Вип. 25 (29). – С. 211-218.4. Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання: навч.-метод. посібник для курсантів вищих навчальних закладів МВС України / укладачі: Запорожцев А.В., Басиста І.В., Дроздова І.В. та ін. – К.: КУВС, 2012. – 246с.

~Синдром емоційного вигорання як різновид професійної деформації особистості~

Фурманович С.О., студент навчально-наукового інституту заочного та дистанційного навчання Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: доктор психологічних наук, доцент *Кудерміна О.І.*

Термін «емоційне вигорання» був уведений в науковий обіг у 1974 році американським психіатром Г.Дж. Фрейденбергером для характеристики психічного стану здорових людей, які за родом своєї діяльності інтенсивно спілкуються з клієнтами чи пацієнтами, перебувають у емоційно напруженій атмосфері при наданні професійної допомоги. Тобто фахівці, які працюють у системі «людина-людина»: психологи, соціальні працівники, працівники медичних установ, священники, співробітники різних благодійних організацій, працівники сфери обслуговування та ін. [1, с. 151].

Специфіка роботи людей даних професій відрізняється тим, що в них присутня велика кількість ситуацій з високою емоційною насиченістю і когнітивною складністю

міжособистісного спілкування, і це вимагає від фахівця значного внеску до встановлення довірливих відносин і уміння управляти емоційною напруженістю ділового спілкування [2, с. 3]. «Ніщо не є для людини таким сильним навантаженням і таким сильним випробовуванням, як інша людина» [3]. Саме тому до групи ризику попадають ті працівники, які багато та віддано працюють, але тривалий час не отримують емоційної розрядки.

Г.Дж. Фрейденбергер визначав емоційне вигорання як виснаження, стан перевтоми, для якого характерно зниження мотивації, активності на робочому місці та відповідальності, відчуття власної марності [1, с. 154].

Всесвітня організація охорони здоров'я визначає синдром емоційного вигорання (burnout syndrome) як фізичне, емоційне або мотиваційне виснаження, що характеризується порушенням продуктивності в роботі і втому, безсонням, підвищеною схильністю до соматичних захворювань, а також вживанням алкоголю або інших психоактивних речовин з метою отримання тимчасового полегшення, що має тенденцію до розвитку фізіологічної залежності і (у багатьох випадках) суїцидальної поведінки. Цей синдром, зазвичай, розцінюється як стрес-реакція у відповідь на безжальні виробничі і емоційні вимоги, що походять від зайвої відданості людини своїй роботі з супутньою цьому зневагою до сімейного життя або відпочинку.

Згідно моделі К. Маслач та С. Джексон, синдром емоційного вигорання включає три компоненти:

1) емоційне виснаження, проявами якого є переживання, зниження емоційного тону, втрата інтересу до оточуючих (емоційне перенасичення), агресивні реакції;

2) деперсоналізація, проявами якої є деформація (знеособлення) взаємин з іншими людьми у формі підвищення залежності від інших, негативізму, цинізму установок і почуттів стосовно реципієнтів, «заглиблення в себе», виконання тільки мінімуму роботи, уникнення спілкування;

3) редукція особистісних досягнень, проявами якої є тенденції до негативної оцінки себе, зниження значущості власних досягнень, обмеження своїх можливостей, негативізм щодо службових обов'язків, зниження самооцінки і професійної мотивації, зняття з себе відповідальності або відсторонення від обов'язків стосовно інших, нездатність емоційно реагувати на події, зосередитися на проблемах тощо [4, с. 445].

С. Кахилл виділяє п'ять ключових груп симптомів, характерних для синдрому вигорання:

1) фізичні симптоми: фізичне стомлення, виснаження, різка зміна ваги тіла, безсоння, ускладнений подих, віддишка, нудота, запаморочення, надмірна пітливість, тремтіння, гіпертензія, поганий загальний стан здоров'я;

2) емоційні симптоми: неемоційність, песимізм, цинізм і черствість у роботі та особистому житті, байдужність, відчуття фрустрації й безпорадності, дратівливість, агресивність, тривога, посилення ірраціонального занепокоєння, депресія, почуття провини, нездатність зосередитися, істерики, втрата надій або професійних перспектив, збільшення деперсоналізації своєї або інших, почуття самотності;

3) поведінкові симптоми: тривалість робочого часу понад 45 годин на тиждень, байдужність до їжі, бажання перерватися, відпочити, незначні фізичні навантаження, виправдання вживання тютюну, алкоголю, ліків, нещасні випадки (травми, падіння, аварії й т.д.), імпульсивна емоційна поведінка;

4) інтелектуальний стан: зменшення інтересу до нових теорій та ідей у роботі, альтернативних підходів у вирішенні проблем, збільшення переваги стандартних шаблонів, апатія, нудьга, брак інтересу до життя, цинізм, байдужість до нововведень, формальне виконання роботи;

5) соціальні симптоми: відсутність часу або енергії для соціальної активності, зменшення інтересу до дозвілля, соціальні контакти обмежуються роботою, непорозуміння

як вдома, так і на роботі, відчуття ізоляції, відчуття браку підтримки з боку родини, друзів, колег [5, с. 445].

В цілому фактори, що зумовлюють розвиток синдрому емоційного вигорання, які розкрито в дослідженнях В.В. Бойко, В.О. Орел, К. Маслач та ін., можна згрупувати у два великих блоки – особливості професійної діяльності та індивідуальні характеристики самих фахівців.

Таким чином, синдром емоційного вигорання – це особливий вид професійної деформації особистості; «хвороба», яка вражає працівників соціальних комунікативних професій. На сьогоднішній день синдром вигорання розглядається як довготривала стресова реакція, яка виникає як наслідок дії на людину хронічних професійних стресів середньої інтенсивності. Вплив стресогенних факторів, що зумовлюють емоційне вигорання, охоплює чимале коло професій, збільшує кількість осіб, які його зазнали.

Список використаних джерел:

1. Freudenberger H.J. Staff burnout // Journal of Social Issues. – Vol. 30. – 1974. – pp. 150-165.
2. Методичні рекомендації «Профілактика професійного вигорання працівників соціальної сфери» /За загальною редакцією кандидата медичних наук М.Л.Авраменка – Всеукраїнський центр професійної реабілітації інвалідів – Л.: 2008. - 53 с.
3. Ронгинская Т.И. Синдром выгорания в социальных профессиях// Психологический журнал, 2002, Т. 23, № 3.
4. Водопьянова Н.Е. Синдром психического выгорания в коммуникативных профессиях / Наталья Евгеньевна Водопьянова // Психология здоровья. – СПб.: Изд-во СПб ГУ, 2000. – С. 443–463.
5. Kahill S. Symptoms of professional burnout: A review of the empirical evidence // Canadian Psychology. – 1988. – Vol.29. –

~СЕКЦІЯ 7~

***Вдосконалення системи професійної підготовки
працівників державних, соціальних органів та служб
у сфері протидії насильству в сім'ї в умовах реформування
правоохоронної системи***

**~Особливості участі громадських інституцій у виховному
процесі із засудженими до позбавлення волі~**

Василенко К.І., здобувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ

Ефективна соціально-виховна та психологічна робота це цілеспрямована діяльність персоналу установ виконання покарань спрямована на виправлення і ресоціалізації засуджених. Однак реалізація зазначеного напрямку роботи пенітенціаріїв, як показує практика, нажаль потребує не тільки нормативного врегулювання, а й забезпечення комплексу невідкладних заходів, які обумовлюють залучення ряду інших соціальних інституцій, в першу чергу, з метою здійснення належного рівня громадського контролю за діяльністю органів та установ виконання покарань. Саме комплексний підхід до виховного процесу, на нашу думку, є одним із основних принципів державної політики у сфері виконання кримінальних покарань, який безумовно забезпечить винятково позитивні зміни в особистості засудженого.

З прийняття чинного КВК України законодавець вперше закріпив в переліку основних засобів виправлення та ресоціалізації засуджених – громадський вплив на засудженого (ст. 6 КВК)[1]. Отже, у такій формі парламентарії на офіційному рівні впорядкували давно існуючу практику залучення до процесу протидії злочинності та виправлення і ресоціалізації засуджених різноманітних способів впливу громадських інституцій на

виховний процес із засудженими.

Насправді, в умовах створення правової демократичної держави стрімко зростає роль громадських організацій у вирішенні різноманітних завдань життєдіяльності суспільства, в тому числі і діяльність спрямована на відновлення справедливості в суспільстві. Однак зрозуміло, що без врегулювання зазначеного напрямку зі сторони держави та забезпечення належного контролю за їх діяльністю, реалізація цілей та завдань, які спрямовані на виправлення і ресоціалізації засуджених та профілактики злочинів, за участі громадськості, матиме хаотичний, безсистемний і беззмістовний характер. За таких обставин досягнення мети покарання, у тому числі щодо запобігання злочинам, буде під загрозою і матиме формальне відображення. З метою не допущення таких реалій, нормотворець, в першу чергу повинен розмежувати функції та співвідношення сил, засобів і інших важелів впливу громадськості як суб'єкта кримінально-виконавчих відносин, на виховний процес в колоніях. Наступним необхідним кроком повинно бути окреслення правового поля участі громадських інституцій у процесі виконання та відбування покарань пов'язаних із позбавленням волі.

Як свідчить практика, в умовах сьогодення, громадський контроль та вплив на процес виправлення і ресоціалізації засуджених трансформуються в різноманітні форми, які є результатом взаємодії з окремими громадянами та їх об'єднаннями. У засобах масової інформації констатуються окремі напрямки діяльності установ виконання покарань, зокрема: проведення зустрічей представників громадськості із засудженими, проведення профілактичних бесід, лекційних занять, безпосередній допомозі громади у поліпшенні виробничої бази колоній, організації загальноосвітнього та професійно-технічного навчання засуджених, благодійної діяльності тощо.

Велику допомогу в ресоціалізації засуджених надають представники духовенства. Крім того, більшість осіб, які відповідно до ч. 1 ст. 24 КВК України, вправі без

спеціального дозволу відвідувати установи виконання покарань, обираються саме громадою (народні депутати, голови місцевих рад та ін.)[1]. У такій формі вони здійснюють контроль і вплив на процес виконання – відбування покарання та профілактики злочинів у місцях позбавлення волі, адже на жаль ізольовані умови утримання осіб, які порушили кримінально-правові приписи, ще не є 100 % запорукою неможливості допущення з їх сторони рецидиву злочину.

Найбільш розповсюджена форма громадського контролю за діяльністю установ виконання покарань закріплена статтею 25 КВК України, в якій передбачено, що для забезпечення громадського контролю за дотриманням прав засуджених під час виконання кримінальних покарань створюються спостережні комісії.

На сьогоднішній час, правовий статус спостережних комісій визначає Положення, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2004 року № 429[2]. Функціонування спостережних комісій створює реальні умови для участі громадськості у процесі виправлення і ресоціалізації засуджених та здійснення громадського контролю за дотриманням прав людини, як під час відбування кримінального покарання, так і після звільнення з місць позбавлення волі, зокрема при умовно-достроковому звільненні чи заміні не відбутої частини покарання більш м'яким. Значення спостережних комісій у забезпеченні громадського контролю підкреслюють зміни до ст. 24 КВК України, внесені *Законом України «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо забезпечення прав засуджених осіб в установах виконання покарань» від 21 січня 2010 року № 1828-VI*[3].

Наступним важливим інститутом громадянського суспільства є «Громадська рада при Державній пенітенціарній службі України». Ця організація є постійно діючим колегіальним виборним консультативно-дорадчим органом, утвореним для забезпечення участі громадян в управлінні державними справами, здійснення громадського

контролю за діяльністю органів і установ, що належать до сфери управління Державної пенітенціарної служби України, налагодження ефективної взаємодії зазначених органів та установ із громадськістю, врахування громадської думки під час реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань.

Також важливим суб'єктом громадського контролю в установах відбування покарань є позаштатне, постійно діюче формування, яке іменується методично-виховною радою. Головним її завданням є надання методичної та практичної допомоги персоналу установи покарання в організації соціально-психологічної роботи із засудженими, вироблення рекомендацій щодо вдосконалення практики застосування основних засобів виправлення і перевиховання засуджених та організації діяльності установи. Методичні ради створюються з числа найбільш досвідчених працівників системи виконання покарання. За рішенням начальника установи до участі у роботі методично-виховної ради, з правом дорадчого голосу, можуть також долучатися представники громадських та релігійних організацій, які приймають активну участь у роботі із засудженими.

Значний виховний вплив на засуджених в установах виконання покарань здійснює духовенство. В установах функціонують храми, каплиці, молитовні кімнати. Продовжується будівництво і облаштування нових культових споруд. Близько трьох тисяч священнослужителів і волонтерів різних церков і релігійних організацій регулярно відвідують установи виконання покарань та місця попереднього ув'язнення. Укладено угоди про співробітництво між ДПтС України та релігійними організаціями.

Також у виховній роботі із засудженими важливе місце відводиться їх участі в самодіяльних організаціях, які організовуються у виправних і виховних колоніях. Діяльність самодіяльних організацій засуджених

регламентована ст. 127 Кримінально-виконавчого кодексу України [1].

Ці організації створюються для вирішення внутрішньо колективних проблем засуджених, що виникають у процесі спільної життєдіяльності у виправній установі.

Список використаних джерел:

1. Кримінально-виконавчий кодекс України // [Текст] // [електронний ресурс] – режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>

2. Постанова Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2004 року № 429 «Про затвердження положень про спостережні комісії та піклувальні ради при спеціальних виховних установах» // [Текст] // [електронний ресурс] – режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/429-2004-%D0%BF>

3. Закон України «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо забезпечення прав засуджених осіб в установах виконання покарань» від 21 січня 2010 року № 1828-VI // [Текст] // [електронний ресурс] – режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1828-17>

4. Кримінально-виконавче право України : підручник / О. М. Джужа, І. Г. Богатирьов, О. Г. Колб, В. В. Василевич [та ін]; за заг. ред. докт. юрид. наук., проф. О. М. Джужа. – К. : Атіка, 2010. – 752 с.

~Сучасні засоби безпосереднього примусу в польській поліції, що застосовуються при затриманні злочинців~

~Nowoczesne środki przymusu bezpośredniego w polskiej policji używane do zatrzymywania osób agresywnych i niebezpiecznych popełniających przestępstwa~

Гацковські Х. (Gackowski K.), викладач Інституту досліджень організованої злочинності та тероризму Вищої школи поліції в м. Щитно (Республіка Польща)

У доповіді розкрито сучасні засоби активної оборони, що застосовуються спеціальними підрозділами поліції при затриманні злочинців. Наведено практичні рекомендації

Щодо застосування таких засобів під час повсякденної діяльності поліцейських, вказано на недоліки застосування спеціальних засобів. Проаналізована правові підстави застосування спеціальних засобів під час затримання злочинців.

Wraz z biegiem czasu i ewolucją nowoczesnych technologii militarnych polska policja zwróciła uwagę na środki przymusu bezpośredniego, które znacznie przyczyniają się do poprawy bezpieczeństwa osobistego funkcjonariusza pełniącego służbę.

Nowoczesne środki przymusu bezpośredniego powinny w sposób natychmiastowy i bezpośredni obezwładniać osoby agresywne i niebezpieczne popełniające przestępstwa, przy zachowaniu maksymalnego bezpieczeństwa funkcjonariusza policji, który ich używa.

Jednym z nowoczesnych środków przymusu bezpośredniego, będącym na wyposażeniu polskiej policji, są przedmioty przeznaczone do obezwładniania osób za pomocą energii elektrycznej.

Zgodnie z obowiązującą w Polsce Ustawą z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej, przedmiotów do obezwładniania osób za pomocą energii elektrycznej można użyć lub wykorzystać w przypadku konieczności podjęcia co najmniej jednego z następujących działań:

- odparcia bezpośredniego, bezprawnego zamachu na życie, zdrowie lub wolność policjanta lub innej osoby;
- przeciwdziałania czynnościom zmierzającym bezpośrednio do zamachu na życie, zdrowie lub wolność policjanta lub innej osoby;
- przeciwdziałania bezpośredniemu zamachowi na ochraniane przez policjanta obszary, obiekty lub urządzenia;
- przeciwdziałania niszczeniu mienia;
- zapewnienie bezpieczeństwa konwoju lub doprowadzenia;
- ujęcia osoby, udaremnienia jej ucieczki lub pościgu za tą osobą;

- zatrzymania osoby, udaremnienia jej ucieczki lub pościgu za tą osobą;

- pokonania czynnego oporu.

Powyższe przypadki pozwoliły na wprowadzenie środka przymusu bezpośredniego wypełniającego lukę pomiędzy użyciem pałki służbowej, a użyciem broni palnej.

Użycie pałki służbowej bardzo często nie jest skuteczne wobec osób o dużej masie ciała, pod wpływem alkoholu lub pod działaniem środków odurzających. Nieumiejętne obezwładnianie tej kategorii osób przez funkcjonariusza nie przyniesie pożądanego skutku obezwładnienia, a spowoduje jedynie wzrost agresji i zwiększenie ryzyka naruszenia nietykalności cielesnej lub czynnej napaści na policjanta podejmującego interwencję. Z kolei użycie broni palnej w wielu przypadkach podejmowania interwencji niesie za sobą poważne konsekwencje prawne i etyczne. Zgodnie z zasadą stopniowania środków przymusu bezpośredniego, funkcjonariusz powinien stopniować używanie środków przymusu bezpośredniego w sposób wyrządzający najmniejszą dolegliwość osobie, wobec której jest używany.

Nie każdy funkcjonariusz zdaje sobie sprawę, że oddanie strzału w kierunku osoby w celu jej obezwładnienia, nie jest obezwładnieniem natychmiastowym. Osoby z ranami postrzałowymi nadal mogą być niebezpieczne i nie będą podporządkowywać się wydanym przez funkcjonariusza na podstawie prawa poleceniom. Osoba zostanie obezwładniona natychmiast, jeśli zostanie postrzelona w cześć ciała odpowiadającą bezpośrednio za układ ruchowy lub nerwowy w ciele człowieka.

Należy pamiętać, że takie obezwładnienie agresywnej i niebezpiecznej osoby jest ostatecznością. Dlatego w celu poprawienia bezpieczeństwa osobistego funkcjonariusza policji podejmującego interwencję i osób agresywnych i niebezpiecznych, wobec których podejmowana jest interwencja, polska policja wprowadza na wyposażenie jednostek organizacyjnych policji coraz większą ilość

przedmiotów służących do obezwładniania osób za pomocą energii elektrycznej.

Przedmiotami takimi są urządzenia obezwładniające amerykańskiej firmy Taser. Pierwsze urządzenia Taser X-26 zostały wprowadzone na wyposażenie jednostek Policji w 2007 roku. Wraz z postępującą technologią powstawały kolejne urządzenia obezwładniające, takie jak Taser X-26P oraz Taser X-2, które polska policja zakupiła i również wprowadziła na wyposażenie swoich jednostek.

Pozwalają one skutecznie obezwładnić najbardziej agresywne osoby zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa, nie narażając ich na utratę zdrowia i życia.

Szybkie i skuteczne obezwładnienie takiej osoby wpływa bezpośrednio na bezpieczeństwo osobiste funkcjonariusza podejmującego interwencję oraz osób postronnych przebywających w pobliżu interwencji.

Elektroniczne urządzenia obezwładniające Taser podczas obezwładniania wpływają bezpośrednio na czuciową i motoryczną część systemu nerwowego, powodując obezwładnienie nerwowo-mięśniowe. Impulsy elektryczne doprowadzone do ciała osoby obezwładnianej stymulują nerwy kontrolujące motorykę ciała. Powoduje to natychmiastowe obezwładnienie napastnika i nie daje mu żadnej możliwości na wykonanie jakiegokolwiek czynności, która mogłaby zagrozić życiu lub zdrowiu funkcjonariusza. Osobę agresywną i niebezpieczną można obezwładnić z odległości do 10,67 metra, bez potrzeby podchodzenia do niej bliżej i narażania się na atak. W tym przypadku obezwładnienie nastąpi przy wykorzystaniu kartridża, z którego zostaną wystrzelone sondy z przewodami, które przeniosą impuls elektryczny powodujący obezwładnienie.

W tym momencie należy zwrócić uwagę, że nie jest to oddanie strzału do osoby w celu jej obezwładnienia z broni palnej, tylko z przedmiotu przeznaczonego do obezwładniania osób za pomocą energii elektrycznej za pomocą sprężonego azotu, który znajduje się w kartridżu, a nie jak ma to

zastosowanie w broni palnej, za pomocą ładunku prochowego.

Użycie takiego przedmiotu jest skuteczne i bezpieczne, dlatego urządzenia te nazywają się często bronią niezabijającą.

Urządzenia firmy Taser wg zapewnień producenta nie wpływają w sposób stały na organizm człowieka, a jedynie obezwładniają go tylko w czasie ich działania.

Nie wpływają na zmianę pracy serca człowieka i mogą być stosowane wobec osób z rozrusznikami serca.

Jedynym ryzykiem podczas obezwładnienia osoby impulsem elektrycznym jest sytuacja, kiedy osoba upada na twarde podłoże. Istnieje ryzyko uderzenia głową lub upadek osoby obezwładnianej z wysokości.

Z informacji sporządzonej przez Biuro Prewencji i Ruchu Drogowego Komendy Głównej Policji dotyczącej użycia i wykorzystania przedmiotów przeznaczonych do obezwładniania osób z pomocą energii elektrycznej w 2014 roku jednoznacznie wynika, że ten środek przymusu bezpośredniego przez swoje bezpośrednie działanie obezwładniające nie naraził żadnej osoby na utratę zdrowia i życia.

W celu uniknięcia obrażeń u osób obezwładnianych bardzo ważnym aspektem jest taktyka użycia i wykorzystania przedmiotów przeznaczonych do obezwładniania osób za pomocą energii elektrycznej.

Pierwsze resortowe szkolenia dla instruktorów przedmiotów przeznaczonych do obezwładniania w policji zostały w prowadzone Decyzją 337 Komendanta Głównego Policji z dnia 12 sierpnia 2013 r.

Zespół specjalistów zawarł w ww. decyzji najważniejsze aspekty szkolenia dotyczące: podstaw prawnych, budowy przedmiotów, taktyki i wykorzystania przedmiotów oraz zasad udzielania pierwszej pomocy.

Szkolenia dla instruktorów odbywają się w Szkołach Policji. Następnie instruktorzy szkolą użytkowników przedmiotów przeznaczonych do obezwładniania osób za pomocą energii elektrycznej, a ci z kolei wykorzystują nabyte

uprawnienia i umiejętności w codziennej służbie.

Polska policja nieustannie powiększa stan ilościowy przedmiotów przeznaczonych do obezwładniania osób za pomocą energii elektrycznej, szkoli coraz więcej instruktorów i użytkowników przedmiotów, co w konsekwencji powinno mieć wpływ na poprawę bezpieczeństwa obywateli.

Bibliografia :

1. Informacja dotycząca przedmiotów przeznaczonych do obezwładniania osób za pomocą energii elektrycznej z dnia 18 lutego 2015 r. sporządzonej przez Biuro Prewencji i Ruchu Drogowego KGP.
2. Podręcznik użytkownika Taser x-26, x-26P, X2.

~Протоколювання як основна форма фіксації результатів проведення негласних слідчих (розшукових) дій~

Тарієв С.Р., голова Апеляційного суду Чернігівської області, кандидат юридичних наук

Виходячи з кримінально-процесуального вчення про процесуальну форму, як одну з ключових ознак, яка послужила поштовхом до процесуалізації ОРД та трансформації ОРЗ у негласні слідчі (розшукові) дії, наголосимо, що важливе значення для з'ясування статусу результатів негласних слідчих (розшукових) дій має їх класифікація за формою закріплення. Наприклад, до негласних матеріалів, що можуть передаватися слідчим для використання в розслідуванні злочинів, можуть бути віднесені:

1) рапорти уповноважених осіб щодо встановлення в ході проведення ОРД ознак злочину і підстав кримінального провадження (зазначення обставин вчиненого злочину, прізвища й адреси виявленого потерпілого, свідка; місця знаходження речового доказу чи документа або долучення їх до рапорту, якщо вони були отримані від громадян або вилучені безпосередньо оперативним працівником, тощо). У подальшому, згідно з п. 1 ст. 10 Закону України «Про оперативно-розшукову

діяльність», матеріали ОРД використовуються як приводи та підстави для початку досудового розслідування. А вже після внесення відомостей до ЄРДР відповідні ОРЗ трансформуються у співзвучні негласні слідчі (розшукові) дії. Саме проведення відповідних дій до або після внесення відомостей до ЄРДР є однією з підстав, за якою слід розмежовувати ОРЗ та негласні слідчі (розшукові) дії;

2) складені оперативним працівником протоколи, в яких зафіксовані факти злочинної діяльності (обман покупців, затримання викраденого вантажу, вилучення знарядь вчинення злочинів і предметів злочинного посягання, порушення технології виготовлення продукції тощо);

3) протоколи про застосування технічних засобів, у яких зазначаються час, місце та інші обставини їх використання, з долученням фотознімків, аудіо- та відеозаписів;

4) інші документи – пояснення опитаних осіб, результати перевірок за обліками, довідки про результати проведення ОРЗ (поквартирного опитування громадян, повідомлення громадян, зроблених ними по телефону або за допомогою інших засобів зв'язку, тощо).

Виходячи з положень ст. 103–107, 252, 265 КПК України, протоколювання є основою формою фіксації ходу та результатів проведення негласної слідчої (розшукової) дії [1, с. 10]. Отже, вкрай важливо, що саме на законодавчому рівні закріплені вимоги до протоколів негласних слідчих (розшукових) дій як певних процесуальних документів (ст. 104 КПК України). За встановленим правилом у цьому документі можуть бути зафіксовані лише факти і обставини, що мають значення для кримінального провадження за умови, якщо вони безпосередньо сприймалися слідчим [2, с. 21].

Разом із тим, зауважимо, що М. Є. Шумило при формулюванні наведеного твердження не повною мірою врахував суб'єктний склад проведення негласних слідчих (розшукових) дій, упустивши таких суб'єктів, як уповноважені оперативні підрозділи. За такого стану

справ, виходить, що протокол негласної слідчої (розшукової) дії, складений оперативним працівником, який проводив означену процесуальну дію за дорученням слідчого або прокурора, не має значення для кримінального провадження. Така ситуація явно суперечить здоровій логіці проведення негласних слідчих (розшукових) дій і може завдавати суттєвої шкоди суб'єктам відповідної взаємодії.

У контексті викладеного оптимальною є точка зору В. А. Колесника, який стверджує, що формами фіксування кримінального провадження виступають складені уповноваженими особами протоколи, додатки до них та інші матеріальні носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовані процесуальні дії. За результатами проведення негласної слідчої (розшукової) дії особою, яка її провела, складається протокол.

Саме такий процесуальний документ має бути основною і обов'язковою формою фіксації порядку здійснення й результатів дій слідчого або уповноважених осіб оперативних підрозділів, які за відповідним дорученням слідчого чи прокурора, але особисто проводять негласну слідчу (розшукову) дію [3, с. 26–27].

В такому разі, за правильність і своєчасність складання протоколу відповідальність несе працівник уповноваженого оперативного підрозділу, яким проведена негласна слідча (розшукова) дія, навіть коли доручення на її проведення надано слідчим.

Виходячи з цього, слід підтримати позицію О. І. Козаченка, що протокол негласних слідчих (розшукових) дій як специфічна форма процесуального акта повинен мати ознаки останнього, а саме: 1) автор процесуального документа – особа, уповноважена законом на складання цього документа; 2) зміст – відомості про факти, що мають значення для справи; 3) спосіб закріплення інформації – загальнозрозумілими (загальноприйнятими) письмовими знаками, тобто за

допомогою письмової мови, якою ведеться судочинство[4, с. 38–39].

На підставі вищевикладеного робимо висновок, що протокол негласних слідчих (розшукових) дій з відповідними додатками в цьому сенсі виконує роль як фіксації самого факту застосування певних технічних засобів, так і фіксації отриманих відомостей.

Список використаних джерел:

1. Бацько І.М. Протоколи слідчих дій як джерела доказів у кримінальному процесі: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 / І.М. Бацько ; Нац. акад. внутр. справ України. – К., 2003. – 18 с.

2. Шумило М. Є. Гносеологічна і процесуальна природа доказів у Кримінальному процесуальному кодексі України / М. Є. Шумило // Актуальні питання кримінального процесуального законодавства України (Київ, 26 квіт. 2013 р.): зб. матеріалів міжвузівської наукової конференції ; Національна академія прокуратури України. – К. : Алерта, 2013. – С. 13–28.

3. Колесник В. А. Негласні слідчі (розшукові) дії: кримінально-процесуальні та криміналістичні аспекти підготовки і проведення : наук.-практ. посіб. / В. А. Колесник ; Академія адвокатури України. – К. : Прецедент, 2014. – 135 с.

4. Негласні слідчі (розшукові) дії: курс лекцій / [Никифорчук Д. Й., Ніколаюк С. І., Поливода В. В. та ін.] ; за заг. ред. проф. Д. Й. Никифорчука. – К. НАВС, 2012. – 176 с.

~СЕКЦІЯ 8~

***Перспективи вдосконалення професійної діяльності
працівників органів внутрішніх справ як суб'єктів
протидії насильству в сім'ї***

**~Попередження насильства в сім'ї дільничними
інспекторами міліції~**

Дідик Н.І., доцент кафедри адміністративного права та адміністративного процесу Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

Коран І.М., курсант 2-го курсу факультету з підготовки фахівців для підрозділів слідства Львівського державного університету внутрішніх справ

Сьогодні насильство в сім'ї має місце у всьому світі, воно не є географічно ізольованою проблемою [1, с.164]. Крім того, воно існує у різних соціальних групах (незалежно від походження, положення в суспільстві, рівня доходу) та категоріях населення (незалежно від расових, культурних, релігійних, соціально-економічних аспектів, сексуальної орієнтації).

Особливе місце серед суб'єктів, які здійснюють профілактику правопорушень пов'язаних із насильством в сім'ї, займає служба дільничних інспекторів міліції Міністерства внутрішніх справ України, працівники якої щоденно виконують завдання щодо проведення загальної та індивідуальної профілактики правопорушень. Ці завдання визначені в нормативних актах, які регламентують їх діяльність. Зокрема, у Законах України: «Про міліцію» та «Про попередження насильства в сім'ї».

Так, останній дає визначення насильства в сім'ї як

будь-якої умисної дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю [2].

За даними різних дослідників діяльність дільничних інспекторів характеризується високим рівнем інтенсивності, напруженості та відповідальності. Згідно з офіційною статистикою, 70% заяв громадян розглядається працівниками служби дільничних інспекторів міліції, вони ж розкривають практично кожне третє кримінальне та адміністративне правопорушення. Дільничний контактує у середньому з сотнею осіб, які перебувають на різних профілактичних обліках, тому дії дільничного інспектора міліції під час виявлення та припинення насильства в сім'ї потребують підготовки як в моральному так і фізичному та методичному планах [3, с.3].

Так, на базі Львівського державного університету внутрішніх справ 9 грудня 2011 року в рамках щорічної кампанії «16 днів проти гендерного насильства», що тривала з 25 листопада до 10 грудня, координатор проєктів ОБСЄ в Україні спільно з Міністерством внутрішніх справ України відкрив інтерактивний навчальний клас для проведення практичних занять для підвищення теоретичної підготовки та відпрацювання практичних навичок з протидії насильства в сім'ї.

Тематична класна кімната, облаштована аудіо – та відео обладнанням, телеекраном та засобами для проведення мультимедійних презентацій, використовувалась університетом для моделювання ситуацій насильства у сім'ї, що трапляються у повсякденному житті українських родин. Відкриття такої кімнати необхідне для підвищення рівня підготовки працівників міліції до реагування на такі випадки і роботи як з особами, що вдалились до насильства,

так і з постраждалими.

Як показали опитування дільничних інспекторів міліції 90% вважають, що використання спеціалізованого навчального класу сприятиме кращому розумінню нинішніми та майбутніми працівниками органів внутрішніх справ своєї ролі і місця у профілактиці, протидії та виявленні випадків домашнього насильства.

Які ж існують реальні підстави для того, щоб працівники міліції втрутились в сімейні стосунки і вжили необхідних заходів? Як свідчить практика, працівники міліції втручаються в сімейний конфлікт тоді, коли: 1) до ОВС надійшла заява про вчинення насильства в сім'ї від жертви такого насильства або члена сім'ї, стосовно якого існує реальна загроза його вчинення; 2) ДІМ особисто отримав заяву про вчинюваного насильства в сім'ї або насильства проти дитини, а також реальної загрози його вчинення під час особистого прийому громадян; 3) у разі отримання ОВС або ДІМ повідомлення про застосування насильства в сім'ї чи жорстоке поводження з дитиною або реальної загрози таких дій від інших осіб або органів [4].

Список використаних джерел:

1. Предместніков О.Г. Деякі типові риси особи жінки, яка потерпіла від насильства в сім'ї // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 2005. – №4. Ч.1. – С.164 – 166.

2. Про попередження насильства в сім'ї: Закон України від 15 листопада 2001 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

3. Боднар В.Є. Психологічні засади діяльності дільничного інспектора міліції з профілактики насильства у сім'ї: автореф. канд. юрид. наук: спец. 19.00.06. – К., 2006. – 16 с.

4. Про затвердження Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України: Наказ МВС України № 550 від 11 листопада 2010 року // Офіційний вісник України 2010. – № 95. – Ст. 120.

**~Перспективи вдосконалення кадрової політики
працівників органів внутрішніх справ як суб'єктів протидії
насильству в сім'ї~**

Курило Х.В., магістр Львівського державного університету
внутрішніх справ, старший лейтенант міліції
Науковий керівник: кандидат юридичних наук
Костовська К.М.

Завдання розбудови в Україні демократичної правової держави вимагають проведення в органах внутрішніх справ якісної кадрової політики, постановки її на більш сучасну і цілеспрямовану основу, нерозривно пов'язану з головними напрямками боротьби з кримінальним світом. Така необхідність викликана потребою цих органів у нових ідеях, принципах і технологіях вирішення кадрових питань, які б відображали сучасний рівень управлінської науки, практики та вимоги суспільства. Важливе місце в цій діяльності займає використання досягнень науки і техніки в роботі з кадрами органів внутрішніх справ, що стає запорукою подальшого підвищення її ефективності, особливо з таких актуальних проблем, як планування змін штатної чисельності органів внутрішніх справ, професійна підготовка та перепідготовка кадрів тощо. З метою повного та об'єктивного встановлення потреби в кадровому забезпеченні органів та підрозділів внутрішніх справ, слід виходити із професійних характеристик кадрового потенціалу. Усвідомлення такого становища має місце на рівні вищого керівництва країни.

Підтвердженням цього є робота з реалізації Указу Президента України «Про першочергові заходи щодо вдосконалення формування та реалізації державної кадрової політики» [1].

Існує безпосередня залежність результативності діяльності ОВС від їх кадрового потенціалу. Це, у свою чергу, впливає на рівень злочинності у країні, на захищеність її

громадян, міжнародний рейтинг та позиції держави.

Визначальним чинником перспективного розвитку кадрового забезпечення є ефективна кадрова політика в широкому розумінні, яка включає зайнятість персоналу ОВС, правове регулювання його державно-службових відносин, організаційних механізмів і процедур відбору [2, с. 36].

Для визначення основних напрямків кадрової політики необхідно: по-перше, розкрити сутність поняття «кадрова політика», окремо визначивши зміст термінів «кадри» та «політика»; по-друге, з'ясувати цілі та завдання, які обумовлені її принципами.

У теорії управління персоналом «державна кадрова політика» трактується по-різному. Г.В. Щокін вважає, що це комплексна система управління людськими ресурсами в масштабах держави, регіону, галузі чи окремої організації, провідний напрямок діяльності держави, що охоплює розробку організаційних принципів роботи з людьми, формування й раціональне використання людських ресурсів. О.В. Крушельницька та Д.П. Мельничук під кадровою політикою розуміють сукупність принципів, методів, форм організаційного механізму з формування, відтворення, розвитку та використання персоналу, створення оптимальних умов праці, її мотивації та стимулювання. На думку Г.О. Туманова, це поняття необхідно розглядати як стратегію підбору, використання, підготовки і перепідготовки кадрів, що обов'язково закріплюється чинним законодавством та реалізується усіма підсистемами суспільства й держави. В.Б. Авер'янов зазначає, що «кадрова політика повинна забезпечити поєднання інтересів громадян і держави, створити умови для розкриття творчого потенціалу особистості в усіх сферах суспільного життя, в тому числі у розв'язанні завдань розвитку держави», але самого поняття кадрової політики не визначає. За В.Я. Малиновським, кадрова політика – це визначення стратегії і тактики, політичного курсу роботи з кадрами, який визначає завдання, пов'язані

зі ставленням організації до зовнішніх факторів (ринку праці, демографічної структури населення, політичного тиску, змін в організації установи), а також завдання, пов'язані зі ставленням до персоналу своєї організації (система винагород, вирішення соціальних питань, удосконалення системи професійного навчання).

На думку О.М. Бандурки та В.О. Соболева, кадрова політика – це цілеспрямована діяльність державних органів, організацій і посадових осіб щодо підбору, навчання, розподілу, переміщення та звільнення кадрів

Усі вищезазначені позиції виділяють найбільш важливі змістовні аспекти поняття, однак не дозволяють у повній мірі охопити весь спектр відносин, які складаються у процесі кадрової політики в органах внутрішніх справ.

Приймаючи до уваги вищезазначене, кадрову політику в ОВС доцільно визначити, як систему офіційно встановлених цілей, завдань і принципів діяльності, а також заходів організаційного, адміністративного та соціального характеру, які направлені на підвищення рівня кадрового забезпечення органів та підрозділів системи МВС України.

Кадрова політика, як складне комплексне явище, може розвиватися через механізми нормативно-правового, організаційного, науково-інформаційного, навчально-методичного забезпечення. Для функціонування механізму її реалізації, необхідною умовою є наявність:

а) законодавчої, нормативної, організаційної, методичної, навчально-інформаційної бази кадрової роботи;

б) системи підрозділів, які займаються кадровими питаннями,

в) персоналу, який здатний реалізовувати кадрову політику в органах внутрішніх справ.

У зв'язку із цим, у сфері підготовки кадрів для органів внутрішніх справ пропонується розробити та ввести в дію систему заходів, направлених на формування та реалізацію державної політики по підготовці, перепідготовці та

підвищенню кваліфікації працівників. Головним призначенням таких дій є раціональне використання професійного потенціалу органів та підрозділів МВС України, забезпечення їх ефективної діяльності шляхом передачі знань та досвіду, застосування сучасних технологій, ефективних методів організації праці та її управління. Виходячи із потреб подальшої розбудови української державності Президент України затвердив Стратегію державної кадрової політики на 2012-2020 року [3].

Головними причинами, які зумовили необхідність розроблення Стратегії, є:

– стримування розвитку та функціонування системи кадрового забезпечення в державі;

– відсутність ефективної системи моніторингу потреб суспільства і держави у фахівців із відповідним освітньо-кваліфікаційним рівнем підготовки, недосконалість механізму формування державного замовлення на підготовку фахівців;

– відсутність збалансованої системи управління професійною орієнтацією молоді, об'єктивних принципів її відбору і навчання, повільні темпи впровадження сучасних технологій професійного розвитку;

– недостатнє застосування наукових підходів, результатів наукових досліджень при формуванні та реалізації державної кадрової політики.

Метою державної кадрової політики є забезпечення всіх сфер життєдіяльності держави, в тому числі і правоохоронної кваліфікованими кадрами, необхідними для реалізації національних інтересів у контексті розвитку України як демократичної, соціальної держави з розвинутою ринковою економікою.

Список використаних джерел:

1. Про першочергові заходи щодо вдосконалення формування та реалізації державної кадрової політики: Указ Президента України 12.08.2010 № 806/2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/806/2010>

2. Загородній В. Державна кадрова політика щодо удосконалення діяльності органів прокуратури / В. Загородній // Вісник прокуратури. – 2011. – № 4. – С. 35–40.

3. Про стратегію кадрової політики на 2012–2020 роки: Указ Президента України: від 1 лютого 2012 р., № 45/2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/45/2012>

~Базові основи процесу реформування системи органів внутрішніх справ України~

Мороз О.А., слухач 1-го курсу магістратури факультету заочного навчання працівників ОВС Львівського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент
Когут Я.М.

Конституція України у ст. 3 проголошує головним обов'язком держави утвердження і забезпечення прав і свобод людини і громадянина, а також встановлює принцип, згідно з яким ці права і свободи та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а вона відповідає перед людиною за свою діяльність. Ця конституційна норма означає підпорядкування усіх державних і правових інститутів суспільства потребам реалізації та захисту прав людини, їх пріоритетність перед іншими цінностями демократичної, соціальної, правової держави [1].

Адміністративне право є однією з провідних, базових галузей українського права, нормами якого регулюються суспільні відносини, що складаються здебільшого у сфері державного управління в процесі здійснення виконавчої влади [2, с.3].

Оскільки Конституція України вимагає переходу від ідеології панування держави над людиною до ідеології служіння держави інтересам людини, то ця нова ідеологія має бути основою змісту адміністративного права.

Поліцейське право як частина адміністративного права теж повинно відповідати сучасним тенденціям правової науки. Норми поліцейського права охоплюють своїм впливом широку галузь соціальної дійсності й регулюють відносини у таких сферах безпеки, як державна, екологічна, санітарна тощо. Подібні відносини називаються також поліцейськими відносинами, а сфера, де вони мають місце — сферою поліцейської діяльності.

Під поліцейською діяльністю розуміють певний вид державно-управлінської діяльності, спрямованої на підтримку громадського порядку, громадської безпеки, пов'язаної із застосуванням адміністративного примусу. Основним суб'єктом поліцейської діяльності виступають органи внутрішніх справ.

Важливим завданням сучасного періоду є реформування системи МВС України. Основною ідеєю реформування є зміна психології працівників міліції, прагнення зробити відомство відкритим та демократичним. Лише за цих умов можна буде досягти відчутних результатів у його реформуванні.

Для більшості європейських поліцейських систем досягнення означених вимог стало можливим за умови реформування, яке відбувалося за декількома провідними принципами. В узагальненому вигляді принципи реформування органів внутрішніх справ як споріднені та універсальні категорії виглядають сьогодні наступним чином:

1. Верховенство закону.
2. Деполітизація.
3. Демілітаризація.
4. Децентралізація.
5. Підзвітність та прозорість в роботі.
6. Тісна співпраця з населенням та місцевими громадами.
7. Професійна підготовка персоналу [3].

Підтримуючи ідеї впровадження зазначених принципів у процес реформування системи МВС України, вважаємо за доцільне також дотримання таких принципів як:

1. Правовий і соціальний захист персоналу;
2. Пріоритет протидії та запобігання корупції.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. – Х.: Фоліо, 2006. – 158 с.
2. Гончарук С.Т. Адміністративне право України: Навчальний посібник / С.Т. Гончарук — К., 2000. — 240 с.
3. Мартиненко О. Основні принципи реформування органів внутрішніх справ: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://umdppl.info/index.php?id=1309246580>

~Інтернет-загрози - вибрані явища~

~Zagrozenia internetowe – wybrane zjawiska~

Цзоп-Ланозька Е. (Czop-Łanoszka E.), комендатура воеводської поліції в Кракові (Республіка Польща), надкомісар поліції

З розвитком Інтернету з'явилися нові кримінальні загрози. У доповіді класифіковано сутність, форми, види а також засоби отримання інформації відверто сексуального змісту. Наведено приклади злочинної діяльності у сфері педофільї.

Rozwój i zastosowanie nauki oraz techniki przynoszą wiele ułatwień w codziennym życiu, stwarzają nowe możliwości, ale również nowe zagrożenia. Dynamicznie zmieniający się świat nowoczesnego Internetu powoduje konieczność działań, służących zarówno podniesieniu świadomości społecznej dotyczącej zagrożeń online jak i zmianie przepisów prawnych chroniących między innymi bezpieczne dzieciństwo w świecie technologii.

Cyberprzestrzeń zaczyna stawać się atrakcyjnym partnerem dla człowieka, brak rozsądnego korzystania z niego prowadzi do tego, iż jest on w stanie zastąpić rzeczywiste kontakty społeczne a niejednokrotnie staje się partnerem

życia codziennego. Ludzie, którzy bardzo dużo poruszają się w sieci, posiadają znajomość komputera stają się niewydolni społecznie, nie są w stanie nawiązać w rzeczywistym świecie kontaktów z drugą osobą. Ufają tylko światu wirtualnemu, a ze względu na anonimowość przestają być ostrożni, co powoduje pojawienie się różnych zagrożeń, na które użytkownik Internetu nie jest przygotowany. Brak świadomości u użytkowników, że zagrożenie nie kończy się w momencie wyłączenia komputera czy zmiany numeru telefonu komórkowego powoduje, iż stają się ofiarami cyberprzemocy. Następuje to w momencie, kiedy sprawca i jego wirtualne działania mają wpływ na życie dziecka /osoby dorosłej, w szkole, w domu, w pracy. Sprawca powoduje, że żyje ono w ciągłym stresie, obawiając się ujawnienia kompromitujących materiałów. Cyberprzemoc może przybrać formy: nękania, straszenia, obrażania, podszywania się, publikowania obraźliwych komentarzy czy też publikowania i rozsyłania obraźliwych i nieprawdziwych informacji. Pojawienie się w sieci mowy nienawiści powoduje rozpowszechnianie się antyspołecznych uprzedzeń i dyskryminacji ze względu np. na pochodzenie etniczne, światopogląd religijny taki jak antysemityzm, chrystianofobia islamofobia czy też rasizm.

Odrębnym problemem są treści nielegalne i szkodliwe, które możemy napotkać przypadkowo podczas korzystania z przeglądarki, programu wymiany plików P2P i innych narzędzi internetowych. Treści takie obrazują przemoc, śmierć, okrucieństwo wobec drugiej osoby czy też zwierząt. Pojawiają się strony pornograficzne, które niosą ogromne zagrożenie dla młodego pokolenia a mianowicie strony nawołuje do samookaleczeń, samobójstw jak i propagujące tak zwany styl pro-ana . Pro – ana inaczej Motyle jest to styl życia polegający na dążeniu do doskonałości, przejawiającej się głównie w zachowaniu szczupłej, wychudzonej figury. Ruch Pro-ana jest bardzo aktywny w Internecie, popularny wśród młodych dziewcząt, które marzą o idealnej sylwetce. Głównym znakiem rozpoznawczym jest ich dekalog, który

mówi: « bycie chudą jest ważniejsze od bycia zdrowym, nie będziesz jadła bez poczucia winy, nie będziesz jadła niczego bez ukarania siebie, chudnięcie jest proste a przybieranie na wadze złe, bycie chudą i nie jedzenie są dowodami prawdziwej siły , wiem , że waga jest wskaźnikiem sukcesów i porażek » [1]. Osoby nawołujące to takiego stylu życia stworzyły alfabet motylków, który w swojej treści jest przerażający gdyż popularyzuje takie hasła jak : A- anoreksja , moja królowa-upadły anioł , który niszczy moja duszę , G- głodówka , szczyty wytrzymałości , J – jedzenie surowo zabronione Z- oznacza wymarzony rozmiar» [1]. Osoby propagujące ten styl życia zakładają blogi namawiające do przyłączenia się do nich , udzielają w nich porad jak ukrywać jedzenie przez rodziną . Zamieszczają na swoich pamiętnikach internetowych zdjęcia wychudzonych modelek, aktorek, jako ideały do naśladowania.

Jednakże najniebezpieczniejszym zagrożeniem, jakie czyha w Internecie na dzieci i młodzieży jest łatwość, z jaką mogą stać się ofiarami przestęp seksualnych. Pojawienie się wirtualnej prostytutki stało się formą zarobku nie tylko dla osób dorosłych, ale i nieletnich. Nie prowadzi ona do bezpośredniego kontaktu z klientem, wszystko odbywa się na pośrednictwem Internetu. Materiały erotyczne lub pornograficzne nagrane z własnym udziałem przekazywane są za opłatą, która jest w postaci specjalnej waluty danego serwisu, która następnie jest wymieniana na pieniądze. Jednym z takich serwisów jest np. portal Sowop.tv, której właścicielem jest firma Czeska Satinar system. Na stronie tej prezentowane online są treści erotyczne i pornograficzne a dostępność do niej jest nieograniczona. Za prezentowanie treści seksualnych oglądający może przekazać tzw. żetony, które później wymienia się na polską walutę.

Kolejnym pojawiającym się zagrożeniem w Internecie jest uwodzenie dzieci (child grooming) , jest to proces manipulacji dzieckiem podczas , którego sprawca się z nim zaprzyjaźnia . Dziecko, które zaufa sprawcy staje się przez niego

manipulowana i wykonuje wszelkie jego polecenia od robienia sobie nagich zdjęć po prezentowanie z własnym udziałem treści pornograficznych. W momencie gdy dziecko chce się wycofać z tej «przyjaźni», oprawca zaczyna je szantażować, opublikowaniem jego nagich zdjęć na portalach społecznościowych, na stronach Internetowych szkoły dziecka, lub przesłaniem rodzicom. Wokół dziecka zaczyna zaciskać się pętla, która w czasami prowadzi do samobójstw.

Anonimowość w Internecie powoduje, iż znane zjawisko fascynacji seksualnej dorosłych dziećmi nabrało alarmujących rozmiarów. Problem pedofilii i pornografii dziecięcej w sieci jest ważną kwestią społeczną. Niepokojącym zjawiskiem jest zwłaszcza wymiana pornografii dziecięcej za pośrednictwem grup dyskusyjnych skupiających osoby o zainteresowaniach pedofilskich. Bardzo często takie osoby tworzą specjalne zbiory zdjęć i filmów o charakterze pedofilskim określając je mianem kolekcji, przy czym zazwyczaj warunkiem przyłączenia się do danej grupy dyskusyjnej jest wykazanie się odpowiednim zaangażowaniem w zbieraniu tego rodzaju materiałów. Wtórny efekt tych kontaktów jest wymiana poprzez Sieć nie pojedynczych i chaotycznych zdjęć o tematyce pornografii dziecięcej, lecz uporządkowane tematy serii. Podejmowane przez nas działania nie powinny dotyczyć tylko zmian przepisów prawa, skutecznie pozwalających ścigać sprawców ale też na rodzicach, nauczycielach, pedagogach spoczywa uświadamianie młodego pokolenia o istniejących zagrożeniach w sieci. Pomagają w tym administratorzy stron internetowych oraz moderatorzy, którzy czuwają nad porządkiem oraz przestrzegania regulaminów witryn, forum, czaterii. Każda informacja, dotycząca szkodliwych treści, która dociera do nich powoduje ich blokowanie a także w sytuacjach kiedy popełnione zostaje przestępstwo, informują organy ścigania. Ogromną rolę w ochronie dzieci przed zagrożeniami w sieci oraz tworzeniem bezpiecznego Internetu odegrał funkcjonujący w ramach Naukowej i Akademickiej Sieci Komputerowej punkt kontaktowy Dyżurny.pl.

Otrzymuje on zgłoszenia dotyczące nadużyć i zagrożeń w sieci , reakcja zespołu jest natychmiastowa począwszy od kontaktu z organami ścigania jak i podejmowania działań wspólnie a administratorami stron polegających na blokowaniu niebezpiecznych czy też szkodliwych treści .

Agresja elektroniczna, której cechą jest anonimowość i występowanie niewidzialnej publiczności [1] coraz częściej nabiera na sile . Jedną z form ochrony przed nią jest edukacja, która uświadomi jednostkę w jaki sposób można się poruszać w cyberprzestrzeni by nie stać się jej ofiarą .

Bibliografia:

1. Jacek Pyżalski – «Agresja Elektroniczna i cyberbullyng»
2. Kodeks karny z 1997 roku z późniejszymi zmianami
3. Źródła internetowe :
4. www.fdn.pl
5. www.nask.pl
6. www.dyzurnet.pl

ЗМІСТ

<i>П.І.Б. учасника</i>	<i>Тема доповіді</i>	<i>Стор.</i>
Організаційний комітет	Вступне слово	3
<i>Секція 1. Державна політика захисту прав та інтересів сім'ї як запорука здорової та процвітаючої нації, проблеми її реалізації в умовах сьогодення</i>		
Арутюнян Н.С.	Людина – найвища соціальна цінність. Реалії сьогодення	5
Богатирьов І.Г.	Кримінальна відповідальність як категорія природного права	8
Євченко О.В.	Інформаційна складова у подоланні насильства у сім'ї як комплексної проблеми сучасного суспільства	12
Йосифович Д.І	Протидія насильству в сім'ї – одне з найважливіших завдань держави	15
Квітка Я.М.	Регулювання, протидія та профілактика насильства в сім'ї в Україні	17
Кириченко А.А.	Значение новой доктрины правового статуса социосубъектов для противодействия насилия в семье	21
Ланцедова Ю.А.	Роль новой доктрины видového деления правонарушений в совершенствовании противодействия насилию в семье	24
Письменна Л.І.	Удосконалення нормативно-правової бази як елемент механізму охорони прав дитини в Україні	26

Порвісз М.	Проблематика пасивного хабарництва в поліції	29
Porwisz M.	Problematyka łapownictwa biernego w policji	
Пясковський В.В.	Насильство щодо неповнолітніх як соціальне явище	36
Тунтула А.С.	Влияние новой доктрины сущности и видового деления юридической ответственности на понимание ответственности за насилие в семье	39
Чиж Ю.В.	Насильство в сім'ї як порушення прав людини	42
<i>Секція 2. Моніторинг адміністративного та цивільного законодавства у сфері протидії насильству в сім'ї та шляхи його удосконалення</i>		
Габуда А.С.	Фізичне насильство: адміністративний та кримінально-правовий аспекти	46
Дроздова І.В.	Законодавство з протидії сімейному насильству: проблеми та шляхи удосконалення	49
Іщенко Ю.В.	Проблемні аспекти визначення статусу потерпілого в справах про притягнення до адміністративної відповідальності за вчинення насильства в сім'ї	52
Капля О.М.	Верховенство права в адміністративному судочинстві України	55
Коломоець О.Д.	Проблемні аспекти застосування терміну «сім'я» у чинному законодавстві	58

Кучерук К.О.	Адміністративно-правова діяльність ОВС у сфері здійснення дозвільної системи	62
Маліновська І. Піатковська Б.	Skimming – фінансові злочини, пов'язані із використанням банкінгу	66
Malinowska I. Piatkowska B.	Skimming – przestępstwa finansowe związane z bankowością elektroniczną	
Сукмановська Л.М.	Особливості адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень у сфері сімейно- побутових відносин	74
<i>Секція 3. Проблемні аспекти застосування кримінального та кримінального процесуального законодавство у сфері протидії насильству в сім'ї</i>		
Берднік І.В.	Поняття адміністративної преюдиції у кримінальному праві	77
Виноградов А.К. Ткач Ю.Д. Петриченко Ю.Д.	Возможности совершенствования средств противодействия насилия в семье с учетом новой доктрины границ правомерного поведения	81
Влодарчик Р.	Аналіз випадків серійних вбивств	84
Włodarczyk R.	Analiza przypadku seryjnego zabójcy	
Голота А.-К.	Кримінально-правове регулювання відповідальності за неправдиві свідчення	94
Gołota A.-K.	Prawno-karna regulacja przestępstwa fałszywych zeznań	

Дзієгієлевська Ц.	Кримінальна відповідальність як вид юридичної відповідальності у сфері охорони навколишнього середовища	100
Dzięgielewska C.	Odpowiedzialność karna rodzajem odpowiedzialności prawnej w ochronie środowiska	
Калісз Г.	Кримінальна відповідальність за правопорушення у сфері законодавства про пресу	106
Kalisz A.	Odpowiedzialność karna za czyny zabronione określone w ustawie prawo prasowe zagadnienia wybrane	
Лук'янчиков Є.Д. Лук'янчиков Б.Є.	Проведення освідування при розслідуванні злочинів проти особи	119
<i>Секція 4. Удосконалення організаційно-правового механізму взаємодії державних, соціальних та громадських суб'єктів попередження насильства в сім'ї та перенаправлення жертв</i>		
Біяк О.О.	Проблеми впровадження відновного правосуддя в Україні	123
Богатирьов А.І.	Пенітенціарні заходи впливу на неповнолітніх засуджених: кримінологічний аспект	126
Кадун Ж.А.	Поняття процесуальних строків. Значення процесуальних строків у кримінальному провадженні	130
Лучко С.В.	Сучасні проблеми впливу на процес реформування державної пенітенціарної служби України	135

Секція 5. Міжнародний досвід протидії домашньому насильству, порівняльний аналіз та можливість його імплементації у вітчизняному законодавстві

Галай А.О. Муранова В.В.	«Street law», як необхідний напрям для попередження насильства в сім'ї	140
Когут Я.М.	Міжнародні стандарти законодавства у сфері поліцейської діяльності з попередження правопорушень стосовно дітей та жінок	143
Куцзинська Є. Kuczyńska E.	Причини відмов в проектах Європейського союзу Przyczyny niepowodzeń w projektach unii europejskiej	146
Лабуз П. Сафьянські Т. Мицхалські М. Łabuz P. Safjański T. Michalski M.	Практичне використання можливостей оперативної підтримки Інтерполу в боротьбі з торгівлею людьми Praktyczne możliwości wykorzystania wsparcia operacyjnego Interpolu w zwalczaniu handlu ludźmi	158
Максимів Л.В.	Досвід Польщі у протидії насильству у сім'ї: деякі аспекти	169
Слівінські Д. Сіверт О. Трун Б. Śliwiński D. Siewert A. Trun B.	Комерційне використання дітей~ Komercyjne wykorzystywanie dzieci	173

Маліновська І. Конікієвіцз Г.	Żebractwo як суспільна проблема в Польщі та світі	184
Malinowska I. Konikiewicz G.	Żebractwo jako problem społeczny w Polsce i na świecie	
Федоровська Н.В.	Удосконалення законодавства Республіки Білорусь щодо захисту жертв від домашнього агресора	194
Франц С.	Профілактичні заходи щодо попередження та припинення злочинів	197
Sławomir F.	Działania prewencyjne w przeciwdziałaniu i zwalczaniu przestępczości()	
Хороманська А.	Відновлення справедливості – нова парадигма польського кримінального права?	202
Choromańska A.	Sprawiedliwość restaurująca – nowy paradygmat polskiego prawa karnego?	
<i>СЕКЦІЯ 6. Соціально-психологічні чинники попередження насильства в сім'ї</i>		
Баранова В.О.	Міжнародний досвід попередження насильства в сім'ї	212
Басиста І.В.	До питання гендерних детермінант вчинення насильства у сім'ї	215
Голота Б.	Застосування переговорів при протидії окремим категоріям злочинів	218
Gołota B.	Zastosowanie negocjacji w przypadku wystąpienia wybranych kategorii przestępstw	

Гуцуляк М.Я. Тимофій Ю.І.	Про окремі питання відповідальності та легалізації проституції в Україні	224
Єсімов С.С. Пташник А.В. Артишук Л.Д.	Насильство в сім'ї у контексті юридичної соціології	230
Ковалів М.В. Матківська І.А. Митник С.Р.	Деякі проблеми профілактики насильства в сім'ї	236
Коломоець С.Д.	Із практики «нетрадиційного підходу» у соціальній реабілітації неповнолітніх	241
Оперук В.І.	Характеристика основних чинників насильства в сім'ї	246
Приходько О.М.	Віктимна поведінка жертви економічного насильства в сім'ї	249
Фурманович С.О.	Синдром емоційного вигорання як різновид професійної деформації особистості	252
<i>Секція 7. Вдосконалення системи професійної підготовки працівників державних, соціальних органів та служб у сфері протидії насильству в сім'ї в умовах реформування правоохоронної системи</i>		
Василенко К.І.	Особливості участі громадських інституцій у виховному процесі із засудженими до позбавлення волі	256
Гацковські Х.	Сучасні засоби безпосереднього примусу в польській поліції, що застосовуються при затриманні злочинців	260

Gackowski K.	Nowoczesne środki przymusu bezpośredniego w polskiej policji używane do zatrzymywania osób agresywnych i niebezpiecznych popełniających przestępstwa)	260
Тагієв С.Р.	Протоколювання як основна форма фіксації результатів проведення негласних слідчих (розшукових) дій	265
<i>Секція 8. Перспективи вдосконалення професійної діяльності працівників органів внутрішніх справ як суб'єктів протидії насильству в сім'ї</i>		
Дідик Н.І. Коран І.М.	Попередження насильства в сім'ї дільничними інспекторами міліції	269
Курило Х.В.	Перспективи вдосконалення кадрової політики працівників органів внутрішніх справ як суб'єктів протидії насильству в сім'ї	272
Мороз О.А.	Базові основи процесу реформування системи органів внутрішніх справ України	276
Цзоп-Ланозька Е. Czop-Lanoszka E.	Інтернет-загрози - вибрані явища Zagrożenia internetowe – wybrane zjawiska ()	278

*Тендерні детермінанти вчинення насильства у сім'ї та правові основи протидії:
матеріали міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції*

===ДЛЯ НОТАТОК===

*Гендерні детермінанти вчинення насильства у сім'ї та правові основи протидії:
матеріали міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції*

Електронне наукове видання

**Гендерні детермінанти
вчинення насильства у сім'ї
та правові основи протидії**

**Збірник матеріалів
Міжнародної Інтернет-конференції
(Івано-Франківськ, 27-28 травня 2015 року)**

Комп'ютерна верстка: *С.С. Лов'як*